T.C.
ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI

NURHAK VE YÖRESİ AĞZI
(İNCELEME - METİNLER - SÖZLÜK)

Hazırlayan
Ali AKSU

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Galip GÜNER

Yüksek Lisans Tezi

Mart 2013
KAYSERİ

T.C.
ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI

NURHAK VE YÖRESİ AĞZI

(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan
Ali AKSU

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Galip GÜNER

Mart 2013
KAYSERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Ali Aksu

YÖNERGEYE UYGUNLUK

"NURHAK VE YÖRESİ AĞZI" adlı Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi'ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan
Ali Aksu

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Galip Güner

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Başkanı
Prof. Dr. Nevzat Özkan

Yrd. Doç. Dr. Galip GÜNER'in danışmanlığında **Ali AKSU** tarafından hazırlanan **"NURHAK VE YÖRESİ AĞZI"** adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında **Yüksek Lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

29/03/2013

JÜRİ:

Danışman : Yrd. Doç. Dr. Galip GÜNER

Üye : Prof. Dr. Mustafa ARGUNŞAH

Üye : Prof. Dr. İsmail GÖRKEM.

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 03../05../2013 tarih ve ..07.... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

T.C. SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

03../05../2013

Prof. Dr. Lütfullah CEBECİ
Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan en etkili ve en sık kullanılan iletişim aracıdır. Bu araç, insanoğlunun yaratıldığı günden beri çeşitli dönüşüm ve değişimler geçirmiştir. Tarihi süreç içinde değişik sebepler ve olaylara bağlı olarak birçok dil meydana gelmiştir.

İnsanlık tarihinin en eski ve en büyük dillerinden biri olan Türkçe, Türk milletinin binlerce yıllık birikimiyle yoğrularak günümüze kadar gelmiştir. Türk milletinin en kıymetli hazinelerindendir ve onun varlığının kalkanıdır.

Milli değerlerimizin en büyük koruyucu zırhı olan Türkçe üzerine çok sayıda bilimsel çalışma yapılmıştır. Türkçenin yaşayan en canlı organı olan ağızlar üzerinde de çok sayıda bilim adamı çalışma yapmıştır. Ağızlar üzerindeki bilimsel çalışmalar, 19. yüzyılın ortalarında başlamış olmasına rağmen halâ tamamlanmamıştır. Dilimiz üzerinde ağız çalışması yapan bilim adamlarımız arasında Ömer Asım Aksoy, Ahmet Caferoğlu, Zeynep Korkmaz, Efrasiyap Gemalmaz, Ahmet Bican Ercilasun, Tuncer Gülensoy, Gürer Gülsevin, Ahmet Günşen, Ahmet Buran, Fatma Özkan, Cemil Gülseren, Ahat Üstüner, Mehmet Dursun Erdem gibi birçok dil bilimci yer alır. Bu bilim adamlarımız, ortaya koydukları eserlere ve Türk diline büyük emek vermiş, ömrünü diline adamış insanlardır. Aynı zamanda da kendilerinden sonra gelen birçok insana da örnek ve rehber olmuşlardır.

Ağız araştırmaları, birtakım sıkıntılar ve zorluklar yüzünden dilimizin çok tercih edilen alanı olmamıştır. Ülkemizde halâ üzerinde bilimsel çalışma yapılmamış ağızlar vardır. Bu ağızlar, her geçen gün aslî kimliğini kaybederek ulusallaşma yönünde bir hareket göstermektedir. Bunda, her geçen gün değişen iletişim araçlarıyla yayılan kültürün ve İstanbul ağzının yanında insanların eğitim seviyesinin yükselmesi ve ağız yapısının bozulmasının da büyük etkisi vardır.

Ağızlar, milletlerin dilinin eskicil (arkaik) unsurlarını barındırmasından ötürü önemli bir arşiv vazifesi görebilecek bir alandır. Bu alanda yeterli çalışma yapıldığı zaman

dilimizin geçmişine ilişkin birçok husus da daha iyi aydınlatılacak ve anlaşılacaktır. Ağızlar, aynı zamanda dilin arkaik unsurlarına ilişkin canlı örnekleri barındırması adına da önemli bir işlev görmektedirler. Bu açıdan ağız araştırmaları uygulama adına çok büyük bir önem arz etmektedir. Geciktirilmeden, halkın ağız yapısı bozulmadan ülkemizin dört bir yanında konuşulan Türkçenin bütün biçimlerinin bir an önce incelenmesi ve kayıt altına alınması büyük bir önem taşımaktadır. Biz de bu duygu ve düşüncelerle hem Türkçeye hem de Nurhak ve yöresine hizmet adına ağız çalışmasını tercih ettik. Ağız çalışmasının yorucu ve zor bir süreç olduğunu bilerek, isteyerek ve zevk alarak seçtik.

Nurhak ve yöresi ağzı üzerine yaptığımız bu araştırma sayesinde Nurhak ve yöresinin dil özelliklerini tespit ettik. Bununla birlikte yüzyıllardır bu coğrafyada yaşayan yöre insanının dilinin inceliklerini keşfettik. Nurhak ve yöresi ağızlarında Türk kültürünü, maddi ve manevi değerlerini gördük. Bu değerleri kayıt altına aldık.

Bu araştırma, Kahramanmaraş iline bağlı Nurhak ilçesi ilçe merkezi ve ona bağlı yerleşim yerlerinde yapılan araştırmalar ve derlemelerin ürünüdür. İnceleme alanı olarak Kullar Kasabası, Tatlar Kasabası, Biçin Köyü ve Nurhak ilçe merkezi seçilmiştir. İlçeye bağlı Barış Kasabası ile Ağcaşar Köyü, halkın ana dilinin Kürtçe olmasından ötürü çalışmaya dâhil edilmemiştir. Umutlu Köyü ise Nurhak ve bağlı yerleşim yerlerinden genellikle mevsimlik göçen ailelerden oluşan bir köy olması sebebiyle incelemeye dâhil edilmemiştir.

Bu çalışmamızda, kamera yerine ses kayıt cihazı kullandık. Bazı kayıtlarda, tespit ettiğimiz kişilerin kamera karşısında ağzını değiştirmesinden ötürü yalnızca cep telefonuna benzeyen kayıt cihazı tercih ettik. Bu çerçevede metin derlemesi yaptığımız kişilerin; ileri yaşta, bölge dışına pek çıkmamış, eğitimi olmayan kişiler olmasına gayret ettik. Konu seçiminde konuşmacının tarihi birikimi, iyi bildiğini düşündüğümüz konular, folklor malzemeleri, ilçenin kendi değerleri, güncel konular ve hatıralar önemli ölçüde yer aldı.

Doğup büyüdüğümüz yer olmasına rağmen derlemeyi yazıya aktarırken yer yer zorlandığımız hususlar olsa da biraz fazla gayret göstererek, danışman hocamın da

görüş ve desteğiyle bunu da çözdük. Metinleri çeviri yazıya aktarırken azami gayret gösterdik. Metinleri yazıya aktardıktan sonra metin içinde geçmeyen bazı kelimeleri de tespit ettik ve bunları da sözlük kısmına ekledik.

Çalışmada seslerin ve kelimelerin çeviri yazıya aktarımında çevre ilçe ve illerde yapılan ağız çalışmalarından da istifade edilmiştir. Bu doğrultuda; Doç. Dr. Mehmet Dursun Erdem ve Arş. Gör. Esra Kirik'in *Kahramanamaraş ve Yöresi Ağızları* ile Prof. Dr. Zeynep Korkmaz'ın *Nevşehir ve Yöresi Ağızları*'ndan istifade ettik. Bu eserler, bize kendi çalışmamız için de rehber oldular.

"Nurhak ve Yöresi Ağzı" adını verdiğimiz bu çalışma; Giriş, İnceleme, Sonuç, Metinler ve Sözlük olmak üzere toplam beş bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, Nurhak ilçe merkezinin ve bağlı yerleşim yerlerinin fiziki, tarihî, kültürel, sosyal özellikleri gibi hususlara da yer verildi. İnceleme bölümünde, derinlemesine inceleme ve değerlendirme yapılarak bölge ağzının özellikleri tespit edilmeye çalışıldı. Sonuç bölümde ise araştırmada ulaşılan sonuçlar ortaya konuldu. Metinler bölümünde, yapılan derleme çeviri yazı işaretleri ve noktalama işaretleriyle yazıya geçirildi. Sözlük bölümünde, metinlerde geçen ve ilave olarak tespit ettiğimiz sözcüklere ve bunların anlamlarına yer verildi.

Yapmış olduğumuz bu araştırmada birçok kişinin ilgi ve desteğini gördük. Çalışmanın başından itibaren bize yol gösteren, ilgi ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, görüş ve önerileriyle çalışmaya önemli katkılar sağlayan Yrd. Doç. Dr. Galip Güner başta olmak üzere yaptığımız derlemeler sırasında bizlere her türlü kolaylığı sağlayıp evlerinin en değerli yerinde bizleri misafir eden Nurhak ve yöresi halkına, bu çalışma süresince oyun ve ilgi vaktini aldığım dört yaşındaki kızım Büşra Nur'la iki yaşındaki oğlum Mustafa İhsan ve kıymetli eşime çok teşekkür ediyorum. Ayrıca yöre ağzının tespitinde her an müracaat ettiğim anneme ve babama, sözlük kısmını hazırlarken bana yardımcı olan kayınvalideme ve kayınpederime teşekkürlerimle birlikte çalışma boyunca katkıda bulunan ama adlarını burada yazamadığım herkese şükranlarımı arz ederim.

Ali AKSU

NURHAK VE YÖRESİ AĞZI

ÖZET

"Nurhak ve Yöresi Ağzı" isimli bu çalışma, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalına yüksek lisans tezi olarak sunulmak üzere hazırlanmıştır.

Yaptığımız bu çalışma; sırasıyla "Giriş," "İnceleme," "Sonuç," "Metinler" ve "Sözlük" olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır.

"Giriş" bölümünde yörenin özelliklerine ilişkin bilgiler verildi.

"İnceleme" bölümü, Ses Bilgisi ve Şekil Bilgisi olmak üzere iki alt başlıkta toplandı. Bu bölümde metinlerin incelemesi yapıldı. Yer verilen örneklerde genellikle metin sırası gözetildi. Fiil çekimlerinde şahıslara göre bir sıralamaya gidildi.

"Metinler" bölümünde, yöre ağzından yapılan derlemeler yer aldı. Derleme yapılırken, yörenin ağız özelliklerini en iyi yansıtacak kişiler olması için azami gayret gösterildi. Derlenen metinler içerik yönüyle çeşitlilik arz etmektedir. Derlemeler ilçe merkezi, ilçeye bağlı 2 kasaba ve 1 köyde tamamlandı. Toplam 18 kişi ile ses kaydı yapıldı. Kayıtlar içerisinde metnin ahengini bozan, dil özellikleri açısından pek kıymeti bulunmayan kısımlara yer verilmedi. Bu bölümde kullandığımız çeviri yazı işaretlerinde, yöreye ait sesler için bizce uygun görülen özel işaretlemelere gidildi.

"Sonuç" bölümünde, araştırmada ulaşılan bulgulara yer verildi.

"Sözlük" bölümünde, metinlerde yer almayan sözcüklere de yer verildi.

Anahtar Kelimeler: 1. Nurhak 2. Nurhak Ağzı 3. Ağız 4. Ses Bilgisi 5. Şekil Bilgisi

DIALECTS OF NURHAK AND NEIHGBOURINGS

SUMMARY

This study, titled as “Dialects of Nurhak and Neighboring”, has been prepared to be summited as the master’s thesis for the Department of Turkish Language and Literature, Institute of Social Sciences, University of Erciyes, Kayseri.

This study is composed of five parts including; “Introduction”, “Research”, “Results”, “Articles” and “Index”.

In the “Introduction” part some information about the properties of the locality has been provided.

The “Research” part has been divided into two subtitles, “Phonetics” and “Morphology. In this part articles are reviewed. ” The order of articles are considered while selecting samples. During conjugation the order is observed according to individuals.

In the “Articles” part, compiled articles from the people of the locality have been provided. While compiling articles we tried to find people who can use the dialects of the locality best. Compiled articles show a variety in terms of content. The texts have been selected from the town, 2 counties and a village of Nurhak. Audio recordings for total 18 people have been done. The odd part of the recordings; like the ones which disrupts the consistency of the text or the ones which has limited values in terms of phonetics, are excluded from the study. While transcription of audio recordings to texts some symbols are used to represent local sound.

In the “Result” part, the outcomes of the surveys have been published.

In the “Index” part, some extra words are included which are not present in the articles.

Key Words: 1. Nurhak 2. Nurhak Dialects 3. Dialects 4. Phonetics 5. Morphology

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ……..……...…..……..İ
ÖZET ...…….……...…..İV
İNGİLİZCE ÖZET ……....…...……...V
İÇİNDEKİLER …….……..Vİ
KISALTMALAR …….……...XİV
ÇEVRİYAZI İŞARETLERİ …...……..…….…… XVİ

1. YÖRENİN ÖZELLİKLERİ …...……..…1
1.1. TARİHÇE …...……...1
1.1.1. Nurhak'ın Adı …...……..…1
1.1.2. Nurhak ve Bağlı Yerleşim Yerlerinin Tarihi ……..……...…1
1.2. COĞRAFÎ KONUM …...…….……..4
1.2.1. İlçenin Bölgedeki Yeri …...……..……...4
1.2.2. Yeryüzü Şekilleri …...…….4
1.2.3.1. Dağlar …...…….……..4
1.2.3.2. Akarsular …...……..……....5
1.2.3.3. Göller ...……..……..6
1.3. İKLİM VE BİTKİ ÖRTÜSÜ ……..……..……...…6
1.3.1. Bitkisel Üretim …...……..……..……6
1.4. İDARİ VE DEMOGRAFİK YAPI …….…….……...…7
1.5. ULAŞIM VE ALTYAPI ……..…….…….……10
1.6. NÜFUS VE YERLEŞİM ……..…..…….……11
1.7. SOSYAL YAŞAM ……....……12
1.8. EĞİTİM …...……..…..…..……..15
1.9. KÜLTÜR VARLIKLARI VE TARİHİ YAPILAR …...…….16
1.9.1. Camiler …...……..16
1.9.2. Cemevleri …...……...17
1.9.3. Türbeler …...……..……...…17
1.9.4. Kaleler …...……..……..…17
1.9.5. Hanlar …...……...……..…18
1.9.6. Köprüler …...…….……....18

1.9.7. Ören Yerleri …...……...18
1.9.8. Mezarlıklar …...…….……19
2. SES BİLGİSİ ……..…….…..20
2.1. ÜNLÜLER …...…….……...20
2.1.1. Ünlü Çeşitleri …...…….……20
2.1.1.1. a ünlüsü ve çeşitleri …...…….……..…20
2.1.1.2. e ünlüsü ve çeşitleri …...……..…..…….21
2.1.1.3. ı ünlüsü ve çeşitleri …...…….22
2.1.1.4. ü ünlüsü ve çeşitleri …...…….……..…..……23
2.1.1.5. u ünlüsü ve çeşitleri …...…….……...…24
2.1.1.6. o ünlüsü ve çeşitleri …...……..…...…24
2.1.2. Uzun Ünlüler …...…….……24
2.1.2.1. Asli Uzun Ünlüler …...…….……...…25
2.1.2.2. Hece Kaynaşmasıyla Oluşan Uzun Ünlüler …...……...…25
2.1.2.3. Ünsüz Düşmesi İle Oluşan Uzun Ünlüler …...……...…26
2.1.2.4. Vurguyla Oluşan Uzun Ünlüler …...……..……27
2.1.3. Kısa Ünlüler …...…….……27
2.1.4. İkiz Ünlüler …...…….…..……28
2.1.4.1. Yükselen İkiz Ünlüler …...……28
2.1.4.2. Eşit İkiz Ünlüler …...……28
2.1.4.3. Alçalan İkiz Ünlüler …...……..……28
2.1.5. Ünlü Uyumları …...…….…….……29
2.1.5.1. Büyük Ünlü Uyumu …...……29
2.1.5.1.1. Büyük Ünlü Uyumunun Bozulması …...……31
2.1.5.1.2. Uyum Değişmesi …...…….……32
2.1.5.2. Küçük Ünlü Uyumu …...……33
2.1.5.2.1. Küçük Ünlü Uyumunun Bozulması …...……..……..…34
2.1.5.3. Genişlik - Darlık Uyumu …...……..……...…34
2.1.6. Ünlü Değişmeleri …...……...…35
2.1.6.1. Kalın Ünlülerin İncelmesi …...……..……35
2.1.6.2. İnce Ünlülerin Kalınlaşması …...……...35
2.1.6.3. Geniş Ünlülerin Daralması …...……..……..…37
2.1.6.4. Dar Ünlülerin Genişlemesi …...……..……..37

2.1.6.5. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması …..……..……..……38
2.1.6.6. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi …..……..……..……38
2.1.7. Ünlü Düşmesi …..……..…..…39
2.1.8. Ünlü Türemesi …..…….…..……40
2.1.8.1. Ön türeme …..……..……..……40
2.1.8.2. İç Ses Türemesi …..……..…41
2.1.8.3. Sonda Türeme …..……41
2.2. ÜNSÜZLER …..……..…42
2.2.1. Ünsüz Çeşitleri …..……..….42
2.2.2. Ünsüz Değişmeleri …..……45
2.2.2.1. Tonlulaşma (Ötümlüleşme - Sedalılaşma) …..……..…..45
2.2.2.1.1. Ön Seste Tonlulaşma …..……..…46
2.2.2.1.2. Kelime Ortasında Tonlulaşma …..……46
2.2.2.1.3. Kelime Sonunda Tonlulaşma …..……..….…47
2.2.2.2. Tonsuzlaşma (Ötümsüzleşme – Sedasızlaşma) …..……..…48
2.2.2.2.1. Ön Seste Tonsuzlaşma …..……..…..…48
2.2.2.2.2. Kelime Ortasında Tonsuzlaşma …..……..…48
2.2.2.2.3. Kelime Sonunda Tonsuzlaşma …..……49
2.2.2.2.4. Tonsuz Ünsüzler Arasındaki Değişmeler …..……..…..……49
2.2.2.3. Sızıcılaşma (Süreklileşme) …..……..…..…49
2.2.2.4. Süreksizleşme …..……..…..…50
2.2.2.5. Sürekli Ünsüzler Arasındaki Değişmeler …..……..……51
2.2.2.6. Diğer Ünsüz Değişmeleri …..……..……51
2.2.2.7. Kelime Ortasında Ünsüz Benzeşmesi …..……53
2.2.2.7.1. Gerileyici Benzeşme …..……53
2.2.2.7.2. İlerleyici Benzeşme …..……..……53
2.2.2.8. Benzeşmezlik …..……..……54
2.2.3. Ünsüz İkizleşmesi …..……..……54
2.2.3.1. İkiz Ünsüzlerin Tekleşmesi …..……55
2.2.4. Ünsüz Düşmesi …..……...…..55
2.2.5. Ünsüz Türemesi …..……...……..55
2.2.6. Ünsüz Göçüşmesi …..……..……58
2.2.6.1. Yakın Göçüşme …..……..……58

2.2.6.2. Uzak Göçüşme …..……...…59
2.2.7. Hece Kaynaşması …...……..…60
2.2.8. Hece Düşmesi …...……60
2.2.9. Hece Türemesi …...……...61
2.3. VURGU …...…….…...…61
2.3.1. Kelime Vurgusu …...……61
2.3.2. Cümle Vurgusu …...…….….62
2.3.3. Anlatım Vurgusu …...…….…..63
3. ŞEKİL BİLGİSİ …...……..……64
3.1. İSİMLER …...……..…64
3.1.1. İsim Çekim Ekleri …...…….….…64
3.1.1.1. Hâl Ekleri …...…….…...64
3.1.1.1.1. Yalın Hâl ……..…….……..……..64
3.1.1.1.2. İlgi Hâli Eki ……..…..65
3.1.1.1.3. Yükleme (Belirtme) Hâli Eki ……65
3.1.1.1.4. Yönelme Hâli Eki ……66
3.1.1.1.5. Bulunma Hâli Eki ……...66
3.1.1.1.6. Ayrılma Hâli Eki ……66
3.1.1.1.7. Eşitlik Hâli Eki …….....67
3.1.1.1.8. Vasıta Hâli Eki ……67
3.1.1.1.9. Yön Gösterme Hâli Eki ……..……68
3.1.1.2. İyelik Ekleri …….....68
3.1.1.3. Aitlik Eki …….....70
3.1.1.4. Soru Eki …….....71
3.1.1.5. İsimlerde Çokluk …….....71
3.1.2. Yapım Ekleri …….....72
3.1.2.1. İsimden İsim Yapım Ekleri ……72
3.1.2.2. Fiilden İsim Yapım Ekleri ……78
3.2. ZAMİRLER …….....80
3.2.1. Şahıs Zamirleri …….....80
3.2.1.1. Şahıs Zamirlerinin Edatlara Bağlanması …….…...…..81
3.2.2. Dönüşlülük Zamiri …….….....81

3.2.3. İşaret Zamirleri …….....82
3.2.3.1. Teklik İşaret Zamirleri ……..…82
3.2.3.2. Çokluk İşaret Zamirleri …….….....83
3.2.3.3. İşaret Zamirlerinin Edatlara Bağlanması …….……..…83
3.2.4. Soru Zamirleri …….....83
3.2.5. Belgisiz Zamirler …….....84
3.3. SIFATLAR …….....85
3.3.1. Niteleme Sıfatları …….....85
3.3.2. Belirtme Sıfatları …….....85
3.3.2.1. İşaret Sıfatları …….....86
3.3.2.2. Sayı Sıfatları …….....86
3.3.2.3. Soru Sıfatları …….....87
3.3.2.4. Belgisiz Sıfatlar …….....87
3.4. ZARFLAR …….....87
3.4.1. Hâl (Durum) Zarfları ……....88
3.4.2. Zaman Zarfları …….....88
3.4.3. Miktar (Azlık-Çokluk) Zarfları ……89
3.4.4. Yer-Yön Zarfları …….....90
3.4.5. Soru Zarfları …….....90
3.5. FİİLLER …….....91
3.5.1. Fiil Çekim Ekleri …….....91
3.5.1.1. Şahıs Ekleri …….....91
3.5.1.1.1. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri ……91
3.5.1.1.1.1. Zamir Kökenli Şahıs Eklerinin Kullanılışı …….……92
3.5.1.1.2. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri ……93
3.5.1.1.2.1. İyelik Kökenli Şahıs Eklerinin Kullanılışı ……..…93
3.5.1.1.3. Emir Kökenli Şahıs Ekleri …….….94
3.5.1.1.3.1. Emir Kökenli Şahıs Eklerinin Kullanılışı …….....94
3.5.1.2. Şekil ve Zaman Ekleri ……..…….....95
3.5.1.2.1. Haber Kipleri ……..…….....95
3.5.1.2.1.1. Geniş Zaman Çekimi ve Yöre Ağzında Kullanılışı ……..…….....95
3.5.1.2.1.2. Şimdiki Zaman Çekimi ve Yöre Ağzında Kullanılışı …….……96
3.5.1.2.1.3. Görülen Geçmiş Zaman Çekimi ve Yöre Ağzında Kullanılışı ……97

3.5.1.2.1.4. Duyulan Geçmiş Zaman Çekimi ve Yöre Ağzında Kullanılışı ……...…98
3.5.1.2.1.6. Gelecek Zaman Çekimi ve Yöre Ağzında Kullanılışı ……...…..99
3.5.1.2.2. Dilek (Tasarlama) Kipleri ……..…..100
3.5.1.2.2.1. İstek Kipinin Çekimi ve Yöre Ağzındaki Kullanılışı ……..….101
3.5.1.2.2.2. Emir Kipinin Çekimi ve Yöre Ağzındaki Kullanılışı ……..….101
3.5.1.2.2.3. Dilek-Şart Kipinin Çekimi ve Yöre Ağzındaki Kullanılışı …….…….102
3.5.1.2.2.4. Gereklilik Kipinin Çekimi ve Yöre Ağzındaki Kullanılışı …….……...103
3.5.2. Fiil Yapım Ekleri ……..……..104
3.5.2.1. Fiilden Fiil Yapım Ekleri ……..…..……..104
3.5.2.2. İsimden Fiil Yapım Ekleri ……..…….106
3.6. EK FİİL ……..……..……..…..108
3.6.1. Ek Fiilin İsimleri Yüklem Yapma Görevi ……..……..……108
3.6.1.1. Ek Fiilin Geniş Zaman Çekimi ……..……..……108
3.6.1.2. Ek Fiilin Görülen Geçmiş Zaman Çekimi ……..……..……109
3.6.1.3. Ek Fiilin Duyulan Geçmiş Zaman Çekimi ……..……..……110
3.6.1.4. Ek Fiilin Şart Kipi Çekimi ……..……..……111
3.6.1.5. Ek Fiilin Olumsuzu ……..……...…….111
3.6.2. Fiillerin Birleşik Kipli Çekiminde Ek Fiil ……..……..……112
3.6.2.1. Hikâye Birleşik Çekimi ……..……..……...112
3.6.2.1.1. Geniş Zamanın Hikâyesi ……..……..……112
3.6.2.1.2. Şimdiki Zamanın Hikâyesi ……..……..…112
3.6.2.1.3. Görülen Geçmiş Zamanın Hikâyesi ……..……112
3.6.2.1.4. Duyulan Geçmiş Zamanın Hikâyesi ……..……113
3.6.2.1.5. Gelecek Zamanın Hikâyesi ……..……..….113
3.6.2.1.6. Şartın Hikâyesi ……..……..…..…113
3.6.2.1.7. İsteğin Hikâyesi ……..……..…..…113
3.6.2.1.8. Gerekliliğin Hikâyesi ……..……..…..…113
3.6.2.2. Rivâyet Birleşik Çekimi ……..……..……..…..….113
3.6.2.2.1. Geniş Zamanın Rivayeti ……..……...…..113
3.6.2.2.2. Şimdiki Zamanın Rivayeti ……..……...…114
3.6.2.2.3. Duyulan Geçmiş Zamanın Rivayeti ……..……...…..114
3.6.2.2.4. Gelecek Zamanın Rivayeti ……..……..….114
3.6.2.3. Şart Birleşik Çekimi ……..……..…..…….114

3.6.2.3.1. Geniş Zamanın Şartı ……..114
3.6.2.3.2. Şimdiki Zamanın Şartı ……114
3.6.2.3.3. Görülen Geçmiş Zamanın Şartı ……...115
3.6.2.3.4. Duyulan Geçmiş Zamanın Şartı ……..…115
3.6.2.3.5. Gelecek Zamanın Şartı ……...…115
3.7. SORU EKİ ……...…115
3.8. FİİLİMSİLER ……...…116
3.8.1. İsim-Fiiller ……116
3.8.2. Sıfat-Fiiller ……117
3.8.3. Zarf-Fiiller ……...….119
3.9. EDATLAR ……...123
3.9.1. Ünlem Edatları ……..….123
3.9.1.1. Ünlemler ……123
3.9.1.2. Seslenme Edatları ……..…124
3.9.1.3. Sorma Edatları ……...…124
3.9.1.4. Gösterme Edatları ……124
3.9.1.5. Cevap Edatları ……...…124
3.9.2. Bağlama Edatları ……..……125
3.9.2.1. Sıralama Edatları ……..125
3.9.2.2. Denkleştirme Edatları ……125
3.9.2.3. Karşılaştırma Edatları ……125
3.9.2.4. Cümle Başı Edatları ……..…125
3.9.2.5. Sona Gelen Edatlar ……126
3.9.3. Son Çekim Edatları ……..126
3.9.3.1. Sebep Bildiren Edatlar ……..….126
3.9.3.2. Benzerlik Bildiren Edatlar ……127
3.9.3.3. Başkalık Bildiren Edatlar ……..…127
3.9.3.4. Vasıta ve Beraberlik Bildiren Edatlar ……127
3.9.3.5. Durum Bildiren Diğer Edatlar ……...…128
3.9.3.6. Miktar Bildiren Edatlar ……..…128
3.9.3.7. Zaman Bildiren Edatlar ……..……129
3.9.3.8. Yer-Yön Bildiren Edatlar ……129
3.9.4. Yöreye Özgü Diğer Edatlar ……...…129

4. SONUÇ ……..……..……..…..131
5. METİNLER …...……...…147
6. SÖZLÜK …...…….…….…….242
7. DİZİNLER …...…….…….……...274
8. KAYNAKÇA……...…….……...…..……..……287
9. ÖZGEÇMİŞ …...……...……290

ESER KISALTMALARI

AAİÇE : Anadolu Ağızlarında İsim Çekim Ekleri
AASE : Anadolu Ağızlarında Sıfat-fiil Ekleri
AYA : Adıyaman ve Yöresi Ağzı
EİA : Erzurum İli Ağızları
ETG : Eski Türkçenin Grameri
GDİAT : Güney-Doğu İlleri Ağızlarından Toplamalar
KİA : Kars İli Ağızları (Ses Bilgisi)
KMA : Kahramanmaraş Merkez Ağzı
KYA : Kahramanmaraş ve Yöresi Ağzı
KYA : Kütahya ve Yöresi Ağızları
KYA : Kırşehir ve Yöresi Ağızları
MİA : Malatya İli Ağızları
NYA : Nevşehir ve Yöresi Ağızları
TDB : Türk Dil Bilgisi
TG : Türkçenin Grameri
TSD : Türkçede Söz Dizimi
TT : Türkiye Türkçesi (Ses ve Yazım Bilgisi)
TTGŞB : Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)
UİA : Uşak İli Ağızları

DİĞER KISALTMALAR

a.g.e. : adı geçen eser
bkz. : bakınız
c. : cilt
çev. : çeviren
Far. : Farsça
krş. : karşılaştırınız
Md : Metin dışı
s. : sayfa
TDK : Türk Dil Kurumu
TT : Türkiye Türkçesi
vb. : ve benzeri
Yay. : Yayınları

ÇEVRİYAZI İŞARETLERİ

a	
ă	kısa a
ạ	ince (palatele) a
á	a-e arası ünlü
à	dar, kapalı a (a-ı arası ünlü)
ā	uzun a
å	yuvarlak a
b	
c	
ċ	c-ç arası ünsüz
C	c-j arası ünsüz
ç	
d	
e	
ė	kapalı e
ẻ	yuvarlak e (e-ö arası ünlü)
ē	uzun e
ĕ	kısa e
f	
F	f-v arası ünsüz
g	
ġ	art damak g'si
ĝ	patlamasını kaybetmiş art damak k'si
ǵ	ön damak g'si (yalnız kalın ünlülerle hece kurduğu zaman)
ğ	
h	
ḥ	nefesli h
ḫ	gırtlak ünsüzü olup hırıltılı, sızıcı ve tonsuz art damak h'si
ı	
ī	uzun ı
ĭ	kısa ı

ị	ince ı veya kalın i (ı-i arası ünlü)
i	
ī	uzun i
į	kısa i
j	
k	
ķ	art damak k'si
ḱ	ön damak k'si (yalnız kalın ünlülerle hece kurduğu zaman)
K	patlamasını kaybetmiş ön ve arka damak k'si, g şekline bürünmüştür. (Söylenişte kalın da ince de telaffuz edilir.)
l	
m	
n	
ñ	genizden gelen ön ve art damak n'si
o	
ọ	ince o veya kalın ö (o-ö arası ünlü)
ō	uzun o
ŏ	kısa o
ö	
ō̄	uzun ö
ŏ̆	kısa ö
p	
P	patlamasını kaybetmiş olduğu için b'ye yakın duyulan p
r	
s	
ş	peltek s
S	s-ş arası ünsüz
ṣ	
Ş	ş-ç arası ünsüz
t	
T	patlamasını kaybetmiş olduğu için d'ye yakın duyulan t
u	

ụ	kalın ü veya ince u (u-ü arası ünlü)
ū	uzun u
ú	düzleşmiş u (u-ı arası ünlü)
ü	
ǖ	uzun ü
ǘ	düzleşmiş ü (i ü arası ünlü)
v	
y	
Y	y-j arası ünsüz
z	
z̲	peltek z
~	ünlüler üzerinde genzelleşme işareti
¯	ünlüler üzerinde uzunluk işareti
◡	iki kelime arasında bağlantı (liaison) işareti
˘	birinci ünlüler üzerinde kısalık işareti
°	ünlü üzerinde yuvarlaklık işareti
´	kendinden sonra gelen hecenin vurgu işareti
ˆ	ünsüz üzerinde patlayıcılık özelliğini kaybetme işareti
(…)	kayıtlar içinde, çeşitli sebeplerden ötürü yer verilmeyen veya tam anlaşılmayan bölümleri gösterir.

GİRİŞ

1. YÖRENİN ÖZELLİKLERİ

1.1. TARİHÇE

1.1.1. Nurhak'ın Adı:

Nurhak ilçesi adını, eteklerinde kurulduğu 3081 metre yüksekliğindeki Nurhak Dağı'ndan almıştır. Tarihî kayıtlarda[1] Nurhak veya Nur-ı Hak olarak geçen Nurhak ismi Arapça Nur ve Hak kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur. Dağın; doğal bitkisel çayları, doğal mantarları, çeşitli yabani meyve ve yiyecekleri, av hayvanlarını barındırmasının bereketine binaen Nurhak Dağı'nın etekleri halk tarafından sevilmiş ve yerleşim yeri olmuştur. Halk, çeşitli saldırı ve tehlikelere karşı kendisine hem bir sığınak hem de doğal ve bereketli bir yaşam alanı olan bu yaylaya Nurhak adını vermiştir. Dağın ismine ilişkin bir başka yorum ise Nurhak Dağı'ndaki madenin geceleri ay ışığında parlamasından ötürü ışık manasına gelen *nur* kelimesini hak etmesinden yola çıkılarak bu isimin verildiğidir. Ancak ilçedeki yaşlıların anlattığına göre Nurhak Dağı'nın zirvesinde bulunan Ali Gölü'nün kutsiyetine inanan halk, önceleri dağın zirvesine çıkarak gölün yanı başında kurbanlar keserdi. Dağın ve Ali Gölü'nün efsanelerine ve kutsiyetine istinaden Nurhak ismi verilmiştir.

1.1.2. Nurhak ve Bağlı Yerleşim Yerlerinin Tarihi:

[1] Said Öztürk, Osmanlı Salnamelerinde Maraş Sancağı, Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları, İstanbul, 2006, C. II, s. 131.

Nurhak, çok eski bir yerleşim yeridir. Nurhak'ın tarihine ilişkin elimizdeki en eski bilgiler miladi 4. yüzyıla kadar gitmektedir.[2] Daha öncesine ilişkin ise mevcut belgelerde Nurhak ve çevresinden bahsedilmemektedir. Bilinen ilk yerleşimcileri Bizanslılar olan Nurhak birçok millete ve medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Nurhak, tarih öncesi çağlardan beri bölgeden geçtiği belirtilen Kral Yolu, daha sonraki dönemlerde Bağdat Yolu, Savaş Yolu, Halep Yolu ve Sultan Murat Yolu olarak adlandırılan kervan yolu üzerinde kurulmuştur. MÖ 2000 yıllarında Hititler tarafından yapıldığı bilinen Kral Yolu'na ait güzergâhlardan birinin[3] Nurhak'tan geçtiği bilinmektedir. Bu ticaret yolu; Halep, Mardin, Urfa üzerinden Samsat'a, buradan da Besni, Döşeme, Belören, Uluyol, Çelik, Balkar, Karaçalılık (Gölbaşı), Elbistan Caddesi, Hacıkızı Boğazı, Yolbağı, Altınlı Köprü, Yıkıcak, Sırıklı, Cankurtaran Hanı'nı takip ederek Elbistan'a kadar uzanmaktadır.[4]

Bu coğrafya, en eski tarihi itibariyle Hititlilerin yaşadığı bölgede yer almaktadır. Daha sonra Kommagane Krallığı'nın sınırları içinde yer almıştır. Kommaganelilerden sonra Romalıların hüküm sürdüğü bölge, miladi 8. yüzyıldan sonra Abbasiler tarafından alınmıştır. Abbasiler, önce Bizans (Doğu Roma) yönetiminde olan ve Bizanslıların, Orta Anadolu'dan Güneydoğu Anadolu ve Suriye'ye geçiş kapısı olan Elbistan ile Hades arasındaki Darbü'l-Hadid denilen Akçaderbent'i ve Nurhak yöresini ellerine geçirmiştir.[5] Böylelikle Nurhak ve yöresi Abbasilerin kontrolüne ve yönetimine girmiştir. Belli bir süre de Ermeni Krallığı egemenliği altında kalan bölge, daha sonra Anadolu Selçukluları tarafından fethedilmiş ve belli bir süre Selçukluların mücadele alanı olmuştur.

Nurhak ve yöresi 12. yüzyılın sonunda Türkler tarafından fethedilmiştir. Selçuklular, bu bölgede Memlûklularla, Moğollarla, Bizanslılarla ve Ermenilerle birçok savaş yapmıştır.[6] Nurhak, Baba İshak ve adamlarının çıkardığı isyana mücadele alanı olmuş,

---

[2] Mehmet Özkarcı, Türk Kültür Varlıkları Envanteri 46 Kahramanmaraş, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2007, C. II, s. 1121.
[3] Cebrail Göksu, Adıyaman İli Gölbaşı İlçesi'nin Tarihi, Sosyo-Ekonomik, Kültürel Yapısı, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Öğretimi Programı Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Niğde, 2008, s.7.
[4] Göksu. a.g.e., s. 15-22.
[5] İlyas Gökhan ve Selim Kaya, İlkçağdan Dulkadirlilere Kadar Maraş, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş, 2008, s. 83.
[6] Gökhan ve Kaya, a.g.e., s. 136-138.

bunun yanında Nurhak'tan geçen kervanlar bu bölge ve civarda yaşayan Ağaçerilerin saldırılarına da maruz kalmıştır. [7]

Nurhak, Anadolu Selçukluları döneminde kervan yolları üzerinde bulunmasından ötürü stratejik bir öneme sahipti. Nurhak, Anadolu Selçuklularının en işlek kervan yolu olan Elbistan - Akçaderbent - Nurhak - Derbentağzı - Pazaryeri - Göynük - Pazarcık - Antep - Halep kervan yolu güzergâhının üzerinde bulunmaktadır.[8] Nurhak, aynı zamanda askerî ve ticari amaçlarla kullanılan Elbistan - Halep yol güzergâhının üzerinde çok önemli bir geçit bölgesidir. Bundan dolayı Bizans (Doğu Roma) döneminden itibaren stratejik bakımdan büyük bir öneme sahip olmuştur. Halep'ten yola çıkan ordu veya kervan Halep - Antep - Pazarcık - Hades (Göynük) - Derbentağzı - Nurhak - Akçaderbent yol güzergâhını takip ederek Elbistan'a ulaşırdı. Buradan da Kayseri, Sivas ve Malatya'ya giderdi.

Bölge daha sonra Dulkadiroğlu Beyliği'nin hâkimiyeti altına girmiştir. Bölgede yaklaşık 200 yıl hüküm süren Dulkadiroğlu Beyliği, 13 Haziran 1515'te Osmanlılar ile yapılan savaşta yenilerek, Osmanlıların Anadolu'da sınırlarına kattıkları son beylik olarak fiilen sona ermiş ve Nurhak ve yöresi de bu tarihten itibaren Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyetine dâhil olmuştur. Osmanlı dönemi Nurhak tarihine ilişkin bilgilerde Nurhak'a ait en eski veriler Dulkadiroğlu Beyliği'nin Osmanlı devletine bağlanmasından sonra tutulan kayıtlarda yer alır. Bu kayıtlardaki bilgilere göre Nurhak, Elbistan kazasına bağlı bir nahiyedir. 1540 yılı kayıtlarına göre Nurhak, 7 köy ve 25 mezradan oluşmaktadır. [9] 1563 yılı Maraş Tahrir Defteri'ne göre ise Nurhak, 11 köy ve 14 mezradan ibarettir. Bu dönemde Nurhak'ta toplam 345 vergi nüfusu mevcuttur ve bu nüfusun tamamı Müslüman'dır.[10]

Cumhuriyet döneminde, Elbistan'a bağlı bir bucak olan Nurhak, 1971 tarihinde kurulan belediye teşkilatı ile belde statüsünü, 1990 tarihinde ise ilçe statüsünü kazanmıştır.

---

[7] Gökhan ve Kaya, a.g.e. ,s. 130-133.
[8] Özkarcı, a.g.e., C. II, s. 1122.
[9] İbrahim Solak, Kânunî Döneminde Elbistan Kazâsı, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı Konya, 1996 s.24.
[10] Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, Maraş Tahrir Defteri, , Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Ankara, 1998, C. II, s. 592.

1.2. COĞRAFİ KONUM[11]

1.2.1. İlçenin Bölgedeki Yeri:

Nurhak, Akdeniz Bölgesi'nin doğusunda, Doğu Anadolu Bölgesi'nin batısında, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin kuzeybatısında yani bu üç bölgenin birleştiği noktada yer alır. Akdeniz Bölgesi'nin Adana Bölümü'nde yer alan Nurhak, bağlı olduğu Kahramanmaraş'ın kuzeydoğusundaki Toros Dağlarının uzantısı olan 3081 metre yüksekliğindeki Nurhak Dağı'nın eteğinde kurulmuştur. Kuzeybatısında Elbistan, güneyinde Çağlayancerit, batısında Ekinözü, doğusunda Malatya'nın Doğanşehir, güneydoğusunda ise Adıyaman'ın Gölbaşı ilçesi bulunur. İlçenin yüzölçümü 634 km²dir.

1.2.2. Yeryüzü Şekilleri:

Nurhak, etrafı dağlarla çevrili 1500 rakımlı yüksek bir plato üzerine kurulmuştur. İlçe merkezinden geçen Değirmenderesi Suyu ilçeyi ikiye bölmektedir. İlçe, Nurhak Dağı'nın güney yamacının eteklerinde kurulmuş olup bazı yerleri engebeli bazı yerleri düzlük sayılabilecek bir yapıya sahiptir.

1.2.3.1. Dağlar:

Toros Dağlarının uzantısı olan Nurhak Dağları bir dağ silsilesi olup en yüksek yeri 3081 metredir. Nurhak Dağı'nın yapısına Paleozoyik (Birinci) zamana (yaklaşık 570 - 225 milyon yıl önce) ait şist ve kalkerler egemendir.[12] Sarnıçlarında buzullar mevcuttur. Türkiye'nin otuz ikinci, Kahramanmaraş'ın en yüksek dağı olan Nurhak Dağı birçok efsaneye, acıya, hüzne şahitlik etmiştir. Dulkadiroğulları beylerinden Alâüddevle ve pek çok akrabası Nurhak Dağı'nda öldürülmüştür.[13] Nurhak Dağı, Türkmenler arasında da meşhur bir dağdır.[14] Nurhak Dağı'nın güneybatısında Engizek Dağı (2814m) ve Koç

---

[11] Bu bölümdeki bilgilerin bir kısmı Nurhak İlçe Tarım Müdürlüğü'nden alınmıştır: http://www.nurhak.gov.tr (20.12.2012).
[12] Ana Britannica (Genel Kültür Ansiklopedisi), Hürriyet Armağanı, İstanbul: 1994, C. XXIV, s. 91.
[13] İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 7. Baskı C. II. s. 273.
[14] Ali Rıza Yalman (Yalgın), Cenupta Türkmen Oymakları, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993, C. II, s. 413.

Dağı (2547m) bulunmaktadır. Engizek ve Koç dağları Nurhak ve yöresi halkı tarafından hâlâ yaylak olarak kullanılmaktadır. Nurhak'ın güneyinde yer alan bir diğer dağ olan Şahin Dağı, 2000 metreye yakın yükseklikte bir dağdır. Şahin Dağı, Yaşar Kemal'in İnce Memed romanına konu olan Eşkıya Ufo'nun[15] kendine yurt edindiği ve aynı zamanda da ölüme gittiği dağdır.[16] Nurhak Dağları, İç Anadolu'nun güneye geçit bölgesinde olduğu için tarihî birçok olaya şahit olmuştur. Bunun yanında özellikle Dulkadiroğlu Beyliği'ne de yaylak olmuştur. Ardıç ve meşe ormanlarıyla kaplı Nurhak Dağları, bitki çayları ve yabani meyveler yönüyle de zengin bir çeşitlilik gösterir. Nurhak Dağı, ayrıca Âşık Davut Sulari, Âşık Mahsuni Şerif, Zülfü Livaneli gibi pek çok kişiye de ilham kaynağı olmuştur.

1.2.3.2. Akarsular:

Göksu Nehri: Arapça kaynaklarda *Nehrü'l- Ezrak* olarak geçer. Engizek Dağı'ndan doğduktan sonra Nurhak'ın güneyindeki dağların arasından geçerek Çağlayancerit'in Düzbağ Kasabası'na uğrar ve buradan ilerleyerek Fırat'a karışır. Toplam uzunluğu 118 km olup debisi 63,42 m^3/sn'dir. Nehir üzerinde hidroelektrik santralleri kurma çalışmaları devam etmektedir. Nehrin çıktığı yerde ceviz ve dut ağaçları, bağlar, bahçeler mevcuttur. Nehirdeki balık faunası üzerine bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.[17]

Değirmenderesi Çayı: Nurhak'ın içinden geçen bu çay, Nurhak Dağı'ndan doğar. İlçe halkının hem içme suyu hem de bahçe ve tarla sulama ihtiyacını karşılar. Kışları suyu artan çay, ilçenin içinden geçerek Karapınar çayına karışır; buradan da Göksu Nehri'ne dökülür.

Tatlar Çayı: Tatlar Kasabası'ndan çıkan bu çay, kasaba halkının içme ve sulama suyu ihtiyacını karşılar. Su, belli bir yerden sonra Göksu Nehri ile birleşerek Fırat'a karışır.

Karapınar Çayı: Eskiköy Mahallesi'ne yaklaşık bir km. uzaklıktan doğan bu çay, beş km. sonra Göksu Nehri'ne karışır. Karapınar Çayı ile Göksu Nehri'nin birleştiği yere "Gavşıt" (< kavuş-(u)t) denir.

---

[15] Nurhak Belediye Başkanı Av. Ahmet Akkuş'un yazar Yaşar Kemal'le görüşmesinden elde edilen bilgi.
[16] Ağız derlemesi sırasında bölge insanı tarafından aktarılan bilgi.
[17] Cuma Demirci, Göksu Çayı (Nurhak - Kahramanmaraş) Balık Faunası Üzerine Bir Araştırma, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2007.

1.2.3.3. Göller:

Nurhak İlçesi sınırları içerisinde göl sayılabilecek ölçekte bir su birikintisi olmasa da suyu yazları çekilen küçük bir göl vardır. O da Nurhak Dağı'nın zirvesinde yer alan Ali Gölü'dür. Bölge halkı bu gölün kutsallığına inanır. Halk, önceleri büyük meşakkatle Ali Gölü'nün kenarına gelerek burada kurban keserdi. Araçla ulaşım olmayan bu göle gitmek için ilçe merkezinden en az altı saat Nurhak Dağı'na tırmanmak gerekmektedir. Ali Gölü'ne ilişkin bilgiler tarihi kaynaklarda da mevcuttur.[18] Bu kaynaklarda yer alan bilgilere göre gölün çevresi 150 arşın, derinliği 15 ziradır.[19]

1.3. İKLİM VE BİTKİ ÖRTÜSÜ[20]

Nurhak'ta karasal iklim hâkimdir. Yazları serin ve kurak, kışları soğuk ve kar yağışlıdır. Yağışlar daha çok bahar aylarında görülür. İlkbaharda mart - nisan, sonbaharda ekim - kasım aylarında artış olur. Bahar aylarındaki yağmurla birlikte kış aylarında da kar yağışları olmaktadır. Genel olarak kuzeyden esen poyraz ve güneyden esen lodosun etkisinde kalmaktadır. Ortalama basınç değerleri ise 878 milibardır. Hava basıncının en yüksek olduğu ay ocak, en düşük olduğu ay temmuzdur. Yıllık ortalama sıcaklık 9,9 C'dir. En yüksek ısı 38 C, en düşük ısı ise -35 C olarak ölçülmüştür. İlçenin kuzey kesimleri hariç doğu, batı, güney, güneydoğu ve güneybatı kesimlerinde çoğunluğu ardıç ve meşe ağaçlarının hâkim olduğu geniş orman alanları mevcuttur.

1.3.1. Bitkisel Üretim:

Tarla Bitkileri: İlçe genelinde buğday, arpa, fasulye ve nohut ekilmektedir. Yaklaşık olarak 26.000 dekarda tarla bitkileri üretimi yapılmakta olup ağırlıklı ürün buğdaydır. Yaklaşık olarak 10.000 dekar tarla, sulu tarım yapılamadığı için nadasa bırakılmaktadır.
Yem Bitkileri: Genel olarak culban, yonca ve fiğ üretimi yapılmaktadır. Son yıllarda yem bitkileri desteklemesi kapsamında bu bitkilerin üretiminde artış gözlenmektedir. Yaklaşık olarak 4400 dekar tarım arazisinde yem bitkileri üretimi yapılmaktadır.

---

[18] Öztürk, a.g.e., C.II, s.131.
[19] Alparslan ve Yakar, a.g.e., s. 138.
[20] Bu bölümdeki bilgilerin bir kısmı Nurhak İlçe Tarım Müdürlüğü'nden alınmıştır: http://www.nurhak.gov.tr (20.12.2012).

Meyve Üretimi: İlçede ticari amaçlı sadece elma üretimi yapılmaktadır. Bunun yanında kayısı, ceviz, kiraz, şeftali, karpuz, çilek ve üzüm üretimi de vardır. Son yıllarda elma üretimine yönelik faaliyetlerde büyük bir artış gözlenmektedir. İlçede yaklaşık olarak 2600 dekarlık alanda meyve üretimi gerçekleştirilmektedir.

Sebze Üretimi: Ticari amaçlı sebze üretimi yapılmamaktadır. Çiftçiler kendi ihtiyaçları için sebze yetiştirmektedir. Daha çok domates, biber, taze fasulye ve salatalık yetiştirilmektedir. Yaklaşık 1000 dekar alanda sebze üretimi yapılmaktadır.

1.4. İDARİ VE DEMOGRAFİK YAPI[21]

18.06.1971 tarihine kadar Elbistan'a bağlı bucak konumunda olan Nurhak bu tarihten sonra belediye statüsü kazandı. 1971 yılından 1990 yılına kadar da Elbistan'a bağlı bir belediye iken 1990 yılında ilçe oldu. Nurhak belediye olduktan sonra altı muhtarlığa ayrıldı. Bu muhtarlıklar: Seyitaliler, Karaçar, Hüyük, Eskiköy, Kıyılar ve Pınarbaşı Mahallesi olarak adlandırılmıştır. Nurhak'ın ilçe olmasından bir süre sonra Barış, Kullar ve Tatlar belediyeleri kuruldu. İlçenin Ağcaşar, Biçin ve Umutlu adında üç de köyü vardır. Bu yerleşim yerlerinden Barış Kasabası ve Ağcaşar Köyü'nün tamamı, Umutlu Köyü'nün ise bir kısmı Kürt vatandaşlardır. Nurhak ilçe merkezi, Kullar Kasabası, Tatlar Kasabası ve Biçin Köyü Türkmen vatandaşlardır. Umutlu Köyü, daha çok hayvancılıkla uğraşan bazı ailelerin yazları göç etmesiyle köy statüsünü korumaktadır.

Barış Kasabası: Nurhak'ın batısında yer alır ve Nurhak'a 12 km uzaklıktadır. Önceleri Nurhak'a bağlı bir köy iken 1994 yılında belediye olan Barış, 4 mahalle ve bunlara bağlı 16 kümeden (mezra) oluşmaktadır.

Barış Kasabası, Akçaderbent diye bilinen ve tarihî kayıtlarda adı sıkça geçen Akçaderbent Boğazı'nın ağzında kurulmuştur. Bu geçit, tarihteki birçok olayın şahitlerini ağırlamıştır. Romalılar, Bizanslılar, Moğollar, Memlûklular, Osmanlılar ve birçok beylik hâkimiyet mücadelesi için geçiş yolu olarak Barış Beldesi'nin merkezi olan Akçaderbent'i kullanmıştır.[22] Ortaçağlarda Babü'l-Hadid (Demir Kapı) ve Derbu's- Selame (Esenlikler Kısığı) olarak da bilinir ve Bizans ve Arap kaynaklarında

[21] Bu bölümdeki bilgilerin bir kısmı Nurhak Belediyesi'nden alınmıştır: http://www.nurhak.bel.tr (20.12.2012).
[22] Gökhan ve Kaya, a.g.e., s. 16.

sıklıkla geçer. Barış Kasabası sınırları içinde, Hançıplaklar Mahallesi'nde Selçuklulardan kalma Zilli Han bulunmaktadır.[23] Merkez mahalle olan Derbent Mahallesi, Elbistan - Nurhak devlet karayolunun üzerindedir. Diğer mahallelerin isimleri Değirmenkaya ve Alçiçek'tir. Barış Kasabası, belediye statüsü kazanmak için köylerin birleşiminden oluştuğu için dağınık bir yapı durumundadır. Mahallelerin bazısı belediyeden kilometrelerce uzaktadır. Kasaba halkı Sinemilli aşiretindendir.[24] Kasaba halkının ana dili Kürtçedir. Barış'ta, kanalizasyon şebekesi bulunmamaktadır. Kasabanın mevcut içme suyu şebekesi yapımı bitirilmiştir. Alçiçek Mahallesi'nin Kızılca ve Karamağara kümeleri dışındaki yerleşim yerlerinin tamamı şu anda içme suyundan faydalanmaktadır. Kasabada sağlık hizmetleri belediye hizmet binasında bir hemşire ile yürütülmektedir. Bunun dışında herhangi bir sağlık merkezi yoktur. Kasabada emniyet teşkilatı da yoktur.

Kasabanın ekonomisi, tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Daha çok küçükbaş hayvan yetiştirilmektedir. Kasabada herhangi bir sanayi kuruluşu bulunmamaktadır.

Mahallelerde bulunan ilkokullar kapatılarak Derbent Mahallesi'nde belediye binasının yanında 1996 yılında yapılan Barış İlköğretim Okulu taşımalı eğitimle bölgedeki diğer okulların öğrencilerini kendi bünyesinde toplamıştır. Kasabada lise eğitimi verilmesi için Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 12 derslikli okul yaptırıldığı hâlde öğrenci yetersizliği nedeniyle eğitim ve öğretime başlanılamamıştır. Öğrenciler, lise eğitimini genellikle Nurhak'ta veya Elbistan'da almaktadır.

Kullar Kasabası: Önceleri Nurhak'a bağlı bir köy olan Kullar, 18 Nisan 1999 seçimlerinde belediye olmuştur. Nurhak'a 5 km uzaklıkta olan Kullar'ın tarihi çok eskiye dayanmakta olup kasabaya ilk olarak Kara Mehmetler kabilesi yerleşmiştir.[25] Bu kabile kasabanın doğu kısmında bulunan Çevirme mevkisine yerleştikten bir müddet sonra bugünkü yere göçmüştür. Anadolu Selçukluları zamanından kalma Çevirme Hanı, Kullar Kasabası sınırları içindedir.

---

[23] Özkarcı, a.g.e., C. II, s. 1121.
[24] Bu bölümdeki bilgilerin bir kısmı Barış Belediyesi verilerinden alınmıştır: http://www.barış.bel.tr (20.12.2012).
[25] Bu bölümdeki bilgilerin bir kısmı Kullar Belediyesi verilerinden alınmıştır: http://www.kullar.bel.tr (20.12.2012).

Kullar Kasabası, 1540 yılı Elbistan Kazası Tahrir Defteri'nde[26] ve 1563 tarihli Maraş Tahrir Defteri'nde Nurhak'a bağlı bir köy olarak gösterilmektedir.[27] 1869 yılı Halep salnamesinde Elbistan'a bağlı karyeler arasında adı geçmektedir.[28] Nurhak'a 6 km. uzaklıkta olup Nurhak'ın doğusunda yer alır. Nurhak dağlarının eteğinde kuruludur. Kırsal bir yapıya sahip Kullar Kasabası dağlık bir arazide üzerindedir. İklimi Nurhak'la aynıdır. Kasabada içme suyu şebekesi vardır ancak kasabada kanalizasyon şebekesi bulunmamaktadır. PTT hizmetleri ilçeden yürütülmektedir. Kasabanın, Şirin Mahallesi ve Esentepe Mahallesi adında iki mahallesi vardır. Kullar Kasabası'nda bir ilköğretim okulu, bir de anaokulu mevcuttur.

Halkı, Türkmen olan Kullar Kasabası'nda bir cami vardır. Halkın temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Genellikle tarla bitkileri olan buğday, arpa, yonca ekilir. Sebze olarak domates, fasulye, salatalık, biber ekimi yapılmaktadır. Meyve olarak ise elmanın yanında son yılarda çilek üretimine de başlanmıştır. Kasabanın bitki örtüsü ve arazi yapısının da etkisiyle büyükbaş hayvancılıktan ziyade küçükbaş hayvancılık yapılmaktadır.

Tatlar Kasabası: Nurhak'a 11 km. uzaklıktaki kasabaya ilişkin ulaşabildiğimiz ilk kayıtlar ve bilgiler 1869 yılı Halep Salnamesi'nde yer alan bilgilerdir. Halep Salnamesi'nde Elbistan'a bağlı karyeler arasında adı geçmektedir.[29] Çok eski bir yerleşim yeri değildir. Tatlar Kasabası önceleri Nurhak'a bağlı bir köy iken 1993 yılında kasaba olmuştur. Kasabanın yaşlılarının anlattığına göre kasaba halkının bir kısmı Hatay'ın Reyhanlı ilçesinden göçerek bu bölgeye yerleşmiştir. Burada bir müddet kalan halkın bir bölümü daha sonra Afşin'e göçmüş ve orada Tatlar adından bir yerleşim yeri kurmuşlardır. Tatlar Kasabası; Baluşağı, Kurtlar ve Tatbekirli olmak üzere üç ayrı kabilenin birleşiminden oluşan güçlü akrabalık bağlarının bulunduğu bir yerleşim yeridir.

Tamamı Türkmen olan kasaba halkı, destan kahramanı Battalgazi'nin Tatlar Kasabası'ndan olduğunu ve bir mahallenin adının da ondan geldiğini söylemektedir.

[26] Solak, a.g.e., s. 337
[27] Yinanç ve Elibüyük, a.g.e., C. II, s. 592.
[28] Öztürk, a.g.e., C. II, s.118.
[29] Öztürk, a.g.e., C. II, s.118.

Kasabanın üç mahallesi vardır. Bunlar: Yeni Mahalle, Pınarbaşı Mahallesi ve Battalgazi Mahallesi'dir. Tatlar Kasabası'nın tek okulu olan Tatlar İlköğretim Okulu 1949 yılında eğitim öğretime başlamıştır.

Ağcaşar Köyü: Nurhak merkeze bağlı Ağcaşar Köyü, Nurhak'ın ve Nurhak Dağı'nın kuzeyinde bulunmaktadır. Nurhak'a 27 km. uzaklıktadır. Köyün doğusunda ve güneyinde Nurhak Dağları, batısında Barış Beldesi'ne bağlı Zillihan Mahallesi, kuzeyinde Bakış Beldesi bulunmaktadır. Köyün adı Ağce Şehir'den gelmektedir. Ağce Şehir, 1563 tarihli Maraş Tahrir Defteri'nde kayıtlı bir köydür. O dönemde Aynü'l-Arus nahiyesine bağlı bir köy olan Ağce Şehir, 12 neferan ve 4 mücerredden oluşur. Köy, Sinemilli aşiretine bağlı Kürt kökenli vatandaşlardan oluşur. Ana dilleri Kürtçedir.

Biçin Köyü: Önceleri Nurhak'a bağlı bir köy olan Biçin, 2000'li yılların başında mahalle statüsüne geçirilmiştir. 2006 yılında mahallelikten ayrılarak yeniden köy olmuştur. 1415 rakımlı köyün, Nurhak ilçe merkezine mesafesi 12 kilometredir. Nurhak'ın en eski yerleşim yerlerindendir. Köye bağlı Çamrak mezrası vardır. Çamrak'ta kışları yalnızca birkaç aile otururken yazları bu sayı hayvancılık yapan göçebeler sayesinde artmaktadır.

Umutlu Köyü: Nurhak'ın güneybatısında, Çağlayancerit ve Ekinözü ilçelerine sınır, dağlık bir yerleşim yeridir. Köy 1450 rakımlıdır. Köyün Nurhak ilçe merkezine mesafesi 27 km. olup bunun 21 kilometresi ham yol, 6 kilometresi asfalttır. Umutlu, daha çok hayvancılık yapan ailelerin yazları göçmesiyle canlılığını korumaktadır. 1990'lı yıllarda terör nedeniyle boşaltılan köye dönüşler başlamış olsa da köyün eski önemi kalmamıştır. Umutlu'ya bağlı Gürsel Mezrası da terör nedeniyle boşaltılan bir yerleşim yeridir. Gürsel'de de yalnızca hayvancılıkla uğraşan birkaç aile ikamet etmektedir.

1.5. ULAŞIM VE ALTYAPI

İlçede ulaşım karayolu ile sağlanmaktadır. Bunun yanında Nurhak'a 24 km. uzaklıktaki Kapıdere tren istasyonundan Malatya, Kahramanmaraş ve Adana istikametine yolculuk yapılmaktadır. Şehirlerarası yolculuk yapacak vatandaşlar önceleri sadece Elbistan

üzerinden yolculuk yapabilmekteyken 2008 yılında açılan Kumlu Yolu sayesinde ulaşım kolaylaşmıştır. İlçe merkezinin dağınık bir yerleşiminin olması ve nüfusun azlığından ötürü toplu taşıma yoktur. Ulaşım, ilçe merkezinde yaya olarak ya da şahsi veya ticari taksilerle sağlanmaktadır. Belediyenin servis aracı ilçedeki mahalleler arasında günlük iki sefer düzenlemektedir. İlçenin kanalizasyon altyapısı yeni ihale edilmiştir. Diğer hizmetlerin de altyapıları oldukça kötü durumdadır. Elektrik şebekesi sıkıntılı olup özellikle kış aylarında sık sık kesinti yaşanmaktadır. Eğitim altyapısı da oldukça zayıftır. İlçe merkezindeki altı ilköğretim okulundan üçü birleştirilmiş sınıflarda eğitim vermektedir. Bu okullar soba ile ısıtılmaktadır. Sağlık altyapısı da eğitimden farklı değildir. İlçe devlet hastanesi 2010'da faaliyete geçmiştir. Uzman bir doktor yoktur.

1.6. NÜFUS VE YERLEŞİM[30]

İlçe nüfusuna ilişkin en eski veriler 1540 tarihlidir. Kanuni dönemi Elbistan Kazası Tahrir Defterleri kayıtlarına göre Nahiye olan Nurhak'ta 7 köy ve 25 mezra vardır. Bu 7 köy ve 25 mezrada toplam 160 hane, 228 neferan (erkek nüfus, vergi nüfusu), 66 mücerred (iş ve kazanç sahibi olacak yaşa gelmiş bekâr erkek) ve 2 imam vardır.[31] 1563 tarihli Maraş Tahrir Defteri'nde[32] 11 köy ve 14 mezra vardır. Bu yerleşim yerlerinde 345 neferan vardır. İlk baskısı 1926'da yapılan Kitabü Nehri'z-zeheb fi Tarih-i Haleb isimli eserde verilen bilgilere göre Nurhak merkez nüfusu 903, Kullar 380, Kullar Tatlar (Tatlar) 256, Çıplaklar (Barış Beldesi Hançıplak Mahallesi) 160, Derbent (Barış Beldesi Derbent Mahallesi) 152, Ağçaşar (Ağcaşar) 591'dir.[33] 1933 yılında Nurhak Dağı'nda 500 evlik (hane) yerleşmiş halk vardır.[34] 1965 yılında Elbistan'a bağlı bir bucak olan Nurhak'ın bucak merkez nüfusu 3240 civarındayken Nurhak merkez ve bağlı altı köyün aynı tarihteki toplam nüfusu 8075'tir.[35] Bugün ise ilçe merkezindeki nüfus 5620 civarındadır. 2011 yılında ilçe nüfus müdürlüğü verilerine göre 331 doğum 541 ölüm hareketi gerçekleşmiştir. Bu hareketelilik bazı eski kayıtları

[30] Bazı köyler birleşerek kasaba oldukları için son sayımlarda ve verilerde gözükmemektedir. Biçin Köyü ise önceden Nurhak'ın mahallesiyken sonradan köy olarak ayrılmıştır.
[31] Solak, a.g.e., s. 337.
[32] Yinanç ve Elibüyük, a.g.e., s.589-597.
[33] Alparslan ve Yakar, a.g.e., s.137.
[34] Yalman(Yalgın), a.g.e., C. II, s.414.
[35] Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1990, C. IX, s. 433.

da kapsamaktadır. Kayıtlı olanların birçoğu yurtdışında ikamet etmektedir. Nüfustaki değişimler ise sayım hatalarının yanında yöreden yurtiçi ve yurtdışına verilen göçler sebebiyledir. Tablodaki dağılımda görülen değişimlerin sebebi, zaman içinde ilgili yerleşim yerlerinin idari yapısındaki değişikliklerdir.

1990-1997-2000 ve 2012 Yılı Sayımına Göre Nüfus Oranı					
Sıra No	İdari Birim Adı	1990 Yılı Nüfus Sayımı	1997 Yılı Nüfus Sayımı	2000 Yılı Nüfus Sayımı	2012 Yılı Nüfus Sayımı
1	Nurhak Merkez	7087	6362	8118	5611
	Biçin Köyü	---	---	---	253
2	Alçiçek Köyü	1042	---	---	---
3	Ağcaşar Köyü	781	341	320	207
4	Değirmenkaya Köyü	533	---	---	---
5	Derbent Köyü	378	---	---	---
6	Gürsel Köyü	14	0	0	---
7	Umutlu Köyü	340	0	0	39
8	Hançıplaklar Köyü	482	---	---	---
9	Barış Kasabası	---	1380	2803	2202
10	Kullar Kasabası	2009	2391	2924	2628
11	Tatlar Kasabası	2324	2337	3095	2766
T O P L A M		14990	12811	17260	13706
Nüfus Artış ve Eksilme Hızı Yüzdesi			-% 14.53	+ % 34.72	-%20,59
Nüfus Artış ve Eksilme Sayısı			-2179	+4449	-3554

1.7. SOSYAL YAŞAM[36]

İlçe halkının gelir seviyesinin düşük olması, sosyal hayatı olumsuz yönde etkilemekle beraber son yıllarda yurtdışında çalışan işçilerin katkılarıyla gelir düzeyinde nispî de olsa iyileşme görülmeye başlanmıştır. Bunun yanında eğitim alanında gösterilen

[36] Nurhak Kaymakamlığı verilerinden yararlanılmıştır.

gayretlerle, çoğunluğu öğretmen olmak üzere, çok sayıda memur aile bütçesine katkıda bulunmuştur. İlçedeki hemen her evde en az bir memur ve bir gurbetçi vardır. Çalışma alanları arasında mevsimsel özelliklere bağlı olarak gündelik işçi olarak çalışan vatandaşlar da mevcuttur. Halkın temel geçim kaynağı ise tarım ve hayvancılıktır.

İlçe halkı genel olarak eski yaşam tarzını, örf ve adetlere bağlılığını devam ettirmektedir. Bununla birlikte toplumsal değişim yavaş da olsa kendini göstermektedir. İlçe merkezindeki 2155 konutun % 60'ı, belde ve köylerdeki konutların ise % 80'i taş yapıdır. İlçe merkezi ve bağlı yerleşim birimlerinin tamamında elektrik şebekesi mevcuttur. İlçe merkeziyle Barış, Tatlar ve Kullar Kasabalarında içme suyu şebekesi mevcut olup ihtiyacı karşılayacak durumdadır. Ağcaşar Köyü'nde kısmî içme suyu şebekesi mevcut olup sağlanan su miktarı yağış ve mevsim şartlarına bağlı olarak azalma gösterdiğinden ihtiyacı karşılamaktan uzaktır. İlçe merkezi ve bağlı yerleşim birimlerinin hiçbirinde kanalizasyon şebekesi yoktur. İlçede resmî sağlık hizmetleri ilk olarak 1944 yılında verilmeye başlanmıştır. Bu sağlık ocağı 2010 yılına kadar faaliyetlerini sürdürmüştür. 2010 yılında Nurhak Devlet Hastanesi'nin açılmasıyla birlikte sağlık ocağı kapatılmıştır. Bu sağlık ocağının ilk personeli, ünlü şair Bahaettin Karakoç'tur ve 1960 yılına kadar 14 yıl Nurhak'ta görev yapmıştır.[37] İlçe Sağlık Grup Başkanlığı bünyesinde üç sağlık ocağı, iki sağlık evi bulunmaktadır. Kullar Sağlık Ocağı ve Tatlar Sağlık Ocağı, eski sağlık evi binasında sağlık hizmetlerini yürütmektedir. Ağcaşar Köyü Sağlık Evinin mevcut binası bulunmasına rağmen personel ataması olmadığından fiilen hiçbir zaman çalışmamıştır. Umutlu Köyü Sağlık Evi binası bulunmamaktadır. Sağlık hizmeti ise mobil sağlık hizmetleriyle Nurhak Merkez Sağlık Ocağından karşılanmaktadır. Sağlık grup başkanlığı bünyesinde uzman doktor bulunmamaktadır.

Adliye teşkilatı, 1993'te kurulmuşsa da 2012 yılında kapatılmıştır.

İlçe Seçim Müdürlüğü ve İcra Müdürlüğü faal olarak çalışmaktadır. PTT hizmetleri ise sağlıklı bir şekilde sunulmaktadır.

[37] Bahaettin Karakoç'la 18. 12. 2010 tarihinde Kayseri'de yüz yüze yapılan görüşmeden elde edilen bilgidir.

İlçe halkı, geçimini hayvancılıkla, çiftçilikle ve başka il ve ilçelerde mevsimlik tarım işçiliği yaparak temin etmektedir. Çalışabilir nüfusun bir kısmı ise yurt dışında işçi olarak çalışabilmek maksadıyla zaman zaman yasadışı yolları da kullanmak suretiyle yurtdışına gitmektedir. İlçe merkezi ve bağlı yerleşim birimlerinin ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalıdır. Geniş ve dağlık yayla ve otlaklar mevcut olduğundan küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapılmaktadır. Nüfusa oranla tarım arazisi çok azdır ancak hububat üretimi de yapılmaktadır. Küçük el sanatları mevcut olmakla beraber ilçede sanayi kuruluşu bulunmamaktadır. İlçe merkezinde bir Tarım - Kredi Kooperatifi ve bir Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, Barış ve Tatlar Kasabası'nda ise birer Tarımsal Kalkınma Kooperatifi olmak üzere dört kooperatif mevcuttur. İlçede herhangi bir banka şubesi bulunmamaktadır. Bu durum günlük hayata ve ticaret hayatına ilişkin iş ve işlemlerin yürütülmesinde büyük sıkıntı doğurmaktadır. Bu sorunu çözme adına haftada iki gün Elbistan Ziraat Bankasınca bankacılık hizmeti verilmektedir.

İlçede sinema ve tiyatro gibi eğlence yerleri bulunmamaktadır. Çocuk oyun alanları ise yeni yeni yapılmaktadır. İlçe genelinde faaliyet gösteren dokuz dernek ve bir vakıf şubesi mevcut olup, bunlardan okul koruma dernekleri geceler tertip ederek sosyal yaşantıya katkı sağlamaya çalışmaktadırlar. Bunların yanında yılda bir defa, ağustos ayında Nurhak Belediyesi tarafından organize edilen Nurhak Kültür Şenlikleri ve Barış Belediyesi'nin düzenlediği festival, çok sayıda ünlü sanatçının katılımıyla coşkulu bir etkinlik olarak gerçekleştirilmektedir. Bu şenlikler, özellikle yaz aylarında gelen gurbetçilerin yoğun katılımıyla birlikte toplumsal kaynaşma adına da büyük bir boşluğu doldurmaktadır. İlçe merkezi ve köylerde yetişkin erkek nüfus boş vakitlerini daha çok kıraathanelerde geçirirken, bayanlar ise el işleri ve gündelik ev işleriyle meşgul olmaktadırlar.

Nurhak'ın sosyal yaşantısı, değerleri ve Nurhak'ta meydana gelen bazı olaylar birçok sanatçıya da ilham kaynağı olmuştur. Bunlar arasında Ali Akbaş, Zülfü Livaneli, Âşık Mahsuni Şerif, Ahmet Kaya, Grup Yorum, Davut Sulari, Niyazi Arslan, İsmail İpek, Dertli Divani, Âşık Gülabi, Mehmet Tek, Sevinç Eratalay vb. pek çok sanatçı ve müzik topluluğu şarkı ve türkülerinde Nurhak'a yer vermiştir. Türküler, genel itibariyle

Nurhak Dağı'na yazılmış güzelleme türündedir. Şarkılarsa genellikle yakın dönemde cereyan eden siyasi olayların etkisiyle oluşturulmuş protest müziktir.[38]

1.8. EĞİTİM[39]

Nurhak'ın eğitim durumu hakkında Cumhuriyet öncesine ait bilgi bulunmamaktadır. İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü 1991 yılında hizmete girmiştir. Nurhak'taki ilk okul, 1949 yılında Pınarbaşı Mahallesi'nde açılmıştır. Bu okulun malzemeleri devlet tarafından karşılanmış, işçiliğini ise köy halkı ücretsiz olarak yapmıştır. İlçede bir genel lise, iki anaokulu, altısı ilçe merkezinde üçü de kasabalarda olmak üzere dokuz ilköğretim okulu, bir Halk Eğitimi Merkezi Müdürlüğü ve yirmi beş yataklı bir öğretmen evi mevcuttur. Okullardan; Nurhak İlköğretim Okulu, Nurhak Lisesi, Tatlar, Kullar Süleyman Şahin, Atatürk ve Karaçar İlköğretim okulları ile Gazi ve Cumhuriyet Anaokullarında kömürlü kalorifer sistemi mevcut olup diğer okullar soba ile ısıtılmaktadır. Tüm okullarda aydınlatma elektrikle olup hepsinin şebeke suyu mevcuttur. Nurhak ilçe merkezindeki okullardan, aynı zamanda Nurhak ve yöresinin ilk okulu olan, 1949 yılında eğitime başlayan Pınarbaşı İlköğretim Okuluyla beraber 1968 yılında eğitime başlayan Hüyük İlköğretim Okulu ve 1960 yılında eğitime başlayan Eskiköy İlköğretim Okulu da birleştirilmiş sınıflarda eğitim öğretim sürdürülmektedir. Fizikî şartları yetersiz olan bu okullarda aradan bunca zaman geçmesine rağmen gözle görülür bir iyileştirme yapılmamıştır. İlçe merkezinde okuma - yazma oranı %95, belde ve köylerde %87 civarındadır.

İlçede Eğitim Öğretimin Genel Durumu:

Toplam derslik sayısı:	106
Toplam öğrenci sayısı:	2592
Toplam öğretmen sayısı:	126 (55 branş, 55 sınıf, 16 idareci)
İlköğretim okulu sayısı:	9
Lise sayısı:	1
Derslik başına düşen öğrenci sayısı:	24.5

[38] 1960'lı yılların öğrenci olayları ve toplumsal hareketleriyle bağlantılı olarak Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının Nurhak bölgesinde yaşadıklarını ve devamında yaşananları ele alır.
[39] Bu bölümdeki bilgiler Nurhak İlçe Milli Eğitim Müdürlüğünden alınmıştır.

Taşımalı öğrenci sayısı: 252

Kütüphane sayısı: 2

Eğitim amaçlı sosyal tesis sayısı: 1

Nurhak ve Bağlı Yerleşim Birimlerindeki Okulların Öğrenci Sayıları:

S. No	Okulun Adı	Kız Öğrenci	Erkek Öğrenci	Toplam
1	Nurhak Lisesi	289	236	525
2	Nurhak İlköğretim Okulu	165	184	349
3	Atatürk ilköğretim Okulu	79	90	169
4	Karaçar İlköğretim Okulu	74	59	133
5	Kullar S. Ş. İlköğretim Okulu	195	218	413
6	Tatlar İlköğretim Okulu	259	349	608
7	Barış İlköğretim Okulu	69	56	125
8	Hüyük İlköğretim Okulu	14	19	33
9	Eskiköy İlköğretim Okulu	11	10	21
10	Pınarbaşı İlköğretim Okulu	17	9	26
11	Gazi Anaokulu	45	30	75
12	Cumhuriyet Anaokulu	52	63	115
	Toplam	1269	1323	2592

1.9. KÜLTÜR VARLIKLARI VE TARİHÎ YAPILAR[40]

1.9.1. Camiler:

İlçe genelinde, birisi merkezde olmak üzere faal altı caminin yanında, ilçe merkezinde faal olmayan bir cami daha bulunmaktadır. Kadrolu imamı bulunmayan camilerden Tatlar Yeni Camisi ile Kullar Kasabası Merkez Yeni Camisinde müftülükçe belirlenen fahri imam - hatipler tarafından hizmet verilmektedir. İlçe merkezinde bulunan

[40] Bu bölümdeki bilgilerin bir kısmı köyün yaşlılarından ve araştırmalarımdan elde edilen bilgilerden oluşurken bir kısmı Mehmet Özkarcı'nın Türk Kültür Varlıkları Envanteri Kahramanmaraş isimli eserinden alınmıştır.

Pınarbaşı Camisi ise ibadete kapalıdır. Nurhak Merkez Camisi 1962 yılında yapılmıştır. İlçedeki yaşlılarının anlattığına göre, 1962 yılından önce, şimdiki postane binası yerinde bir cami vardı. Yine, Eskiköy Mahallesi'nde de çok önceden bir cami olduğu yaşlılarca rivayet edilmektedir.

1.9.2. Cemevleri:

İlçe merkezinde iki cemevi vardır. Bunlardan biri Karaçar Mahallesi'nde diğeri Pınarbaşı Mahallesi'ndedir. Her iki cemevi de faaliyettedir. İlçe halkı, özellikle yaz aylarında düğün merasimleri için cemevlerinin imkânlarından faydalanmaktadır. Barış Beldesi'nde de bir cemevi mevcut olup o da faaldir.

1.9.3. Türbeler:

İlçe merkezinde Molla İbrahim'in mezarı türbe mahiyetinde ziyaret edilmektedir. İlçe halkı kendince büyük kabul ettiği hemen her kişiye saygı duyup hürmet etmiş ve onun mezarı başında dua etmeyi alışkanlık hâline getirmiştir. Ayrıca ilçenin güney tarafında bulunan ve halk tarafından "Şehitler Gabırı" olarak bilinen yerde Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi dönüşü şehit olan askerlerinin yattığına ilişkin bir inanç vardır. Burası önemli yatırlar arasındadır. Bunlara ek olarak Barış Kasabası'nda Bulut Dede Türbesi de vardır.

1.9.4. Kaleler:

Nurhak'ta irili ufaklı dört kale vardır. Bunlar: Şuğulun Kale, Ücenin Kale, Gözün Kale ve Büyük Kale'dir. Bu kaleler, koruma ve haberleşme amacıyla yapılmış küçük kalelerdir. Kalelerin en büyüğü olan Büyük Kale, Miladi IV. yüzyılda Romalılar tarafından yapılmıştır. İlçeye hâkim olan Nurhak Dağı'nın eteğindeki tepe üzerinde bulunur. Hazineye ait olan kale, yıkılmış olup küçük duvar kalıntıları mevcuttur. Bu kalelerin dışında Ağcaşar Köyü sınırları içinde yer alan ve kilise olarak bilinen tarihî bir yapı vardır. Ağcaşar Köyünde ve civar yerleşim yerlerinde "kilise" olarak bilinen bu tarihî yapı hem mimari özellikleri hem de ıssız bir tepe üzerinde kurulmuş olmasından ötürü kiliseden ziyade bir kaleyi andırmaktadır. Zira bu tarihî yapıya yakın bir yerleşim

yeri veya izi yoktur. Nurhak Dağı'nın kuzeyinde, Ağcaşar Köyü'nün güneyinde yer alan bu yapının önemli bir bölümü yıkılmış durumdadır.

1.9.5. Hanlar:

Nurhak'ta Nurhak Hanı, Çevirme Hanı, Kamereddin (Derbentağzı) Hanı ve Zilli Han olmak üzere dört han vardır.

Nurhak Hanı: İlçe merkezinde Kıyılar Mahallesi'nde ve ilçeye hâkim Büyük Kale'nin eteğinde yer alır. XIII. yüzyılın ikinci çeyreğinde Anadolu Selçukluları zamanında yapılmıştır. Elbistan - Halep kervan yolu üzerinde yer alan Nurhak Hanı, bugün yıkılmış durumdadır.

Çevirme Hanı: İlçeye 11 km. uzaklıkta Çevirme Çayı'nın 300 metre kadar batı tarafında yer alır. Kullar Kasabası'nın sınırları içerisindedir. XIII. yüzyılın ikinci çeyreğinde Anadolu Selçukluları zamanında yapılmıştır. Elbistan - Halep kervan yolu üzerinde yer alan Çevirme Hanı bugün yıkılmış durumdadır.

Kamereddin (Derbentağzı) Hanı: İlçeye 20 km. uzaklıkta olup önceden Derbentağzı denilen ve bugün Sırıklı Yaylası olarak bilinen mevkide yer alır. 1237 yılı civarında Anadolu Selçukluları zamanında Anadolu Selçuklularının Elbistan Valisi Emir Kamereddin Bey tarafından yaptırılmıştır. Bu han hazineye ait olup harabe hâldedir.

Zilli Han: İlçeye 20 km. uzaklıkta bulunan han, Nurhak - Elbistan karayolu üzerinde yer alır. XIII. yüzyılın ikinci çeyreğinde Anadolu Selçukluları zamanında yapılmıştır. Elbistan - Halep kervan yolu üzerindedir. Mülkiyeti hazineye ait olup harabe haldedir.

1.9.6. Köprüler:

Nurhak ilçe merkezine yaklaşık 10 km. uzaklıktaki Göksu Nehri üzerinde kurulu eski köprülere ilişkin tarihi kayıtlar olsa da bugün için Nurhak sınırları içinde böyle bir köprü yoktur.[41] Yalnız bir köprü ayağı vardır. Hakkında bilgi mevcut değildir.

[41] Gökhan ve Kaya, a.g.e., s. 79.

1.9.7. Ören Yerleri:

İlçe merkezinde Ören Pınarı diye bilinen, eski yapıların bulunduğu bir yer vardır. Burası ilçe halkı tarafından "gâvurlardan" kalan yer olarak bilinir. Ayrıca Büyük Kale'nin yaklaşık yüz metre kadar aşağı tarafında eski ören yerleri, evler vardır. Buralarda çok eski zamandan kalma paralar, eşyalar bulunmuştur.

1.9.8. Mezarlıklar:

İlçe merkezinde dağınık bir yerleşim vardır. Genellikle akrabalık ilişkilerine bağlı oba oba yerleşim birimleri oluşmuştur. Bu dağınık yerleşim, mezar kültürüne de yansımış ve her obanın ayrı bir mezarlığını ortaya çıkarmıştır. İlçede Kıyılar Mezarlığı, Pınarbaşı Mezarlığı, Hacılar Mezarlığı, Eskiköy Mezarlığı, Hüyük Mezarlığı, Karaçar Mezarlığı, Seyitaliler Mezarlığı gibi mahalle adıyla anılan mezarlıkların yanında çok sayıda da aile mezarlığı mevcuttur. Bazı mahallelerde üç dört tane mezarlık vardır. Bir de "düşüt" denen tabir vardır ki mezarlık olmasa da kişinin öldüğü yere denir. Genellikle yeleşim yerinden uzakta ölen kişilerin öldüğü yeri belli etmek ve hayır işlemek düşüncesiyle oraya taş yığılır.

İNCELEME

2. SES BİLGİSİ

2.1. ÜNLÜLER

Nurhak ve yöresi ağızlarında, Türkiye Türkçesi yazı dilinde yer alan ve standart Türkçe ile ortak olan sekiz temel ünlü (a, ı, o, u; e, i, ö, ü) yanında, Anadolu'daki bazı ağızlarda da bulunan kapalı e (ė) ünlüsü ve temel ünlülerden bazılarının çeşitli (komşu seslerin etkileri ve konuşmacının konuşma özelliklerine bağlı olarak ortaya çıkan boğumlanma nitelikleri gibi) sebeplerle değişikliğe uğramış türleri de vardır.

2.1.1. Ünlü Çeşitleri:

2.1.1.1. a ünlüsü ve çeşitleri: (ạ, á, à, å)

ạ: Nurhak ve yöresi ağızlarında sıkça kullanılan ve gerek Türkçe gerekse alıntı kelimelerdeki ince a ünlüsünü belirten bu ses, Kahramanmaraş ve yöresi ağızlarında daha çok a > ạ değişimi sonucu, kısmen de e > ạ değişimi ile ortaya çıkmıştır. Çok az sayıda örnekte i > ạ değişimiyle oluşmuş örneklere de rastlamaktayız. Bölge ağzında ạ sesinin oluşumunda y ünsüzünün önlüleştirici etkisini çok yoğun olarak görmekteyiz.[42] Bunun yanında ön damak ünsüzleri, diş ünsüzleri, ön avurt l sesi ve bir sebebe dayanmayan kişisel kullanımların da ạ sesinin oluşumunda rol oynadığı tespit edilmiştir.[43] Yöre ağzında y sesinin yanında k sesinden yumuşayan ğ sesi de bu ünlünün oluşumunda önemli rol oynamaktadır. Özellikle ğ ünsüzünün düşmesinden dolayı

[42] Mehmet Dursun Erdem ve Esra Kirik, Kahramanmaraş ve Yöresi Ağızları, Kahramanmaraş Valiliği Yayınları, Kahramanmaraş 2011, s.53.
[43]Bu ünlüyü, Erdem ve Kirik á işaretiyle gösterir.

uzunluk kazanan ạ ünlüsünü sıkça görmek mümkündür: dạ̄l < değil (1/10), esạ̄mem < ismim (1/19), gedilecạ̄ < gidileceği (1/83), eKmạ̄miz < ekmeğimiz (1/109), hėkạ̄ye < hikaye (2/42), ilạ̄nnere < leğenlere (3/10), inạ̄mize < ineğimize (4/72), keḥạñ < kehin "sırt" (7/197), erkạ̄ < erkeği (9/69), ilạ̄zım < lazım (10/6), sạ̄de < saate (12/63), yönetec ạ̄ne < yöneteceğine (15/18), ötạ̄ne < ötekine (12/111), gerçạ̄ < gerçeği (16/6), göbelạ̄ < göbeleğe (18/2), ạ̄siñ < eğsin (18/5).

á: e > a veya a > e değişimi ile oluşmuştur. e > a değişimi ile oluşan bu ses daha çok konuşmacının boğumlamasından kaynaklanan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. a ünlü kalınlaşmalarında ara kademelerdeki bir sesi karşılar nitelikte olan bu ünlü, a-e sesleri arasında yer alan bir orta damak ünlüsü olarak kullanılır. Kalın ünlü ile ince ünlü arasında oluşmakta olup kalın ünlüye yakın bir sestir. Türkçe ve yabancı kelimelerde yer alır. ıraḥmáTlık < rahmetlik (1/2), āzáydi < azaydı (1/40), álbisTana < Elbistan'a (1/135), ḥabáriñ < haberin (2/35), naádạ̄n < ne kadar (3/17), ĝaramátiñ < Kamereddin'in (4/4), vállā < vallahi (5/63), yoláḫ < yolalım (6/67), çáKsīn < çeksin (7/88), bánden < benden (13/23).

à: a ünlüsünün daralmasıyla oluşan a-ı arası bir ünlüdür. Bazı örneklerde y ünsüzünün daraltıcı etkisi açıkça görülür: çıràynan < çıra ile (6/150), aḫarcàya < Akarca'ya (6/151), buràya < buraya (7/46), ĝàzandereden < Kazandere'den (7/180), oràya < oraya (7/170), ancà < ancak (7/31).

å: Bu ünlü, Kahramanmaraş ve yöresi ağızlarında daha çok dudak ünsüzlerinin yanında görülür. Ayrıca bu ünlünün oluşumunda ilerleyici veya gerileyici benzeşmenin de rolü vardır. å ünlüsü dudakların çok az yuvarlaklaşması durumunda boğumlanan bir ünlüdür.[44] Az sayıda örnekte görülür. ålō (1/26), vållā < vallahi (6/9), yåvrum < yavrum (7/1), yåv < yav (7/200).

2.1.1.2. e ünlüsü ve çeşitleri: (ė, ẻ)

[44] bkz. Erdem ve Kirik, KYA, s.54

ė: Birçok Türkiye Türkçesi ağzında olduğu gibi Kahramanmaraş ve yöresi ağzında sistemli olarak karşılaşılan asli bir ünlüdür. Kapalı e (ė) sesi olarak da isimlendirilir. Bölge ağzında tespit edilen örneklerde eski asli şekillerin devamı yanında e > i veya i > e değişimi sonucu oluşan kapalı e (ė) ünlüleri de vardır. Bu ses bölge ağzında ilk hecelerde sistemli bir görünüm arz eder.[45] Bazıları boğumlama kaynaklı bir ses özelliği gösterir. e-i arası bir ünlü olan kapalı e (ė) ünlüsü Nurhak ve yöresi ağzında da sık olarak kullanılmaktadır: yėygi < yiyeceği (1/5), senėsini < senesini (1/37), nėhāyeT < nihayet (1/38), şėy◡edinciK < şey edince (1/43), on bėş yėrmi < on beş yirmi (1/54), ėyilīn < iyiliğin (1/63), bėze < beze (1/70), hėč kimse < hiç kimse (1/95), gėtmem < gitmem (1/95), yėdi < yedi (1/95), yėmeK◡edeK < yemek edelim (2/21), sėhirci < sihirci (4/48), yėri < yeri (6/59), yėmedi < yemedi (6/61), dėrim < derim (6/61), nėrde < nerede (7/4), yėdiler < yediler (7/163), gėdellerdi < giderlerdi (8/40), yėrde < yerde (8/47), yėrseñ < yersen (8/53), gėdemezlerdi < gidemezlerdi (9/145), yėtire < yetire (10/48), ėlle < ille (14/70), nėydeK < ne edelim (17/29).

ẻ: Nurhak ve yöresi ağzında yalnızca birkaç kelimede kullanılan ẻ ünlüsü, ö ünlüsünün düzleşmesiyle oluşmuştur. ö-e arası bir ses olup yuvarlak e şeklinde boğumlanmaktadır. Daha çok konuşmacı kaynaklı bir ses durumundadır: ẽ̄le < öyle (7/73) ẽ̄leydi < öyleydi (7/93) bẻyle < böyle (7/93) şẻyle < şöyle (7/96), şẽ̄le < şöyle (7/130), ẻylēmiş < öyleymiş (7/166), ẻyle < öyle (8/4), bẽ̄yK < böyk < büyük (9/153).

2.1.1.3. ı ünlüsü ve çeşitleri: (į)

į: İnce ı veya kalın i olarak telaffuz edilen bu ünlü ı-i arası bir sestir. Kahramanmaraş ve yöresi ağızlarında ı sesine nazaran boğumlanma bölgesi olarak daha önlüleşmiş ve orta damak bölgesinde boğumlanan bir ünlüdür.[46] Nurhak ve yöresi ağzında yaygın bir ünlü değildir. Tespit edilen örnekler: ıraḥmáTlįk < rahmetlik (1/2), dedįK < dedik (1/92), var◡ĭdį < var idi (2/35), ḥabáriñ < haberin (2/35), hangį < hangi (4/63), yānį < yani (5/21), ḱāḍındeki < kağıdındaki (5/1), cāmį < cami (6/166), ḥarbį < harbi (7/355).

[45] bkz. Erdem ve Kirik, KYA, s.55
[46] bkz. Erdem ve Kirik, KYA, s.56

2.1.1.4. ü ünlüsü ve çeşitleri: ( )

 : Düzleşmiş ü ünlüsü olarak karşımıza çıkan bu ünlü, i-ü arası bir ünlü özelliği gösterir. Çok yaygın değildir. Daha çok konuşmacının boğumlama özelliğine bağlı olarak ortaya çıkar: m bāreK < mübarek (7/5), düzdű́ler < dizdiler (15/47), tű́m < tüm (17/24).

2.1.1.5. u ünlüsü ve çeşitleri: (ú, ụ)

ú: Düzleşmiş u ünlüsüdür. u-ı arası bir ünlüdür. Nurhak ve yöresi ağzının u yuvarlak ünlüsünü düzleştirme eğiliminin bir sonucudur: çocúKlarımı < çocuklarımı (5/50), ĝavúrmalar < kavurmalar (6/91), savúştırdıḳ < savuşturduk (6/106), mústaFa < Mustafa (6/130), otún < otun (7/22), lorşún < Norşun (7/179), yaḥúdı < Yahudi (7/207), mevcúTımız < mevcudumuz (13/23).

ụ: Kalın ü veya ince u olarak telaffuz edilen bu ses, Nurhak ve yöresi ağızlarında yaygın olmayan bir kullanıma sahiptir. u-ü arası bir ünlüdür. Bu ünlünün yanında bulunan ses, kendinden önceki veya sonraki, genellikle düşer. Yanında bulunduğu sesin düşmesinden kaynaklanan bir boğumlama özelliği gösterir. Sesin aslı ü'dür, ancak boğumlamada kalın olarak telaffuz olunur. güċċ̱̣reK < küçükrek (7/6), düḏ̣dü < düdüktü (12/5), fasụlyey ̱̣Tdü < fasülyeyi öğüttü (12/29), ḏ̣nü, ik◡̱̣n ḏ̣nümü < düğünü, iki gün düğünümü (16/25).

Bazı kelimelerde u sesinin de bu şekilde boğumlandığı görülür: vụrā vụrā < vura vura (7/218), zụlum < zulüm (18/19).

2.1.1.6. o ünlüsü ve çeşitleri: (ọ)

ọ: İnce o veya kalın ö olarak telaffuz edilen bu ünlü, Nurhak ve yöresi ağızlarında sık olarak kullanılır. Bölge ağzındaki kullanımları incelendiğinde sesin genellikle ö sesinin

kalınlaşmasıyla oluştuğu görülür. o-ö arası bir ünlüdür. o̱ne < önüne (7/78), so̱ken < söken (7/121), go̱deliye < Gövdeli'ye (7/128), go̱ñüllü < gönüllü (7/359), o̱reTmenneri < öğretmenleri (8/6), do̱düler < dövdüler (13/34), o̱küze < öküze (14/30), bo̱rünü < böğrünü (14/89), o̱ < önü (17/43), bāso̱dü < bağsöğüdü (17/43).

ö sesinin dışında u sesinin de Nurhak ve yöresi ağzında zaman zaman o̱ şeklinde boğumlandığı görülür. Bu durum, kelime birleşmelerinde meydana gelen ses düşmeleri sonucu oluşur: bo̱n < bugün (16/31), bo̱z < bu kez (12/32).

Nurhak ve yöresi ağzındaki ünlüler:

	Düz Ünlüler			**Düz-Yuvarlak Ünlüler**		**Yuvarlak Ünlüler**		
	Geniş	**Yarı Geniş**	**Dar**	**Geniş**	**Dar**	**Geniş**	**Yarı Geniş**	**Dar**
Kalın Ünlüler	a	à	ı	å		o	ú	u
Yarı Kalın Ünlüler	ạ	á	ị			ọ		ụ
İnce Ünlüler	e	ė	i	e̊		ö	ű	ü

Yukarıda verilen tablodan da anlaşılacağı üzere, yazı dilimizdeki sekiz temel ünlünün dışında kalan ünlülerle dokuzuncu ünlü kabul edilen kapalı e (ė) ünlüsü dışındaki ünlülerin; dil, dudak, ve çenenin almış olduğu şekiller neticesinde ortaya çıktığı görülür. Bu ünlüler, sonuç itibariyle, ana ünlülerin ara şekilleri olarak karşımıza çıkarlar.

2.1.2. Uzun Ünlüler

Nurhak ve yöresi ağzında tespit edilen uzun ünlüler, genel itibariyle asli uzunluktan ziyade birtakım ses olayları sonucunda oluşan uzun ünlülerdir. Bu ünlüler, diğer ünlülere göre daha uzun söylenen ve okunan ünlülerdir. Yöre ağzında tespit edilen uzun ünlüler şöyledir:

2.1.2.1. Asli uzun ünlüler:

Asli uzun ünlüler genellikle yabancı kelimelerde görülür: mesel$\bar{a}$ < mesela (4/64), ĝazāsında < kazasında (8/20), cezāya mizāya (8/32).

Yöre ağzında sistemli olarak varlığını devam ettiren ve metinlerde yalnız bir örnekte görülen asli uzun ünlü ō vardır: bōcüK < böcek (7/98).

Bir örnekte ise kelimenin kökeni tespit edilemediği için seste asli bir uzunluk olduğu düşünülmektedir: hū "bağdaki kulübe" (15/12).

2.1.2.2. Hece Kaynaşmasıyla Oluşan Uzun Ünlüler:

İç seslerde, ünlüler arasında bulunan g, ğ, h, k, n, v, y ünsüzleri zamanla eriyip kaybolduklarında, bu ünsüzlerden herbirinin kendi hecesi içinde bulunan ünlü, kendinden önceki hece ünlüsü ile kaynaşarak uzun bir ünlü oluşturur. [47] Nurhak ve yöresi ağzı, hece kaynaşması yoluyla oluşan uzun ünlülerden bolca örnek barındırır. Bu örneklerden bazıları şunlardır: kilīnen < kilik ile (1/7), susuzlūla < susuzluk ile (1/10), dōmum < doğumum (1/28), ĝalabalīna < kalabalığına (1/40), seniñ◡oldūñu < senin olduğunu (1/44) ėyilīn < iyiliğin (1/63), ōl◡olsa < oğlu olsa (2/30), āşamıñ < akşamın (3/12), ōlā < oğlaka (3/23), zār < zahar (4/5), feyzullāñ kō̄ < Feyzullah'ın köyü (4/8), ā bō̄le < aha (işte) böyle (4/15), yūrurduḫ < yoğururduk (5/11), ācıynan < ağacı ile (6/18), gördū̄ñ < gördüğün (7/7), acısulā < Acısulak'a (7/18), oḫumuşlūm◡oldūndan dolāyı < okumuşluğum olduğundan dolayı (8/11), dālarda < dağlarda (9/2), ĝuşlā < Kuşluk'a (9/8), varrīmız < varlığımız (10/3), çō < çoğu (12/31), aşşā ocā < aşağı ocağa (12/48), ĝōşda < koğuşta (13/2), ufōñ < Ufo'nun (14/13), nurḫāñ < Nurhak'ın (15/1), düurçülū̄ < dünürcülüğü (16/6), ĝaşī < kaşığı (16/56), bānıñ < bağının (17/14), sīrlā < sığırlığa (17/22), ismāl < İsmail (17/ 24), ĝıdlīdı < kıtlık idi (17/26), yīd < yiğit (17/41), ĝuşān < kuşağın (17/47), bā < bağı (18/14).

[47] bkz. Zeynep Korkmaz, Nevşehir ve Yöresi Ağızları, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1994. s. 37.

2.1.2.3. Ünsüz Düşmesiyle Oluşan Uzun Ünlüler:

Bu tür uzun ünlüler, iç seste bulunan b, f, ğ, g, h, k, l, m, n, r, v, y ünsüzlerinin erimesi/düşmesi veya aitlik eki +ki'nin düşmesiyle oluşur.

b ünsüzünün düşmesi ile oluşan uzun ünlüler: tarḥana şōrası < tarhana şorbası < tarhana çorbası (5/63).

f ünsüzünün düşmesi ile oluşan uzun ünlüler: mısdāy◡ınan < Mustafa ile (hece düşmesi de var, 3/87), kūteci < köfteci (13/2), ōkeleninci < öfkelenince (15/117).

ğ ünsüzünün düşmesi ile oluşan uzun ünlüler: dōradılar < doğradılar (1/51), ā < ağ < ak (1/70), ōlum◡olsa < oğlum olsa (2/5), ālasıñ < ağlasın (2/6), sā < sağ (2/8), dōmadı < doğmadı (2/20), yā < yağ (3/9), eliñe sālıK < eline sağlık (3/63), īleri < iğleri (3/68), yāmış < yağmış (4/20), gōsüne < göğsüne (5/36), bālarıñ < bağların (6/53), dōrardıḳ < doğrardık (7/77), būda < buğday (7/239).

g ünsüzünün düşmesi ile oluşan uzun ünlüler: gibi edatında bulunan g ünsüzünün bağlı olduğu ilk hecenin düşmesiyle oluşur. Düşen ilk hece, kendinden önceki kelimenin sonunda bulunan ünlüyü uzatır. yazī mı < yazı gımı < yazı gibi (6/147), yapılī mı < yapılı gımı < yapılı gibi (17/32), sinsinī mi < sinsini gimi < sinsini gibi (3/69).

h ünsüzünün düşmesi ile oluşan uzun ünlüler: āmeT < Ahmet (4/45), ēmedim < Ahmet'im (6/118), sabāleyin < sabahleyin (4/98), mūiti < muhiti (7/136), pēlivandı < pehlivandı (18/12), şēre < şehire (4/30), allāñ < Allah'ın (8/53), dā < daha (17/1).

k ünsüzünün düşmesi ile oluşan uzun ünlüler: yoKlūmuş < yoklukmuş (1/4), buáz < bu kez (1/5), kilīnen < kilik ile (1/7), çōmuş < çokmuş (1/80), āşamıñ < akşamın (3/12), gencecīdiñ < genceciktin (5/5), böyūsem < büyüksem (5/59), porsū < porsuk (6/78), ziminnīdi < zimintilikti (7/9), yōsay < yoksa (7/80), uFādım < ufaktım (8/69).

l ünsüzünün düşmesi ile oluşan uzun ünlüler: ānadıñ mı < anladın mı (7/183), bunūna < bunun ile (5/24).

m ünsüzünün düşmesi ile oluşan uzun ünlüler: benīnen < benim ile (1/11).

n ünsüzünün düşmesi ile oluşan uzun ünlüler: bunū < bununki (4/1), īsansıñ < insansın (10/62).

r ünsüzünün düşmesi ile oluşan uzun ünlüler: sōna < sonra (3/14), mıḫdar◡oluyō < muhtar oluyor (15/54).

v ünsüzünün düşmesi ile oluşan uzun ünlüler: gõdeliden < Gövdeli'den (7/238), tõbeler < tövbeler (14/62), ēmizde < evimizde (3/57) ĝõñ < kovun (7/ 11).

y ünsüzünün düşmesi ile oluşan uzun ünlüler: ōle < öyle (1/18), deriy⌣ōḫarı < dereye yukarı (1/46), sõlüyoñ < söylüyorsun (1/76), dēzeñ⌣öle < teyzen öle (2/11), bõle < böyle (4/15), dēneK mīneK < deynek meynek (6/140), õl⌣ederdi < öyle ederdi (13/13), hābeniñ < heybenin (14/30).

Aitlik eki +ki'nin düşmesiyle oluşan uzun ünlüler: şurdā < şurdaki (1/101), burdā < burdaki (4/51), ordā < ordaki (4/94), şindī < şimdiki (5/38), yanımızdā < yanımızdaki (6/82), yandā < yandaki (6/95), ĝafesTā < kafesteki (9/31).

2.1.2.4. Vurguyla oluşan uzun ünlüler:

Konuşmacının duygularını yansıtan durumlarda ses üzerindeki vurguyu artırarak ünlüyü uzun okumasıyla oluşan ünlülerdir. Daha çok ünlem ifade eden duyguları karşılarken kullanılır. Edatlarda ve diğer bazı türlerde de bu tür uzun ünlü görülür. amān < aman (3/82), uzūn < uzun (4/77), ālīm < Ali'm (4/86), ū < u (5/4), yaramāz < yaramaz (5/20), südū̄ < sütü (5/42), ē < e (5/49), hā < ha (5/72), nē < ne (6/149), yōK < yok (6/158), ōḫ < oh (7/41).

2.1.3. Kısa Ünlüler:

Nurhak ve yöresi ağzında görülen kısa ünlüler, bazı ünlülerin düşmeye meyilli hâlidir. Düşmeyen ünlüler kısalmıştır. Şahıs eklerinde ve vasıta hâli ekinde görülür. Bazı kısalıklar ise konuşmacıdan kaynaklanmaktadır: bunnar⌣ĭnan < bunlar ile (1/12), ney⌣i̯nen < ne ile (1/91), vericiyi̯k < vereceğiz (2/25), ney⌣i̯ddiñiz? < ne ettiniz? (2/29), amĭca < amca (2/33), gediyi̯m < gideyim (2/39), paray⌣alıyĭm < parayı alayım (2/39), getiri̯ym < getireyim (2/39), seki̯zen < seksen (6/2), onnar⌣ĭnan < onlar ile (6/9), billă < billahi (7/16), mallă < vallahi (7/16), zayĭf⌣ıdı < zayıf idi (7/56), bină < bina (7/183), geyi̯k < geyik (7/323).

2.1.4. İkiz Ünlüler:

İkiz ünlüler, bir nefes hamlesinde iki ünlünün birden boğumlanması sonucu oluşurlar.[48] Nurhak ve yöresi ağızlarında karşılaşılan ikiz ünlüler, ses erimeleri sonucu ortaya çıkmışlardır. İkizleşmeler; g, ğ, h, k, n, y, ünsüzlerinin düşmesiyle oluşmaktadır.

2.1.4.1. Yükselen İkiz Ünlüler:

Birinci ögelerinde ikincilere bakarak daha dar ve süreksiz ünlüler bulunan ikiz ünlü türleridir.[49] Metinlerde tespit edilen yükselen ikiz ünlü örnekleri; ıa, ua, oa, ea, ia, ie, üu, öo, şekillerinde görülür. āç mıāç < ağaç mağaç (4/35), düur < dünür (5/30), ceạllik < cehallik < cahillik (6/135), eā eā < eğe eğe "eğerek" (6/80), söọtlüye < söğütlüye (6/94), düụnneriñ < düğünlerin (7/29), eạr ki< eğer ki (7/96), çualdı < çoğaldı (7/348), döọşseñ < döğüşsen (8/42), buazladıñ < boğazladın (8/59), duan < Doğan'ı (13/4), ciara < cigara (13/29), çualdıKca < çoğaldıkça (15/38), düurçülū < dünürcülüğü (16/6), diere < diğerine (18/38), doanı < Doğan'ı (13/1).

Bazı yükselen ikiz ünlüler kelime birleşmelerinden oluşmaktadır: buáz < bu kez (1/5).

2.1.4.2. Eşit İkiz Ünlüler:

Aynı ses özelliklerine sahip iki ünlünün bulunduğu ikiz ünlülerdir. Bu ünlüler de ses erimeleri sonucu oluşur. Yöre ağzında görülen örnekler şunlardır: sıır < sığır (1/64), ĝaroōl < karakol (1/153), saardım < sağardım (3/31).

2.1.4.3. Alçalan İkiz Ünlüler:

Birinci ünlünün ikinci ünlüye göre daha geniş olduğu ikiz ünlülerdir. öldụünde < öldüğünde (1/4), kōüñ < köyün (4/7), çeşmim çeraı < çeşmim çerağı (10/8), ayaı < ayağı (18/51).

[48] bkz. Erdem ve Kirik, KYA, s.65.
[49] bkz. Korkmaz, NYA, s.42-43.

Bazı alçalan ikiz ünlüler, konuşmacı etkisiyle veya kelime birleşmeleriyle oluşur: abåōv < abov (1/125), bǫ̊ez < bu kez (2/13), naádā̤n < ne kadar (3/17), saol < sağ ol (3/66), sāulsuñ < sağ olsun (6/18), buez < bu kez (7/264), bǫez < bu kez (9/43).

2.1.5. Ünlü Uyumları

Ünlü uyumu, bir kelimedeki ünlülerin önlük-artlık ve düzlük-yuvarlaklık bakımından birbirine benzeşmesi olayıdır. Bu olay, Türkçenin en göze çarpan özelliği olup köklerde veya kök ve eklerde bir kelimenin bütün ünlüleri kalınlık-incelik ve düzlük-yuvarlaklık bakımlarından birbirlerine benzerler.[50] Kahramanmaraş ve yöresi ağzında önlük-artlık ve düzlük-yuvarlaklık uyumlarının yanında sınırlı sayıda örnekte tespit edilebilen genişlik-darlık uyumu da göze çarpmaktadır. Dolayısıyla Kahramanmaraş ve yöresi ağzında üç uyumdan söz edebiliriz.[51] Bu uyumlar arasında, istisnaları olmakla birlikte, birbirine benzetme mücadelesini görmek mümkündür. Ünlü uyumları; Nurhak ve yöresi ağzında, yabancı kelimelerde de baskın olmak üzere, güçlü bir şekilde görülür.

2.1.5.1. Büyük Ünlü Uyumu

Ünlülerin kalınlık ve inceliklerine göre benzeşmesidir. Bu uyuma önlük-artlık uyumu da denir. Büyük ünlü uyumunda ünlüler bir arada bulunurken, kalın ünlüler kalın ünlülerle ince ünlüler de ince ünlülerle bir arada bulunur. Bu uyum, Nurhak ve yöresi ağzında genellikle alıntı kelimeleri de kapsayacak şekilde güçlü olarak varlığını hissettirir. Yabancı kelimelerin uyumu birtakım benzeşmeler yoluyla gerçekleşir.

İlerleyici benzeşme yoluyla: ıraḥmatlıḳ < rahmetlik (1/5), yanı < yani (1/12), yahudılar < yahudiler (1/68), ĝuvatı < kuvveti (1/77), siftek < siftah (1/80), ataş < ateş (1/88), ḥabar < haber (1/113), annási < annesi (2/3), sayḳı < sanki (3/41), teleş < telaş (3/52), irbēmi < İbrahim'i (4/62), vallā < vallahi (4/49), mezer < mezar (4/57), hanǵı < hangi (4/60), beker < bekar (5/21), saḥaPl⌣olan < sahipli olan (7/45), bahçay < bahçeyi (7/297), satı < zaten (10/49), mesele < mesela (15/3), arāzısını < arazisini (15/13), faḫırlıḫ < fakirlik (18/2).

[50] Tuncer Gülensoy, Kütahya ve Yöresi Ağızları, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, s.31.
[51] Erdem ve Kirik, KYA, s.66.

Gerileyici benzeşme yoluyla: esgerriK < askerlik (1/2), tene < tane (1/95), dụşmanı < düşmanı (1/78), na zaman < ne zaman (1/130), n◡oluyo < ne oluyor (1/125), naádạ̄n ◡olucu < ne kadar olacak (3/17), eşşe < ayşe (5/2), ıraḥannıdan < Reyhanlı'dan (7/108), selli < salli (10/8).

İki yönlü benzeşme yoluyla: zıyaraT < ziyaret (4/58), pıyadası < piyadesi (7/358), barabar < beraber (10/29), ışKıyaymış < eşkiya imiş (15/95).

Yazı dilinde uyuma girmeyen bazı Türkçe kelimeler yöre ağzında uyuma girmektedir: ĝardaşım < kardeşim (16/24), hanı < hani (3/83), hanġısı < hangisi (7/216).

Son çekim edatı *ile*, metinlerimizde (+nan/nen, +la/le, +ınan/inen, +unan/ünen şekilleriyle ünlü uyumuna girmiştir. ardıc◡ınan < ardıç ile (1/7), bunnar◡ĭnan < bunlar ile (1/12), sırtlarıynan < sırtları ile (3/27), çol◡unan < çol ile (5/48), çıràynan < çıra ile (6/149), malaynan < mala ile (9/135), güverçin ĝanıyla < güvercin kanı ile (14/11), ḥavlaynan < havla ile < helva ile (16/20).

için edatı da yöre ağzında büyük ünlü uyumuna girer: ĝurtarmaK uçun < kurtarmak için (1/83), yırTmaK uçu < yırtmak için (4/78), eKmạ̄ñ uçu < ekmek için (7/53), onuñ uçu < onun için (11/2), şu çocūñ uçuK < şu çocuk için (17/29).

ki edatı da yöre ağzında ünlü uyumuna girer. var◡ıdı ḫı < var idi ki (1/9), annamıyom ḳu < anlamıyorum ki (5/1), saña ḫı < sana ki (5/8).

Bazı durumlarda *+leyin* eki de ünlü uyumuna girer: sabānan < sabahleyin (11/4).

i- ek-fiilinin ünlü uyumuna girmeyen *idi, imiş* ve *ise* şekilleri yöre ağzında uyuma girer: ĝuzuluysa < kuzulu ise (11/6), yōdu < yoktu < yok idi (12/2), bol◡udu < bol idi (12/40), yanar◡ımış < yanar imiş (13/6), arallar◡ımış < ararlar imiş (14/9), hazır◡ımış < hazır imiş (17/30).

gibi edatı kendinden önceki kelimeye uyarak uyuma girer: adam ġımı < adam gibi (13/10), yazīmı < yazı gımı < yazı gibi (6/147), yapılīmı < yapılı gımı < yapılı gibi (17/32).

Hece düşmesi yoluyla uyuma giren kelimeler vardır: daĝĝada < dakikada (9/172).

Bazı yabancı kelimeler ses değişmeleri neticesinde uyuma girer: hönker < hünkâr (10/2).

2.1.5.1.1. Büyük Ünlü Uyumunun Bozulması:

Nurhak ve yöresi ağızlarında çok kuvvetli olarak görülen büyük ünlü uyumunun bazı durumlarda bozulduğu görülür. Bunun en önemli sebebi hece düşmesidir. Ancak başka etkenler de vardır. Bunların başlıcaları şunlardır:

Ses düşmeleri sonucu oluşan bozulma: Bazı seslerin erimesi sonucu e > a, ü > ụ, ö > ọ ve ö > ụ gibi bazı ses değişmeleri gerçekleşmekte, bunun sonucunda büyük ünlü uyumu bozulmaktadır. Yöre ağzındaki bu bozulma genellikle ğ, g ve k seslerinin düşmesiyle ortaya çıkmaktadır.

e > a değişimi: mem̱ạ < memeği (3/32), ạ̄rdim < eğirdim (3/72), yürạ̄m < yüreğim (4/100), döşşā < döşeği (5/24), dạ̄ci < değecek (5/36), diyecạ̄m < diyeceğim (5/53), dạ̄şimi < değişimi (6/21), dạ̄rmenden < değirmenden (6/32), düşürecạ̄K < düşüreceğiz (6/38), gedilecạ̄ < gidileceği (6/69), ạ̄rken < eğerken (6/78), erkạ̄ < erkeği (9/54).

+ki aitlik ekinin düşmesiyle uyum bozulur: üstündạ̄ < üstündeki (9/119).

ö > ọ değişimi: genellikle ünsüz düşmesiyle oluşmaktadır: ō̱rendiK < öğrendik (3/85), ō̱reTmenneriñ < öğretmenlerin (3/45).

Ses erimesi olmadığı hâlde bozulma olabilmektedir: çọküşür < çöküşür (9/125).

Hece erimesiyle de oluşmaktadır: o̱ne < önüne (9/121), o̱ñden < önünden (1/98).

ö > ụ değişimi: genellikle ğ, g ve k ünsüzlerinin içinde bulunduğu hecenin düşmesiyle oluşmaktadır: ụ̄Tdü < öğüttü (12/29).

ü > ụ değişimi: genellikle ğ, g ve k ünsüzlerinin düşmesiyle oluşmaktadır: öldụünde < öldüğünde (1/4), düụnner < düğünler (7/28), güċċụ̄dü < küçüktü (9/130), düdụ̄dü < düdüktü (12/5).

İnceltici veya kalınlaştırıcı etkisi olan bazı seslerin etkisiyle oluşan bozulma: temam < tamam (3/21), ġo̱ñül < gönül (6/173), so̱ken < söken (7/121), vürur < vurur (7/217), silạyı < sılayı (11/2), o̱ñüne < önüne (14/11).

Bazı eklerin, bazı durumlarda uyuma girmemesinden kaynaklanan bozulma: annási < anası (2/6), geliyo ķuna < geliyor ki (2/8), ilạ̄nnere < leğenlere (3/10).

Telaffuzdan kaynaklanan bozulmalar: o̱bür < öbür (4/80), ermánı < Ermeni (7/206).

2.1.5.1.2. Uyum Değişmesi:

Yazı dilindeki kelimenin kalın ünlülerinin ince ünlüye, ince ünlülerinin de kalın ünlüye dönüşmesidir. Yöre ağzında görülen uyum değişmeleri örnekleri şunlardır:

a-a > e-e değişimi: emme < ama (7/98).
e-e > a-a değişimi: añar < eğer (10/88).
i-i > ı-ı değişimi: bunnar ĝımı < bunlar gibi (7/28).
i-i > u-u değişimi: cem oturmaK uçun < cem oturmak için (10/65).
u-a > ö-e değişimi: möhtec◡idi < muhtaç idi (12/2).
u-u-a > ö-ü-e değişimi: hödüdüne < hududuna (8/18).
u-u > ü-ü değişimi: hüdüT < hudut (7/145).
ö-e-i > o-a-ı değişimi: lobadī mı < nöbeti gibi (12/66).

Bazı uyum değişmeleri hece düşmesi sonucu oluşur: d ̣̄l < değil (1/10), ō md ̣̄ < önümdeki (7/64).

2.1.5.2. Küçük Ünlü Uyumu:

Diğer adı dudak benzeşmesi olan küçük ünlü uyumu yalın ya da ekler ile genişletilmiş kelimelerde, ünlülerin düzlük yuvarlaklık bakımından ilk hece ünlüsüne göre ayarlanması olayıdır.[52] Nurhak ve yöresi ağzında bu uyum güçlü bir şekilde görülür: göçeK < göçelim (1/5), yeriyereK < yürüyerek (1/33), işliye < işleye (1/47), dövleTden < devletten (1/53), yėrmi < yirmi (1/54), yoḫarda < yukarıda (1/55), ĝara mısTaha < Kara Mustafa (1/55), hüsῡnceler < Hüseyinceler (1/56), düzelīncik < düzelince (1/67).

Son çekim edatı *ile*, büyük ünlü uyumunda olduğu gibi küçük ünlü uyumuna da uyar: ardıc◡ınan < ardıç ile (1/7), susuzlūla < susuzluk ile (1/10), bunnar◡ĭnan < bunlar ile (1/12), on◡ūnan < onun ile (2/41), sırtlarıynan < sırtları ile (3/27), çol◡unan < çol ile (5/48), çıràynan < çıra ile (6/149), malaynan < mala ile (9/135), ĝanıyla < kanı ile (14/11), ḥavlaynan < havla ile < helva ile (16/20).

i- ek-fiilinin küçük ünlü uyumuna uyduğu görülür: oradalar◡ımış < oradalar imiş (1/81), var◡ısa < var ise (1/138), ĝuzuluysa < kuzulu ise (11/6), yōdu < yoktu < yok idi (12/2), bol◡udu < bol idi (12/40), yanar◡ımış < yanar imiş (13/6), arallar◡ımış < ararlar imiş (14/9), hazır◡ımış < hazır imiş (17/30).

gibi ve *için* edatlarının, kendinden önceki kelimenin etkisiyle küçük ünlü uyumuna uyduğu örnekler vardır: yazīmı < yazı gımı < yazı gibi (6/147), onuñ uçu < onun için (11/2), adam ġımı < adam gibi (13/10), çocūñ uçuK < çocuğun için (17/29), yapılīmı < yapılı gımı < yapılı gibi (17/32).

ki bağlama edatının küçük ünlü uyumuna uyduğu örnekler vardır: var◡ıdı ḫı < var idi ki (1/9), ḥaḳ ĝı < hak ki (1/47), saña ḫı < sana ki (5/8), emmiñ ne biliyo ḫu, ne gördü kü < amcan ne biliyor ki ne gördü ki (10/1).

[52] Erdem ve Kirik, KYA, s.71.

Yabancı kelimelerin bir kısmı küçük ünlü uyumuna uydurulmuştur: esgerriK < askerlik (1/2), ırаḥmatlıḳ < rahmetlik (1/6), yanı < yani (1/12), ĝıymatın < kıymetin (1/48), yahudılar < Yahudiler (1/68), duşmanı < düşmanı (1/78), ĝuvatı < kuvveti (1/77), siftek < siftah (1/80).

2.1.5.2.1. Küçük Ünlü Uyumunun Bozulması:

Büyük ünlü uyumuna uymayan kelimeler küçük ünlü uyumuna da uymamaktadır. Türkçede bir kelimedeki ünlülerin hepsi ya kalın ya ince olabilir. Bir kelimede hem kalın hem ince ünlü bulunamaz. O halde düzlük-yuvarlaklık uyumuna göre Türkçede bir kelimede ancak ya *a, ı* yahut *e, i* ünlüsü bir araya gelebilir. Yani düz kelimelerin kalınlarında *a, ı* ünlüleri incelerinde *e, i* ünlüleri bulunur. Yuvarlak ünlülerde ise *o, u* ünlülerinden sonra *a, u* ünlüleri *ö, ü* ünlülerinden sonra ise *e, ü* ünlüleri kullanılıyor demektir.[53] Büyük ünlü uyumuna uyduğu hâlde Türkçe olup da küçük ünlü uyumunu bozan birkaç kelime vardır: yavrum (1/45), yāmurdur < yağmurdur (18/6), şarKdur < şarktır (18/6).

Şimdiki zaman ekinin aykırılığı devam etmektedir: getiriyoduḫ < getiriyorduk (1/99), gelmiyo < gelmiyor (2/11), yavlarıyoK < yalvarıyoruz (10/70), biliyom < biliyorum (11/10).

/y/ sesinin daraltıcı etkisiyle uyum bozulur: burıya < buraya (9/118), orıya < oraya (10/11).

2.1.5.3. Genişlik - Darlık Uyumu:

Genişlik - darlık uyumunu, özellikle ekleşmelerde ve ünsüz düşmeleri sonucu karşılaşan ünlülerin benzeşerek geniş veya dar ünlüye dönüştüklerinde görüyoruz.[54] Bu uyum, Nurhak ve yöresi ağzında genellikle dar ünlülerin geniş ünlüye uyumu şeklinde gerçekleşir. Geniş ünlülerin darlaştığı örnekler çok azdır. Bu da genellikle bazı seslerin

[53] Bkz. Muharrem Ergin, Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul, 1998, s.70-74.
[54] Erdem ve Kirik, KYA, s.74.

daraltıcı etkisinden kaynaklanır. Dar ünlülerin geniş ünlüye uyumu daha çok ilk hecede yaygındır. Diğer hecelerdeki uyumlar genellikle hece düşmesi sonucu oluşur: gözelce < güzelce (5/71), aşşāda < aşağıda (6/153), yoḫarda < yukarıda (6/154), körteşạā < Körteşik'e (9/114), geTmezlerdi < gitmezler idi (9/120), geyeceK < giyecek (12/12), nidiciym < ne edeceğim (14/71).

2.1.6. Ünlü Değişmeleri:

Ünlüler, ya komşu hecelerdeki ünlülerin ya da yanlarındaki ünsüzlerin etkileri altında değişirler.[55] Bu değişim, ilerleyici veya gerileyici benzeşmeler şeklindedir. Nurhak ve yöresi ağzında görülen ünlü değişmeleri şunlardır:

2.1.6.1. Kalın Ünlülerin İncelmesi:

a > á değişimi: āzáydi < aza idi (1/40), üċ sáatliK < üç saatlık (1/96), ásKerdeymiş < askerdeymiş (1/121), naádạñ◡olucu < ne kadar olacak (3/17), válla̅ < vallahi (5/63).
a > e değişimi: esgere < askere (1/18), patetisi < patatesi (1/35), siftek < siftah (1/80), tene < tane (1/98), temam < tamam (3/21), teleş < telaş (3/52), bāye < bağa (3/86), emme < ama (3/94), aynelimezer < Aynalımezar (4/55), eşşe < Ayşe (5/2), beker < bekar (5/21), benne < bana (6/14), tercümeni < tercümanı (7/357), mesele < mesela (15/4), köt◡ehmeTler < Kötü Ahmetler (15/55).
ı > i değişimi: silạyı < sılayı (11/2), yạrine < yarına (17/16).
ı > ị değişimi: siliye < sılıya < sılaya (18/53).
u > ü değişimi: vürüyolar < vuruyorlar (6/138).
u > ụ değişimi: ĝoyụne < koyuna (6/119), vụrā vụrā < vura vura (7/218).
u > ö değişmi: hödüdüne < hududuna (8/18), möhtec◡idi < muhtaç idi (12/2).

2.1.6.2. İnce Ünlülerin Kalınlaşması:

Yöre ağzında görülen ince ünlülerin kalınlaşması çeşitli sebeplerle oluşmaktadır. Bu değişimler daha çok ilerleyici veya gerileyici benzeşmeyle meydana gelmektedir.

[55] bkz. Korkmaz, NYA, s.56.

Özellikle art damak ünlü ve ünsüzlerinin etkisi çok fazladır. Bu etkiyle iç seste, orta seste ve son seste kalınlaşmalar görülmektedir. Bunun yanında ses düşmelerinin de etkisi vardır.

e > a değişimi: ataş < ateş (1/88), na zaman? < ne zaman? (3/47), aziyet◡inen < eziyet ile (6/8), dorū eā eā < doruğu eğe eğe (6/81), zatan < zaten (7/197), ḥarabalarında < harabelerinde (7/261), añ < en (10/5).
e > ạ değişimi: eKmạ̄miz < ekmeğimiz (1/109), verecạ̄m < vereceğim (1/112), ilạ̄n < leğen (1/113), memạ̄ < memeği (3/32), bendạ̄ ip◡iynen < bendek ipi ile (4/98).
e > á değişimi: álbisTana < Elbistan'a (1/135), ermánı < Ermeni (7/206).
e > ı değişmesi: ışKıyaymış < eşkiya imiş (15/95).
i > ı değişimi: yaḥudılar < yahudiler (1/80), hanı < hani (3/83), yanı < yani (4/35), hanǵı < hangi (4/60), cāmı < cami (6/157), ĝandılıñ < Kandil'in (7/2), ḥalı < hâli (7/41), ĝavımlar < kavimler (7/114), vaḥtında < vaktinde (11/3), aFşınnıları < Afşinlileri (13/9), ıslam < İslam (17/12), faḫırlıḫ < fakirlik (18/2).
i > į değişimi: hangį < hangi (4/63), yanį < yani (5/37), bįre < bire (6/91), cāmįnıñ < caminin (6/157), ĝore ḥarbį < Kore harbi (7/355).
i > u değişimi: cuvara < sigara (6/44), nebū < nebi (17/15).
ö > o değişim: omar kiyạ < Ömer Kiya (7/151), obürü < öbürü (9/35).
ö > ọ değişimi: o͝reTmen < öğretmen (1/39), o͝ñden < önünden (1/98), ọküzler◡inen < öküzler ile (1/118), do͝dü < dövdü (1/154), o͝reniciym < öğreneceğim (3/46), sọken sọküyo sọkilmiyen duruyo < söken söküyor sökülmeyen duruyor (7/121).
ü > u değişimi: düur < dünür (5/30), yūsüK < yüksük (16/20), guyā < güya (16/75).
ü > ụ değişimi: duşmanı < düşmanı (1/78), düşTüğụ < düştüğü (1/95).

Bazı kelimelerde birden fazla ünlü kalınlaşması olmaktadır: ıraḥmáTlık < rahmetlik (1/2), ḥabáriñ < haberin (2/35), var◡ĭdį < var idi (2/35), zıyarat < ziyaret (4/58), o͝mdạ̄ < önümdeki (7/64), pıyadası < piyadesi (7/358), lobada < nöbete (12/66), barabar◡ıdıK < beraberdik (13/2), ışKıyaymış < eşkiya imiş (15/95).

Bazı kelimelerde hem kalınlaşma hem de incelme birlikte görülmektedir: mạmirler < memurlar (1/138), ḥızmeker < hizmetkar (1/141).

2.1.6.3. Geniş Ünlülerin Daralması:

Nurhak ve yöresi ağzında görülen geniş ünlülerin daralması, çoğunlukla c, l, m, n, s, ş, y, z, seslerinin daraltıcı etkisiyle gerçekleşmektedir. Bu daralmalar şu şekillerde olmaktadır:

a > à değişimi: ancà < ancak (5/48), çıràynan < çıra ile (6/ 149).
a > ı değişimi: ālamıya < ağlamaya (2/6), ıcıK < acık < azıcık (6/137), çırıya < çıraya (6/149), varıncı < varınca (7/13), yaylıya < yaylaya (7/71), dutunamıyan < tutunamayan (7/111), orıya < oraya (12/59), arabıya < arabaya (13/21), inanmıyan < inanmayan (18/54).
a > i değişimi: o misilli < o misal gibi (6/9).
e > ė değişimi: yėmeK◡edeK < yemek edelim (2/21), bėş < beş (3/12), nėre < nere (3/43), bėyaz < beyaz (5/32), yėri < yeri (6/59).
e > i değişimi: kesmiye < kesmeye (2/5), patatis < patates (5/69), deriye < dereye (6/107), herkiş < herkes (10/57), kimsiye < kimseye (12/19), hasTāniye < hastaneye (13/21), suriyiye < Suriye'ye (14/77).
o > u değişimi: ḥamır yūracaK < hamur yoğuracak (1/111), buvar < boğar (6/6), ĝuyardıḫ < koyardık (7/8), motur < motor (7/75), kūteci duan < Köfteci Doğan (13/8), doḫdur < doktor (14/90).
ö > ü değişimi: düvellerdi < döverlerdi (7/35).
u > ı değişimi: ḥamır < hamur (1/111), çapıT < çaput (12/51).
u > ú değişimi: omúzlar < omuzlar (1/92), ĝocúya < kocaya (2/4).

2.1.6.4. Dar Ünlülerin Genişlemesi:

Nurhak ve yöresi ağzında dar ünlülerin genişlemesi daha çok komşu seslerin tesiriyle ve benzeşmelerle oluşmaktadır. Genellikle i > e değişimi olmaktadır. Metinlerde karşılaşılan örnekler şunlardır:

i > e değişimi: neneñ◡öle < ninen öle (2/19), get < git (2/22), gederdiK < giderdik (3/28), eyiydi < iyi idi (3/67), yeyciyK < yiyeceğiz (3/84), endirdik < indirdik (6/107), eşdahım < iştahım (8/85).

i > ė değişimi: yėygi < yiyecek (1/5), dėyor < diyor (2/13), gėdeK < gidelim (2/20), hėkąye < hikaye (2/42), dėyn < diye (4/26), sėhirci < sihirci (4/48), cėhāna < cihana (10/14), gėyellerdi < giyerlerdi (17/2).
ü > ö değişimi: böyük < büyük (2/13), hökümeT < hükümet (7/155), gözel < güzel (14/1).
u > o değişimi: ĝuvalardıK < kovalardık (4/83).

2.1.6.5. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması:

Nurhak ve yöresi ağzında meydana gelen düz ünlülerin yuvarlaklaşmasında bazı seslerin daraltıcı etkisi, benzeşmeler ve ses düşmeleri etkilidir.

a > u değişimi: dutucular < dutacaklar (16/16).
a > ú **değişimi:** şurúya < şuraya (6/55), orúya < oraya (6/57).
e > ü değişimi: döKmüye < dökmeye (6/115), bo̅cüK < böcek (7/98).
e > ö değişimi: dövletler < devletler (1/20), nör◡olurs◡olsuñ < nere olursa olsun (9/4).
ı > u değişimi: puñara < pınara (2/3), yuyoñ < yıykıyorsun (7/101), altmış altıdur < altmış altıdır (18/46), şarKdur < şarktır (18/6).
ı > ú **değişimi:** púñarıñ < pınarın (2/4).

ki bağlama edatı da yuvarlaklaşmaktadır. geliyo ḳu < geliyor ki (2/16), annamıyom ḳu < anlamıyorum ki (5/1), emmiñ ne biliyo ḫu, ne gördü kü < amcan ne biliyor ki, ne gördü ki (10/1).

2.1.6.6. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi:

Nurhak ve yöresi ağzındaki yuvarlak ünlülerin düzleşmesi daha çok komşu seslerin etkisine bağlıdır.

ü > e değişimi: yeridiñ < yürütün (7/12), o cem yerimez < o cem yürümez (10/67).
u > ı değişimi: ḥamır < hamur (1/111), ḫalbır < kalbur (6/109), ḥalbıḫı < halbuki (7/41), ısTambılı < İstanbul'u (7/113), ac◡armıd < Acıarmut (7/188), mısTaFāl < Mustafagil

(9/156), savırdıKca < savurdukça (9/158), yāmır < yağmur (12/134), çamırda < çamurda (12/135), nāmıssızlıK◡eTdim < namussuzluk ettim (14/104), mıḫdar◡oluyo < muhtar oluyor (15/54).

u > ú değişimi: ĝaroōl çavúşı < karakol çavuşu (1/153), ĝavúrmalar < kavurmalar (6/91), mústava < Mustafa (6/93).

ö > e değişimi: şe̊̄le < şöyle (6/69), be̊̄lēdi < böyleydi (6/91), çez < çöz (18/31).

ü > ű değişimi: mű́bāreK üzümlerde < mübarek üzümlerde (7/3).

2.1.7. Ünlü Düşmesi:

Nurhak ve yöresi ağızlarında görülen ünlü düşmelerinin genellikle son hecede ve vurgusuz orta hecelerde olduğu görülür. Örnekleri az da olsa ilk hece ünlüsünün düştüğü de olur. Ünlü düşmeleri, hece düşmesi veya kaynaşmasını beraberinde getirir. Ünlü düşmelerinin çeşitli sebepleri vardır:

Kelime birleşmelerinde ve ulamalarda olur: deriy◡ōḫarı < dereye yukarı "derenin yukarısına doğru" (1/46), tarr◡ediyo < tarla ediyor (1/89), niy◡ālıyoñ? < niye ağlıyorsun? (2/9), bir ōl◡olsa < bir oğlu olsa (2/30), nasıl m◡ediyoK? < nasıl mı ediyoruz? (3/8), ötüyzünde < öte yüzünde (4/33), bōl◡olurdu < böyle olurdu (5/32), bō̱z < bu kez (15/9), bō̱n < bu gün (16/31).

Nurhak ve yöresi ağzında, şimdiki zaman ekindeki büzüşmeler genellikle şahıs eklerindeki ünlüleri düşürmektedir: geçiriyoḫ < geçiriyoruz (1/17), bilemiyom < bilemiyorum (5/1), yaşıyoK < yaşıyoruz (5/52), eletiyom < iletiyorum (6/10), biliyoñ mu? < biliyor musun? (6/48).

Gelecek zaman ekindeki büzülme ünlü düşmelerine sebep olmaktadır: misaFir yapıcı < misafir yapacak (1/74), ḥayla ĝovalaycıñ? < nasıl kovalayacaksın? (1/79), verecā̱m < vereceğim (1/112), niye kesiciñiz? < niye keseceksiniz? (2/23).

İstek kipinde ünlü düşmesi oluşmaktadır: onu deym < onu diyeyim (4/32), arāym < arayayım (6/66).

için edatında ilk hece düşmesi olmuştur: canı çin < canı için (2/20), avı çin < avı için (9/2), allah rızası çin < Allah rızası için (9/143).

i- ek fiili ekleşirken ünlü düşmesi olur: gelirse < gelir ise (7/290), gelirdiK < gelir idik (8/41), vardı < var idi (9/145), duruyomuş < duruyor imiş (14/94).

ile edatı ekleştiğinde ilk hecesindeki ünlü genellikle düşer: nacānan < nacak ile (4/93), ĝazmaynan < kazma ile (7/224), onnan < onun ile (8/28).

gibi edatının ilk hecesinin düştüğü olur: yazīmı < yazı gımı < yazı gibi (6/147), yapılīmı < yapılı gımı < yapılı gibi (17/32).

Yukarıda verilenlerin dışında birçok sebeple orta ve son hece ünlüsünün düştüğü görülür: buray < burayı (3/84), bȫyK < büyük (4/99), elmay < elmayı (5/35), birin < birini (6/52), yanna < yanına (6/55), geçiy < keçiyi (6/99), sürüyk < sürüyüz (6/115), ĝarayñ < Kara'yın (6/132), hocay < hocayı (9/157).

2.1.8. Ünlü Türemesi:

Nurhak ve yöresi ağızlarında görülen ünlü türemeleri şu şekillerde olmaktadır:

2.1.8.1. Ön türeme: Alıntı kelimelerde görülür. /l/ ve /r/ harfleriyle başlayan kelimelerde ön türeme görülmektedir: il ạ̄nnere < leğenlere (3/10), ıraḫmaTlıK < rahmetlik (4/58), ırasgele < rastgele (4/60), ilạ̄zım < lazım (10/6), ırza < Rıza (10/7), ıraḫannıdan < Reyhanlı'dan (7/107), ireysliK < reislik (13/8), ırahaT < rahat (13/32), araḫı < rakı (16/49).

Bazı Türkçe kelimelerde türeme gibi görünse de ön sesler aslını koruyan seslerdir: üleşi < leşi (6/135), ısıcaK◡olsuñ < sıcak olsun (1/66).

2.1.8.2. İç Ses Türemesi: İç sesteki türemeler genellikle alıntı kelimelerde görülür. Söyleyiş zorluğundan kaynaklanır: amĭca < amca (2/33), aparTuman < apartman (6/7), ĝudureTden < kudretten (18/11).

Vurgudan kaynakalan iç ses türemesinin örnekleri de vardır: amaān < aman (4/32).

Türkçe kelimelerde de iç ses türemesi vardır: gencecĭdiñ < genceciktin (2/5), hepisi < hepsi (1/10).

Ek-fiilin düşmemesi türeme değildir. Yöre ağzında bazı kelimelerde ek-fiil düşmez: ney◡idi ki < ne idi ki (6/142), fatik var◡ıdı < Fatik var idi (7/11).

2.1.8.3. Sonda Türeme: Yöre ağzında görülen sonda türemelerin bazısı ek-fiilden sonra gelen zarf-fiil ekinden sonra olur: şu ā̤der◡ikene < şu kadar iken (6/142), yapılırḫana < yapılırken (5/6),

Sonda türemenin görüldüğü diğer bir durum ise *ki* ve *eğer* bağlama edatlarından sonra yönelme hâli eklerinin gelmesidir: dedi ḫine < dedi ki (6/117), añare < eğer (12/23).

2.2. ÜNSÜZLER

2.2.1. Ünsüz Çeşitleri:

Nurhak ve yöresi ağızlarında 39 farklı ünsüz bulunur. Bunlardan 21 tanesi yazı dilinde kullanılan ünsüzlerdir. Diğer 18 ünsüz ise bu 21 ünsüz etrafında değişik sebeplerle oluşmuşlardır. Bunlar: ċ, C, F, ġ, ĝ, ǵ, ḥ, ḫ, ḳ, ḰK, K, ñ, P, S, Ş, T, Y, ẓ, ünsüzleridir.

ċ ünsüzü: ç-c arasında çıkan bir ara sestir. ç > c değişimini tamamlayamamış, patlayıcılığını kısmen kaybetmiş yarı ötümlü bir sestir. Hem eklerde hem de kelime kökünde görülür, ancak genelde kelime kökündedir. üċ < üç (1/28), güċċüK < küçük (1/29), araċ gereċ < araç gereç (1/10), ĝaċ < kaç (1/92), heċ < hiç (2/13), çifċiliK < çiftçilik (4/56), bıçaḫċınıñ < Bıçakçı'nın (6/40), ardıċ < ardıç (6/97), izmireċi < İzmir'e

kadar (7/113), ĝıraċ < kıraç (7/239), avuċannar < Avuçan'lar (10/20), heċbir < hiçbir (10/50).

C ünsüzü: c-j arası ötümlü bir ünsüzdür. c > j değişimini tamamlayamamıştır. Yöre ağzındaki kullanımı sınırlıdır: meCidiye < mecidiye (7/283).

F ünsüzü: f-v arası yarı ötümlü bir sestir. f > v değişimiyle oluşmuştur. v'ye yakın duyulur. seFer < sefer (1/48), misaFir < misafir (1/74), tüFeKsiz < tüfeksiz (1/78), laFları < lafları (3/91), nüFusdā < nüfustaki (4/1), hafiF < hafif (7/131), uFacıK < ufacık (7/164), aF◡edersiñ < afedersin (7/295), çiFciliK < çiftçilik (8/23), ĝaFesiñ < kafesin (9/23), mısTaFāl < Mustafagil (9/156), siFtah < siftah (10/10), ünüFersitey < üniversiteyi (10/47), aFşında < Afşin'de (13/8), çiFlā < çiftliğe (15/23).

ġ ünsüzü: Art damak g'sidir. Ötümlüdür. Kalın ünlülerle kullanılır. sorġu < sorgu (1/18), vaġonnarıynan < vagonlarıyla (1/31), ġabañġaŞlarıñ < gabangaşların (1/46), soyġuncu < soyguncu (1/122), bulġur < bulgur (5/63), ġaġ ġubaġ < gag gubag (7/275), ġārırdı < gağırırdı "bağırırdı" (9/74), ġayrı < gayrı (14/68).

ĝ ünsüzü: Patlamasını kaybetmiş art damak ķ'sıdır. ķ > ġ değişimiyle oluşmuştur. Ötümlüleşmiştir. Yöre ağzında sistemli olarak kullanılır. Kalın ünlülerle kullanılır. ĝırıldı < kırıldı (1/36), ĝaçar < kaçar (3/93), ĝullar < Kullar (4/13), ĝavladan < Kavladan (4/32), ĝarametiñ < Kamereddin'nin (4/38), ĝayfeye < kahvehaneye (4/103), ĝaraĝolda < karakolda (6/139), uvaĝlıĝda < ufaklıkta (7/260), haĝĝı < hakkı (16/50).

ǵ ünsüzü: Ön damak g'sidir. Ötümlüdür. Kalın ünlülerle hece kurar. ĝızǵın < kızgın (1/65), sayǵım < saygım (1/127), cılǵı < cılgı (6/58), hanǵısı < hangisi (7/216), hellaṇǵıċ < helingaç "salıncak" (7/227), ǵọdeliye < Gövdeli'ye (7/128), tanǵısı < tankçısı (7/358), ǵọnüllü < gönüllü (7/359), yadırǵ◡oldūnu < yadırgı olduğunu (9/74), cınǵırdaK < çıngırak (12/35), çalǵıy < çalgıyı (12/96).

ḫ ünsüzü: Nefesli h ünsüzü, genellikle kalın ünlülerle birlikte kullanılır. Alıntı kelimelerle birlikte bazı Türkçe kelimelerde de kullanılır: baḫça < bahçe (1/15), ḫayması > haymesi (1/28), ḫūlar < hular (1/86), aḫıra < ahıra (2/27), ḫayaT < hayat

(3/15), aḫşam < akşam (3/48), sabaḫ < sabah (4/26), cenābı ḥaḫ◡ına < Cenab-ı Hak ile (5/49), tarḫana (5/63), ḥaley < halay (6/164), ḥanı < hani (7/14), şıḥ < şeyh (15/81).

ḫ ünsüzü: Gırtlak ünsüzü olup hırıltılı, sızıcı ve tonsuz art damak h'sidir. ḳ > ḫ veya k < ḫ değişimiyle ortaya çıkan bu ses yöre ağzında sistemli olarak kullanılır. çocuḫlarıñ < çocukların (1/39), çoḫ < çok (1/157), nurḫaḫ < Nurhak (4/5), ḳaḫıḫ < kalkık (4/23), yıḫılmış < yıkılmış (5/7), baḫ < bak (6/165), oḫul < okul (7/45), ayḫırısı < aykırısı (7/74), şeḫil < şekil (12/45), çeḫinillerdi < çekinirlerdi (13/25), faḫırlıḫ < fakirlik (18/2).

ḳ ünsüzü: Art damak k'sidir. Ötümsüz olup patlayıcılığını korur. Daha çok kalın ünlülerle birlikte kullanılır. Bu ünsüz de sistemli olarak kullanılır. oḳuluñ < okulun (1/37), çıḳarTdıḳ < çıkarttık (1/136), yuḳarıya < yukarıya (4/100), ḳoḳüne < köküne (7/106), baḳıyom < bakıyorum (8/29), çaḳallı < çakallı (14/90), ḳoḫar < kokar (17/14).

ḱ ünsüzü: Ön damak k'sidir. Yalnız kalın ünlülerle hece kurar. Patlayıcılığını korur, ötümsüzdür. çıḱsa < çıksa (2/10), hazırḱī < hazırki (2/23), sayḱı < sanki (3/41),□ḱạ̄ dındeki < kağıdındaki (5/1), ḱạ̄t < kağıt (7/283), devliḱụ̄n < devlisi gün (16/45).

K ünsüzü: Patlamasını kaybetmiş ön ve arka damak k'si, g şekline bürünmüştür. Söylenişte kalın da ince de telaffuz edilir. yoKlūmuş < yoklukmuş (1/4), ineKleri < inekleri (1/120), teKliK < teklik (2/2), yėmeK yapaK < yemek yapalım (2/21), yüK < yük (3/17), başKanımız < başkanımız (4/12), pisliKde < pislikten (5/28), faK < fak (6/69), yoK < yok (6/167), asKerriK < askerlik (7/59), eKmạ̄ < ekmeğe (7/66), keKliK < keklik (9/13), çıKdı < çıktı (10/57), ilK < ilk (15/130).

ñ ünsüzü: Genizden gelen art damak n'sidir. Ötümlüdür. Kalın ve ince ünlülerle birlikte kullanılır. Sistemli olarak kullanılır. k > ñ, ğ > ñ ve n > ñ değişimi ile oluşmaktadır: ĝabīñ < kabuğun (1/66), hava deñişimine < hava değişimine (1/25), soñ < son (1/38), nurḫāñ < Nurhak'ın (1/41), púñarıñ < pınarın (2/30), buña < buna (7/47), ānadıñ mı < anladın mı (7/230), añar < eğer (10/50), ĝaçıñ < kaçın (15/46).

S ünsüzü: s-ş arası bir ünsüz olup ara ses özelliğindedir. Yarı ötümlüdür. Patlayıcılığını kısmen kaybetmiştir. alTmıS < altmış (3/1), Su < şu (12/28).

Ş ünsüzü: ç-ş arası bir ünsüz olup ara ses özelliğindedir. Ötümlü değildir. Patlayıcılığını kısmen korur. Genellikle ç > ş değişimiyle oluşmuştur. üŞ < üç (1/3), ḥarŞlıK < harçlık (1/21), āŞlarıñ < ağaçların (1/45), geŞdi < geçti (1/117), Şehresinden < çehresinden (1/138), çatalardıŞda < Çatalardıç'ta (3/69), göŞdü < göçtü (4/30), ŞarpadaK < şarpadak (6/5), ĝaŞtı < kaçtı (6/116), genŞliK < gençlik (7/26), iŞlerini < içlerini (7/131), güŞ < güç (8/49), çiŞeK < çiçek (8/65).

P ünsüzü: Patlamasını kaybetmiş olduğu için b'ye yakın duyulan p sesidir. p > b değişimiyle oluşmuştur. Yarı ötümlüdür. Yöre ağzında sistemli olarak kullanılır. Kelime kökünde de eklerde de görülür. Ek hâli genellikle zarf-fiil şeklindedir. yaPdım < yaptım (1/3), hePsi < hepsi (1/31), toPlanır < toplanır (1/92), geyiniP < giyinip (7/27), kasaPlıda < Kasaplı'da (7/119), ĝoPmuş < kopmuş (9/100), alıP < alıp (14/95).

T ünsüzü: Patlamasını kaybettiği için d'ye yakın duyulan t sesidir. t > d değişimiyle oluşmuştur. Yarı ötümlüdür. Yöre ağzında sistemli olarak kullanılır. çıḫarTdıK < çıkarttık (1/7), kürT < Kürt (1/26), duTdūñuz < tuttuğunuz (1/77), dāTıyo < dağıtıyor (2/26), daTlı < tatlı (4/46), kürTleriñ < Kürtlerin (6/32), avraTlar < avratlar (7/30).
Bazıları d > t değişimine, benzeşmesine uğramıştır. açıkTa < açıkta (15/7), nüvusTā < nüfustaki (3/39), işTe < işte (3/30).

Y ünsüzü: y-j arası bir ünsüz olup ötümlüdür. Konuşmacı kaynaklı bir sestir. YīT < yiğit (7/148).

z̲ ünsüzü: Peltek z sesidir. Ötümlüdür. Kullanımı sınırlıdır. z̲ulḫannı < zulhanlı (9/180).

Nurhak ve Yöresi Ağızlarındaki Ünsüzler

ÜNSÜZLER	Katı (Sert) Ünsüzler						Akıcı Ünsüzler			
	Patlayıcı			Sızıcı			Genzel	Sızıcı		
	+	/	-	+	/	-	+	+	+	+
Çiftdudak	b	P	p				m			
Diş-dudak				v	F	f				
Diş	d	T	t	z̲, z		S, s		l		
Diş-eti	C, c	ċ	ç	j		Ş, ş	n		r	
Ön damak	g, ǵ	K	k, ḱ	ğ			ñ			y
Art damak	ĝ, ġ		ķ			ḥ, h	ñ			
Gırtlak						h̲				

İşaretlerin açıklaması: + Tonlu (Ötümlü), - Tonsuz (Ötümsüz), / Yarım tonlu (Yarım ötümlü)

2.2.2. Ünsüz Değişmeleri:

Yöre ağızlarında görülen ünsüz değişmeleri tonlulaşma, tonsuzlaşma, sızıcılaşma, süreksizleşme ve diğer ünsüzler arasındaki ses değişimleri şeklinde olmaktadır.

2.2.2.1. Tonlulaşma (Ötümlüleşme - Sedalılaşma):

Kelimelerin başında, ortasında ve sonunda yer alan tonsuz ünsüzlerin çeşitli sebeplerle tonlu hâle gelmeleridir. Bu sesler, genellikle asıl çıkış noktalarından uzaklaşırlar. Bu uzaklaşmalarda komşu seslerin etkileri önemli ölçüde hissedilir. Kelime başında, ortasında ve sonunda olmak üzere üç tür tonlulaşma görülür.

2.2.2.1.1. Ön Seste Tonlulaşma: Ön sesteki tonlulaşmada k- > g-, ķ- > ĝ-, t- > d-, p- > b- ve s- > z- değişimi sistemli olarak görülür, diğer değişimler daha az ve konuşmacı kaynaklıdır.

ç- > c- değişimi: ceyizimizi < çeyizimizi (16/29), cıñğırdaK < çıngırak (12/35).
ç- > Ş- değişimi: Şehresi < çehresi (1/139).
f- > F- değişimi: Faḫat < fakat (7/296).
k- > g- değişimi: gendi < kendi (4/63), geçi < keçi (4/71), gişi < kişi (7/35), güccüK < küçük (16/3), gendilīne < kendiliğine (17/30).
ķ- > ĝ- değişimi: ĝızı < kızı (1/25), ĝabaḫ < kabak (1/33), ĝardan < kardan (1/83), ĝavā < kavağa (2/5), ĝullar < Kullar (4/8), ĝardaş < kardeş (6/91), ĝışlarda < kışlarda (7/161), ĝore < Kore (7/355), ĝafesi < kafesi (9/28).
p- > b- değişimi: bişireceK < pişirecek (1/109), boyraz < poyraz (7/286), beKmez < pekmez (3/17), bire < pire (7/98).
t- > d- değişimi: daşı < taşı (1/11), dutacaK < tutacak (1/98), dēze < teyze (3/57), dülbeT < tülbent (5/32), daKdılar < taktılar (6/138), depeden < tepeden (7/2), dutunamıyan < tutunamayan (7/111), davşancıl < tavşancıl (7/203), depin < tepin (8/43), duz < tuz (12/7), daraK < tarak (12/6), durnalar < turnalar (17/41), arıyo darıyo < arıyor tarıyor (18/39), dilkiniñ < tilkinin (7/292).
s- > z- değişimi: zobası < sobası (7/86), zopay < sopayı (16/82), zebze < sebze (3/61).

2.2.2.1.2. Kelime Ortasında Tonlulaşma: Kelime ortasındaki tonlulaşmalar genellikle sistemli bir durum arz eder.

-ç- > -c-/-ċ- değişimi: güċċüK < küçük (1/29), hėċkimse < hiçkimse (1/95), işċi < işçi (4/14), bıçaKcı < Bıçakçı (4/35), çifċiliK < çiftçilik (4/52), genc◡idiK < genç idik (5/41), aċmasın < açmasını (6/81), güċcüKlü < Küçüklü (7/129), ĝılıċōlu < Kılıçoğlu (7/192), çekiċ◡inen < çekiç ile (7/224), oraKcı < orakçı (7/248).
-f- > -F- değişimi: seFer < safer (1/48), misaFir < misafir (1/74), tüFeKsiz < tüfeksiz (1/78), aFiyet◡olsuñ < afiyet olsun (3/64), laFları < lafları (3/91), taraFıñ < tarafın (7/190), uFādım < ufaktım (8/69), eFķarrı < efkarlı (8/72), ĝaFası < kafası (13/4), çiFlā < çiftliğe (15/23).

-f- > -v- değişimi: nüvusTā < nüfustaki (3/3), mústava < Mustafa (6/93), uvaĝlıĝda < ufaklıkta (7/260), asvatıñ < asfaltın (9/139).

-k- > -K- değişimi: sarıKlı < sarıklı (1/77), oKlarıñ < okların (1/90).

-k- > -ĝ- değişimi: başĝa < başka (3/7), aşĝala < Aşkale (7/60), haKĝı < hakkı (7/141), ayaKĝabı < ayakkabı (8/59), daĝĝada < dakikakada (9/172), haĝĝını < hakkını (10/61), duvaĝı < duvağı (11/2), deliĝannı < delikanlı (17/47).

-k- > -g- değişimi: esgerriK < askerlik (1/2), geleneglerimizde < geleneklerimizde (16/51), püsgūT < bisküvi (16/81).

-p- > -P- değişimi: hePsi < hepsi (1/31), ḥalePe < Halep'e (1/71).

-t- > -T- > -d- değişimi: aldmış < altmış (1/1), alTmış < altmış (1/1), meKdup < mektup (1/21), mısTaha < Mustafa (1/55), işTe < işte (1/57), mısdaha < Mustafa (1/68), işde < işte (3/24), posTu < postu (7/293), annadamıyo < anlatamıyor (7/349), yīTlere < yiğitlere (8/79), eşdahım < iştahım (8/85), adrefini < etrafını (12/44), doḫdur < doktor (14/90), mıḫdarlıK < muhtarlık (15/61).

-s- > -z- değişimi: abdezim◡aldım < abdestimi aldım (5/50), sekİzen < seksen (6/2).

2.2.2.1.3. Kelime Sonunda Tonlulaşma: Kelime sonundaki tonlulaşmalarda bazı örnekler sistemlidir. Bazı örneklerdeki tonlulaşmalarda ise kendinden sonra gelen ünlü ile başlayan kelime veya eklerin etkisi vardır.

-ç > -ċ > -c değişimi: ardıc◡ınan < ardıç ile (1/7), araċ gereċ < araç gereç (1/10), üċ < üç (1/28), ĝaċ < kaç (1/92), heċ < hiç (5/13), alıċ◡olur < alıç olur (4/36), ardıċ < ardıç (6/97), ilaċ < ilaç (/55), güc◡olmaz < güç olmaz (8/56), genc◡idim < genç idim (8/69), möhtec◡idi < muhtaç idi (12/2).

-ç > -Ş değişimi: üŞ < üç (1/53), ĝılıŞ < kılıç (7/136), ardıŞ < ardıç (8/28), güŞ < güç (8/49), ĝaŞ < kaç (8/123).

-k > -K değişimi: gederdiK < giderdik (3/22), geyiK < geyik (7/320), yoK < yok (7/330), káKliK < keklik (7/349), güd güdüK derdiK < güd güdük derdik (8/36), güccüK < küçük (18/21).

-f > -F değişimi: hafiF < hafif (7/131), heriF < herif (7/291).

-ķ > -ĝ değişimi: bıçaKlayĝ◡ıdı < bıçaklayık idi "bıçaklamıştı" (13/7), ocaĝ < ocak (18/7), olmayĝ < olmayık "olmamış" (18/35).

-k > -g değişimi: heleg < helak (18/35).
-p > -P > -b değişimi: verib < verip (1/42), varıP < varıp (3/45), dönüb < dönüp (10/14), merkeb◡inen < merkep ile (12/6), lāb < lakap (15/8), ĝoyb < koyup (15/135), beKledib < bekletip (18/49).
-t > -T > -d değişimi: ḥayaT < hayat (3/15), süT < süt (3/31), oḫuT < okut (3/44), āmeT < Ahmet (4/46), dövleT < devlet (7/350), cenned < cennet (10/14), dörd < dört (10/15).

2.2.2.2. Tonsuzlaşma (Ötümsüzleşme – Sedasızlaşma):

Nurhak ve yöresi ağızlarında görülen tonsuzlaşma, kelimenin Eski Türkçedeki kullanımının devamı niteliğinde olan örneklerin yanında sonradan sistemleşen veya kullanıcıdan kaynaklanan bir tonsuzlaşma özelliği gösterir.

2.2.2.2.1. Ön Seste Tonsuzlaşma:

Nurhak ve yöresi ağızlarında, kelime başında görülen tonsuzlaşmaların büyük kısmı kelimenin aslı veya Eski Türkçenin devamı niteliğinde bir özellik gösterir. Bununla beraber başka sebeplerle tonsuzlaşan sesler de vardır.

d- > t- değişimi: tamatos < domates (3/61), tiken < diken (9/99), toludan < doludan (18/6), tut < dut (meyve, Md).
b- > p- değişimi: pacıya < bacaya (12/114), püsgūT < bisküvi (16/81), paltaları < baltaları (1/97), pehlil < Behlül (17/46).
g- > k- değişimi: künde < günde (14/71), kömülür < gömülür (9/122).
z- > s- değişimi: satı < zaten (10/20), satan < zaten (10/12), sār < zahar (7/29).

2.2.2.2.2. Kelime Ortasında Tonsuzlaşma:

Kelime ortasında tonsuzlaşma, yöre ağzında birkaç örnekte tespit edilmiştir. Bu örneklerin bazıları sistemli bir durum arz ederken bazıları konuşmacı kaynaklı örneklerdir.

-c- > -ç- değişimi: geçe < gece (1/129), neçe < nice (9/144), gösçü < gözcü (10/67), güverçin < güvercin (14/11), niçe < nice (18/30).
-z- > -s- değişimi: gösċü < gözcü (10/66), gösçü < gözcü (10/67) yūsüK < yüzük (16/20), ġasTe < gazete (8/7), oynamassañ < oynamazsan (16/36).

2.2.2.2.3. Kelime Sonunda Tonsuzlaşma:

Yöre ağzında, derleme yoluyla tespit edemesek de bazı örneklerde kelime sonlarında tonsuzlaşma görülür: tomus < temmuz (Md).

2.2.2.2.4. Tonsuz Ünsüzler Arasındaki Değişmeler:

Yöre ağzındaki tonsuz ünlüler arasındaki değişme; kelimelerin başında, ortasında ve sonunda görülmektedir. Bu değişim, k > ķ arasında sistemli olarak karşımızı çıkarken bazı seslerde sınırlı bir kullanıma sahiptir.

k > ḱ değişimi: olacaK ḱına < olacak kine (14/4), ḱāde < kağıda (6/83), çıḱsa < çıksa (2/5).
k > ķ değişimi: ķırK < kırk (13/23), dōrardıķ < doğrardık (7/77), baŋıncıķ < bakınca (7/5), yıķardıķ < yıkardık (6/151), oña saTdıķ, iki buçuķ ḱąde < ona sattık, iki buçuk kâğıda (6/84).
s > ķ değişimi: hırķız < hırsız (8/40).
s > ş değişimi: herkiş < herkes (10/55), herkeşiñ < herkesin (15/9).
k > P değişimi: dePmey < tekmeyi (8/44).

2.2.2.3. Sızıcılaşma (Süreklileşme):

Nurhak ve yöresi ağızlarında görülen sızıcılaşma örnekleri, genelllikle kelime ortası ve kelime sonundadır. Bazı örneklerde kelime başında da sızıcılaşma örnekleri görülür.

b- > m- değişimi: mismillah < bismillah (10/90).
-b- > -m- değişimi: gimi < gibi (1/63), yazīmı < yazı gımı < yazı gibi (6/147).

ç- > ş- değişimi: şōrası < şorbası < çorbası (5/63).

-ç- > -ş- değişimi: geşdi < geçti (3/5), ĝaşdım < kaçtım (7/304), genşliKde < gençlikte (10/32).

-k- > -ḫ- değişimi: doḫuz < dokuz (1/4), nurḫāñ < Nurhak'ın (1/80), mıḫTarıñ < muhtarın (1/91), amariḫandan < Amerika'dan (7/354), oḫumuşlūñ < okumuşluğun (8/6), ıḫrarıñı < ikrarını (10/11), baḫalım < bakalım (18/4), yoḫarı < yukarı (1/734), oḫurḫan < okurken (17/18), şeḫil < şekil (12/45), yaḫay < yakayı (13/15), çeḫinillerdi < çekinirlerdi (13/25), çıḫıncı < çıkınca (15/27).

-k > -ḫ değişimi: yıllıḫ < yıllık (1/1), nurḫaḫ < Nurhak (4/5), yoḫ < yok (8/3), elimiz◡aldıḫ < elimize aldık (9/47), ulaşdıḫ < ulaştık (12/1), çalışırdıḫ < çalışırdık (12/10), yaPraḫ < yaprak (14/102), olmaḫ < olmak (15/81), yazıḫ < yazık (18/1), siftek < siftah (1/80).

ki bağlama edatı da sızıcılaşmaya uğrar: ne var◡ıdı ḫı < ne vardı ki (1/9), diyor ḫuna < diyor kine (1/73).

Aynı kelimede, hem kelime içinde hem de kelime sonunda sızıcılaşma örnekleri de vardır: çaḫıldaḫ < çakıldak (12/37), faḫırlıḫ < fakirlik (18/2), çıḫarTdıḫ < çıkarttık (17/34), çıḫıḫ < çıkık (17/28), yaḫardıḫ < yakardık (17/21), kaḫardıḫ < kalkardık (17/22).

2.2.2.4. Süreksizleşme:

Sürekli ünsüzlerin süreksiz ünsüzlere dönüşmesine süreksizleşme denir. Yöre ağzındaki süreksizleşme örnekleri; j > c, f > P, f > b ve s > d sesleri arasında olur. Genellikle alıntı kelimelerde görülür.

j > c değişimi: cenderme < jandarma (16/73).

f > P değişimi: paPrıḳa < fabrika (Md).

f > b değişimi: yusub◡emmi < Yusuf Emmi (6/119).

s > d değişimi: ḥısdamı < hissemi (8/102).

2.2.2.5. Sürekli Ünsüzler Arasındaki Değişmeler:

ğ > ñ değişimi: eñer < eğer (1/41), añar < eğer (10/4), añare < eğer (12/23), deñişimine < değişimine (1/25).

ğ > v değişimi: buvar < boğar (6/6), sav◡ıdı < sağ idi (7/371), çuvalıyo < çoğalıyor (15/33).

ğ > y değişimi: dāya < dağa (3/22), ciyer < ciğer (17/4), yemey < yemeği (17/37), bāye < bağa (3/86).

l > r değişimi: mara < mala (1/5), ĝatırır < katılır (6/146), erhamdürirrahıñ < elhamdülillahın (10/44).

n > l değişimi: lorşún < Norşun (7/180), lobada < nöbete (12/66), tahmili < tahmini (15/98).

m > n değişimi: şindi < şimdi (9/85).

m > ñ değişimi: ĝoñşu < komşu (16/50).

n > m değişimi: ayıñ om beşi geçe < ayın on beşi gece (1/123), ambara < anbara (15/26), ıstambúldan < İstanbul'dan (7/366).

n > r değişimi: ĝadā̤n < kadar (3/18).

n > v değişimi: azveli < hazneli (7/303).

n > y değişimi: sayḱı < sanki (3/41).

r > l değişimi: estağfirrah < estağfirullah (1/157), güleş < güreş (7/31), erzulumā < Erzurum'a (7/60), ĝaçaldı < kaçardı (7/285), tülbelerinī < türbelerini (10/22).

v > m değişimi: mefā̤T◡ediyo < vefat ediyor (1/5), mar◡ıdı < var idi (1/33), mar < var (1/127), dedem mar ya < dedem var ya (7/234), inancıñ mar◡ısa < inancın var ise (7/361), marasım < varasım (12/97), marana < varana (15/117).

v > r değişimi: ferzi < Fevzi (9/132).

y > n değişimi: pendir < peynir (3/6).

2.2.2.6. Diğer Ünsüz Değişmeleri:

c > v değişimi: ĝova < koca (7/356).

d > s değişimi: getirsiñ < getirdin (16/74).

g > ġ değişimi: ġayrı < gayri (9/27).

g > ǵ değişimi: ĝızǵın◡olsuñ < kızgın olsun (1/65), hañǵı < hangi (4/61), yadırǵı < yadırgı (9/73), cıñǵırdaK < çıngırak (12/35), ǵọñül < gönül (12/76), sayǵı < saygı (12/79), ǵımı < gibi (13/10).

g > ḫ ḥ değişimi: ḫırtlāna < gırtlağına (6/48), ḥırtlāna < gırtlağına (9/107).

h > ḫ ḥ değişimi: ıraḥmeTliK < rahmetlik (14/36), baḥċasın < bahçesin (14/54), ḥayması < hayması (15/110).

h > f değişimi: ṭarifler < tarihler (7/128).

h > y değişimi: tayinler < tahinler (1/35), ĝayfeye < kahvehaneye (4/103).

f > h ḥ değişimi: mısTaha < Mustafa (1/55), küḥar < küffar (7/120), küḥarrarıñ < küffarların (7/121).

f > v değişimi: asvatıñ < asfaltın (9/139), ĝạvura < kafire (8/102).

Bir örnekte Eski Türkçedeki aslı korunmuş ve yazı dilindeki değişime uğramamıştır: uvaĝlıĝda < ufaklıkta (7/260).

k > h ḥ değişmi: zahir < zakir (10/28), vaḥaT < vakit (7/326).

k > ğ > y değişmi: Yöre ağzındaki bu değişimde /ğ/ sesi, genelikle atlanmıştır. Değişim k > y şeklindedir: göysuyuñ < Göksu'nun (15/11), göydöl < Gökdöl (1/27), göydepe < göktepe (4/5), göyde < gökte (16/76).

l > d değişimi: avraTdar < avratlar (6/5), taTdarıñ < Tatlar'ın (6/51).

s > h değişimi: hüsmez < susmaz (9/32).

ş > s değişimi: demissim < demişim (4/100), geTmissiK < gitmişiz (5/4), yaḫalanmıssıK < yakalanmışız (17/23).

t > ç değişimi: körçeşiKlere < Körteşik'lere (9/1).

v > f değişimi: vaf < vav (6/98).

y > g değişimi: gene < yine (6/6), güvegi < güveyi (12/2).

y > h değişimi: direḥatliydi < dirayetliydi (1/145).

Yöre ağzındaki bar◡ımış < var imiş (15/8-9), barıyolar < varıyorlar (15/82), bar◡ıdı < var idi (13/26), ebciK oynuyo < evcilik oynuyor (Md) örneklerinde ise kelime başındaki ve içindeki b sesi; Eski Türkçe dönemindeki varlığını sürdürmüş, b > v değişimine uğramamıştır.

Bazı örneklerde, *için* edatında n > K değişimi görülür: saḫar porsū uçuK < sakar porsuğu için (6/77), şu çocūñ uçuK < şu çocuk için (17/29).

2.2.2.7. Kelime Ortasında Ünsüz Benzeşmesi:

İç seste yanyana iki ünsüz bulunan yerlerde ya da söyleniş bakımından aynı durumda bulunan komşu kelimelerin son ve ön sesleri arasında, bazan iki ünsüzden biri kendisine yakın boğumlanma niteliği taşıyan öteki tarafından büsbütün ya da kısmen benzeştirilir. Böylece ünsüz benzeşmesi dediğimiz olaylar meydana gelir.[56] Yöre ağzındaki ünsüz benzeşmesi ilerleyici ve gerileyici benzeşme şeklindedir.

2.2.2.7.1. Gerileyici Benzeşme:

-ls- > -ss- benzeşmesi: ḥayırr◡ossuña < hayırlı olsuna (16/31).
-rl- > -ll- benzeşmesi: deller < derler (1/8), yükleller < yüklerler (1/119), göçürüllerdi < göçürürlerdi (1/119), estağfirrah < estağfirullah (1/157), anlatıllardı < anlatırlardı (2/2), dellerdi < derlerdi (3/58), silkellerdi < silkerlerdi (3/60), alıllarsa < alırlarsa (5/66), ıslallardı < ıslarlardı (7/34), aḫıdıllardı < akıtırlardı (12/58), arallar◡ımış < ararlar imiş (14/9).
-şs- > -ss- benzeşmesi: ĝocamıssıñ < kocamışsın (5/5), kötüymüssüñ < kötü imişsin (4/102).
-rb- > -bb- benzeşmesi: ĝubban < kurban (3/3).
-yn- > -nn- benzeşmesi: burannan < buraynan < bura ile (7/364).

2.2.2.7.2. İlerleyici Benzeşme:

-cy- > -cc-benzeşmesi: araċ gereċ coḳ < araç gereç yok (1/10), biñ üċ cüz < bin üç yüz (1/29), üċ col < üç yol (3/22), üc caşında < üç yaşında (18/15).
-mv- > -mm- değişimi: gediciym mallă < gideceğim vallahi (7/16).
-nl- > -nn- benzeşmesi: hayvannara < hayvanlara (1/7), günner < günler (1/34), bunnar < bunlar (1/56), onnar◡ınan < onlar ile (1/61), günnerden < günlerden (1/66), ĝarannıK < karanlık (1/124), yönnenince < yönlenince (2/40), ilạnnere < leğenlere (3/10), o̧reTmennerden < öğretmenlerden (3/43), annamıyom < anlamıyorum (5/1), aydınnī < aydınlığı (6/99), z̲ulhannı < Zulhanlı (9/179), depenner < tepenler (12/130), annatacaK < anlatacak (14/1), elbisTannı < Elbistanlı (15/72), şirinnīmi < şirinliğimi (16/25).

[56] bkz. Korkmaz, NYA, s.92-93.

-rl- > -rr- benzeşmesi: esgerriK < askerlik (1/2), yerreşmemiş < yerleşmemiş (7/116), taTbekirri < Tatbekirli (7/106), mezerriK < mezarlık (7/171), tarrası < tarlası (6/51), kenarrarında < kenarlarında (6/62), ĝarrıK < Karlık (7/196), feldirrer < Feldirler (9/156), birrīmiz, varrīmız < birliğimiz, varlığımız (10/21), tarr◡ediyo < tarla ediyor (1/89), zülfüḳarra < züfikarla (10/16).
-sl- > -ss-benzeşmesi: assımız < aslımız (15/53).
-şy- > -şş-benzeşmesi: beş şüz < beş yüz (9/141).

2.2.2.8. Benzeşmezlik:

Bir kelimede yanyana ya da birbirinden aralıklı duran fakat boğumlanma nitelikleri biribirinin tıpkısı ya da birbirine yakın olan iki ünsüzden biri, bazan kendi boğumlanma noktasını ötekinden ayırarak başka bir ünsüze döner ve benzeşmezlik dediğimiz, benzeşmenin tam tersi olan bir olayın gelişmesine yol açar.[57] Metinlerde bir örnek tespit edilmiştir: diyniyoñ < dinniyorun "dinliyorsun" (3/21).

2.2.3. Ünsüz İkizleşmesi:

Türkçede, *elli, anne* gibi bazı kelimelerin dışında ünsüz ikizleşmesine rastlamak pek mümkün değildir. Dilimizdeki ikiz ünsüzlü kelimelerin çoğu yabancı kökenlidir. Bu kelimelerin bazıları ünsüzlerinden birini kaybederek tek ünsüzlü bir kelimeye dönüşmüşken bazıları varlığını devam ettirmiştir. Nurhak ve yöresi ağızlarında ikiz ünsüzlü Türkçe kelimeler daha çok vurguyla ortaya çıkan ikizleşmelerdir.

İkizleşmeler c, l, m, n, ş, z seslerinde görülür: güċċüK < küçük (1/29), memmeT < Mehmet (1/26), yannīmız < yanık < yayı(k)ğımız (3/30), emme < ama (3/28), amma < ama (5/41), emmạ̄m < ama (6/153), döşşeK < döşek (8/45), azzıK◡alıyo < azık alıyor (14/31), eşşeKleri < eşekleri (4/24), yazzıK < yazık (14/43), başşaK < başak (6/143), aşşāda < aşağıda (6/153), döşşellerdi < döşerlerdi (12/46).

[57] bkz. Korkmaz, NYA, s. 96.

Bazı örnekler sistemli olmayıp konuşmacı kaynaklıdır: eşşe < Ayşe (5/2), atatürkkün < Atatürk'ün (7/123).

2.2.3.1. İkiz Ünsüzlerin Tekleşmesi:

Nurhak ve yöresi ağızlarında görülen ikiz ünsüzlerin tekleşmesi alıntı kelimelerde görülen bir durumdur. İkiz ünsüzlü kelimedeki ünsüzlerden biri eriyerek işlevini yanındaki ünsüze aktarır. Yöre ağzında birkaç kelimede görülür: ĝuvatı < kuvveti (1/77), evel < evvel (14/8), eveli < evveli (6/157), ḥata < hatta (6/162), küḥar < küffar (7/120).

2.2.4. Ünsüz Düşmesi:

Nurhak ve yöresi ağızlarında görülen ünsüz düşmeleri kelime başında, kelime ortasında ve kelime sonunda görülmektedir. Düşen ünsüzler b, c, ç, d, f, g, ğ , h, k, l, n, p, r, t, v, y ünsüzleridir.

b düşmesi: şōrası < şorbası < çorbası (5/63).
c düşmesi: yabanı < yabancı (5/64).
ç düşmesi: tanǵısı < tankçısı (7/358).
d düşmesi: günüz < gündüz (3/49).
f düşmesi: kūteci < köfteci (13/2), çüte < çifte (14/26), ōkeleninci < öfkelenince (15/117).
g düşmesi: devlis◡ūn < devlisi gün (6/113), elin◡āçerse < eline geçerse (7/93).
ğ düşmesi: öldụünde < öldüğünde (1/4), dōradılar < doğradılar (1/51), ōlum < oğlum (1/60), āleşme < eğleşme (1/135), dāda < dağda (1/143), ālamıya < ağlamaya (2/6), yā < yağ (3/10), ūraşdıK < uğraştık (3/6), īleri < iğleri (3/68), ạrdim < eğirdim (3/72), ọ rendiK < öğrendik (3/85), yāmış < yağmış (4/21), bālardıK < bağlardık (4/84), gōsüne < göğsüne (5/36), ārısını < ağrısını (6/25), eā < eğe (6/80), eār < eğer (7/96), çualdı < çoğaldı (7/296), doan < Doğan (13/3), īde < iğde (17/43).

ğ düşmesi kelime birleşmelerinde de olur: sāol < sağ ol (3/66).

h düşmesi: āmeT < Ahmet (4/46), azveli < hazneli (7/303), sabāleyin < sabahleyin (4/99), ceạllik < cehallik < cahillik (6/135), mūiti < muhiti (7/136), tēris◡olduK < terhis olduk (7/366), çatalezene < Çatalhezen'e (9/89), gel◡ele < gel hele (13/19), ozanüyüKlü < Ozanhöyüklü (15/59), muammediñ < Muhammed'in (18/43).
k düşmesi: susuzlūla < susuzlukla (1/10), yōdu < yoktu (1/18), o adạ̄r < o kadar (4/82), ā < ak (1/70), malcılīdı < malcılık idi (1/117), āşamüstü < akşamüstü (1/132), gölūnen < gölük ile (3/27), ufādıK < ufaktık (4/11), bendạ̄ < bendek (4/98), uyanīsa < uyanıksa (6/45), dorū < doru(k)ğu (6/78), böyüce < büyükçe (6/137), çō < çok (6/165), güċċụreK < küçükrek (7/6), atīdı < atıktı (9/132), yōsa < yoksa (18/6).

k düşmesi kelime birleşmelerinde de olur**.** buáz < bu kez (1/5), naádạñ◡olucu < ne kadar olacak (3/17), çōlurdu < çok olurdu (3/52).

l düşmesi: ānadıñ mı < anladın mı (7/113), ḳaḫardı < kalkardı (1/110), ḳaḫaḫ < kalkak (4/22), bi yo < bir yol (4/91), nası < nasıl (6/70), asvatıñ < asfaltın (9/139).
n düşmesi: geşliK < gençlik (7/26), eKmạñ uçu < ekmek için (7/53), ineKleri < ineklerin (1/120), düur < dünür (5/30), dülbeT < tülbent (5/32), ĝocadı mıydı < kocadınmıydı (6/15), satı < zaten (10/49), īsansıñ < insansın (10/62), bedler < bentler (18/53), hālen < hala (15/5).

Kullar ve Tatlar Kasabası ağızlarında, bazı kelimlerde +dan/+den, +tan/+ten ayrılma hâli ekindeki /n/ ünsüzü düşer. Daha çok "beri" edatından önce görülür. Bu düşme, Nurhak ilçe merkezi ve Biçin köyü ağızlarında bu düşme yoktur: oldu bitişinde beri < oldu bittiğinden beri (5/49), o köyde < o köyden (5/57),

Bir örnekte ayrılma hâli eki tamamen düşmüştür: aşşā beri < aşağıdan beri (7/97).
Kullar ve Tatlar Kasabası ağızlarında +ınan/+inen vasıta ekindeki n ünsüzü bazen düşer. Bu düşme, Nurhak ilçe merkezi ve Biçin Köyü ağızlarında yoktur: cenabı ḥaḫ◡ına < cenabı Hak ile (5/49) soğan◡ına, biber◡ine < soğan ile, biber ile (5/70), taḳsiyne < taksi ile (5/38), yer◡ine < yer ile (6/127), zor◡una < zorla (6/133).

p düşmesi: āvuruc◡oldu < Avrupacı oldu (6/144).

r düşmesi: geliken < gelirken (1/16), sōna < sonra (1/3), bi şey < bir şey (1/108), atılıḳan < atılırken (9/130), dutabiliseñ < tutabilirsen (10/52), gelikene < gelirkene (10/68), yapılı mı < yapılır mı (13/13), bi yanımız < bir yanımız (15/7).

Yöre ağzında şimdiki zaman ekindeki /r/ sesi genellikle düşürülür: yazılmıyodu < yazılmıyordu (1/30), geliyo, baḫıyo < geliyor, bakıyor (1/39), diyolar < diyorlar (1/43), gediyo < gidiyor (1/71), salıyo < salıyor (2/3), diyosa < diyorsa (2/41), doḫuyoduK < dokuyorduk (3/71), söḫüyolar < söküyorlar (6/8), diyoñ < diyorsun (9/159), alıyosañ < alıyorsan (10/5), buluyolar < buluyorlar (14/19).

t düşmesi: rasgeliyo > rastgeliyor (2/32), abdezim◡aldım < abdestimi aldım (5/50), üs < üst (6/43), kemerbeslere < kemerbestlere (10/74), çif < çift (14/26), abdesiñiz < abdestinizi (14/27), çiFciye < çiftçiye (15/26).
v düşmesi: gȭdelidē < Gövdeli'de (7/12), dȱdü < dövdü (1/154), dȱdüler mu̇̄düler < dövdüler mövdüler (6/141), tȭbeler < tövbeler (14/62), sȱdüm◡emme < sövdüm ama (14/100).
y düşmesi: dēzeñ◡öle < teyzen öle (2/11), kȭüñ < köyün (4/7), eşe < ayşe (7/15), ȭle < öyle (1/18) deriy◡ōḫarı < dereye yukarı (1/46), sȭlüyoñ < söylüyorsun (1/76), ĝomazdıK < koymazdık (3/74), bȭle < böyle (4/16), öldümȗdü < öldümüydü (5/73), nēdek < neydek (6/90), bȇ̄lēdi < böyleydi (6/91), dēneK mīneK < deynek meynek (6/140), nerdēse < neredeyse (6/168), ȇ̄le < öyle (7/53), sȭleym < söyleyeyim (11/1), güvā < güvey (12/88), hābesi < heybesi (14/29), şe yapıym < şey yapayım (15/19).

Tatlar Kasabası ağzında "bir kez" anlamına gelen "bir yol" kelime grubundaki /y/ ünsüzü genellikle düşürülür. Bu kelime grubunda, yörenin diğer bölgelerinde ise bir kelimesindeki /r/ ünsüzü düşürülür: bir◡ol < bir yol (7/306-307-310-312-318-321), (8/75), bi yol < bir yol (9/8-11).

Bazı örneklerde birden fazla ünsüz düşmesi vardır: bācılīdı < bağcılıktı (12/41), būda < buğday (14/33), ūraşıyo < uğraşıyor (15/36), bi yo < bir yol (16/43), ĝomuyo < koymuyor (17/8), diere < diğerine (18/38).

2.2.5. Ünsüz Türemesi

Nurhak ve yöresi ağızlarında görülen ünsüz türemeleri kelime başında, kelime ortasında ve kelime sonunda görülür. Türeyen ünsüzler c, h, k, m, n, t ve y sesleridir.

Kelime başında ünsüz türemesi: y ve h sesinin türediği görülür: yesiriñ < esirin (7/116), yesir < esir (15/41), helbet helbet < elbet elbet (3/21), ḥaTladım < atladım (16/55), hayve > ayva (Md).

Kelime ortasında ünsüz türemesi: m, h ve y türemesi görülür: şindiyki < şimdiki (7/59), emmạme < ama (6/37),

Ünlü çatışmasını önlemek için kelime ortasında ünsüz türemesi meydana gelir. Türkçede iki ünlünün yanyana gelmemesi kuralı yöre ağzında alıntı kelimler için de uygulanmaktadır. Alıntı kelimelerde görülen ünlü çatışması /y/ ve /h/ ünsüzleriyle önlenir: ayile < aile (15/2), dāyım < daim (17/37), sạhad < saat (18/28).

Kelime sonunda ünsüz türemesi: h, K, m, n ve y türemesi görülür: deyn < diye (1/70), memạ̄ < meme(k)ği (3/32), şoḫ < şu (4/15), emmạm < ama (6/153), oysam < oysa (6/77), ikindin < ikindi (7/8), yōsay < yoksa (7/80), şindiK < şimdi (7/147), yuvay < yuva (7/325), paltay < balta (9/122).

Bazı ekleşme ve kaynaşmalarda iki ünlünün yanyana gelmesi durumunda, ünlü çatışmasını önlemek için araya /n/ ve /y/ ünsüzleri girer. Bunun yanında ek-fiilin kelimeyle birleşimi sırasında koruyucu ünsüz olarak genellikle y gelir. gişiynen < kişi ile (1/24), geliyo ḳuna < geliyor ki (2/8), zamanıymış < zamanı imiş (15/87), oyun◡oynuyaraK < oyun oynayarak (16/68), neyiñ < neyin (17/38), anāyñ < annenin (17/44), eliynen < eli ile (18/16).

2.2.6. Ünsüz Göçüşmesi:

Ünsüz göçüşmesinin gelişmesinde genel olarak, ünsüzlerin karşılaşmasından doğan söyleyiş zorluklarını giderme eğiliminin önemli bir etkisi olduğu kabul edilebilir.[58]

[58] bkz. Korkmaz, NYA, s. 97.

Yöre ağzında görülen göçüşmeler yakın göçüşme ve uzak göçüşme olarak iki şekilde görülür.

2.2.6.1. Yakın Göçüşme:

Bir kelime içinde yanyana bulunan ünsüzlerin yer değiştirmesiyle meydana gelir. Yöre ağzındaki yakın göçüşme örnekleri şu seslerle oluşur:

-br- > -rb-: irbēmi < İbrahim'i (4/63), kirbit◡eTmiyo < kibrit etmiyor (6/29), ĝırbıs < Kıbrıs (7/374), ırbıK < ibrik (Md).
-hl- > -lh-: ĝalḥanıñ < Gahla'nın < Gafla'nın (6/95).
-kş- > -şk-: eşgi < ekşi (Md).
-lv- > -vl-: şavlarları < şalvarları (6/86), yavlarıyoK < yalvarıyoruz (10/70), ḥavlaynan < helva ile (16/20).
-ml- > -lm-: melmekeTde < memlekette (7/115).
-ny- > -yn-: düynạy < dünyayı (7/43), düynạnıñ < dünyanın (10/13).
-pl- > -lp-: çılbaK < çıplak (Md).
-pr- > -rp-: torpā < toprağa (7/348), kirpi < kipri(Md), körpü < köprü (6/43).
-zy- > -yz-: teleyzona < televizyona (5/18).
-rv- > -vr-: kevrannar < kervanlar (4/19), devriş ümmeT < Derviş Ümmet (15/67), kivra < kirve (Md).

2.2.6.2. Uzak Göçüşme:

Aynı kelime içinde yer alan ve aralarında en az bir tane ünlünün bulunduğu, birbirinden uzak ünsüzler arasındaki göçüşmedir. Yöre ağzındaki örnekler:

k-y- > y-k-: ĝayardıK < yakardık (3/68).
-m-r- > -r-m-: ĝaramátiñ < Kamereddin'in (4/4).
-l-r- > -r-l-: ireli < ileri (7/114).
l-n- > n-l-: naleT < lanet (Md).
-l-b- > - p-n-: kepeneK < kebelek < kelebek (Md).
r-y- > -r-y-: üryạmda < rüyamda (17/7).

2.2.7. Hece Kaynaşması:

Yalın ya da ekler ile genişletilmiş kelimelerde, iki ünlü arasında bulunan g, ğ, k, ñ, y damak sesleri ile yarı ünlü niteliğinde olan h, v ünsüzleri yavaş yavaş eriyip kaybolarak, iki ya da daha çok komşu hecenin kaynaşıp tek heceye inmelerini sağlarlar.[59] Yöre ağızlarında görülen hece kaynaşmaları genellikle ünsüz düşmeleri neticesinde oluşur. Hece kaynaşması çok yaygın olarak görülür: dēn < diye (3/75), kȭñ < köyün (4/8), feyzullāñ kȭ < Feyzullah'ın köyü (4/9), dȱşümüz < dövüşümüz (4/45), dōncu < doğunca (4/24), kā̤dım < kağıdım (4/2), dey < diye (4/15), dā < dağı (4/5), zār < zahar (4/5), ā < aha (4/16), āç < ağaç (4/36), şīr < şiir (4/70), yān < yağın (5/44), deñ < deyin (5/61), yanna < yanına (15/52), tekē < tekeyi (6/48), dā̤rmeniñ < değirmenin (6/55), çāla < çağıla (6/89), ōzelinden < Oğuzeli'nden (6/168), ĝōñ < kovun (7/11), ām < ağam (7/79), dō < doğu (7/118), bụyz < bu yüz (7/278), ġasTe < gazete (8/7), yemā̤ < yemeği (8/108), ā < ağa (8/133), erkā̤ < erkeği (9/49), sār < zahar (7/29), sīrlā < sığırlığa (17/22), ismāl < İsmail (17/24), 'dā̤l < değil (4/73), allā < Allah'a (4/44), şēre < şehire (4/30), deym < diyeyim (4/17), ōlā < oğlağı (6/65), arḫadā < arkadaki (7/20), ṳ̄Tdü < öğüttü (12/28), sā̤de < saata (12/63), āca < ağaca (14/16), silā̤ < silahı (14/50), sab◡oldu < sabah oldu (6/54), gelem < geleyim (6/67), bārsīnı < bağırsağını (6/125), teleyzona < televizyona (5/18), hüsṳ̄n < Hüseyin (14/53), nurhā < Nurhak'a (15/2), ġozluderāzı < Kozludereağzı (7/170), acısulā < Acısulak'a (7/18), ēmizde < evimizde (9/148).

2.2.8. Hece Düşmesi:

Hece düşmesi, aynı veya benzer hecelerin yan yana geldiği durumlarda hecelerden birinin düşmesidir. Çoğunlukla benzer seslerin tekrarından kaçınma ve çabuk konuşma endişesi ile hecenin kelime başında, ortasında ve sonunda düştüğü görülmektedir.[60] Yöre ağzında görülen hece düşmesi örneklerinden bazıları şunlardır: verriK < veririz (1/43), estağfirrah < estağfirullah (1/157), sabānan < sabahleyin (3/74), ĝorduḫ < koyardık (3/75), yeyciyK < yiyeceğiz (3/84), bō̤n < bu gün (4/15), nadạn < ne kadar

[59] bkz. Korkmaz, NYA, s. 99.
[60] bkz. Erdem ve Kirik, KYA, s. 119.

(4/49), dạ̄ci < değecek (5/33), ō̱nden < önünden (6/36), yanda < yanında (6/48), bō̱z < bu kez (6/51), ıcıK < azıcık (6/137), yazī mı < yazı gibi (6/147), dạ̄r < kadar (6/154), ziminnīdi < zimintilikti (7/9), aldeyTmiyoñ < alıp gitmiyorsun (7/15), ō̱n < önün (7/17), ō̱mdạ̄ < önümdeki (7/64), mezerrīñ < mezarlığın (7/172), her◡al < her hâlde (7/184), cạ̄miy < camiyi (7/125), memōñ < Memo'nun (7/201), sıKmıyom < sıkmıyorum (9/22), bām < bakalım (9/83), varrīmız < varlığımız (10/3), algeder < alır gider (12/18), allah māza < Allah muhafaza (12/23), ĝoyb gediyo < koyup gidiyor (15/135).

2.2.9. Hece Türemesi:

Yöre ağzında birkaç örnekte görülür. Görülen örnekler şunlardır: onuñ deyişeTleri < onun deyişleri (3/91), kervantı < kervan (4/19), birezdik < birazımız (6/112), güzle < güz (7/10), misafirpervaneliK < misafirperverlik (12/80).

2.3. VURGU

Dilin ses yapısını tamamlayan en önemli ögelerden biri de vurgu ve ton'dur.[61] Vurgu, bir hecenin ötekilere karşı aldığı durum; bir hecenin diğer hecelerden daha fazla belirtilmesi demektir.[62] Nurhak ve yöresi ağzılarındaki kelime ve cümle vurgusu, genel Türkçe ile benzerlik göstermektedir.

2.3.1. Kelime Vurgusu:

Nurhak ve yöresi ağızlarında iki veya daha fazla heceli olan kelimelerde vurgu genellikle son hece üzerindedir. Bu durum genel Türkçenin karakteristik bir özelliğidir. do'ḫuz (1/4), ḥay'van (1/104), ĝaran'nıK (1/129), si'yaḥ (17/1), ĝa'ra (17/2), a'cıy (17/4), ci'yer (17/4), şe'ye (17/4), bi'līym (1/12), el'ma (5/35).

Kelime ek aldıkça vurgu da ekle birlikte kelimenin sonuna doğru kayar: yėy'gi (1/5), vurduḫ'ca (17/4), kesmi'ye (2/5).

---

[61] bkz. Korkmaz, NYA, s. 110.
[62] bkz. Erdem ve Kirik, KYA, s. 120.

Vurgudan kaçınan ekler vardır. Bunlar vurguyu kendinden önceki heceye aktarır: mı/mi soru ekleri, -ma/-me olumsuzluk ekleri, -ınca/-ince, -cana/-cene, -madan/-meden, -kan/-ken, -kana/-kene zarf-fiil ekleri, eşitlik eki -ca/-ce, şart eki -sa/-se, ek hâlindeki -la/-le, -nan/-nen, -ınan/-inen son çekim edatları bunlar arsındadır. ar'dıc◡ınan (1/7), şe'yiynen (1/31), 'baḫıncıK (1/40), he'līnen (1/84), na'cānan (4/92), 'bilmem (7/55), 'oysam (6/77).

Hece kaynaşmasında vurgu son hecenin kaynaşmasından sonra yeni son heceye geçer. dā'na < dağına (18/1), ço'cūñ < çocuğun (17/29), be'şīñ < beşiğin (16/2), malcı'lī < malcılığı (7/75).

Aitlik eki +ki, hece kaynaşmasına uğramışsa vurguyu kendinden önceki heceye aktarır: ĝa'fesTā > kafesteki (9/31), 'ordā > ordaki (4/93), nü'vusTā < nüfustaki (3/3).

Yalın yer ve şahıs adlarında vurgu genellikle ilk hecede olur: 'cenned (17/14), 'maḫmıt (1/132), 'ali (4/81), 'bekir (1/55), 'nurhaK (15/53).

Ünlemler, bazı soru sıfatları ve zamirlerde vurgu ilk hecede olur: 'herkeş (7/363), 'aha (5/16), 'uyh (17/33).

2.3.2. Cümle Vurgusu:

Cümle vurgusu, Nurhak ve yöresi ağzında Türkçenin genel kurallarına uyar. Vurgulanacak öge yükleme yaklaştırılır. Vurgudan dolayı cümlenin öge sıralaması değişebilir:

mesele şeyler bizim bura yerreşTīnde elbisTannı şıḥ efendi varmış. (15/65)
ĝardaşıma pehlil yazmış. (17/46)
evel bizi biT buvar öldürürdü ĝurban. (6/6)
Soru cümlelerinde vurgunun yeri değişebilir:

yav, bunnardan bi şey alabilir misiñiz? (10/17)
seniñ zamanıñ da oḳul mu var◡ıdı? (3/37)
nüvusTā da ĝırK ĝaŞ diyodu ĝoca? (3/3)

2.3.3. Anlatım Vurgusu:

Konuşmacının duygu ve düşüncelerini karşısındakine daha iyi aktarabilmek için kelime içinde bazı sesleri, cümle içinde de bazı kelimeleri daha baskın söylemesiyle oluşur. Bazı sesleri kısa olduğu hâlde uzatarak da vurgu oluşturur. yaşımīz (3/1), yōK (3/26), amān (7/61).

3. ŞEKİL BİLGİSİ[63]

3.1. İSİMLER

3.1.1. İsim Çekim Ekleri:

İsim çekimi ekleri, cümlede isimlerle fiiller arasındaki geçici anlam bağlarını kurmak üzere isimlerin girdiği durumları karşılayan eklerdir.[64] Çekim ekleri, yapım eklerine göre daha geniş bir kullanım alanına sahiptir. İsim olsun fiil olsun bütün kök ve gövdelere çekim eki getirilebilir.[65]

3.1.1.1. Hâl Ekleri:

İsimlerin, cümle içinde başka kelimelerle anlam ilişkisini sağlayan eklerdir. İsimler, cümle içinde ya yalın hâlde ya da ilgi, belirtme, yönelme, bulunma, ayrılma, vasıta ve yön gösterme hâllerinden biriyle karşımıza çıkarlar.

3.1.1.1.1. Yalın Hâl: İsmin, cümle içinde başka kelimelerle anlam yönünden bir bağlılığının olmadan kullanıldığı durumdur. Bu durumdaki bir isim; hâl eklerinin dışındaki iyelik ve çokluk eklerini alsa bile yalın hâlde kabul edilir: sene (1/2), avraT < avrat (2/27), beKmez < pekmez (3/17), leyla (7/44), ĝuş+lar < kuşlar (10/15), adam (15/122), ebe+m "ninem" (15/134).

---

[63] Bu bölümde, ekler incelenirken hece kaynaşması veya düşmesi olan kelimelerde genel Türkçedeki kelimenin tahlili yapılmıştır. Hece kaynaşması veya düşmesi olmayan kelimelerin metindeki aslı tahlil edilmiştir.

[64] Bkz. Zeynep Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri - Şekil Bilgisi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2009. s. 23.

[65] Bkz. Muharrem Ergin, Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul, 1998. s. 125.

3.1.1.1.2. İlgi Hâli Eki (+Iñ/+Uñ/+nIñ/+nUñ/+ñ, +Im/+Um/+m): Eklendiği isimle başka bir isim arasında sahiplik ilgisi kuran ektir. +n sesi genellikle nazal olarak gelir: orman+ıñ ĝıymatın < ormanın kıymetin (1/48), öküz+üñ teki < öküzün teki (2/1), mide+m+iñ ārısını < midemin ağrısını (6/25), kör+rer+iñ cāmısı < Körler'in camisi (10/53), genş+ler+imiz+iñ çō < gençlerimizin çoğu (12/19).

Bazı örneklerde ilgi eki düşer: ĝayn+ım avradı < kaynımın avradı (3/92).

Ünlü ile biten kelimelerde +nIñ/+nUñ şeklinde gelir: bıçaḫċı+nıñ o evleri+niñ < Bıçakçı'nın o evlerinin (6/42), yuva+nıñ üsTüne < yuvanın üstüne (9/52), ĝapısınıñ o̱ < kapı+sı+nın ön+ü (17/43).

İlgi hâli ekinin bazı seslerinin hece kaynaşmasına uğradığı durumlarda önceki hecedeki ünlüyü uzatır. Bu kelimelerde ilgi eki olarak genellikle +ñ eki kullanılır: feyzullāñ kō̃ < Feyzullah+ın köy+ü (4/8), memōñ keḫạ < Memo+nun keh+i (7/201).

Bir örnekte +in ilgi ekinin +ạñ şekline döndüğü görülür: her keḫạñ bir ismi < her keh+in bir is(i)m+i (7/197).

Birinci şahıslarda genellikle +Im eki kullanılır: ben+im yaşım (10/32), biz+im genŞlerimiziñ < bizim gençlerimizin (12/24).

3.1.1.1.3. Yükleme (Belirtme) Hâli Eki [+(y-n)I/+(y-n)U]: Geçişli fiilerin bulunduğu cümlede fiilin etkisinde kalan isim durumudur: o+nu < onu (1/9), öküz+ü < öküzü (2/21), laFlar+ı < lafları (3/91), ben+i < beni (5/10), ıḫrarıñ+ı < ikrarını (10/11).

Yükleme hâli ekiyle, önceki hecenin kaynaştığı durumlarda yükleme hâli ekinin kaynaştığı hecenin ünlüsü uzar: yayī < yay-ık+ı (3/12), döşşā < döşe-k+i (4/24), dorū < doruk+u (6/78), erkạ̄< erkeği (9/54).

Bazı durumlarda yükleme hâli ekinin düştüğü olur: oray < o+ra+y(ı) (4/36), elmay < elma+y(ı) (5/35), tazıy < tazı+y(ı) (9/104).

3.1.1.1.4. Yönelme Hâli Eki [+(y-n)A]: Yönelme hâli durumu, kelime gruplarında ve cümlelerde fiildeki hareketin yöneldiği adın içinde bulunduğu durumdur.[66] Yöre ağzındaki kullanımları: esger+e < askere (1/18), ālamıya < ağla-ma+(y)a (2/16), dā+(y)a < dağa (3/22), yan+(n)a < yana (4/92), yalan+ıñ+a < yalanına (5/17), yazı+(y)a < yazıya (6/96), cėhān+a < cihana (10/14), o+rı+(y)a < oraya (15/12).

Yönelme hâli ekiyle, önceki hecenin kaynaştığı durumlarda yönelme ekinin kaynaştığı hecenin ünlüsü uzar: nurḫā < Nurhak+a (1/49), ōlā < oğlak+a (3/23), allā < Allah+a (4/43), sabā < sabah+a (7/77), meydannā < meydan+lık+a (12/89).

Yönelme hâli ekinin bazen kullanılmadığı da olur: hava dạ̄şimi geldim < hava değiş-im+i+n+e geldim (6/26).

3.1.1.1.5. Bulunma Hâli Eki (+DA): Genellikle fiildeki oluş ve kılışın yerini bildiren ad durumudur.[67] Şahsın ve eşyanın da yerini bildirir. Yöre ağzında, tonsuz ünsüzlerin tonlulaşma eğiliminden dolayı genellikle +da/+de şekli sık görülür: nurḫaḫ+da < Nurhak+ta (1/14), púñarıñ baş+ı(n)+da < pınarın başında (2/4), ēmizde < ev+imiz+de (3/57), nüFus+da < nüfusta (5/4), sulaKdayK < su+la-k+da+(y)ız (7/10), taht+ı(n)+da < tahtında (11/3). maraş+Ta < Maraş+ta (14/12).

Eklendiği isimin, cümle içerisinde zaman zarfı olarak kullanıldığı durumlar da vardır: doḫuz yaş+ın+da+ymış < dokuz yaşında imiş (1/4), esKi gün+ner+de < eski günlerde (3/22), elli üŞ+te < elli üçte (6/26), genş+liK+de < gençlikte (10/32).

3.1.1.1.6. Ayrılma Hâli Eki (+DAn): Eylemin ayrılma, uzaklaşma durumunda ismin aldığı hâldir. Ayrılma, uzaklaşma, çıkma, başlama anlamlarını taşır. Yöre ağzında, tonsuz ünsüzlerin tonlulaşma eğiliminden dolayı genellikle +dan/+den şekli sık görülür: or+dan < oradan (1/75), ĝavaK+dan < kavaktan (2/19), ĝurT+dan < kurttan (4/98), elbịsTan+dan < Elbistan+dan (7/335), biz+den < bizden (8/131), ḥırtlāndan < gırlak+ı(n)+dan (9/109), gediK+den < gedikten (11/12), ĝar+dan < kardan (14/44),

[66] Bkz. Korkmaz, TTGŞB s. 280.
[67] Bkz. Korkmaz, TTGŞB s. 289.

esKi+den < eskiden (15/14), sōna+dan < sonradan (17/49), on+nar+dan < onlardan (18/52).

Kullar Kasabası ağzında çıkma, ayrılma, uzaklaşma hâli +da/+de ekiyle de karşılanır. Bu ağız bölgesinde +dan/+den ekindeki n sesi bazı örneklerde düşerken bazı örneklerde korunmaktadır: bardānda < bardak+ı(n)+dan (5/27), oldu bitişinde beri < olup bittiğin+den beri (5/49), o köyde geldim < o köy+den geldim (5/57), o köyde < o köy+den (5/59).

Bazı örneklerde, çekim eki özelliğini kaybedip yapım eki işlevi kazanmıştır: çöP+den gişi < çöpten kişi (7/229).

Sebep anlamı kattığı örnekler vardır: ĝorḫ-u+dan < korkudan "korktuğu için" (7/366), pisliKde geliyo < pis+lik+ten geliyo "pislikten kaynaklanıyor" (5/28), kötülüKde geliyo < kötü+lük+ten geliyor "kötülükten kaynaklanıyor" (5/28).

3.1.1.1.7. Eşitlik Hâli Eki (+cA): İsim, kelime gruplarında ve cümlede fiilin nasıl ve ne şekilde olduğunu veya yapıldığını gösterirken eşitlik hâline girer. Eşitlik hâli eklerinin esas fonksiyonu gibilik, benzerlik ifade etmektir. Fakat görelik, kadarlık gibi hâller de ifade ederler.[68] Yöre ağzındaki örnekler: gözel+ce < güzelce (5/71), böyüce < büyük+ce (6/137), az+ca < azca (6/137), giz+li+ce < gizlice (7/274), çoḫ+ċa < çokça (7/278), er+ce < erce (7/326), güzel+ce < güzelce (8/17), ȫ+le+ce < öylece (8/116), eyce < e+y(i)+ce (9/22), acele+ce < acelece (9/42), çoḫ+ca < çokça (12/54).

Ekin eşitlik görevinden uzaklaşıp yapım ekine dönüşmüş örnekleri de vardır: hüsn̄nceler < Hüseyin+ce+ler (1/56).

3.1.1.1.8. Vasıta Hâli Eki (+lA/+nA/+InAn/+UnAn/+InA/+UnA/+nAn): İsmin belirttiği varlık veya nesnenin fiildeki oluş ve kılışta vasıta olarak kullanıldığını ve birliktelik ifade ettiğini gösterme durumudur.[69] Vasıta hâli ekinin yöre ağzındaki kullanılış şekilleri, +lA/+InAn/+UnAn+InA/+UnA+nAn ve +nA olarak karşımıza çıkar:

[68] Bkz. Ergin, TDB s. 239.
[69] Bkz. Korkmaz, TTGŞB s. 317.

kilīnen < kilik+inen < kilikle “andızla” (1/7), açlīla < aç+lık+la (1/9), bun+nar+ĭnan < bu+n+lar+la (1/12), gişi+(y)nen < kişiyle (1/24), arḫa+sı+(y)nan < arkasıyla (1/71), sırt+ımız+ınan < sırtımızla (3/23), ben+ne < benle < benimle (6/14), söz+ünen < sözle (7/54), şavral+ı+(y)na < şalvarıyla (7/91), sür-ü-T-me+nen < sürütmeyle (8/28), yavlar-ma-ynan < yalvarmayla (10/86), merkeb+inen < merkeple (12/6), ebe+m+inen < ebemle (15/87), tahmil+inen < tahminle (15/105), alTmış+ınan < altmışla (15/105), ḥavla+ynan < helvayla (16/20), emri+yle < emriyle (18/42).

Kullar Kasabası ağzında, +InA/+UnA şekli daha yaygındır: cenabı ḥaḫ+ına < Cenabı Hak+la (5/49), soğan+ına < soğanla (5/70), biber+ine < biberle (5/70), zor+una < zorla (6/133).

Kullar Kasabası ağzında, +nA şekli de görülür: bunūna < bu+nun+la (5/24), taḳsi+(y)ne < taksiyle (5/38), ĕylelīne < öyle+lik+le (6/83).

3.1.1.1.9. Yön Gösterme Hâli Eki (+rA, +ArI): Eylemin gerçekleşme yönünü ifade eden eklerdir. Yöre ağzındaki örnekler: dış+arı < dışarı (4/90), dış+ar(ı)+da < dışarda (7/311), dış+arı+y+a < dışarıya (7/311), iç+er+de < içeride (4/94), yuḳ+arı+y+a < yukarıya (4/99), iç+er(i)+den < içeriden (7/311), iç+eri+y+e < içeriye (8/76), iç+eri < içeri (13/4).

Yön eki +ra’nın bulunduğu sōna < sonra örneği, yöre ağzında /r/ sesini genel itibariyle düşürdüğü için yön özelliğini kaybedip zaman anlamı kazanmıştır.

3.1.1.2. İyelik Ekleri:

İsmin karşıladığı nesnenin bir şahsa veya bir nesneye ait olduğunu belirten çekim ekleridir. İyelik ekleri isimleri isimlere bağlar, fiillere bağlamaz.[70]

[70] Bkz. Tuncer Gülensoy, Türkçe El Kitabı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000. s. 385-386.

İYELİK EKLERİ	Teklik	Çokluk
1. Şahıs	**-(I)m/-(U)m**	**-(I)mIz/-(U)mUz**
2. Şahıs	**-(I)ñ/-(U)ñ**	**-(I)ñIz/-(U)ñUz**
3. Şahıs	**-I/-U, -sI/-sU**	**-lArI/-nArI**

a. Tekil Birinci Şahıs İyelik Eki [**-(I)m/-(U)m]:** ḥocam < hoca+m (1/9), oḫumuşlūm < oku-muş+luk+(u)m (1/28), benim yürā̤m < benim yürek+(i)m (4/100), allah+(ı)m+a < Allah+(ı)m+a (5/51), ana+m < (benim) anam (6/72), benim ĝoyun+(u)m+u < benim koyunumu (7/20), benim yaş+(ı)m < benim yaşım (10/32), hoca+m < (benim) hocam (14/31).

Tekil birinci şahıs iyelik ekinin düştüğü olur: benim dam+ı < benim dam+(ı)m+ı (6/17), benim emeK < benim emek+(i)m (7/53).

b. Tekil İkinci Şahıs İyelik Eki [-(I)n/-(U)n]: ḥabár+ịñ < (senin) haber+in (2/35) seniñ baba+ñ < senin baba+n (2/36), dēzeñi < (senin) teyze+n+i (3/20), ĝada+ñ < (senin) gada+n (5/58), evlat+(ı)ñ < (senin) evlat+(ı)n (6/15), ĝardaş+(ı)ñ < (senin) kardeş+(i)n (6/172), ōl+(u)ñ < (senin) oğl+(u)n (9/136), emmi+ñ < (senin) emmi+n "amcan" (10/1), para+ñ < (senin) para+n (12/4), seniñ yardım+(ı)ñ < senin yardım+(ı)n "senin yardımcın" (14/48).

İyelik ekindeki ünlünün hece kaynaşmasına uğradığı durumlarda önceki ünlü uzar: eKmạñi < (senin) ekmeğ+(i)n+i (7/102), emā̤ñi < (senin) emek+(i)n+i (10/48).

İkinci tekil şahıs eki bir örnekte +añ şeklinde görülür: allah+añ+a < (senin) Allah+(ı)n+a (10/86).

c. Tekil Üçüncü Şahıs İyelik Eki (-I/-U, -sI/-sU): babası < baba+sı (1/4), ormanıñ ĝıymatın < ormanın kıymet+i+ni (1/48), yandayken < yan+ı+n+da+i+ken (3/36), sabaḥ yıldız+ı < sabah yıldız+ı (4/22), ana süT+ü < ana süt+ü (7/51), yuvanıñ üsTüne < yuvanın üst+ü+n+e (9/52), hoca o̤ñüne < hoca ön+ü+n+e (14/11).

Hece kaynaşmasından dolayı tekil üçüncü şahıs iyelik ekinin düştüğü olur: onuñ o̱ < o+nun ön+ü (1/108), ḥayvanıñ mema̱ < hayvanın meme+k+i “ hayvanın memesi” (3/32), körpünüñ üs yanda < köprünün üst yan+ı+n+da (6/43), kilise dānda < kilise dağ+ı+n+da (4/32), nurḫaḫ dāna < Nurhak dağ+ı+n+a (5/40), o̱ nden < (onun) ön+ü+n+den (6/36), feyzullāñ kō̄ < Feyzullah’ın köy+ü (4/8).

İyelik ekinden önceki hecenin kaynaşmaya uğradığı durumlarda iyelik ekinden önceki ünlüyü uzatır: mıllirbehemiñ gelinnīn < Molla İbrahim’in gelinlik+i+n+i (14/6).

ç. Çoğul Birinci Şahıs İyelik Eki [-(I)mIz/-(U)mUz]: baş+(ı)mız+ı < başımızı (1/58), gün+(ü)müz < günümüz (3/20), ēmizde < ev+(i)miz+de (3/57), bizim yan+(ı)mız+a < bizim yanımıza (6/132), bizim bir dede+miz < bizim bir dedemiz (7/143), tazı+mız < (bizim) tazımız (9/91).

Çoğul birinci şahıs iyelik ekinin düştüğü olur: bizim melmekeTde < bizim memleket+(i)miz+de (7/179), bizim ca̱miye < bizim cami+miz+e (14/79).

d. Çoğul İkinci Şahıs İyelik Eki [-(I)nIz/-(U)nUz]: siziñ duā+lar+(ı)ñız+ınan < sizin dualarınızla (3/65), ana+ñız+ıñ < (sizin) annenizin (6/60), abdes+(i)ñiz+i < (sizin) abdestinizi (14/27).

e. Çoğul Üçüncü Şahıs İyelik Eki (-lArI/-nArI): iŞ+ler+i+ni < (onların) içlerini (7/131), onnarıñ kera̱meT+ler+i < onların kerametleri (10/2).

f. İyelik Eki Yığılması: Bazı durumlarda birden fazla iyelik eki arka arkaya gelebilmektedir: hep+i+si (6/29), bir+i+si (14/76).

3.1.1.3. Aitlik Eki (+KI): Yazı dilinde +ki olarak kullanılan aitlik eki, bir varlığın yerini tutan veya onu işaret eden ek olarak karşımıza çıkar. Bu ek, Nurhak ve yöresi ağzında isimlerin yerini tutan bir ek veya bir varlığı işaret yoluyla gösteren ve sıfat

yapan ek olarak da kullanılır: öte+ki < öteki (2/7), say+ƙı < sanki (3/41), şindi+ki < şimdiki (7/28), şindi+(y)ki < şimdiki (7/59), ön+ce+ki < önceki (8/120).

Aitlik eki +ki, yöre ağzında ünlü uyumlarına girer. Bunun yanında k > ḫ değişimi de görülür: şordaḫınıñ < şu+ra+da+ki+nin (7/229), nüFus+da+ḫı < nüfustaki (8/1).

Aitlik eki +ki'nin hece kaynaşmasına uğradığı durumlar da vardır. Bu durumda önceki hecenin ünlüsünü uzatır: senīn < sen+in+ki+(n)i (1/43), benīne < ben+im+ki+(n)e (1/105), nüvusTā < nüfus+ta+ki (3/3), bunū < bu+nun+ki (4/1), burdā < bu+ra+da+ki (4/30), ordā < ora+da+ki (4/93), o̱ md a̱ < ön+üm+de+ki (7/64), tencered a̱ < tencere+de+ki (8/92), ĝa'fesTā < kafes+te+ki (9/31), öta̱ < öte+ki (13/35), hastānadā < hastane+de+ki (14/91).

3.1.1.4. Soru Eki (mI/mU): Kendinden önce gelen isim veya fiillere soru anlamı katan ektir. Soru eki, kendinden önceki ünlünün durumuna uyan bir ek olmasına rağmen kelime gibi ayrı yazılır. Ancak kendinden sonra gelen ekler kendine bitişik yazılır. Yöre ağzındaki kullanımı yazı dilinde olduğu gibidir: oḳul mu < okul mu (3/37), yalan mısıñ dōru musuñ < yalan mısın doğru musun (8/33), ĝalanı mı < kalanı mı (9/159), ibādeT mi < ibadet mi (10/58), ĝalıyo da̱l mi < kalıyor değil mi (12/51), halebe mi < Halep'e mi (15/41), püsgūT mü < büsküvi mi (16/78), yoK mu < yok mu (18/5).

3.1.1.5. İsimlerde Çokluk (+lAr/+nAr/+rAr/+dAr): Yazı dilindeki kullanımı itibariyle geldiği varlığın birden fazla olduğunu ifade eden ektir. Eski Türkçe döneminden beri süregelen işlevi Nurhak ve yöresi ağızlarında da devam etmektedir. Kullanılan bazı örnekler: oK+lar+ıñ < okların (1/90), çocuK+lar < çocuklar (2/27), yer+ler+de < yerlerde (8/45), āT+lar < ağıtlar (11/8), öta̱lar < öte+ki+ler (12/90), çavuş+lar < çavuşlar (13/36), ĝuz+lar < kuzlar "kuzeyler" (15/133), kol+lar < kollar (17/48).

Çokluk eki +lAr, yöre ağzında ilerleyici benzeşmeye en çok uğrayan eklerdendir. puñar+rar+a < pınarlara (3/10), ĝur-an+nar < kuranlar (4/8), gel-in+ner+e < gelinlere (5/30), avraT+dar < avratlar (6/5), kenar+rar+ı+nda < kenarlarında (6/62), düụn+ner+i <

düğünleri (7/29), yaḫın+nar+da < yakınlarda (9/42), er+rer+i+nden < erlerinden "erenlerinden" (10/38), asKer+rer < askerler (14/21), bu+(n)nar < bunlar (16/10), o+(n)nar+ı < onları (18/2).

Çokluk eki +lAr, çokluk anlamının dışında kabile ismini bildirme işlevinde de kullanılır. Bu kullanımlarda +gIl isimden isim yapım ekinin işlevini üstlenir: sıyḫıl+lar+ıñ < Sıykılların (15/89), delel+ler+iñ < Delellerin (15/110), aynişe+ler < Aynişeler (15/57), imam+lar+ıñ < İmamların (15/59), mıllirbēm+ler+iñ < Molla İbrahimlerin (15/10), köt◡ehmeT+ler < Kötü Ahmetler (15/55), köti kiya+lar < Kötü Kiyalar (15/55), pıral+lar+ıñ < Pıralların (15/112),

Milleti kapsama işlevinde kullanılır: araP+lar < Araplar (14/76).

3.1.2. Yapım Ekleri

Kelimelerin kök veya gövdelerine gelerek onlardan yeni kelimeler türeten eklerdir. Yapım ekleri, isim yapım ekleri ve fiil yapım ekleri olarak iki ayrı bölümde ele alınır. İsim yapım ekleri, isim kök veya gövdelerine getirilerek isimden isim yapar ya da fiil kök veya gövdelerine gelerek onlardan isimler türetir. Fiil yapım ekleri ise fiil kök veya gövdelerine gelerek onlardan yeni fiiler ya da isim kök ve gövdelerinden isimden fiiller türeten eklerdir. Nurhak ve yöresi ağzında sıklıkla kullanılan isim yapım ekleri standart Türkiye Türkçesindeki isim yapım ekleriyle benzerlik gösterir.

3.1.2.1. İsimden İsim Yapım Ekleri

İsimlere getirilen aşağıdaki ekler yeni isimler türetmiştir. Yöre ağzında sıklıkla kullanılan ve metinlerde tespit edebildiğimiz isimden isim yapım ekleri şunlardır:

a. +A: Araç ismi ve araçlarla ilişkili isimler türetir: çifT+e mifT+e < çifte mifte (7/271), göz+e+si < gözesi (12/126).

b. +AdAK/+AdAn: Sınırlı bir kullanım alanına sahiptir. Genellikle yansıma isimlerden isim görevli yeni sözcükler türetir. Türetilen bu sözcükler durum zarfı olur. Şarp+adaK

< şarpadak (6/5), gürp+edeK, gürp+eden (Md), hırp+adaK, hırp+adan (Md), hopp+adaK (Md).

c. +AK: Eklendiği isimlerden sıfat, nesne ismi veya coğrafi terimler türetir: top+aK < topak (5/11), başşaK < baş+ak (6/143).

ç. + Ay: Yön bildiren bu ekin yöre ağzında kullanımı yaygın değildir: gün+ey+ler (15/133), kuz+ey < kuzey (Md).

d. +CA: +CA eki, aslında eşitlik, benzerlik ve karşılaştırma görevinde bir isim çekim ekidir. Kalıplaşma yoluyla sınıf değiştirerek zamanla bir yapım ekine de dönüşmüştür. Yapım eki olarak sıfat, zarf ve adlar türetir.[71] Metinlerde tespit ettiğimiz örnekler şunlardır: gözel+ce < güzelce (5/71), böyüce < büyük+çe (6/137), az+ca < azca (6/137), giz+li+ce < gizlice (7/274), er+ce < erce (7/326), ō+le+ce < öylece (8/116), eyce < eyi+ce < iyice (9/22), acele+ce < acelece (9/42), çoḫ+ca < çokça (12/54).

e. +cAK: +cAK eki yöre ağzında farklı işlevlerde kullanılmaktadır:
Pekiştirme anlamı katma: ısı+caK < sıcak (1/66).

Araç-gereç ismi türetme: gergicā < gergi+cek+e (7/289).

Bir örnekte +cIK ekinin işlevini üstlenmiştir: ız+(ī)(y)caḫ < azıcak "çok az" (17/22).

f. +cĀz < (+cAğIz): Acıma, şefkat, sevgi gibi anlamları katan bu ek bir örnekte tespit edilmiştir: adam+cāz < adamcağız (7/144).

g. +CI/+CU: Bu ek meslek adları, sıfatlar ve durum zarfları yapar. Yöre ağzındaki yaygın kullanımı meslek ifade eden isim türetmesidir: sihir+ci < sihirci (4/48), malcılīnan < mal+cı+lık+la (4/50), çobancılīnan < çoban+cı+lık+la (4/50), çifcilīnen < çift+çi+lik+le (4/50), yalan+cı < yalancı (5/6), odun+cu+luK < odunculuk (6/40), yolcuyḫ < yol+cu+(y)uk (6/46), āvuruc◡oldu < Avrupa+cı oldu (6/144), oraK+cı+lar <

[71] Bkz. Korkmaz, TTGŞB, s. 39.

orakçılar (7/237), av+cı+lar < avcılar (7/285), pos+ċu+lar < postçular (7/289), sañsar+cı < sansarcı (7/290), yabancıy < yaban+cı+y(ı) (9/76), gös+çü < gözcü (10/67), bā+cı+lī+dı < bağcılık idi (12/41), kṻte+ci < köfteci (13/2), düür+çü+lṻ < dünürçülükü (16/6).

Bir örnekte +CI ekinin +cA şeklinde kullanıldığı görülür: çoban+ca+lıK < çobancılık (7/279).

Bir örnekte /c/ sesi düşürülmüştür: yabanı < yaban+(c)ı (5/64).

ğ. +cIK/+cUK: Küçültme, sevgi, acıma ve pekiştirme gibi anlamlar katan bir ektir. Organ adları da türetir: ĝadā̤r+ciK < kadarcık (1/137), acıK < az+(ı)cık (6/174), az+ıcıK < azıcık (5/11), ḥanı+cıḳ+a < hanıcıka (7/30), bir ol+cuK < bir yolcuk (7/321), ora+cıK+da < oracıkta (7/365), dil+ceK < dilcek (11/1), dar+(a)cıK < daracık (12/46), haber+ciK < habercik (18/32).

Bazı örneklerde, ekin sonundaki +K ünsüzü düşer. Bu durum genellikle hece kaynaşmalarında olur ve ekteki ünlü uzar: gencecīdiñ < genç+(e)cik i-di-n (5/5), anacīnı < ana+cık+ı+nı (6/131), yåvrucūm < yavru+cuk+um (7/55).

h. +cIl: Benzerlik, bağımlılık gibi anlamlar katar: ev+cil (Md).

Bir örnekte yazı dilindeki işlevinden ayrılarak coğrafî yer ismi türetmiştir: davşan+cıl < Tavşancıl (7/203).

ı. +çim: İkileme şekliyle sıfat ve zarf türeten bir ektir. Diğer durumlarda isim yapar: el+çim < elçim “buket, top” (7/228), el+çim el+çim alsana! (Md).

i. +dAr: Farsçadan Türkçeye geçen bu ek birkaç örnekte görülür: misafirperverdarlīn < misafir+perver+dar+lık+ın (1/63), bayraK+dar+a < bayraktara (16/33).

j. +dAş: Ortaklık, aynılık, birliktelik bildiren isimden isim yapma ekidir: emmi+deş+iK < amcadaşız (1/61), arḫa+daş < arkadaş (4/29), yol+daş+ım < yoldaşım (6/73), ĝar+daş+ım < kerdeşim (16/1).

k. +de: Sıfat türeten bir ektir. Bulunma hâli ekinin kalıplaşmış biçimidir. Bir kelimede tespit edilmiştir: kün+de < günde "günlük" (14/71), (15/73), (17/39).

l. +dIr: Zaman bildiren zarflar yapar. Yaygın bir ek değildir: beş yüz yıl+dır < beş yüz yıldır "beş yüz yıldan beri" (4/11).

m. +dIrIK/+dUrUK: Araç-gereç isimleri yapar. Yaygın bir ek değildir: boyundurū < boyun+duruk+u (14/27), cimin+dirik "sineklik" (Md).

n. +düz: Zaman ismi türetmiştir: gün+düz < gündüz (1/129).

/d/ ünsüzünün düşürüldüğü örnekler de vardır: gün+üz < gündüz (3/49), (16/44).

o. +gI: Yansıma isimlerden yeni isimler türeten bir ektir: çıñ+ĝı+lı < çıngılı (4/95).
Sıfat türettiği örnek de vardır: yad+ır+ġı ses◡oldūn < yadırgı ses olduğun "yabancı ses olduğunu" (9/73).

ö. +gIl: Aile, akrabalık durumunu pekiştiren bir ektir: ēmeT+gil+iñ < Ahmetgilin (7/369), dedem+gil < dedemgil (15/11), ebem+gil < ebemgil (15/124), babam+gil < babamgil (15/38).

Hece kaynaşmasına uğradığı örnekler de vardır: ĝara mısTaḥāl < Kara Mustafa+gil (1/60).

p. +Il: Yansıma seslerden yeni isimler türeten bir ektir. Genellikle durum zarfları yapar: gım+ıl gım+ıl (Md), tıs+ıl tıs+ıl (Md), şor+ul şor+ul (Md).

r. +In/+Un: Zaman bildiren isimlerden zaman zarfları türetir. Eski vasıta hâli ekinin kalıplaşmasıyla oluşmuştur: güz+ün < güzün (7/1), ĝış+ın < kışın (8/28).

s. +IncI/+UncU: Sayı isimlerinden sıra sayı sıfatları türeten bir ektir; derecelendirme yapar: bir+inci < birinci (1/41), üç+üncü < üçüncü (2/12), iẖinc◡ordu < iẖi+nc(i) ordu < ikinci ordu (7/354).

ş. +cIl: Nitelik, sıralama, pekiştirme gibi anlamlar veren bir yapım ekidir. İsimlerden sıfatlar türetir: orta+n+cıl < ortancıl (2/7).

t. +Ir: Yöre ağzında yaygın olmayan bir ektir. Genellikle yansıma sözcüklerden isimler türetir: küt+ür (Md), çat+ır (Md).

u. +Ar/+şAr: Paylaşma, bölüşme bildiren bir ektir: bir+er < birer (3/69), iki+şer < ikişer (3/70).

ü. +ẖâr: Türkçeye Farsçadan giren bu ek metinlerde bir örnekte görülür: sahTa+ẖar < sahtekâr (8/34).

v. +lAdIK: Bu ekin, ses olaylarına uğrayarak Eski Türkçedeki *teg* edatından türediğini düşünmekteyiz: tekerlek teg > tekerleteg > tekerledik. Benzerlik, gibilik anlamı veren bu ek, metinlerde bir örnekte görülür: tekēr+lediK < tekerledik "teker gibi" (12/44).

y. +lAyIn/+nAn: Zaman isimlerinden zaman zarfları türeten bir ektir. +nAn şekli daha yaygındır. Ekin etkisiyle, ekten önceki hecenin ünlüsü genellikle uzar: sabānan < sabah+leyin (3/74), sabāleyin < sabah+leyin (4/98).

z. +lI/+lU, +nI/+nU, +rI/+sI: Türkçenin en işlek yapım eklerinden biridir. Neredeyse bütün isimlere gelebilen bu ek genellikle isimlerden isim veya sıfat türetir. Yöre ağzının da en işlek eklerinden biridir. İlerleyici benzeşmeye uğramış şekilleri sık görülür: boy+lu < boylu (1/76), yas+lı < yaslı (2/13), daT+lı+ydı < tatlıydı (3/68), ayne+li < aynalı (4/54), o misil+li < o misal "onun gibi" (6/9), ıraḥan+nı < Reyhanlı (7/109), nurẖaẖ+lı+lar+ıñ < Nurhaklıların (6/14), keven+li < Kevenli (7/188), ĝullar+rı+dan < Kullarlıdan (7/238), morfin+ni < morfinli (8/55), aFşın+nı+lar+ı < Afşinlileri (13/9), as+sı+mız < aslımız (15/53).

a.a. +lIK/+lUK, +nIK/+nUK, +rIK: Türkçenin en işlek eklerdendir. İsimlerden somut ve soyut anlamlı isim ve sıfat türeten bir ektir. Ek, yöre ağzındaki örneklerin bir kısmında ilelerleyici benzeşmeye uğrar: esger+riK < askerlik (1/2), ĝara+n+nıK < karanlık (1/124), teK+liK < teklik (2/2), ĝoñşu+luḫ+lar+ımız < komşuluklarımız (3/67), biñ+liK < binlik (5/46), ĝoca+lıḫ < kocalık (6/16), ĝoċ+luḫ < koçluk (6/102), insan+nıK < insanlık (7/37), arpa+lıK < Arpalık (7/196), harŞ+lıK < harçlık (8/73), genş+liK+de < gençlikte (10/32), şen+niK < şenlik (12/95), mıḫdar+lıK < muhtarlık (15/61), çocuK+luK < çocukluk (16/19), yıl+lıK < yıllık (18/32).

Hece kaynaşmasına uğradığı durumlarda ekteki ünlü uzar. Genellikle kendinden sonraki heceyle kaynaşır: oḫumuşlūm < oku-muş+luk+um (4/7), özellī < öz+el+lik+i (4/58), yoḫlūdu < yok+luk+tu < yokluk idi (4/18), aydınnī < aydın+lık+ı (6/99), ĝuşlā < kuş+luk+a (9/8), gelinnīn < gel-in+lik+in (14/6).

a.b. +mAn: Adlar ve sıfatlar türeten bir ektir: tekiş+men < tekişmen (7/323), ĝoca+man < kocaman (Md).

a.c. +rAK: İşlek olmayan bir ektir. Sıfatlarda üstünlük derecesi bildiren bir karşılaştırma ekidir.[72] Metinlerimizde bir örnek tespit edilmiştir: güċċ̱̇reK < küçük+rek (7/6).

a.ç. +sin: Mekân isimleri türeten bir ektir: ev+sin[73] < evsin (7/264).

a.d. +sIz/+sUz: Olumsuzluk bildiren ve genellikle isimlerden sıfat türeten bir ektir: toP+suz tüFeK+siz < topsuz tüfeksiz (1/78), su+suz+luK < susuzluk (1/20), añsızlīna < an+sız+lık+ı+na (7/138), nāmıs+sız+lıK < namussuzluk (14/104), baḫ-ım+sız+lıḫ+dan < bakımsızlıktan (17/27).

a.e. +z: Kullanımı sınırlı bir ektir. Genellikle sayı isimlerine gelerek çokluk, ikilik ifade eder: eki+z < ikiz (7/81).

---

[72] Bkz. Korkmaz, TTGŞB, s. 382.
[73] Bkz. Tuncer Gülensoy, Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü, C.I., TDK Yayınları, Ankara 2007, s. 350.

3.1.2.2. Fiilden İsim Yapım Ekleri

Fiillere getirilen aşağıdaki ekler fiil kök veya gövdelerinden isimler türetmiştir. Bu ekler, temel iki tür olan isim ve fiiller arasında geçişleri ve oluşumları sağlayan eklerdir. Yani tür farklılıkları oluşturan eklerdir. Yöre ağzında sıklıkla kullanılan ve metinlerde tespit edebildiğimiz fiilden isim yapım ekleri şunlardır:

a. -a+: Fiilin ortaya çıkardığı durumun ismini yapar: yar-a+la-dı < yaraladı (13/14).

b. -Ak+/-Ik+/-Uk+: Fiillerden nesne veya hareket isimleriyle sıfatlar türeten işlek bir ektir: ĝaç-aK < kaçak (1/71), böl-üK+de < bölükte (7/61), yat-aK+dan < yataktan (7/305), del-ik+ler+e < deliklere (12/51), yaḳış-ıK+lı < yakışıklı (13/9), dur-aK+lar+a < duraklara (13/19), aç-ıK+dan < açıktan (17/7).

Hece kaynaşmasına uğradığı durumlarda ekteki ünlü uzar. Genellikle kendinden sonraki heceyle kaynaşır: yatāna < yat-ak+ı+na (7/20).

c. -AnAk+: Fiillerden soyut isimler türeten bir ektir: gel-eneg+ler+imiz+de < geleneklerimizde (16/51), ol-anaK < olanak (Md).

ç. -AC+: Fiillerden nesne isimleri, durum isimleri ve sıfatlar türeten bir ektir. Yöre ağzındaki tek örnekte nesne ismi türetmiştir. -AcAk+ fiilden isim yapma ekinden bozulmuştur: ev(i)r-āc+inen < evirecek ile (16/76).

d. -cA+: Fiillerden soyut isimler türeten bir ektir: düşün-ce < düşünce (1/73).

e. -gAC+/-gIC+: Eklendiği fiillerden nesne isimleri yapan bir ektir: helḷa-n-ġıċ < hellingaç “salıngaç” (7/227).

f. -gA+: Fiillerden soyut isimler ve araç-gereç isimleri türeten işlek bir ektir: süpür-ge < süpürge (6/62), yay-ıl-ġı+ya < yay-ıl-ga+(y)a (7/87).

g. -gI+: Soyut isimler ve araç-gereç isimleri türetir: say-ǵı+m < saygım (1/127), çal-ǵı+y(ı) < çalgıyı (12/97), bil-gi < bilgi (15/100), sev-gi < sevgi (17/22).

ğ. -gIn+/-gUn+: Eklendiği fiilerden durum isimleri ve sıfatlar türeten bir ektir: soy-ġun+cu < soyguncu (1/122), ĝız-ǵın < kızgın (4/75).

h. -Am+/-Im+/-Um+: Eklendiği fiilerden durum isimleri, hareket isimleri ve sıfatlar yapan işlek bir ektir: deñişimine < değiş-im+i+ne (1/25), ĝalḫ-ım+ıñ < kalkımın (6/52), ad-ım < adım (7/360), eğit-im+i < eğitimi (8/16), dön-em+de < dönemde (10/49), geç-im+imiz < geçimimiz (12/81), gey-im < giyim (12/122), yer+leş-im+i < yerleşimi (15/31).

Hece kaynaşmasına uğradığı durumlarda kendinden önceki hecenin ünlüsü uzar. Genellikle kendinden önceki heceyle kaynaşır: dōmum < doğ-um+um (1/29), dāşimi < değiş-im+i (6/21).

ı. -I+/-U+: Eklendiği fiillerden durum isimleri, nesne isimleri ve sıfatlar türetir. İşlek bir ektir: yaz-ı < yazı (1/40), ört-ü < örtü (1/108), yap-ı < yapı (4/40), dol-u < dolu (6/67), yar-ı+sı < yarısı (7/83), koḫ-u-su < kokusu (7/264), ĝorḫ-u+su+ndan < korkusunda (13/24), öl-ü+ñ < (senin) ölün (17/19).

i. -In+/-Un+: Gerçekleşen eylemden etkilenen anlamında isimler türetirler: gel-in+i < gelini (1/155).

j. -IntI+/-UntU+: Fiilin ortaya çıkardığı durumları karşılayan isimler türetir. sıḫ-ıntı < sıkıntı (1/157), sıḳ-ıntı+lı < sıkıntılı (2/34), daḫ-ıntı < takıntı (5/31).

k. -K+: Eklendiği fiillerden mekân ve eşya isimleriyle sıfatlar türeten işlek bir ektir: böyü-K < büyük (1/45), böyūsem < büyü-k+ isem (5/59), sulaKdayK < su+la-K+da+yız (7/10), ışı-K < ışık (8/85), dara-K < tarak (12/6), şaḫıl+da-ḫ < şakıldak (12/38), ĝayna-K < kaynak (12/52).

l. -IK+/-UK+: Fiilerden araç-gereç ve yiyecek isimleri ve sıfatlar türeten eklerden biridir: yannıKda < yayn-ık+ta < yayıkta (5/43), ĝat-ıḫ < katık (12/40), yaḫışī< yakış-ık+ı (16/53).

m. -Iş+/-Uş+: Soyut isimler türeten bir ektir: de-(y)iş+eT+ler+i < deyişetleri (3/91).

n. -m+: İşlek olmayan bir ektir: yaş+a-m < yaşam (1/152).

o. -mA+: Eklendiği fiilllerden kalıcı isimler türeten ektir: örT-me+ynen < örtme ile (1/106), bazla-ma+sı+nı < bazlamasını (5/69), ĝavur-ma+sın < kavurmasını (6/72), düz-me < düzme (7/222), dür-me < dürme (7/337), yar-ma < yarma (12/117).

ö. -mAn+: Eklendiği fiillerden meslek isimleri ve sıfatlar türeten bir ektir: o͝reTmen < öğret-men (1/39), o͝re-T-men+ner < öğretmenler (8/5).

p. -mAK+: Fiillerden isimleşmiş kelimeler türeten bir ektir: yė-meK < yemek (2/21), eK-meK < ekmek (8/49), vur-maK < vurmak (12/90).

r. -mUr+/-mIr+: Fiillerden nesne ismi ve coğrafi terim türeten ektir: yāmır < yağ-mur (12/134), yāmurdur < yağ-mur+dur (18/6).

s. -(I)T+: Eklendiği fiillerden mekan isimleri ve coğrafi terimler üreten bir ektir: geç-id-e < geçite (7/347), aş-ıT+lar+da < aşıtlarda (9/120).

3.2. ZAMİRLER

3.2.1. Şahıs Zamirleri

Kişilerin yerlerine kullanılarak onların yerlerini tutan zamirlerdir. Nurhak ve yöresi ağızlarında kullanılan şahıs zamirleri ve çekimleri şu şekildedir:

Zamir	Yalın Hâl	İlgi Hâli	Belirtme Hâli	Yönelme Hâli	Bulunma Hâli	Ayrılma Hâli
1. Teklik Şahıs	ben (1/11)	benim (2/35)	beni (16/41)	baña (16/6)	bende (Md)	benden (1/29)
2. Teklik Şahıs	sen (1/111)	seniñ (1/73)	seni (7/317)	saña (18/5)	send(e)◡ olsa (4/101)	senden (4/100)
3. Teklik Şahıs	o (1/105)	onuñ (12/68)	onu (13/16)	oña (1/41)	onda (Md)	ondan (2/4)
1. Çokluk Şahıs	biz (1/128)	bizim (12/78),	bizi (1/75)	bize (1/73)	bizde (1/74)	bizden (8/131)
2. Çokluk Şahıs	siz (1/75)	siziñ (3/65)	sizi (15/20)	size (10/1)	Sizde (Md)	sizden (6/41)
3. Çokluk Şahıs	onnar (1/77),	onnarıñ (4/19)	onnarı (15/131)	onnara (13/36)	onnarda (Md)	onnardan (18/52)

3.2.1.1. Şahıs Zamirlerinin Edatlara Bağlanması

Nurhak ve yöresi ağızlarında şahıs zamirlerinin edatlara bağlanması yazı dilindeki gibidir. Bazı örneklerde benzeşmeler, ses değişmeleri ve hece kaynaşmaları ön plana çıkmaktadır. Şahıs zamirlerinin edatlara bağlanması şu şekildedir: benīnen < ben+im+ile(n) (1/11), onuynan < o+nun ile(n) (1/74), ben+im gimi < benim gibi (14/58), biz+im gimi < bizim gibi (3/81), siz+iñ gimi < sizin gibi (12/81), o+nuñ uçu < onun için (8/7), o+nnar+ınan < onlar ile(n) (3/6), ben+ne < benim ile (6/14), o+nnan < onun ile(n) (8/28).

3.2.2. Dönüşlülük Zamiri

Dönüşlülük zamiri *kendi*'dir. İsimlerin ve zamirlerin yerini tutabilen bir zamirdir. Nurhak ve yöresi ağzında, zamirin başında bulunan /k/ ünsüzü genellikle tonlulaşarak "gendi" şekline bürünmüştür. Metinlerde geçen örnekler şunlardır: gendi+miz < kendimiz (3/71), gendi+ler+i < kendileri (6/52), gendi+niñ < kendinin (6/64), gendi+ler

gendi+ler+(e) < kendi kendilerine (7/29), gendi+ne < kendine (7/323), gendi+ler+e < kendilerine (8/91), gendi+niñ < kendinin (14/20), gendi+ler < kendileri (15/38).

İsim çekim eklerini alan örneklerin yanında isimden isim yapım eki alan örnekler de vardır. Bu örneklerde aynı zamanda hece kaynaşması da olmuştur: gendilīnden < kendi+lik+i+n+den (15/70), gendilīne < kendi+lik+i+n+e (17/30).

3.2.3. İşaret Zamirleri

Kişilerin, varlıkların, durumların yerlerini işaret yoluyla tutan zamirlerdir. Nurhak ve yöresi ağızlarındaki işaret zamirleri yazı dilindekiyle benzerlik gösterir. Yazı dilinden ayrılan yönü ise "şu" ve "şo" işaret zamirlerinin birlikte kullanılmasıdır. Yöre ağzında "şo" daha yaygın olarak kullanılmaktadır.

3.2.3.1. Teklik İşaret Zamirleri

Yalın Hâl	**İlgi Hâli**	**Belirtme Hâli**	**Yönelme Hâli**	**Bulunma Hâli**	**Ayrılma Hâli**
bu (6/128)	bunuñ (14/21)	bunu (13/20)	buña (14/21)	bunda (1/42)	bundan (6/172)
şu (7/352) şo (7/211)	şunuñ (9/131)	şunu (6/96) şonu (Md)	şoña (7/211)	şunda (Md) şonda (Md)	şundan (3/45)
o (9/30)	onuñ (7/6)	onu (4/32)	oña (7/81)	onda (7/159)	ondan (12/21)

3.2.3.2. Çokluk İşaret Zamirleri

Yalın Hâl	İlgi Hâli	Belirtme Hâli	Yönelme Hâli	Bulunma Hâli	Ayrılma Hâli
bunnar (10/26)	bunnarıñ (7/250)	bunnarı (15/43)	bunnara (5/54)	bunnarda (Md)	bunnardan (10/17)
şunnar (6/71) şonnar (Md)	şonnarıñ (Md) şunnarıñ (Md)	şonnarı (Md) şunnarı (Md)	şonnara (Md) şunnara (Md)	şonnarda (Md) şunnarda (Md)	şonnardan (Md) şunnardan (Md)
onnar (1/77)	onnarıñ (13/34)	onnarı (3/17)	onnara (14/43)	onnarda (Md)	onnardan (18/52)

3.2.3.3. İşaret Zamirlerinin Edatlara Bağlanması

İşaret zamirlerinin edatlara bağlanışı, bazen yalın hâlde bazen de hâl ekleri almış şekilde olmaktadır. Metinlerde karşılaşılan örnekler şunlar: bun+nar+ınan < bunlarla (3/16), on+nar+ĭnan < onlarla (6/9), bu adā̤r < bu kadar (6/153), bun+nar ĝımı < bunlar gibi (7/28), o+nuñ uçu < onun için (8/7), on+uynan < onun ile(n) (10/29), şu ĝadā̤r < şu kadar (14/34), o+ña göre < ona göre (15/99).

3.2.4. Soru Zamirleri

İsimlerin ve nesnelerin yerlerini soru ifadeleriyle tutan zamirlerdir. Nurhak ve yöresi ağızlarında en çok kullanılan soru zamirleri "kim" ve "ne" zamirleriyle bunların çekimlenmiş hâlleridir. Bu iki zamirin dışında başka soru zamirleri de mevcuttur. Yöre ağzında tespit edilen soru zamirleri şunlardır: ne gördüK < ne gördük (1/9), adıñ ney < adın ne (4/27), kimsiñ < kimsin (7/13), kimiñ ki ümmetisiñ < kimin ümmetisin (10/43), kime amānet < kime emanet (11/7), kimler < kimler (17/15).

Yardımcı fiillerle birleşen soru zamirleri yardımcı fiilin ilk hece ünlüsünü düşürür: neyddiñiz < ne ettiniz (4/94), neydīym < ne edeyim (5/16), neydeK < ne edelim (5/30), neyder < ne eder (10/85).

Ne soru zamirinin ünlüsünün düştüğü örnek de vardır: n◡oldu < ne oldu (2/28).

3.2.5. Belgisiz Zamirler

Varlıkları belirsiz olarak karşılayan zamirlerdir. Yerini tuttuğu şahıs veya nesne belirsizlik ifade eder. Yöre ağzında kullanılan belgisiz zamirlerin bazıları yazı dilinde yer alan zamirlerken bazıları bu zamirlerin ek almasıyla ortaya çıkmıştır. Nurhak ve yöresi ağzında sık kullanılan belgisiz zamirler "biri", "herkes", "kimi" ve "şey" zamirleridir. Yöre ağzındaki belgisiz zamirlerin çoğu bu zamirlerin ek almasıyla ortaya çıkmıştır. Başka belgisiz zamirler de vardır. Metinlerde tespit ettiğimiz belgisiz zamirler şunlardır: kimi (7/119), kimini kimisi (7/131), kiminiñ < kimisinin (16/59), kimisi (18/53), her biri (2/28), adamıñ birisi < adamın birisi (6/114), biriynen < biri ile(n) (15/137).

Arapçadan alıntı "falan" belgisiz zamiri de yöre ağzında kullanılmaktadır: falanım (7/13), felan < falan (15/17), falan (1/81), filan (12/66), felạn (12/112).

Arapçadan alıntı "şey" belgisiz zamiri yöre ağzında sık kullanılır: şey (1/5), kendi şeyine (1/89), şeye (3/13), o esKi şeyleri (3/91), bu şeyde (4/37), ayānıñ biriniñ şeyinde < ayağının birinin şeyinde (4/38), şeyi (5/37), her şeyler (5/38).

"şey" belgisiz zamiri, yardımcı isim olarak fiillerle birleşerek birleşik fiil grubu oluşturur: şeydiym < şey edeyim (3/51), şeytmem < şey etmem (4/7), başKa bir şey◡olmadı (4/44).

"şey" belgisiz zamirinin yapısındaki /-y/ sesinin düştüğü örnekler de vardır: ben şe yapıym < ben şey yapayım (15/19).

"herkes" belgisiz zamiri, yöre ağzındaki örneklerde s > ş değişimi geçirmiştir: herkeş < herkes (3/62), herkiş < herkes (7/52), (10/55), herkeşiñ < herkesin (15/9).

İlaveli tekrarlardan olan /m/ ünsüzü ilavesi ile yapılan tekrarlar da kendilerinden önceki asıl kelimenin benzeri bir varlığı belirsiz bir biçimde ifade ederek belirsizlik zamiri

olurlar.[74] āç mıāç < ağaç mağaç (4/35), terörüs merörüs < terörist merörist (4/43), uydur buydur (14/3), heliK meliK < helik melik (12/131).

3.3. SIFATLAR

Sıfatlar, vasıf ve belirtme isimleridir. Nesnelerin çeşit çeşit vasıfları, çeşit çeşit belirtileri vardır. İşte sıfatlar bu vasıfların ve belirtilerin isimleridir. Nesnelerin kendilerinin adları asıl isimleridir. Sıfatlar ise nesnelerin kendilerinin değil vasıflarının adlarıdır. Sıfat, bir ismin başına gelip o ismi nitelendiren veya belirten kelimedir.[75] Buradan da anlaşılacağı üzere sıfatlar kendi içinde belirtme sıfatları ve niteleme sıfatları olarak iki ana başlığa ayrılmaktadır. Yöre ağzındaki sıfatlar ve isimlere eklenişi yazı dilindeki gibidir.

3.3.1. Niteleme Sıfatları

Varlıkların aslında olan veya sonradan edinilen özelliklerini gösteren sıfatlardır. Bu nitelikler renk, şekil, durum vb. olabilir: böyüK ĝardaşım < büyük kardeşim (1/107), ortancıl ĝızı < ortancıl kızı (2/7), zengin adamlar (4/14), beker ĝaynıma (5/24), bėyaz dülbeT < beyaz tülbent (5/32), acer faK < acer fak (6/77), kötü söz◡ünen < kötü söz ile(n) (7/54), iyi adam◡ıdı < iyi adamdı (8/136), bir güzel keKlīdi < bir güzel keklikti (9/13), yaşlı adamlar (12/120), ḥatın ĝız < hatun kız (16/53).

Önüne geldiği isimlerin yerine tutarak isimleştikleri örnekler de vardır: genŞler < genç (insanlar) (7/212), hırḳız < hırsız (insan) (8/40), yaşlılar < yaşlı (insanlar) (12/120).

3.3.2. Belirtme Sıfatları

Önüne geldiği isimleri işaret, sayı, soru ve belgisiz olarak belirten sıfatlardır. Belirtme sıfatları isimlere netlik, belirginlik kazandıran sıfatlardır. Türleri şunlardır:

---

[74] Bkz. Ahmet Günşen, Kırşehir ve Yöresi Ağızları, TDK Yayınları, Ankara, 2000, s. 121.
[75] Bkz. Ergin, TDB, s. 244.

3.3.2.1. İşaret Sıfatları

Varlıkların yerini işaret yoluyla belirten, gösteren sıfatlardır. Yazı dilindeki “bu”, “şu” ve “o” işaret sıfatları Nurhak ve yöresi ağızlarında da vardır. Bunun yanında “şo” işaret sıfatı da yöre ağzında mevcuttur. Hatta “şo” işaret sıfatı daha yaygındır. Bu iki sıfattan “şu” ile “şo” arasında anlam farklılığı vardır. “şu” uzak mesafeler için kullanılırken, “şo” daha uzak mesafeler için kullanılır. Örnekler: bu ev (1/1), o döşşā < o döşeği (5/24), şo ĝaraçar oḫulunda < şu Karaçar Okulu’nda (9/152), şo yandan < şu yandan (13/18), şo adamnan < şu adamla (13/24), şo şeye < şu şeye (14/40), bu yoḫarda < bu yukarıda (14/40), şu aşşā şakā < şu aşağı şakağa (14/41), bu ĝoluna < bu koluna (15/121).

“bu” işaret sıfatı üç örnekte kendinden sonraki kelime ile birleşir. Bu birleşme sırasında birinci kelimenin -u sesi -o’ya dönüşürken ikinci kelimede ses düşmeleri olmaktadır. Bu birleşik kelime, yalın hâldeyken zarf görevinde kullanılır: bō̱z < bu kez (13/36), bō̱n < bu gün (4/15).

Metinlerde tespit edemesek de yörede kullanılan ō̱n < o gün (Md), ötā̱n < öteki gün (Md) kelimeleri de bu çerçevede ele alınmalıdır.

Bu kelime birleşiminin tamamlanamadığı bazı örnekler de vardır: buez < bu kez (6/64), boez < bu kez (9/43), bıyıl < bu yıl “geçen sene” (13/18).

3.3.2.2. Sayı Sıfatları

Kendinden sonra geldiği varlıkların sayılarını belirten sıfatlardır. Yazı dilinden pek farkı yoktur. Var olan farklar, bazı ses değişmeleri ve ses olayları neticesinde ortaya çıkan farklardır. Tam sayı, sıra sayı, üleştirme sayı, belgisiz sayı ve kesir sayı bildirirler: on iki buçuK sene < on iki buçuk sene (1/2), dörT sene < dört sene (1/2), on dönüm (9/138), om beş gün < on beş gün (6/10), üş tene çocuK < üç tane çocuk (9/153), ikişer ĝaT yataK < ikişer kat yatak (16/26), birinci āzáydi < birinci aza idi (1/41), üçüncü

güċċüK ĝızı < üçüncü küçük kızı (2/12), iɧinc◡ordu < ikinci ordu (7/354), om beş yirmi tene < on beş yirmi tane (6/35), ik◡üş sefer < iki üç sefer (12/27).

3.3.2.3. Soru Sıfatları

Varlıkları, soru yoluyla belirten sıfatlardır. Standart Türkiye Türkçesindeki soru sıfatları yöre ağzında da kullanılır. Sıkça kullanılan soru sıfatları "kaç", "hangi" ve "nasıl" soru sıfatlarıdır. Bu sıfatlar, yöre ağzında bazı ses değişmeleri ve olaylarıyla karşımıza çıkarlar: ĝaç yaşında oluyom < kaç yaşında oluyorum (5/3), ĝaç sen◡olduysa < kaç sene olduysa (9/142), ĝaç ḱa̅ṭT < kaç kağıt "kaç lira" (16/83), nası bi adamdım < nasıl bir adamdım (6/70), nasıl ismi (7/178), nasıl bir adam◡ıdı < nasıl bir adam idi (13/9), bu nasıl heKmeT < bu nasıl hikmet (18/46).

Bazı örneklerde soru sıfatı bulunmasına rağmen soru anlamı yoktur. Bu örneklerde belirsizlik anlamı vardır: ĝaç sefer < kaç sefer (1/37), ĝaçar yaş < kaçar yaş (3/93), hanǵı tarihTe < hangi tarihte (4/60), ĝaç ülke < kaç ülke (13/3).

3.3.2.4. Belgisiz Sıfatlar

Önüne geldiği isimleri belgisiz olarak belirten sıfatlardır. Yani bir netlik değil belirsizlik anlamı vardır. Bu, sayıda da olabilir diğer durumlarda da. Belgisiz sıfatlar yazı dilinden pek farklı değildir. Yöre ağzından derlenen metinlerde geçen belgisiz sıfatlar şunlardır: aldmış alTmış beş yıllıɧ < altmış altmış beş yıllık (1/1), her evde (1/141), bir ĝocúya < bir kocaya (2/9), bir yerine (5/33), om beş yirmi tene < on beş yirmi tane (6/35), ik◡üş sefer < iki üç sefer (12/27), hecbir hoca < hiçbir hoca (14/11), heċbi şey < hiçbir şey (14/1), her bölǖñ < her bölüğün (18/38).

3.4. ZARFLAR

Zarflar, esas itibariyle fiillerin anlamını durum, zaman, miktar, yer-yön ve soru bakımından etkileyen kelimelerdir. Zarflar sadece fiilleri değil fiilimsileri, kendi

türünden sözcükleri ve sıfatları da anlam yönünden etkilerler. Nurhak ve yöresi ağızlarında görülen zarf çeşitleri ve örnekleri şunlardır:

3.4.1. Hâl (Durum) Zarfları

Cümle içindeki fiillerin gerçekleşme durumlarını, şekillerini bildiren zarflardır. Vasıta hâli ekini alan kelimeler ile yöreye özgü bazı kelimeler durum zarfı olarak kullanılırlar: on sekiz gişiynen geTdik < on sekiz kişi ile(n) gittik (1/24), böyle geliyo < böyle geliyor (1/39), sıraverdilīn düzülürdüK < sıraverdiliğin "sırasıyla" dizilirdik (3/67), eyi ĝonuşur < iyi konuşur (3/92), çabuḫ şeytmem < çabuk şey etmem (4/7), daTlı yaşadıḫ daTlı ḳaḫdıḫ < tatlı yaşadık tatlı kalktık (4/45), çocuKlar teK teK, ayr◡ayrı yaşıyo < çocuklar tek tek, ayrı ayrı yaşıyor (5/26), ŞarpadaK çekirgeler dolardı < şarpadak çekirgeler dolardı (6/5), arásili bizi ĝaraĝola götürdü < arısili "tertemiz" bizi karakola götürdü (6/136), bēle bēl◡ederdi < böyle böyle ederdi (7/218), davşanı diri dutardı < tavşanı diri tutardı (9/81), tekērlediK örellerdi < tekerledik "teker gibi" örerlerdi (12/44), ondan sōna ben baña gülerdim < ondan sonra ben bana "kendi kendime" gülerdim (13/33), hoPluyaraK geliyo diyo < hoplayarak geliyor diyor (14/62), aḫar allah deyi deyi < akar Allah diye diye (17/12), ĝuş gimi uçuP gediyo < kuş gibi uçup gidiyor (18/17).

Çekimli fiillerin de durum zarfı olarak kullanıldığı görülür. Bu durum, çekimli fiilin zarf-fiil gibi kullanıldığında ortaya çıkar: silker getirirdik < silkeler getirdik (3/61), bir yanını da getirir getirir yerdik < bir yanını "kısmını" da getirir getirir yerdik (6/90), ora patırdadı düşTü < oraya patırdadı düştü (9/30).

3.4.2. Zaman Zarfları

Eylemin gerçekleşme zamanını bildirirler. Genellikle zaman isimlerinden oluşur. Ancak bazı eklerle türetilmiş zarflar da vardır: ĝardaşım hasan da āzáydi o zaman < kardeşim Hasan da aza idi o zaman (1/40), bir iki yol günüz saldıñ < bir iki yol "sefer" gündüz saldın (3/49), āşam sulardıḫ süpürürdüK, sabānan sulardıḫ süpürürdüK < akşam sulardık süpürürdük, sabahleyin sulardık süpürürdük (3/73), kervantı zamanı kevrannar gelir geçer◡imiş < kervan zamanı kervanlar gelir geçermiş (4/18), kevrannar geçerken

bir ĝar yāmış < kervanlar geçerken bir kar yağmış (4/20), ā şu adā̤r◡iken ellere çoban durdum < aha şu kadarken ellere çoban durdum (6/27), yaylacılıK var ya, bazı çeñes◡olur bazı çuvalı < yaylacılık var ya bazen çenesi olur bazen çuvalı (7/23), ĝışlarda sīr ĝuyallardı < kışlarda sığır koyarlardı (7/161), bıyıl < bu yıl "geçen sene" (13/18), mermisi bitinci ĝaçıyo < mermisi bitince kaçıyor (13/20), eveli gelmediñiz < evveli gelmediniz (15/6), ĝalın verilird◡ezel ĝız evine < kalın verilirdi ezel kız evine (16/27), babam bir faḫırlıḫ yoḫluK senede göbelā̤ gediyo < babam bir fakirlik yokluk senede göbeleğe gidiyor (18/2).

Yön bildiren "geri" zarfının zaman zarfı olarak kullanıldığı olur: geri dediñ ki < geri "sonra" dedin ki (1/63), ben ĝaleyledir geri verecā̤m < ben kalaylatıp geri vereceğim (1/112).

Nurhak ve yöresi ağızlarında, yazı dilinden ayrılan bazı zaman zarfları vardır. Bunlar genellikle kelime birleşmelerinden oluşan yapılardır: ō̤n < o gün (Md), ötā̤n < öteki gün (Md), bō̤n < bu gün (16/31), bō̤n ḥayırr◡ossuña geliyolar < bu gün hayırlı olsuna geliyorlar (16/31).

Yöre ağzında bir de "bayaK" zaman zarfı vardır. "bayaK" zarfı; demin, az önce anlamına gelir: ondan sōna dediK ya bayaK saña (10/19).

3.4.3. Miktar (Azlık-Çokluk) Zarfları

Genellikle fiillerin anlamını miktar ve derece yönüyle tamamlayan, etkileyen zarflardır. Bu zarflar, yalnız fiilleri değil kendi türünden sözcükleri, fiilimsileri ve sıfatları da miktar ve derece yönüyle etkileyen sözcüklerdir. Yöre ağızlarında kullanılan miktar zarfları şunlardır: dövleT birez düzelīncik < devlet biraz düzelince (1/67), çoḫ sıḫıntı verdiñiz < çok sıkıntı verdiniz (1/157), ĝoñşuluḫlarımız çoḳ eyiydi < komşuluklarımız çok iyiydi (3/67), eñ ō̤ne ĝullar◡ıdı < en önce Kullar idi (4/11), azıcıK da tarḫana bişirirdik < azıcık da tarhana pişirirdik (5/11), tā̤mir çō eTdiler < çok tamir ettiler (6/165), birez aşireT ā̤leşmiş < biraz aşiret eğleşmiş "kalmış, yaşamış" (7/182), ben heç

enmezdim üstünde < ben hiç inmezdim üstünden (9/124), sen diyo neçe çoK seviyoñ diyo baña < sen diyor neçe çok seviyorsun diyor bana (17/6).

Yöre ağızlarında kullanılan ve yazı dilinden farklılık arz eden miktar zarfları genellikle değişik ses olaylarına uğrayan miktar zarflarıdır: ıcıK ufarām < azıcık ufarağım " biraz küçüğüm" (6/137), acıK ileri geTdiñmiydi < acık ileri gittinmiydi (6/174).

Bunların dışında, metinlerde geçmeyen ancak yöre ağızlarında kullanılan "biddạ̄n, bir çirtim, bir gıymık, bir silme, bir inek tası" ifadeleri de miktar bildiren zarflardır.

"ciPcis", "com" zarfları da yöreye özgü miktar zarfları olup abartma anlamı taşır.

3.4.4. Yer-Yön Zarfları

Eylemin gerçekleştiği yeri veya gerçekleşeceği yönü bildiren zarflardır. Yöre ağzında kullanılan örnekler şunlardır: deriy◡ōḫarı hėç gedemez◡imiş < dereye yukarı hiç gidemez imiş (1/46), geri çekiliyolar < geri çekiliyorlar (1/124), içeri geşTi < içeri geçti (16/5), dışarı çıḫdım < dışarı çıktım (4/90), aşşā düşürecạ̄K < aşağı düşüreceğiz (6/38), orúya gelip geri öte, yoḫarı gedici < oraya gelip geri öte, yukarı gidecek (6/57), ordan öte gediyoñ < oradan öte gidiyorsun (7/186), kim ireli gelirse ĝapardı < kim ileri gelirse kapardı (7/290), çōn yoḫarı çıḫarTdılar < çoğunu yukarı çıkarttılar (17/34).

Yön bildiren "geri" zarfının durum zarfı olarak kullanıldığı olur: geri dediñ ki "tekrar dedin ki" (1/63), ben ĝaleyledir geri verecạ̄m "yine, tekrar, yeniden" (1/112).

Yön bildiren "beri" zarfının sıfat görevinde kullanıldığı da görülür: çanaKĝaleniñ beri taraf gelibolu der < Çanakkale'nin beri tarafına Gelibolu derler (1/23).

3.4.5. Soru Zarfları

Genellikle fiilleri ve fiilimsileri soru yoluyla belirten zarflardır: na zaman < ne zaman (3/47), ne gülüyoñ ali la < ne gülüyorsun Ali la (4/81), nasıl geşdi < nasıl geçti (3/5), öldüren◡adar vürüyo < öldürene kadar vuruyor (7/41).

Soru zarflarının bir kısmı, soru zamiri "ne" ile birleşen ek ve kelimelerden meydana gelmektedir. [76] Ne soru zamiri birleşiklerinden veya hâl ekleri alması sonucu oluşan soru zarfları: niy◡ālıyoñ < ne+y+e ağlıyorsun (2/9), nasıl yapardıḫ < ne+asıl yapardık (5/68), bu neden acabā < bu ne+den acaba (8/54).

Yöreye özgü "hayla" soru zarfı "nasıl" anlamını taşır ve yaygın bir kullanıma sahiptir: ḥayla ĝovaladıñız "nasıl kovaladınız" (1/75), ḥayla ĝovalaycıñ "nasıl kovalayacaksın" (1/79), ḥayla götürsüñ gelsiñ "nasıl götürsün gelsin" (9/168).

3.5. FİİLLER

3.5.1. Fiil Çekim Ekleri

Fiil çekim ekleri, fiilin cümle içinde anlam ve görev kazanmasını sağlayan eklerdir. Fiil çekim ekleri, şahıs ekleriyle şekil ve zaman eklerinden oluşur.

3.5.1.1. Şahıs Ekleri

Fiildeki kip eklerinden sonra gelerek eylemin kim tarafından yapıldığını bildiren eklerdir. Şahıs ekleri zamir kökenli şahıs ekleri, iyelik kökenli şahıs ekleri ve emir kökenli şahıs eklerinden oluşur.

3.5.1.1.1. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri

Aslında şahıs zamiri olan fakat zamanla zamir vasfını yitirdikten sonra çekimli fiillere gelerek ekleşen yapılardır. Nurhak ve yöresi ağızlarındaki durumu şu şekildedir:

	Teklik	**Çokluk**
1. Şahıs	-Im/-Um/-m	-Iz/-Uz/-z/-K/-IK/-UK
2. Şahıs	-sIñ/-sUñ/-ñ/-Iñ	-sIñIz/-sUñUz
3. Şahıs	Eksiz	-lAr

[76] Bkz. Günşen, KYA, s.125.

3.5.1.1.1.1. Zamir Kökenli Şahıs Eklerinin Kullanılışı

Teklik 1. Şahıs: Birinci teklik şahısta -Im/-Um ekindeki ünlüler, yöre ağzında şimdiki zaman eki -yor ve gelecek zaman eki -AcAk'ten sonra gelirse genellikle düşürülür. Bu düşme, kendinden önceki şimdiki zaman eki -yor'da -r sesini gelecek zaman eki -ecek'te ise -k sesini de kapsar: geçiriyom < geçiriyor-um (1/15), gediciym < gidecek-im (3/42), bilmiyom < bilmiyor-um (4/37), eletiyom < iletiyor-um "götürüyorum" (6/11), güdüyom < güdüyor-um (7/322), satar-ım < satarım (8/102), dutmuss-um < tutmuşum (9/83), baḫar-ım < bakarım (14/93), diyom < diyor-um (15/73), gediciym < gidecek-im (16/4), ĝoyom < koyuyor-um (17/39).

Teklik 2. Şahıs: yalan sōlüyoñ < yalan söylüyor-sun (1/78), dutuyoñ < tutuyor-sun (3/13), biliyoñ < biliyor-sun (4/46), der-siñ < dersin (4/102), ĝocamıs-sıñ < kocamışsın (5/5), ĝaça yap-añ < kaça yapar-sın (6/9), ĝoḳuducu-ñ < kokutacak-sın (7/24), saTmıya-sıñ < satmayasın (8/31), bālanama-ñ < bağlanamaz-sın (10/12), veriyo-ñ < veriyor-sun (12/92), annaTacaK-sıñ < anlatacaksın (14/4), çıḫarıbil-iñ < çıkarabilir-sin (15/99), ĝoycu-ñ < koyacak-sın (16/83), ĝonamaz-sıñ < konamazsın (17/43), görmüş-süñ (18/32).

Teklik 3. Şahıs: ĝurulmuş < kurulmuş (1/81), geTmiş < gitmiş (3/41), dedi (4/90), yapıyo < yapıyor (6/7), kesiyo < kesiyor (14/15), oḫurdu < okurdu (17/11).

Çokluk 1. Şahıs: Yöre ağzında zamir kökenli birinci çokluk şahıs ekleri: -Iz/-Uz/-z/-IK/-UK ekleridir. Birinci çokluk şahısta, şimdiki zaman eki -yor'da -r sesini, gelecek zaman eki -ecek'te ise -k sesini genellikle düşürür: unuduyo-K < unutuyoruz (3/80), biliyo-K < biliyoruz (4/34), ne yapıcı-yK < ne yapaca(k)ğız (4/51), diker-iK < dikeriz (4/77), geTmiss-iK < gitmişiz (5/4), bilmez-iK < bilmeyiz (5/56), geder-iK < gideriz (8/13), bölüyo-z < bölüyoruz (8/91), baḫar-ıK < bakarız (9/92), ĝurmuş-uK < kurmuşuz (10/37), diyo-K < diyoruz (12/22), bilme-k < bilmeyiz (14/24), kömbe yiyo-K < kömbe yiyoruz (16/21), bileme-K < bilemeyiz (18/26).

Çokluk 2. Şahıs: ĝırmıyo-ñuz < kırmıyor-sunuz (1/148), bilir-siñiz < bilirsiniz (4/56), ĝonuyo-ñuz < konuyor-sunuz (7/21), bi şey alabilir mi-siñiz? < bir şey alabilir misiniz (10/17), bulur-suñuz < bulursunuz (10/51).

Çokluk 3. Şahıs: düşürmüş-ler < (1/85), ĝayt⌣eTdi-ler < kayıt ettiler (3/42), dedi-ler (4/96), daḫıyo-lar < takıyorlar (6/8), del-ler < derler (7/82), bulmuş-lar (9/95), dȱmüş-ler < dövmüşler (13/28), yel-ler < yerler (16/78).

3.5.1.1.2. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri

Aslında iyelik ekleri olmasına rağmen zamanla şahıs eklerine dönüşmüştür. Eklerin teklik ve çokluk durumunu gösteren tablo şu şekildedir:

	Teklik	**Çokluk**
1. Şahıs	-m	-k, -ḳ, -K, -ḫ
2. Şahıs	-ñ	-ñIz/-ñUz
3. Şahıs	Eksiz	-lAr

3.5.1.1.2.1. İyelik Kökenli Şahıs Eklerinin Kullanılışı

Teklik 1. Şahıs: esgerriK yaPdı-m < askerlik yaptım (1/3), bilme-m (3/4), unuTdu-m < unuttum (4/28), bilemiyo-m < bilemiyorum (5/1), geTdi-m geldi-m < gittim geldim (6/9), ĝaşdı-m < kaçtım (7/304), yekindi-m "ayağa kalktım, hareketlendim" (9/33), gülerdi-m (13/33), duymadı-m (14/106), düzdü-m < dizdim (16/5), ĝırdı-m < kırdım (18/7).

Teklik 2. Şahıs: söyledi-ñ < söyledin (1/63), saldı-ñ < saldın (3/49), vurursa-ñ < vurursan (6/81), ānadı-ñ < anladın mı (7/189), çıḫamazdı-ñ < çıkamazdın (8/50), çalardı-ñ < çalardın (10/60), bulamazdı-ñ < bulamazdın (12/12), sürdürdü-ñ < sürdürdün (14/31), eletirdi-ñ < iletirdin "götürürdün" (16/49).

Teklik 3. Şahıs: mefạ̄T◡ediyo < vefat ediyor (1/6), niy◡annatmadı < niye anlatmadı (3/93), doḫurdu < dokurdu (5/55), eşiyo < eşiyor "eşeliyor, kazıyor" (17/30).

Çokluk 1. Şahıs: aldı-ḫ < aldık (1/4), mal güTdü-K < mal güttük "hayvan otlatmak" (3/5), getirdi-k (4/40), ıyardı-ḫ < ıyardık "dokurduk" (5/29), bildi-K < bildik (7/206), göçerdi-k (8/27), geTdi-K < gittik (9/90), dedi-K < dedik (10/19), ulaşdı-ḫ < ulaştık (12/1), yaTdı-K < yattık (13/11), bilmiyodu-K < bilmiyorduk (15/6), duydu-K < duyduk (16/52), yaḫardı-ḫ < yakardık (17/21).

Çokluk 2. Şahıs: sürdü-ñüz < sürdünüz (1/75), varmadı-ñız mı < varmadınız mı (3/80), neyddi-ñiz < ne ettiniz (4/94), geldi-ñiz < geldiniz (7/24), gelmedi-ñiz < gelmediniz (15/6).

Çokluk 3. Şahıs: gedemiyo-lar < gidemiyorlar (1/6), salmadı-lar (3/36), ĝalmış-lar < kalmışlar (4/20), vürüyo-lar < vuruyorlar (6/138), başlamış-lar (9/105), düşüyo-lar < düşüyorlar (14/18), kürüdü-ler < kürediler (17/34).

3.5.1.1.3. Emir Kökenli Şahıs Ekleri

Emir bildiren ve emir kipiyle birlikte kullanılan şahıs ekleridir. Eklerin teklik ve çokluk durumunu gösteren tablo şu şekildedir:

	Teklik	**Çokluk**
1. Şahıs	-AyIm/-IyIm/-ym/-Am	-AlIm/-AK
2. Şahıs	Eksiz	-ñ/-Iñ/-Uñ
3. Şahıs	-sIñ/-sUñ	-sIñlAr/-sUñlAr

3.5.1.1.3.1. Emir Kökenli Şahıs Eklerinin Kullanılışı

Teklik 1. Şahıs: Emir kökenli birinci teklik şahıs eklerinde genellikle -AyIm/-IyIm eklerindeki ikinci hece ünlüsünün düşürüldüğü veya kısaldığı görülür: ged-iy̨m < gideyim (2/39), annaT-ıym < anlatayım (4/52), gel-em < geleyim (6/67), yap-am < yapayım (8/25), ĝonuş-am < konuşayım (10/34), görüş-em < görüşeyim (10/34), sȍle-ym < söyleyeyim (11/1), var-am < varayım (17/16).

Bazı örneklerde ise şahıs ekinin ilk hecesindeki geniş ünlü daralır: ne bil-iym < ne bileyim (6/7), yaz-ıym < yazayım (8/9), yap-ıym < yapayım (15/19).

Bazı örneklerde birinci ve ikinci hecedeki iki ünlünün birlikte düştüğü kullanımlar da vardır: deme-ym < demeyeyim (5/10), ne deym < ne diy-eyim (7/55), teke ĝoym < teke koy-ayım (7/325).

Teklik 2. Şahıs: götür, ver (1/41), geTme < gitme (2/40), baḫ < bak (4/90), sorma (7/11), vur (8/43), sor (13/9), ĝaç < kaç (14/48), uyan (17/48), çez < çöz (18/18).

Teklik 3. Şahıs: gelme-siñ < gelmesin (1/34), gel-siñ < gelsin (2/22), bat-sıñ < batsın (3/42), geT-siñ < gitsin (7/12), õluñ◡aT-sıñ < oğlun atsın (9/136), çıK-sıñ < çıksın (11/2), allah kimsiye düşürme-siñ < Allah kimseye düşürmesin (12/19), ā̱siñ < eğ-sin (18/5).

Çokluk 1. Şahıs: Emir kökenli birinci çokluk şahıs ekleri: -AlIm/-AK ekleridir. Genellikle -AK eki kullanılır: kes-eK < keselim (2/21), ne bil-ek < ne bilelim (3/82), ḳaḫ-aḫ ged-eK < kalkalım gidelim (4/21), dök-eK < dökelim (8/92), ged-eK < gidelim (9/127), nėyd-eK < ne edek < ne edelim (17/29).
Çokluk 2. Şahıs: ĝurtar-ıñ < kurtarın (2/37), serme-ñ < sermeyin (5/23), de-ñ < deyin (5/61), ged-iñ < gidin (6/51), ĝōñ < kov-un (7/11), yeri-ñ < yürüyün (7/12), ver-iñ < verin (8/8), gel-iñ < gelin (9/127), ĝoñ < koy-un (14/28), geTme-ñ < gitmeyin (15/21).
Çokluk 3. Şahıs: ver-siñler < versinler (17/26).

3.5.1.2. Şekil ve Zaman Ekleri

3.5.1.2.1. Haber Kipleri

Fiillerin gerçekleşme zamanlarını bildiren kiplerdir. Nurhak ve yöresi ağzılarında haber kiplerinin fiillerdeki kalıpları şu şekildedir:

3.5.1.2.1.1. Geniş Zaman Çekimi ve Yöre Ağzında Kullanılışı

Şahıs	Olumlu Çekim	Olumsuz Çekim
1. Tekil şahıs	-ArIm/-UrUm/-lIm	-mAm
2. Tekil şahıs	-ArsIñ/-Añ/-Iñ/-Uñ	-mAñ
3. Tekil şahıs	-Ar/-Ir/-Ur/-r	-mAz
1. Çoğul şahıs	-ArIK/-ArIz/-rIK/-rUk/-lIK/ -lUK	-mAK/-mAyIz/-mAzIK
2. Çoğul şahıs	-ArsIñIz/-IrsIñIz/-UrsUñUz	-mAzsIñIz/-mAssIñIz
3. Çoğul şahıs	-llAr/-rlAr/-AllAr/-ArlAr/ -IllAr/-IrlAR/-UllAr/-UrlAr	-mAzlAr

1. Tekil Şahıs: yap-arım (1/150), bil-mem (2/24), ĝorḫ-arım < korkarım (5/15), ver-rim < veririm (6/121), bil-lim < bilirim (7/90), yıḫ-arım < yıkarım (8/54), arz◡ed-erim < arz ederim (11/2), baḫ-arım < bakarım (14/93), sōl-erim < söylerim (16/58).

2. Tekil Şahıs: de-rsiñ < dersin (4/102), af◡ede-rsiñ < afedersin (4/100), yap-añ < yaparsın (6/11) bālana-mañ < bağlanamazsın (10/12), ĝalanaç◡oyna-ñ < kalanaçı oynarsın "kalana kadar oynarsın" (12/111), ĝona-mazsıñ < konamazsın (17/43).

3. Tekil Şahıs: şey◡ed-er < şey eder (1/144), ol-ur (3/21), o̱red-ir < öğretir (4/69), al-ır (5/14), ĝoḳuT-ur < kokutur (7/12), hüs-mez < "susmaz" (9/32), otur-ur (10/30), yet-er (11/16), aḫ-ar < akar (15/133), çal-ar (16/32), salın-ır (17/14).

1. Çoğul Şahıs: yap-arıK < yaparız (4/51), besle-riK < besleriz (4/71), bil-meziK < bilmeyiz (5/56), bil-meK < bilmeyiz (6/158), de-riK < deriz (7/118), gede-riK < gideriz (8/13), aç ĝal-lıK < aç kalırız (8/22), vur-ruK < vururuz (9/14).

2. Çoğul Şahıs: bil-irsiñiz < bilirsiniz (4/56), alabil-ir misiñiz < alabilir misiniz (10/17).

3. Çoğul Şahıs: de-ller < derler (1/82) gel-irler (4/19), ataş ĝay-allar < ateş yakarlar (6/41), ĝıvrad-ıllar < kıvratırlar (7/34), sañ-allar < sanarlar (8/67), sürüKle-ller < sürüklerler (9/125), vur-ullar < vururlar (14/48), yaḫ-allar < yakarlar (16/46), de-ller < derler (18/46).

3.5.1.2.1.2. Şimdiki Zaman Çekimi ve Yöre Ağzında Kullanılışı

Şahıs	Olumlu Çekim	Olumsuz Çekim
1. Tekil şahıs	-yom	-mIyom/-mUyom
2. Tekil şahıs	-yoñ	-mIyoñ/-mUyoñ
3. Tekil şahıs	-yo	-mIyo/-mUyo
1. Çoğul şahıs	-yoK/-yoḫ/-yoz	-mIyoḫ/-mUyoḫ/-mIyoK/-mUyoK
2. Çoğul şahıs	-yoñuz	-mIyoñuz/-mUyoñuz
3. Çoğul şahıs	-yolar	-mIyolar/-mUyolar

1. Tekil Şahıs: Şimdiki zaman eki -yor'daki -r sesi genellikle bütün şahıslarda düşürülür: varı-yom < varıyorum (1/145), gedi-yom < gidiyorum (2/34), annaTı-yom < anlatıyorum (4/53), anna-mıyom < anlamıyorum (5/1), baḳı-yom < bakıyorum (8/29), sıK-mıyom < sıkmıyorum (9/22), bili-yom < biliyorum (11/10), bil-miyom < bilmiyorum (14/106), düzü-yom < diziyorum (16/2), ĝo-yom < koyuyorum (17/39).

2. Tekil Şahıs: sȭlü-yoñ < söylüyorsun (1/76), nereydi-yoñ < nere gidiyorsun (2/33), alı-yoñ < alıyorsun (3/20), yu-yoñ < yuyorsun (7/101), di-yoñ < diyorsun (8/67), sevi-yoñ < seviyorsun (17/7).

3. Tekil Şahıs: veri-yo < veriyor (1/41), beKli-yo < bekliyor (2/6), gėdi-yo < gidiyor (3/2), yapı-yo < yapıyor (6/7), dön-müyō < dönmüyor (7/225), biT-miyo < bitmiyor (8/65), ĝıvranı-yo < kıvranıyor (9/21), söḫülü-yo < sökülüyor (12/136), soru-yo < soruyor (13/5), kesi-yo < kesiyor (14/16), göçü-yo < göçüyor (15/26), beñze-miyo < benzemiyor (17/4), dolanı-yo < dolanıyor (18/3), di-yo < diyor (18/11).

1. Çoğul Şahıs: dutu-yoK < tutuyoruz (2/24), bili-yoK < biliyoruz (4/4), yaşı-yoK < yaşıyoruz (5/52), yapı-yoK < yapıyoruz (6/8), bölü-yoz < bölüyoruz (8/91), bil-miyoK < bilmiyoruz (9/38), yavları-yoK < yalvarıyoruz (10/71), gedi-yoK < gidiyoruz (13/21).

2. Çoğul Şahıs: diñeld-iyoñuz < dineltiyorsunuz (1/149), ālı-yoñuz < ağlıyorsunuz (2/12), ĝonu-yoñuz < konuyorsunuz (7/21).

3. Çoğul Şahıs: gede-miyolar < gidemiyorlar (1/6), ālaşı-yolar < ağlaşıyorlar (2/12), götürü-yolar < götürüyorlar (5/38), söḫü-yolar < söküyorlar (6/8), geT-miyolar < gitmiyorlar (7/15), di-yolar < diyorlar (13/4), düşü-yolar < düşüyorlar (14/18), barı-yolar < varıyorlar (15/82).

3.5.1.2.1.3. Görülen Geçmiş Zaman Çekimi ve Yöre Ağzında Kullanılışı

Şahıs	Olumlu Çekim	Olumsuz Çekim
1. Tekil şahıs	-dIm/-dUm	-mAdIm
2. Tekil şahıs	-dIñ/-dUñ	-mAdIñ
3. Tekil şahıs	-dI/-dU	-mAdI
1. Çoğul şahıs	-dIK/-dUK/-dIḫ/-dUḫ	-mAdIK/-mAdIḫ
2. Çoğul şahıs	-dIñIz/-dUñUz	-mAdIñIz
3. Çoğul şahıs	-dIlAr/-dUlAr	-mAdIlAr

1. Tekil Şahıs: ĝullan-madım < kullanmadım (1/3), unuT-dum < unuttum (4/26), ver-dim (5/47), dȱş-Tüm < dövüştüm (6/9), yeriT-dim < yürüttüm (7/17), oḫu-dum < okudum (8/3), ḳaK-dım < kalktım (11/4), var-dım (13/1), aT-dım < attım (14/34), düz-düm < dizdim (16/5), iste-medim (17/1), ĝır-dım < kırdım (18/7).

2. Tekil Şahıs: söyle-diñ < söyledin (1/63), var-dıñ < vardın (3/90), al-dıñ < aldın (5/46), āna-dıñ < analdın mı (7/53), yañıl-dıñ < yanıldın (8/10) bil-mediñ < bilmedin (10/42), gelin◡ol-duñ < gelin oldun (11/2), sürdür-düñ < sürdürdün (14/32), geT-diñ < gittin (16/74).

3. Tekil Şahıs: baK-dı < baktı (1/91), gönder-di (2/38), ĝırıl-dı < kırıldı (4/20), arḫa çıḫ-dı < arka çıktı (6/14), yatır-madı (7/20), uŞ-du < uçtu (9/19), zoral-dı (10/51), geş-Ti < geçti (16/5), yazıl-dı (18/11).

1. Çoğul Şahıs: al-dıḫ < aldık (1/4), kes-tiK < kestik (2/31), güT-düK < güttük (3/5), getir-dik (4/40), evlen-diK < evlendik (5/19), dur-duK < durduk (6/33), ĝaynaT-dıḫ < kaynattık (7/7), gir-dik (9/15), yerreş-diK < yerleştik (10/38), ulaş-dıḫ < ulaştık (12/1), yaT-dıK < yattık (13/7), duy-madıK < duymadık (14/1), geT-diK < gittik (15/5), gelin◡ol-duK < gelin olduk (16/29).

2. Çoğul Şahıs: ĝovala-dıñız < kovaladınız (1/75), dolan-madıñız mı < dolanmadınız mı (3/86), çār-dıñız < çağırdınız (14/33), gel-mediñiz < gelmediniz (15/6).

3. Çoğul Şahıs: dōra-dılar < doğradılar (1/51), iste-diler (2/36), sal-madılar (3/36), ĝo-dular < koydular (4/12), ayırT-dılar < ayırttılar (5/19), daḫ-dılar < taktılar (6/13), çeḫil-diler < çekildiler (7/315), getir-diler (8/11), ĝapaT-dılar < kapattılar (10/54), ver-diler (12/36), isTe-diler < istediler (16/1), çıḫarT-dılar < çıkarttılar (17/34).

3.5.1.2.1.4. Duyulan Geçmiş Zaman Çekimi ve Yöre Ağzında Kullanılışı

Şahıs	Olumlu Çekim	Olumsuz Çekim
1. Tekil şahıs	-mIssIm/-mUssUm	-mAmIssIm
2. Tekil şahıs	-mIssIñ/-mUssUñ/-IKsIñ/-UKsUñ	-mAmIssIñ/-mAyIKsIñ
3. Tekil şahıs	-mIş/-mUş/-IK/-UK	-mAmIş/-mAyIK
1. Çoğul şahıs	-mIssIK/-mUssUK	-mAmIssIK
2. Çoğul şahıs	-mIssIñIz/-mUssUñUz	-mAmIssIñIz/-mAyIKsIñIz
3. Çoğul şahıs	-mIşlAr/-mUşlAr/-IKlAr/-UKlAr	-mAmIşlAr/-mAyIKlAr

Yöre ağzında, standart dilden farklı olarak duyulan geçmiş zaman -mIş/-mUş eklerinin yanında bir de -IK/-UK eklerinin kullanıldığı görülür. Bu, sistemli bir durumdur. Yöre ağzında -mIş/-mUş ve -IK/-UK ekleri birlikte kullanılır.

1. Tekil Şahıs: de-missim < demişim (4/99), emme-mişim (7/51), çō-mussum < çocukmuşum (7/123), yañıl-mışım < yanılmışım (8/9), dut-mussum < tutmuşum (9/83).

2. Tekil Şahıs: ĝıriP◡ol-uKsuñ < grip olmuşsun (3/81), ey◡et-missiñ < iyi etmişsin (8/97), gel-missiñ < gelmişsin (18/32), gör-müşsüñ < görmüşsün (18/32), ol-mussuñ < olmuşsun (18/32).

3. Tekil Şahıs: yaP-mış < yapmış (1/2), al-mış (2/26), geT-miş < gitmiş (3/41), geçir-miş (6/47), ĝaç-ıK < kaçmış (6/113), en-iK < inmiş (7/11), yerreş-miş < yerleşmiş (7/110), ĝuy-muş < kuymuş (8/108), atīdı < at-ık idi < atmış idi (9/132), ạ̄dir-miş < eğdirmiş (11/14), bitir-miş (13/16), yetiş-miş (14/54), yaz-mış (15/70), gel-iK < gelmiş (16/6), çıḫ-mış < çıkmış (17/12), çıḫ-ıḫ < çıkmış (17/28), yaz-ıḫ < yazmış (18/1).

1. Çoğul Şahıs: geT-missiK < gitmişiz (5/4), ĝur-muşuK – kurmuşuz (10/37), yaḫalan-mıssıK < yakalanmışız (17/23).

2. Çoğul Şahıs: bir ceạllik yaP-mışsıñız < bir cahillik yapmışsınız (6/135).

3. Çoğul Şahıs: düşür-müşler (1/85), ĝal-mışlar < kalmışlar (4/20), yaz-ıḫlar < yazmışlar (4/24), köm-müşler < gömmüşler (6/74), zehirre-mişler < zehirlemişler (7/151), çār-mışlar < çağırmışlar (8/7), geT-mişler < gitmişler (14/40), hırsızla-mışlar (15/114), ged-mişler < gitmişler (17/25).

3.5.1.2.1.6. Gelecek Zaman Çekimi ve Yöre Ağzında Kullanılışı

Şahıs	Olumlu Çekim	Olumsuz Çekim
1. Tekil şahıs	-AcẠ̄m/-IcIym/-UcUym	-mIyAcẠ̄m/-mUyAcAm/-mAycIym
2. Tekil şahıs	-AcẠ̄ñ/-IcIñ/-UcUñ/-ycIñ	-mIyAcẠ̄ñ/-mUyAcĀñ/-mAycIñ
3. Tekil şahıs	-AcAK/-IcI/-UcU	-mIyAcAK/-mAycI
1. Çoğul şahıs	-AcẠ̄K/-IcIyK/-UcUyK	-mIyAcAK/-mUyAcAK/-mAycIyK
2. Çoğul şahıs	-AcẠ̄ñIz/-IcIñıZ/-UcUñuZ	-mIyAcĀñIz/-mUyAcĀñIz/ -mAycIñıZ
3. Çoğul şahıs	-AcAKlAr/-IcIlAr/-UcUlAr	-mUyAcAKlAr/-mIyAcAKlAr/ -mAycIlAr

Gelecek zamanın çekimi, Nurhak ve yöresi ağzında standart dile göre çok değişken bir yapı arz eder. Hem olumlu çekimlerde hem de olumsuz çekimlerde yazı dilindeki -

AcAk ekinin yanında -cI/-IcI/-UcU eklerinin de kullanıldığı görülür. Bu ekler, daralmaya veya yuvarlaklaşmaya uğrayarak -AcAk eklerinin bir başka şeklini oluşturmuştur. Bu değişim yöre ağzında sistemli bir durum arz eder. Bununla birlikte -AcAK ekinin sonundaki /k/ sesi de genellikle düşürülür.

1. Tekil Şahıs: ver-ecạ̄m < vereceğim (1/112), ged-iciym < gideceğim (3/42), yaptır-acām < yaptıracağım (4/65), al-ıcıym < alacağım (5/30), çal-acām < çalacağım (6/121), de-yciym < diyeceğim (7/1), ged-ecạm < gideceğim (8/83), yap-ıcıym < yapacağım (12/68), nid-iciym < ne edeceğim (14/70).
2. Tekil Şahıs: ḥayla ĝovala-ycıñ "nasıl kovalayacaksın" (1/76), çaḫ-ıcıñ < çakacaksın (1/98), ĝonuşdur-ucuñ < konuşturacaksın (3/20), de-yciñ < diyeceksin (4/6), ĝo-ycuñ < koyacaksın (5/18), ĝoḳud-ucuñ < kokutacaksın (7/24), báKley-eceKsiñ < bekleyeceksin (7/277), ged-ecạ̄ñ < gideceksin (8/107), ıḫrarıñ⌣al-ıcıñ < ikrarını alacaksın (10/11), annaT-acaKsıñ < anlatacaksın (14/4), hesaP⌣ed-iciñ < hesap edeceksin (15/98), ver-iciñ < vereceksin (16/32), gez-iciñ < gezeceksin (18/26).
3. Tekil Şahıs: ged-ecek < gidecek (1/28), misaFir yap-ıcı < misafir yapacak (1/74), ol-ucu < olacak (3/79), dạ̄ci < değ-ecek (5/33), ged-ici < gidecek (6/58), ısır-ıcı < ısıracak (9/108), neyd-ici < ne edecek (10/87), n⌣ōl-ucu < ne olacak (12/136), çıḫ-ıcaK < çıkacak (14/35), al-ıcı < alacak (16/16), ĝal-acaK < kalacak (18/25).
1. Çoğul Şahıs: ver-iciyḵ < vereceğiz (2/25), var-ıcıyK < varacağız (3/35), yap-ıcıyK < yapacağız (4/51), çek-ecạ̄K < çekeceğiz (6/35), ye-yciyK < yiyeceğiz (6/136), as-ıcıyK < asacağız (12/91), ged-iciyK < gideceğiz (13/19).
2. Çoğul Şahıs: kes-iciñiz < keseceksiniz (2/23).
3. Çoğul Şahıs: ged-iciler < gidecekler (6/36), dut-ucular < tutacaklar (16/16), getir-iciler < getirecekler (16/77).

3.5.1.2.2. Dilek (Tasarlama) Kipleri

Fiilin gerçekleşmediğini, düşünce aşamasında bulunduğunu bildiren çekimlenmiş fiil kalıplarıdır. Zaman bildirmezler. Yöre ağzındaki genel durumu şu şekildedir:

3.5.1.2.2.1. İstek Kipinin Çekimi ve Yöre Ağzındaki Kullanılışı

Şahıs	Olumlu Çekim	Olumsuz Çekim
1. Tekil şahıs	-Am/-Iym/-Uym/-ym	-mAym/-mIyAm/-mUyAm
2. Tekil şahıs	-AsIñ	-mAyAsIñ/-mIyAsIñ/-mUyAsIñ
3. Tekil şahıs	-A	-mIyA/-mUyA
1. Çoğul şahıs	-AK	-mIyAK/-mUyAK
2. Çoğul şahıs	-AsIñIz	-mAyAsIñIz/-mIyAsIñIz/-mUyAsIñIz
3. Çoğul şahıs	-AlAr	-mIyAlAr/-mUyAlAr

1. Tekil Şahıs: neTd-uym < ne tutayım (1/14), de-ym < diyeyim (4/16), ĝadañ◡al-ıym < kadanı alayım (5/47), başıñ◡ārıT-maym < başını ağrıtmayayım (7/280), ĝonuş-am < konuşayım (10/34), sō̄le-ym < söyleyeyim (11/1).

2. Tekil Şahıs: saT-mıyasıñ < satmayasın (8/31).

3. Tekil Şahıs: ne annad-a < ne anlata (10/1), bozdur-a < bozdura (18/49).

1. Çoğul Şahıs: ne bil-eK < ne bilelim (14/99) nėyd-eK < ne edelim (17/29).

2. Çoğul Şahıs: al-aydıñız < ala idiniz(Md).

3. Çoğul Şahıs: onnar da gel-elerdi < onlar da geleler idi(Md).

3.5.1.2.2.2. Emir Kipinin Çekimi ve Yöre Ağzındaki Kullanılışı

Şahıs	Olumlu Çekim	Olumsuz Çekim
1. Tekil şahıs	-Am/-AyIm/-Iym/-Uym/ -ym	-mAym/-mIym
2. Tekil şahıs	Eksiz ve -n dönüşlülük eki	-mA
3. Tekil şahıs	-sIñ/-sUñ/-A	-mAsIñ
1. Çoğul şahıs	-AK	-mIyAK/-mUyAK
2. Çoğul şahıs	-Añ/-Iñ/-Uñ/-ñ	-mAñ/-mAyIñ
3. Çoğul şahıs	-sIñlAr/-sUñlAr	-mAsIñlAr

1. Tekil Şahıs: bul-uym < bulayım (2/2), şeyd-iym < şey edeyim (3/51), arā-ym < arayayım (6/66), gel-em < geleyim (6/67), yaz-ıym < yazayım (8/9), ḳaḫ-ıym < kalkayım (9/42), var-am < varayım (17/16).

2. Tekil Şahıs: ạ̄leşme < eğleşme < "bekleme" (1/135), baḳ < bak (2/7), oḫuT < okut (3/44), dōma < doğma (4/25), çıḫarTma < çıkartma (5/61), yė < ye (6/61), bürü-n < "örtün, -n dönüşlülük eki" (7/93), sürü-n (8/38), ḳaḫma < kalkma (9/43), çalış (10/48), ĝusụre baKma < kusura bakma (13/22), ĝaç < kaç (14/48), al (16/40), ĝo-ma < koyma (17/16), çez < çöz (18/18).

3. Tekil Şahıs: gel-mesiñ < gelmesin (1/34), kes-siñ < kessin (2/22), yaT-sıñ < yatsın (5/22), ayırT-sıñ < ayırtsın (8/82), baK-sın < baksın (9/21), çıK-sıñ < çıksın (11/2), ye-siñ < yesin (14/45), ĝaċ-sıñ < kaçsın (15/116), ạ̄siñ < eğ-sin (18/5).

1. Çoğul Şahıs: çal-aK < çalalım (1/123), āla-mıyaK < ağlamayak < ağlamayalım (2/19), sildir-miyeK < sildirmeyelim (4/14), yol-áḫ < yolalım (6/67), ĝonuş-aK < konuşalım (8/31), ĝoy-aK < koyalım (9/14).

2. Çoğul Şahıs: ĝır-ıñ < kırın < "kesin" (1/144), ged-iñ < gidin (2/25), ser-meñ < sermeyin (5/23), dut-uñ < tutun (6/107), ĝō-ñ < kovun (7/11), ver-iñ < verin (8/8), de-meñ < demeyin (14/35), geT-meñ < gitmeyin (15/21), sõle-ñ < söyleyin (18/38).

3. Çoğul Şahıs: hayrıma ver-siñler < hayrıma versinler (17/26).

3.5.1.2.2.3. Dilek-Şart Kipinin Çekimi ve Yöre Ağzındaki Kullanılışı

Şahıs	Olumlu Çekim	Olumsuz Çekim
1. Tekil şahıs	-sAm	-mAsAm
2. Tekil şahıs	-sAñ	-mAsAñ
3. Tekil şahıs	-sA	-mAsA
1. Çoğul şahıs	-sAK	-mAsAK
2. Çoğul şahıs	-sAñIz	-mAsAñIz
3. Çoğul şahıs	-sAlAr	-mAsAlAr

1. Tekil Şahıs: var-sam (1/14), sor-sam (1/61), otur-sam (7/278), bul-sam (14/73), bulabil-sem (14/74).

2. Tekil Şahıs: bil-señ < bilsen (1/61), ver-señ < versen (2/29), ver-meseñ < vermesen (8/12), döǫş-señ < dövüşsen (8/42), ne yėr-señ ye < ne yersen ye (8/53), al-sañ < alsan (8/74), gey-señ < giysen (12/135), gör-señ < görsen (14/38).

3. Tekil Şahıs: yer◡ol-sa < yer olsa (1/106), ver-se (2/4).

1. Çoğul Şahıs: uzan-saḳ < uzansak (6/38), düşür-sek (6/38), ye-seK < yesek (8/22).

2. Çoğul Şahıs: uyu-sañız < uyusanız (Md), ver-señiz < verseniz (Md).

3. Çoğul Şahıs: de-seler◡idi < deseler idi (8/87), al-salar (Md).

3.5.1.2.2.4. Gereklilik Kipinin Çekimi ve Yöre Ağzındaki Kullanılışı

Şahıs	Olumlu Çekim	Olumsuz Çekim
1. Tekil şahıs	-mAlIym	-mAmAlIym
2. Tekil şahıs	-mAlIsIñ	-mAmAlIsIñ
3. Tekil şahıs	-mAlI	-mAmAlI
1. Çoğul şahıs	-mAlIyK	-mAmAlIyK
2. Çoğul şahıs	-mAlIsIñIz	-mAmAlIsIñIz
3. Çoğul şahıs	-mAlIlAr	-mAmAlIlAr

Yöre ağzında yazı dilindeki bu çekimli kullanımdan ziyade "gerek, mecbur, zorunda, lazım" vb. kelimeler kullanılmaktadır: meCbur gediciñ < mecbur gideceksin (8/19), meCbursuñ yaTmıya < mecbursun yatmaya (8/43), bilmeñ lāẓım bilmen lazım (10/41).

Metinlerimizde ve yöre ağzında az da olsa çekimli kullanımlar da vardır:

1. Tekil Şahıs: gel-meliym < gelmeliyim (5/56).

2. Tekil Şahıs: al-malısıñ (Md).

3. Tekil Şahıs: ne annaT-malı < ne anlatmalı (8/36).

1. Çoğul Şahıs: ser-meliyk < sermeliyiz (5/24), izin al-malıyK < izin almalıyız (16/38).

2. Çoğul Şahıs: yaz-malısıñız (Md).

3. Çoğul Şahıs: at-malılar (Md).

3.5.2. Fiil Yapım Ekleri

Eklendiği fiillerden yeni bir fiil yapan ya da eklendiği isimleri tür değişikliğine uğratarak fiile dönüştüren eklerdir. Nurhak ve yöresi ağızlarında tespit edebildiğimiz fiil yapım ekleri şunlardır:

3.5.2.1. Fiilden Fiil Yapım Ekleri:

Yöre ağzında sıklıkla kullanılan ve metinlerde tespit edebildiğimiz fiilden fiil yapım ekleri şunlardır:

a. -AlA- ĝov-ala-dı-ñız < kovaladınız (1/75), ĝuv-ala-r-dı-K < kovalardık (4/82), silk-ele-n-ir idi < silkelenir idi (5/34), dep-ele-l-ler-dī < tepelerler idi (12/61).

b. -Ar-: Geçişlilik bildiren çatı ekidir: çıķ-ar-T-dıķ < çıkarttık (1/136).

c. -DIr-/-Dur-: Ettirgenlik ekidir. Başkasına yaptırma anlamı taşır. İşlek bir ektir: duT-dur-u-yo-lar < tutturuyorlar (1/88), ĝonuş-dur-ucu-ñ < konuşturacaksın (3/20), öl-dür-dü-m < öldürdüm (4/92), bin-dir-il-ler-di < bindirirler idi (5/31), yap-tır-dı-m < yaptırdım (6/19), en-dir-di < indirdi (7/21), aT-dır-dı-lar < attırdılar (9/129), yeẖin-dir-il-ler-di < yekindirirler idi (12/44), ĝoş-dur-maz-ımış < koşturmaz imiş (14/29), yaz-dır-mış < yazdırmış (14/78), vur-dur-u-yo < vurduruyor (15/35), boz-dur-a < bozdura (18/49).

ç. -IK-/-UK-/-k-: İşlek olmayan eklerdendir. Dönüşlülük eki işlevinde de kullanılır: sürü-k-le-di-K < sürükledik (6/49), gör-ük-ür-dü < görükürdü (12/59).

d. -Il-/-Ul-: Eklendiği fiilde genellikle edilgenlik eki olarak kullanılır. İşlek bir ektir: çek-il-dik < çekildik (1/129), ĝon-ul-du < konuldu (1/140), yaz-ıl-mı-yo-du < yazılmıyordu (1/30), bozulmayK < boz-ul-ma-y-ık (5/46), ĝat-ır-ır < katılır (6/146), yay-ıl-dı < yayıldı (7/12), ayır-ıl-sa-ñ < ayrılsan (12/12), eş-il-i < eşili (17/32), ĝur-ul-muş < kurulmuş (8/130), bük-ül-müş < bükülmüş (18/19).

e. -In-/-Un-: Dönüşlülük veya edilgenlik işlevleri olan bir ektir: çal-ın-mış < çalınmış (1/152), gör-ün-mez-di < görünmez idi (7/73), böl-ün-süñ < bölünsün (18/38).

f. -Ir-/-Ur-: Ettirgenlik bildirir, işlek bir ektir: göç-ür-ül-ler-di < göçürürler idi (1/119), bişiriyoK < piş-ir-i-yor-uz (3/8), ĝaç-ır-dı-m < kaçırdım (4/42), iç-ir-il-ler-di < içirirler idi (5/31), düş-ür-ecạK < düşürecekiz (6/38) yit-ir-di-k < yitirdik (6/120), bas-ır-ıK < basırık (9/26), yėt-ir-e < yetire (10/48), ĝaç-ır-ı-yor < kaçıyrıyor (14/6), iç-ir-di < içirdi (14/70), geç-ir-di < geçirdi (17/38).

g. -Iş-/-Uş-: İşteşlik bildiren çatı ekidir. Eklendiği fiile birliktelik, karşılıklı yapma, oluş gibi anlamlar katan işlek bir ektir: çek-iş-i çek-iş-i < çekişi çekişi (4/92), dọ̄şTüK < döv-üş-tü-k (6/13), sav-úş-tır-dı-ḳ < savuşturduk (6/106), yet-iş-i-yo < yetişiyor (7/4), ĝar-ış-Tı-m < karıştım (7/310), sıḫ-ış-Tı-mı-y-dı < sıkıştımıydı (7/345), gül-üş-Tü-ler < gülüştüler (8/13), çọk-üş-ür < çöküşür (9/125), sav-ış-Tı-m < savuştum (14/63), öt-üş-ür < ötüşür (17/41).

ğ. -mA-/-mI-/-mU-: Olumsuzluk eki olarak da bilinen bu ek, fiillerin ve fiilimsilerin olumsuz anlam kazanmalarını sağlar: gel-mi-yo < gelmiyor (2/11), ĝal-ma-mış < kalmamış (5/7), em-me-miş-im < emmemişim (7/51), gör-mü-yo < görmüyor (9/28). yasl◡olmuyan < yaslı ol- mu-y-an (17/3), dur-ma < durma (18/32).

h. -n-: Dönüşlülük eki ve edilgenlik ekidir: uza-n-sa-ḳ < uzansak (6/38), dola-n-ır < dolanır (6/62), yasla-n-dı-m < yaslandım (8/71), toPla-n-ır-dı-K < toplanırdık (9/116), bāla-n-a-ma-ñ < bağlanamazsın (10/12), daya-n-dı < dayandı (10/32), yaḫala-n-mıs-sıK < yakalanmışız (17/23).

ı. -ş-: İşteşlik bildiren bir ektir: ạ̄le-ş-me < eğleşme (1/135), ĝarşıla-ş-Tı-K < karşılaştık (13/17).

i. -T-/-(I)T-/-(U)T-: Başkasına yaptırma anlamı katan çatı ekidir. İşlek bir ektir. Bazı örneklerde tonlulaşma görülür: anna-t-ıl-lar-dı < anlatırlar idi (2/42), sōduyoK < soğu-t-yor-uz (3/10), çevir-T-dir-di < çevrittirdi (4/55), bārtmadıḳ < bağır-t-ma-dı-k (6/49),

ĝayna-T-dı-ḫ < kaynattık (7/7), ĝoḳ-uT-ur < kokutur (7/12), oTla-t-ır-dı-ḳ < otlatırdık (7/83), ayır-d-ı-yo-m < ayırtıyorum (8/97), şaş-ır-T-mış < şaşırtmış (9/158), ĝapa-T-dı-lar < kapattılar (10/54), sarK-ıd-ıl-lar-dı < sarkıtırlar idi (12/47), şapıla-T-dı < şaplattı (12/59), gey-id-il-ler-di < giyitirler idi < giydirirler idi (16/67), beKle-d-ib < bekletip (18/49).

3.5.2.2. İsimden Fiil Yapım Ekleri

İsim kök veya gövdelerinden fiiller türeten eklerdir. Bu ekler, temel iki tür olan isim ve fiiller arasında geçişleri ve oluşumları sağlayan eklerdir. Yani tür farklılıkları oluşturan eklerdir. Yöre ağzında sıklıkla kullanılan ve metinlerde tespit edebildiğimiz isimden fiil yapım ekleri şunlardır:

a. +A-: Kullanımı birkaç örnekle sınırlı bir ektir: yaş+a-dı-ḫ < yaşadık (1/105), oyn+a-r-dı-ḫ < oynar idik (4/76).

/y/ ünsüzünün etkisiyle daralan +A- ekinin +I- şekline döndüğü görülür: yaş+ı-yo-lar < yaşıyorlar (7/85).

b. +Al-: Eklendiği sıfatlardan fiil yapan bir ektir: düz+el-înci+k < düzelince (1/67), diñeldiyoñuz < dik+el-di-yor-sunuz (1/149), çoaldı < çok+al-dı (7/295), zor+al-dı < zoraldı (10/51), dar+al-ır-dı < daralır idi (12/45).

c. +Ar-: İşlek olmayan bir ektir: suv+ar-dı-m < "suladım" (Md).

ç. +At-: İşlek olmayan bir ektir: yön+eT-me+(s)i < yönetmesi (15/17), göz+eT-me+(s)i < gözetmesi (Md).

d. +DA-: Yansıma isimlerden fiiller türeten bir ektir: kipır+da-dı < kıpırdadı (1/136), patır+da-dı < patırdadı (9/30), fiñgir+de-di < fingirdedi (Md).

e. +IK-: İşlek olmayan bir ektir: ac+ıK-dı-m < acıktım (8/106), gec+iK-di < gecikti (Md).

f. +KUr-: İşlek olmayan bir ektir. Yansıma sözcüklerden fiil türeten bir ektir: hȭ+kürmek < höykürmek "zikir çekmek" (Md).

g. +lA-/+rA-: Hem yöre ağzının hem de yazı dilinin en işlek isimden fiil yapım eklerinden biridir. İlerleyici ve gerileyici benzeşmelerle ekin +rA- şekli de gelişmiştir: yük+le-l-ler < yüklerler (1/120), pat+la-r-dı < patlardı (3/32), laf+la-r < laflar (3/68), su+la-r-dı-ḫ < sulardık (3/73), besleriK < bes+le-r-ik (4/71), duz+la-dı-K < tuzladık (4/99), kül+le-r i-di-k < küller idik (5/68), top+la-n-dı-K < toplandık (6/40), tekiş+le-di-m < tekişledim (6/99), zehir+re-miş-ler < zehirlemişler (7/147), buaz+la-dı-ñ < boğazladın (8/59), od+la-l-lar-dı < odlarlar idi (12/58), el+le-me-ñ < ellemeyin (14/45), hırsız+la-mış-lar < hırsızlamışlar (15/114), ĝına+la-l-lar < kınalarlar (16/46).

Bazı örneklerde /y/ ünsüzünün daraltıcı etkisiyle düz geniş /a/ veya /e/ ünlüsünün düz dar /ı/ veya /i/ ünlüsüne dönüştüğü görülür: iş+li-ye < işleye (1/47), baş+lı-yo < başlıyor (2/6), ısmar+lı-yo < ısmarlıyor (17/42).

Bir örnekte /y/ ünsüzünün etkisiyle düz geniş /a/ ünlüsünün yuvarlak dar /u/ ünlüsüne dönüştüğü görülür: hoP+lu-y-araK < hoplayarak (14/62).

ğ. +lAn-/+nAn-: +lA- ekiyle kurulmuş geçişli ve geçişsiz fiillerin bazıları -n- dönüşlülük ekiyle genişletilerek +lAn- biçiminde kaynaşmış ve bir birleşik ek oluşturmuştur.[77] Ekin +nAn- şekli ilerleyici ve gerileyici benzeşmelerle ortaya çıkmıştır. İşlek eklerdendir: yön+nen-ince < yönlenince (2/40), yaşlanmış mıyım < yaş+lan-mış mı-y-ım (5/4), evlenecā̇m < ev+len-ece(k)ğ-im (6/28), ḥavas+lan-dı-K < heveslendik (7/22), hız+lan-ıP < hızlanıp (7/92), ĝayıd+lan-ma-ñ < kayıtlanmayın (9/150), aḳıl+lan-dı < akıllandı (14/67), ȫke+len-inci < öfkelenince (15/117).

h. +lAş-/+rAş-: +lAn- ekinde olduğu gibi +lA- ve -ş- birleşmesiyle oluşan bir birleşik ektir. Ekin +rAş- şekli ilerleyici benzeşmeye oluşmuştur: yer+reş+miş < yerleşmiş (7/110), sünni+leş-Ti-K < sünnileştik (15/7), melil+leş-Ti < melilleşti (15/133).

ı. +sA-: İşlek olmayan bir ektir: su+sa-dı < susadı (Md).

[77] Bkz. Korkmaz, TTGŞB, s. 119.

i. +sIn-/+sUn-: İşlek olmayan bir ektir: az+sın-dı < azsındı (Md), yüK+sün-dü < yüksündü (Md).

3.6. EK FİİL

Türkçede şekil ve zaman ekleri ve bu eklerle yapılan dokuz fiil kipi vardır. Türkçedeki bütün fiil kök ve gövdeleri çeşitli çekim fonksiyonları için bu ekleri alır, bu kiplere girerler. Yalnız bir fiil vardır ki bu fiil bütün şekil ve zaman eklerini değil, ancak bir kısım şekil ve zaman eklerini alabilir; bu fiilin bütün kipleri değil, ancak bazı kipleri vardır. Bu fiil eskiden *cevherî fiil*, *cevher fiili* denilen, bugün *isim fiili* veya *ana yardımcı fiil* diyebileceğimiz *i-* fiilidir. *i-* fiili Eski Türkçede *er-* şeklinde idi. Normal bir yardımcı fiil olan ve bütün kipleri bulunan *er-* fiilinin Batı Türkçesine geçerken *r*'si düşmüş *e-i* değişmesi ile vokali de değişerek *i-* şekli ortaya çıkmıştır.[78] Bu fiilin üçüncü şahsındaki ek de fiilin kendisi gibi bir akıbete uğrayarak ekleşmiştir. *tur-* yardımcı fiili de ekleşen yardımcı fiilerdendir. Yöre ağzındaki ek fiilin kullanımı yazı dilindeki gibidir. İsimleri yüklem ve basit çekimli fiileri birleşik çekimli yapmak üzere iki temel işlevi vardır.

3.6.1. Ek Fiilin İsimleri Yüklem Yapma Görevi:

İsimlerin yüklem olarak vazife yapabilmesi için muhakkak ek fiil alması gerekir. İsimlere gelen ek fiilin; geniş zaman, görülen geçmiş zaman ve duyulan geçmiş zaman olmak üzere üç çekimi isimleri yüklem yapar. Şart kipini ise yüklem yapmaz, ancak cümleye şart anlamı katar.

3.6.1.1. Ek Fiilin Geniş Zaman Çekimi:

Bu kip, Eski Türkçedeki *er-ür men, er-ür-sen* vb. geniş zaman çekimlerindeki *er-* yardımcı fiili ile geniş zaman gösteren *-ür* ekinin birbirleriyle kaynaşarak eriyip kaybolması ve çekimde şahıs gösteren *men, sen* zamirlerinin de birer birer ek kalıntısı hâlinde devamı ile oluşmuştur. Üçüncü şahıs çekimlerinde başka bir ek kullanılır. Bu ek

[78] Bkz. Ergin, TDB, s. 314-316.

de yine Eski Türkçedeki *tur-* yardımcı fiilinin geniş zaman çekiminden *tur-ur* > *dur-ur* > *-Dır/-Dur* değişimine uğramış biçimidir.[79]

1. Tekil Şahıs: ufaK çocūm < ufak çocuk-um (1/142), nüFusda ahmeT-im < nüfusta Ahmet'im (4/2), doḫuz yüz otuz ikiliym < dokuz yüz otuz ikili-y-im (6/3), feḷanıñ geliniym < falanın gelini-y-im (7/14), davşan avcısıym < tavşan avcısı-y-ım (7/301), alTmış dördüñ içindeym < altmış dördün içinde-y-im (8/2), ben de allah ĝulu-y-um < ben de Allah kuluyum (11/15), elbisTannıym < Elbistanlı-y-ım (13/17), doḫuz yüz otuz üşlüym < dokuz yüz otuz üçlü-y-üm (15/108), beşĪñ içindeym < beşiğin içinde-y-im (16/2).

2. Tekil Şahıs: sen ufaK-sıñ < sen ufaksın (4/101), sen gencecīdiñ < sen gencecik idin (5/5), yalan-sıñ < yalansın (5/17), dōru mu-suñ < doğru musun (8/33), meCbur-suñ < mecbursun (8/43), kimiñ ki ümmeti-siñ < kimin ki ümmetisin (10/43), īsan dāḷ-siñ < insan değilsin (10/63), suŞlu-suñ < suçlusun (16/74), ünü böyüK bir yayla-sıñ < ünü büyük bir yaylasın (18/5).

3. Tekil Şahıs: su yoḫ < su yoktur (1/10), babam sā < babam sağdır (2/8), burda dāḷ < burada değil-dir (4/29), o eşşeKlik < o eşeklik-tir (7/39), o güc yoK-dur < o güç yoktur (8/48), onnar bir āşıK < onlar bir âşık-tır (10/28), şarK-dur < şarktır (18/6).

1. Çoğul Şahıs: emmideş-iK < emmideşiz "amca oğluyuz" (1/61), biz sāḳ < biz sağ-ık < biz sağız (2/9), çoban-ıK < çobanık "çobanız" (4/88), gencecīdi-K < gencecik idik (5/6), var-ıK < varız (6/33), sulaKdayK < sulakta(y)-ık "sulaktayız" (7/10).

2. Çoğul Şahıs: yaşlısıñ-ız < yaşlısınız (Md), hasTa mısıñız? < hasta mısınız? (Md).

3. Çoğul Şahıs: ĝoyaKdalar < koyakta-dırlar (7/315).

3.6.1.2. Ek Fiilin Görülen Geçmiş Zaman Çekimi:

Geldiği isim veya isim görevli sözcükleri görülen geçmiş zaman anlamıyla birlikte yüklem yapan -DI/-DU ekleridir. Yöre ağzındaki kullanımı yazı dilindeki gibidir. Kendinden önceki hecelerin ünlü ve ünsüz uyumlarına uyar. Ayrı ve bitişik kullanımları vardır. Yöre ağzındaki kullanımı ve şahıslara göre çekimi şu şekildedir:

[79] Bkz. Korkmaz, TTGŞB, s. 703.

1. Tekil Şahıs: evli-ydim < evli idim (1/50), nası bi adamdım < nasıl bir adam idim (6/71) yīd◡idim < yiğit idim (6/70), genc◡idim < genç idim (8/69), şöyl◡ufaK çocūdum şöyle ufak çocuk idim (12/35).

2. Tekil Şahıs: dörT beş yaşında var mıydıñ < dört beş yaşında var mı idin (9/132).

3. Tekil Şahıs: oḫumuşluK yō-du < okumuşluk yok idi (1/18), otuz◡udu < otuz-idi (3/16), o tạmam◡ıdı < o tamam idi (4/48), benim◡idi < benim idi (5/7), evler kötüydü < evler kötü idi (6/142), ĝışlar çōdu < kışlar çok idi (7/69), iyi adam◡ıdı < iyi adam idi (8/136), güzel keKlīdi < güzel keklik idi (9/13), caKzādeydi < ocakzade idi (10/26), möhtec◡idi < muhtaç idi (12/2), ĝumandanımız◡ıdı < kumandanımız idi (13/23), yeTmiş seKsen yaşındaydı < yetmiş seksen yaşında idi (15/102), ĝına türḫüsüydü < kına türküsü idi (16/57), halıl◡ıdı < Halil idi (17/9), öyle aşīdı < öyle âşık idi (18/8).

1. Çoğul Şahıs: ufādıK < ufak idik (4/10), yayladaydıḫ < yaylada idik (7/9), babayīTdiK < babayiğit idik (12/10), barabar◡ıdıK < beraber idik (13/2), levāzım eriydiK < levazım eri idik (13/24).

2. Çoğul Şahıs: çocuKduñuz < çocuk idiniz (Md), zengindiñiz < zengin idiniz (Md).

3. Çoğul Şahıs: yoḫardalar◡ıdı < yukarıdalar idi (1/55).

3.6.1.3. Ek Fiilin Duyulan Geçmiş Zaman Çekimi:

Ek fiilin duyulan geçmiş zamandaki çekimi, ek fiilin görülen geçmiş zamandaki çekimi gibidir. Görülen geçmiş zamanda müşahidlik söz konusuyken burada rivayet söz konusudur. Ek fiilin duyulan geçmiş zaman çekimindeki ek, yöre ağzındaki fiilin duyulan geçmiş zaman kipiyle aynılık gösterir. Yöre ağzındaki kullanımı şu şekildedir:

1. Tekil Şahıs: çōmussum < çocuk imiş-im (7/123).

2. Tekil Şahıs: gözelmissiñ < güzel imiş-sin (Md).

3. Tekil Şahıs: yaşında-ymış < yaşında imiş (1/4), araplı ĝabīlesīmiş < araplı kabilesi imiş (4/8), bir maḫalle var◡ımış < bir mahalle var imiş (7/126), ā devriymiş < ağa devri imiş (7/136), āy◡ımış < ağa imiş (8/133), ordan gelmeymiş < oradan gelme imiş (9/180), şahan dāndaymış < Şahin dağında imiş (14/8), aleviymiş < alevi imiş (15/63), çōmuş < çok imiş (17/23), deviñ şeyiymiş < devin şeyi imiş (18/9).

1. Çoğul Şahıs: güçlüyK < güçlü(y)-ük “güçlüy-üz” (Md), biz yōmussuK < biz yokmuş-uk “biz yok imiş-iz” (Md).
2. Çoğul Şahıs: oḫuldaymıssıñız < okulda imiş-siniz (Md), eyiymissiñiz < iyi imiş-siniz (Md).
3. Çoğul Şahıs: baḥcadaymışlar < bahçede imiş-ler (Md), suşluymuşlar < suçlu imiş-ler (Md).

3.6.1.4. Ek Fiilin Şart Kipi Çekimi:

Nurhak ve yöresi ağzılarında, ek fiilin şart çekimi yazı dilinde olduğu gibi yüklem yapmaktan ziyade cümleye şart anlamı katmaktadır. Yöre ağzında ek fiilin şart çekiminin hem ince şekli olan “ise” hem de kalın şekli olan “ısa” birlikte kullanılır. Metinlerde tespit ettiğimiz örnekler; teklik 1. şahıs, teklik 2. şahıs ve teklik 3. şahıs çekimleridir. Çokluk çekimlerini, yöre ağzında kullanılmasına rağmen metinlerde tespit edemedik. Tespit ettiğimiz örnekler: böyȳsem < büyük isem (5/59), uyanīsa < uyanık ise (6/45), yōsay < yoksa < yok ise (7/80), böcüK var◡ısa < böcek var ise (7/101), aleviyseñ < alevi isen (10/40), sünnűyseñ < sünni isen (10/41), yazılıysa < yazılı ise (11/6), düzülüyse < dizili ise (11/6), ĝuzuluysa < kuzulu ise (11/6), sizler bizler neyse < sizler bizler ne ise (12/22), ḥasTaysaK < hasta isek (Md), ḥasTaysañız < hasta iseniz (Md), ḥasTalarsa < hasta iseler (Md).

Metinlerde tespit ettiğimiz bir örnekte, *ne* soru zamiri ek fiilin birleşik çekimine girmiştir: ney◡idiyse < ne idi ise (14/75). Kanaatimizce bu örnekteki ek fiil, yardımcı fiil özelliğini devam ettirmektedir.

3.6.1.5. Ek Fiilin Olumsuzu:

Ek fiilin isimleri yüklem yapan çekiminin olumsuzu normal fiilden farklı olarak “değil” edatı ile yapılır. Olumsuzluk bildiren değil edatı ek fiilin şahıslarını alabilir. Yöre ağzındaki kullanımına ilişkin bazı örnekler şu şekildedir: burda dāḷ < burda değil-dir (4/29), īsan dāḷ-siñ < insan değilsin (10/63).

3.6.2. Fiillerin Birleşik Kipli Çekiminde Ek Fiil:

Ek fiilin ikinci işlevi de basit kipli fiilleri birleşik kipli yapmasıdır. Bu birleşik çekim, yazı dilindeki gibidir. Birleşik çekim oluşturan ek fiilin yöre ağzındaki kullanımı ve durumu şekildedir:

3.6.2.1. Hikâye Birleşik Çekimi:

Herhangi bir tasarlama veya haber kipiyle çekimlenmiş fiile görülen geçmiş zamanda çekimlenmiş ek fiilin gelmesiyle oluşan yapıdır.

3.6.2.1.1. Geniş Zamanın Hikâyesi:

yap-ardıḫ < yapar idik (1/94), anlat-ıllardı < anlatırlar idi (2/2), çıḫ-ardı < çıkar idi (3/12), doldur-urdu < doldurur idi (4/49), ḳaḫ-ardıḫ < kalkar idik (5/11), dol-allardı < dolarlar idi (6/6), endir-irdi < indirir idi (7/4), dolan-ırdıḳ < dolanır idik (8/26), yat-ardım < yatar idim (9/2), ĝon-mazdı < konmaz idi (10/15), çalış-ırdıḫ < çalışır idik (12/10), dā-rdi < değer idi (13/4), ḥatiri sayıl-ır◡ımış < hatırı sayılır imiş (14/9), gėy-ellerdi < giyerler idi (17/2), de-rdi ḫi < der idi ki (18/7).

3.6.2.1.2. Şimdiki Zamanın Hikâyesi:

yazılmı-yodu < yazılmıyor idi (1/30), di-yodu < diyor idi (3/3), davar güdü-yodum < davar güdüyor idim (4/88), di-yodum < diyor idim (6/16), kim oḫu-yodu < kim okuyor idi (7/44), gedi-yoduK < gidiyor idik (9/11), görün-müyodu < görünmüyor idi (14/39), bil-miyoduK < bilmiyor idik (15/6), duru-yodum < duruyor idim (16/13).

3.6.2.1.3. Görülen Geçmiş Zamanın Hikâyesi:

al-dıydıK < aldı idik (1/155), getir-diydim < getirdi idim (1/155), asKer◡eyT-diydi askere gitti idi (7/213), geT-diydi < gitti idi (7/369), geT-diydiK < gitti idik (9/8), al-dıydım < aldı idim (9/70), boşa sür-düydüK < boşa sürdü idik (14/38), içeri geŞ-Tiydi < içeri geçti idi (16/9).

3.6.2.1.4. Duyulan Geçmiş Zamanın Hikâyesi:

bir türkü yaz-ıKlar◡ıdı < bir türkü yazmışlar idi (4/26), dut-uklar◡ıdı < tutmuşlar idi (9/109), atīdı < at-ık idi < atmış idi (9/132), bıçaKla-yĝ◡ıdı < bıçaklayık idi < bıçaklamış idi (13/7).

3.6.2.1.5. Gelecek Zamanın Hikâyesi:

yap-ıcıydım < yapacak idim (1/103), gel-iciydi < gelecek idi (6/18), ĝonuş-ucuydum < konuşacak idim (7/242), var-ıcıydım < varacak idim (9/33).

3.6.2.1.6. Şart-Dilek Kipinin Hikâyesi:

burd◡ol-saydı < burada olsa idi (4/28), bil-seydim < bilse idim (5/14), ol-masaydı < olmasa idi (10/13).

3.6.2.1.7. İstek Kipinin Hikâyesi:

gör-eydiñ < göre idin (3/76), baḳ-aydıñ < baka idin (3/76), dolan-aydıñız < dolana idiniz (3/87), almıy-aydıñız < almaya idiniz (8/11), otur-aydıK < otura idik (12/84).

3.6.2.1.8. Gereklilik Kipinin Hikâyesi:

lōla-malıydıḫ < loğlama idik (7/74).

3.6.2.2. Rivâyet Birleşik Çekimi:

3.6.2.2.1. Geniş Zamanın Rivayeti:

gede-mez◡imiş < gidemez imiş (1/46), ĝur-ar◡ımış < kurar imiş (6/78), ĝo-llar◡ımış < korlar imiş “koyarlar imiş” (7/174), bin-er◡imiş < biner imiş (9/121), düver◡imiş < döver imiş (13/6), at-ar◡ımış < atar imiş (14/22), ek-er◡imiş < eker imiş (15/26).

3.6.2.2.2. Şimdiki Zamanın Rivayeti:

yapı-yomuş < yapıyor imiş (6/17), duru-yomuş < duruyor imiş (14/94).

3.6.2.2.3. Duyulan Geçmiş Zamanın Rivayeti:

gel-mişler◡imiş < gelmişler imiş (6/168), ĝullarıñ eline geç-miş◡imiş < Kullar'ın eline geçmiş imiş (7/142).

3.6.2.2.4. Gelecek Zamanın Rivayeti:

ged-ecạ̄miş < gidecek imiş (Md), al-acāmış < alacak imiş (Md).

3.6.2.3. Şart Birleşik Çekimi:

3.6.2.3.1. Geniş Zamanın Şartı:

gel-mezse < gelmez ise (1/42), gör-mezlerse < görmezler ise (3/83), oḫumuşluḳ◡ol-mazsa < okumuşluk olmaz ise (4/64), çıḫ-arsam < çıkar isem (5/16), bul-ursaK < bulur isek (6/120), ekiz vur-ursañ < ikiz vurur isen (7/81), ne yė-rseñ ye < ne yer isen ye (8/53), ne bulun-ursa < ne bulunur ise (9/148), oḫu-mazsañız < okumaz iseniz (10/51), aḫ-arsa < akar ise (12/58), gör-ürseñ < görür isen (13/9), burd◡ol-ursa < burada olur ise (14/60), oyna-massañ < oynamaz isen (16/36).

3.6.2.3.2. Şimdiki Zamanın Şartı:

di-yosa < diyor ise (2/41), ne dė-yosañ < ne diyor isen (4/32), yatı-yosā < yatıyor ise (6/45), gücüñ yeT-miyosa < gücün yetmiyor ise (7/298), alı-yosañ < alıyor isen (10/5), diki-yosañ < dikiyor isen (12/110), ne yi-yosañ ye < ne yiyor isen ye (14/67).

3.6.2.3.3. Görülen Geçmiş Zamanın Şartı:

ye-seydiñ < yese idin (1/134), na zaman ĝayd◡ol-dularsa < ne zaman kayıt oldular ise (10/10), ĝaç sen◡ol-duysa < kaç sene oldu ise (9/142), o yola eyiT-diyseñ < o yola "niyetlendi" isen (10/10), gez-dim◡ise < gezdim ise (13/3), al-madıysañız < almadı iseniz (14/27), de-diyse de < dedi ise de (15/42), gel-diysem < geldi isem (16/40).

3.6.2.3.4. Duyulan Geçmiş Zamanın Şartı:

al-mıssañız < almış iseniz (Md), gör-müsseñ < görmüş isen (Md).

3.6.2.3.5. Gelecek Zamanın Şartı:

nasıl ĝayd◡ed-iciyseñ◡eT < nasıl kayıt edecek isen et (4/6), bil-iciyseñ < bilecek isen (10/39).

3.7. SORU EKİ

Fiil çekimlerinde fiillere gelen kip eklerinden sonra gelip fiilden ayrı yazılan, fiile soru anlamı katan -mI/mI-/-mU/mU- ekleridir. Yazı dilinde soru ekleri fiilden ayrı yazılırken fiilin şahıs ekleri soru ekinden sonra gelir ve soru ekine bitişik yazılır. Nurhak ve yöresi ağzında ise ses düşmesi olan fiilin şahıs ekleri soru ekinden önce gelir: annaTıym mı < anlatayım mı (4/87), yaşlanmış mıyım < yaşlanmış mıyım (5/4), ĝonuşuym mu < konuşayım mı (8/68), yarar mı (11/13).

Ancak bazı durumlarda yazı dilinden farklı olarak soru eki ya düşürülür ya da hiç kullanılmadan vurgu yoluyla veya heceyi uzatarak fiile soru anlamı katılır: her pıñarıñ bir ismi var yåvrum, ānadıñ? < her pınarın bir ismi var yavrum anladın mı? (7/189).

Yöre ağzında genellikle şahıs eki, soru ekinden önce gelerek kip ekinden hemen sonra fiile bağlanır. Bu durum genellikle ses düşmelerinin olduğu fiillerde görülür: biliyom mu ḫu < biliyor muyum ki (1/57), biliñ mi < bilir misin (1/61), biliyoñ mu < biliyor musun (7/353), tanıyoñ mu < tanıyor musun (13/16).

3.8. FİİLİMSİLER

Fiilimsiler fiillerin isim şekilleridir. Hareket kavramı taşıyabilirler, ancak çekimli fiiller gibi şahıs ekleri alarak bağımsız bir cümlede yüklem olmazlar. İsimler gibi "imek" yardımcı fiilini alarak yüklem olabilirler. Fiilimsiler hareket kavramı karşılamakla ve fiil soylu kök veya gövdelerden türemekle fiillere; cümlede isim, sıfat, bağlaç ve zarf gibi kullanılmakla isimlere benzerler.[80]

3.8.1. İsim-Fiiller:

Bu gruba giren isimler, herhangi bir varlık veya nesneyi gösterme yerine, bir oluş ve kılışın veya bir durumun adıdırlar. [81] İsim-fiiller, Ergin'e göre fiilden isim yapım ekleridir, fiilimsiler içerisinde yer almazlar.[82] Metinlerde tespit ettiğimiz örneklerden tamamen isimleşmiş olanlar fiilden isim yapım ekleri arasında verilmiştir. İsimleşmemiş olanlar ise isim-fiiller bölümünde gösterilmiştir. Nurhak ve yöresi ağızlarında görülen ve metinlerde tespit ettiğimiz isim-fiil örnekleri ve yapıları şunlardır.

a. -Iş/-Uş: Fiillerin tarzını bildiren isimlerdir. onuñ de-y-işeTleri < onun deyişleri (3/91), dō̤şümüz çekişimiz◡olmadı < döv-üşümüz çek-işimiz olmadı (4/45), oldubit-işinde beri < olup bittiğinden beri (5/49), benim duy-uşlarım (7/245), nurḫāñ ĝurul-uşu < Nurhak'ın kuruluşu (15/1).

b. -mA: Fiilin gösterdiği işin ismidir. Yöre ağzında /y/ ünsüzünün daraltıcı etkisiyle -mI şekli de gelişmiştir: dam yap-mıya < dam yapmaya (1/67), āla-mıya başlıyo < ağlamaya başlıyor (2/6), ā, bē de-mesini < a, be demesini (3/4), ĝayd◡ol-masını < kayıt olmasını (4/9), el doḫu-ması < el dokuması (5/29), aç-masın bilmiyoK < açmasını bilmiyoruz (6/75), dam lōla-ma var◡ıdı < dam loğlama var idi (7/67), ĝap◡aç-mıya < kapı açmaya (7/83), düz-me el daşı < düzme el taşı (7/222), oḫu-ma yaz-mam mar < okuma yazmam var (8/3), sürüT-mēnen < sürütme ile (8/28), merteK düz-miye < mertek düzmeye "mertek hazırlamaya" (9/6), yemiye, iċmiye dolanırdı < yemeye, içmeye dolanırdı

[80] Ahad Üstüner, Anadolu Ağızlarında Sıfat-Fiil Ekleri, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2000, s. 9.
[81] Bkz. Korkmaz, TTGŞB s. 214.
[82] Bkz. Ergin, TDB s. 185-187.

(12/3), biċ-miye geTdiK < biçmeye gittik (14/36), heleteniñ yöneT-mesi < Helete'nin yönetmesi (15/17), ĝuzu güT-müye < kuzu gütmeye (16/4), ĝızıñ çoK yaşa-ması < kızın çok yaşaması (18/50).

c. -mAK: Her fiile gelebilmektedir. Filleri isimlendirme görevi vardır. ĝurtar-maK uçun < kurtarmak için (1/83), yemā̤ ĝuymuş < yemeği koymuş (8/108), haK bil-mek (10/45), kimseniñ haĝĝını ye-memeK, dōru ol-maK, dōru otur-maK < kimsenin hakkını yememek, doğru olmak, doğru oturmak (10/61), böyleydi dāmaT as-maK da < böyle idi damat asmak da (12/92), alevi ol-maḫ şeyine < Alevi olmak şeyine (15/81), renKli gey-meK istemedim < renkli giymek istemedim (17/1).

3.8.2. Sıfat-Fiiller:

Sıfat-fiiller, fiillerin cümle içinde isim olarak kullanılan şekilleridir. Sıfat-fiil ekleri, bütün fiillerin sonuna gelerek onların cümle içinde sıfat veya isim olmalarını sağlayabilirler. Sıfat-fiiller zaman ve hareket kavramı taşıyan fiilimsilerdir. Sıfat-fiiller bütün isim çekim eklerini alabilirler.[83] Yöre ağzındaki sıfat-fiil eklerinin yazı dilinden farkı -AsI+cA ekini barındırmasıdır. Bu -AsI sıfat-fiil ekinin bazı durumlarda farklı işlevler kazandığı da olmaktadır. Bu farklılığın dışında özellikle -AcAK ve -dIK/-dUK eklerinde önemli ses olayları gerçekleşmektedir. Yöre ağzında tespit edebildiğimiz sıfat-fiil ekleri şunlardır:

a. -AcAK: Yöre ağzının en işlek sıfat-fiil eklerindendir. Gerçekleşmesi gelecek zamana yönelmiş geçici hareket isimleri ve sıfatlar kurar. yiy-ecek ekmā̤ñ < yiyecek ekmeğin (1/33), lorşúna dutuş-acaK yerde < lorşuna tutuşacak "çıkılacak, geçilecek" yerde (7/182), ser-eceK yer < serecek yer (8/42), yiy-eceK yōdu, giy-eceK yōdu, iç-eceK yōdu < yiyecek yoktu, giyecek yoktu, içecek yoktu (12/2), annat-acaK heċbi şey görmediK < anlatacak hiçbir şey görmedik (14/1).

[83] Bkz. Üstüner, AASE, 2000, s. 20-21.

Bazen ekin sonundaki “k” sesinin düşürüldüğü de olur: evlen-ecạ̄m sene < evleneceğim sene (6/28), gedil-ecạ̄ yoḫ < gidileceği yok (6/69), adam eti yemiy-ecạ̄ne < adam eti yemeyeceğine (18/48).

b. -An: Eski Türkçedeki -GAn isim-fiilinden türemiştir. Sıfat veya isim olarak kullanılır. Sıfat tamlamaları oluşturur. gel-enimiz < gelenimiz (1/28), gel-en ged-en çōlurdu < gelen giden çok olurdu (3/52), beller bük-en (4/25), yarád-an yeri dedi < yaratan yürü dedi (7/63), vuran vurañ◡ımış < vuran vuranın imiş (7/155), önceki yapıl-anı (8/120), dōruya çalış-ana < doğruya çalışana (10/89), asKere ged-eniñ < askere gidenin (11/9), aḫ-an yerin < akan yerini (12/59), beni düv-en çavuşlar < beni döven çavuşlar (13/36), ā deviñ elini bālıy-an çezer < ak devin elini bağlayan çözer (18/23).

c. -Ar/-Ir: -mAz sıfat-fiil ekinin olumlu şeklidir. annaşıl-ır bir söz < anlaşılır bir söz (Md).

ç. -AsI/-AsIcA: Eski Türkçe döneminin işlek bir eki olmasına rağmen günümüzde sınırlı bir kullanımı vardır. Geçici sıfat ve isimler yapar. ocā yan-asıcalar < ocağı yanasıcalar (2/22), işi ıras gel-esice < işi rast gelesice (5/22).

-AsI eki, yöre ağzında duyulan geçmiş zaman işleviyle de kullanılmaktadır: bir ĝız yaPdır-ası < bir kız yaptırası “güya bir kız yaptırmış” (4/38), orda geri var-ası “güya oraya geri varmış” (6/133).

d. -dIK/-dUK: Sıfat olarak kullanımı seyrek olup genellikle kalıplaşmış bir isme dönüşmüşlerdir. Yöre ağzında işlek olarak kullanılan bir sıfat-fiil ekidir. Bu ekin bulunduğu yapılarda genellikle ekin sonundaki “k” sesi düşürülür ve sonraki heceyle, bu hece genellikle iyelik ekinin bulunduğu hece olur, kaynaşmaya uğrayarak sıfat-fiil ekindeki ünlüyü uzatır: seniñ düşün-dūñ düşünce < senin düşündüğün düşünce (1/73), göŞ-dūmüz < göçtüğümüz (3/29), kilis◡ol-dūnu < kilise olduğunu (4/35), sıḫ-dīmız, sā-dīmız südū < sıktığımız, sağdığımız sütü (5/42), dōdū yere < doğduğu yere (7/173), yadırġ◡ol-dūnu < yadırgı olduğunu “yabancı olduğunu” (9/74), bizim gel-dīmiz yer < bizim geldiğimiz yer (10/4), üç adamıñ çaTdī odunu < üç adamın çat-tığı odunu (12/62),

yaP-dī asKerriK < yaptığı askerlik (13/6), bil-dīm yoK < bildiğim yok (14/3), duy-dūmu diyom < duyduğumu diyorum(15/36).

e. -mAz: -r/-Ar/-Ir/-Ur sıfat-fiil eklerinin olumsuz biçimidir. Birleştiği fiilde süreklilik gösterme işlevi vardır. ne ĝızmaz bir zoba < ne kızmaz bir soba "ne ısınmaz bir soba" (Md).

f. -mIş/-mUş: Geçmiş zaman bildirir. Bununla birlikte sıfat, geçici isimler, kalıcı isimler ve zarf görevleri yüklenir. oḫu-muşlūm yoK < okumuşluğum yok (4/7), ata bin-miş gimi (9/123), eşgi-miş yōrT < ekşimiş yoğurt (Md).

3.8.3. Zarf-Fiiller:

Hareket hâli ifade eden fiil şekilleridir. Fiillerin zarf şekilleridir. İsim gibi kullanılamazlar, isim çekim ve işletme eklerini almazlar. Zarf-fiiller, ya tek başlarına zarf şeklinde kullanılırlar veya yardımcı fiillerin önüne gelerek birleşik fiil yaparlar.[84] Nurhak ve yöresi ağzılarında görülen zarf-fiiller yazı dili ile benzerlik gösterse de bazı ses değişimlerine, ses düşmelerine, ses türemelerine uğramış aykırı durumlar da mevcuttur. Yöre ağzında varlığını sürdüren ve metinlerde tespit edebildiğimiz zarf-fiil örnekleri şunları şunlardır:

a. -A: -A zarf-fiil eki tekli kullanımla günümüzde pek görülmez. İkili kullanımı yaygındır. Durum bildirir. ser-e ser-e (1/84), sür-e sür-e geliyor (2/27), çal-a çal-a (6/72), ged-e ged-e < gide gide (7/82), ĝon-a ĝon-a < kona kona (7/110), vṛr-ā vṛr-ā ölürdüK < vura vura ölürdük (7/218).

-A düşmesine uğramış; ancak zarf-fiil işlevini sürdüren bazı örnekleri de görmek mümkündür: sürüy sürüy köme çıḳarTdım < sürüye sürüye köme çıkarttım (4/92), sürüy sürüy getirdim < sürüye sürüye getirdim (8/58).

[84] Bkz. Ergin, TDB s.338-339.

b. -I: -I zarf-fiil eki, Eski Anadolu Türkçesindeki varlığını yöre ağzında sürdürmektedir. Durum bildirir. İkili kullanımı yaygındır. çekiş-i çekiş-i ĝurdu öldürdüm < çekişi çekişi kurdu öldürdüm (4/92), aḫar allah deyi deyi < akar allah deyi deyi (17/12).

c. -U: -U zarf-fiil eki de Eski Anadolu Türkçesindeki varlığını yöre ağzında sürdürmektedir. Durum bildirir. İkili kullanımı yaygındır. yerde sürün-ü sürün-ü < yerde sürünü sürünü (7/71).

ç. -AlI: Zamanda süreklilik bildirir. ben ged-eli dedi adam m◡olduñ < ben gideli dedi adam mı oldun (1/150).

d. -Ar -mAz/-r -mAz: o düş-er düş-mez keKliK hüsmedi < o düşer düşmez keklik susmadı (9/30).

e. -ArAK: Fiilin yapılış tarzını gösterir. yeriy-ereK < yürüyerek (1/33), ḫan◡ol-araK < han olarak (7/157), onnara baḫ-araK < onlara bakarak (7/230), öt-ereK patırdardı < öterek patırdadı (9/79), üşűy-ereK müşűy-erek < üşüyerek müşüyerek (12/120), hoPluy-araK geliyo < hoplayarak geliyor (14/62), çeḫin-ereK gederdiK < çekinerek giderdik (16/37).

-ArAK zarf-fiil ekinin, hâl ekleriyle kalıplaşarak -ArAKTAn şeklinde zarf-fiil olarak kullanıldığı örnekleri metinlerden tespit edemesek de bu şeklinin de yöre ağzında kullanıldığı görülür: ĝop-araKdan yanımıza geldi < koşarak yanımıza geldi (Md).

f. -dIKcA, -dUKcA/-dIḫcA, -dUḫcA: Asıl fiile koşul, zamanda süreklilik anlamı katar. onu vur-duḫca < onu vurdukça (7/40), yaḫlaş-TıKca < yaklaştıkça (7/324), aTla-dıKca çöKmüş < atladıkça çökmüş (9/101), yolu da şaşırTmış savır-dıKca < yolu da şaşırtmış savurdukça (9/158), bo̅o̱z çual-dıKca < bu kez çoğaldıkça (15/38), vur-duḫca vuruyo < vurdukça vuruyor (17/3).

f. -IncI/-IncIK/-UncU/-UncUK/-IncA/-UncA: Zaman bildiren zarf-fiil oluşturur. Yöre ağzındaki en işlek zarf-fiil ekidir. Yöre ağzındaki /c/ ve /y/ ünsüzünün kendinden

sonraki ünlüyü daraltıcı etkisinin en net görüldüğü örnekler bu ekte karşımıza çıkar. Yöre ağzında görülen ve metinlerde geçen bazı örnekler şunlardır: yönnen-ince < yönlenince (2/40), faK ĝur-uncu < fak kurunca (6/69), devlisu̱̇n⌣ol-üncu < devlisi gün olunca (6/85), beni gör-üncü < beni görünce (7/315), sesin duy-uncu < sesini duyunca (9/65), ben var-ıncı < ben varınca (13/16).

Bu ek, yöre ağzında yazı diline göre oldukça farklı bir durum arz eder. Bu ekin bulunduğu bazı zarf-fiillerde ünlü, ünsüz veya hem ünlü hem de ünsüz düşmelerinin görülür: o dōncu < o doğ-unca (4/23), ĝarañ-ıycı geldik < karanı-y-ıncı geldik "karanlık olunca geldik" (6/68), ĝore ḥarbị deynci < Kore Harbi de-y-ince (7/355), ġastey ĝoyncu < gazeteyi koy-unca (8/8), babañ gelmeynci < baban gelme-y-ince (16/61).

Bazı örneklerde, ekin sonunda -k sesinin türediği görülür: baḫ-ıncıK < bakınca (1/40), ḳaḫ-ıncıK < kalkınca (4/21), suyuñ keñarına en-inciK < suyun kenarına inince (6/125), şo̅le baḫ-ıncıḳ < şöyle bakınca (7/4), bul-uncuK < bulunca (14/19), elini sallayncıK < elini salla-y-ınca (18/57).

g. -IP -UP: Esas fiildeki hareketten biraz önceki hareketi karşılar. Durum da bildirir. gel-iP çalışıyo < gelip çalışıyor (1/53), atı ver-iP < atı verip (2/39), āşam getir-iP < akşam getirip (6/136), geyin-iP geTdi < giyinip gitti (7/27), ĝocuya ĝoyP gediyo < kocuya koy-up gidiyor (7/53), hayvan dön-üP < hayvan dönüp (7/331), biz⌣elet-iP < bizi iletip "bizi götürüp" (8/31), çarḫı devran dön-üb kerem ĝılmazdı < çarkı devran dönüp kerem kılmazdı (10/14), arabıya bin-iP < arabaya binip (13/20), ĝuzuy ĝoyur-uP şeye gediciym < kuzuyu koyurup şeye gideceğim (16/4), ĝuş gimi uç-uP gediyo < kuş gibi uçup gidiyor (18/17).

"-IK" eki yöre ağzında, "-Ip" zarf-fiil ekinin işlevini gören bir ek olarak da kullanılmaktadır: ḳaḫ-ıḫ gelinciK erkenden < kalkıp gelince erkenden (4/22).

ğ. -KAn/-ḫAn/-KanA/-ḫAnA: Asıl fiildeki hareketle zıtlaşan zarf-fiil özelliği gösterir. Bu ekin yöre ağzında, yazı dilinin aksine kalınlık-incelik uyumuna girdiği görülür. Zarf-fiil eklerinin hâl ekleriyle kalıplaşması durumu Nurhak ve yöresi ağzında bu ekte de görülen bir durumdur: geli-ken < gelirken (1/16), yolda ġéder-ken+e < yolda giderkene

(2/32), geçer-ken (4/20), bu ev yapılır-ḫan+a < bu ev yapılırkene (5/6), daşlar-ḫan mışlar-ḫan < taşlarken maşlarken (6/78), lōlar-ḳan < loğlarken (7/74), duru-ḳan duru-ḳan < dururken dururken (9/35), bir yaramaz geli-ken+e < bir yaramaz gelirkene (10/68), ĝaçar-ḫan < kaçarken (14/21), ben evlenir-ḫen+e < ben evlenirkene (15/103), oḫur-ḫan < okurken (17/18).

h. -mAdAn: Asıl fiildeki hareketin zarf-fiildeki hareketten önce gerçekleştiğini gösteririr. yatāmıza gir-meden < yatağımıza girmeden (1/136), ye-meden geTmezlerdi < yemeden gitmezlerdi (3/84), ĝırḫım çıK-madan < kırkım çıkmadan (7/52), seslen-meden oturdum (8/109), yumurtanıñ üsTüne yaT-madan < yumurtanın üstüne yatmadan (9/57), şora var-madan da yırtılırdı < şoraya varmadan da yırtılırdı (12/124), hecbir hoca o̱ñüne gel-meden < hiçbir hoca önüne gelmeden (14/11), hasılatın al-madan < hasılatın almadan (15/26), izin al-madan < izin almadan (16/38).

ı. -in : Bu ek, yöre ağzında genellikle *de-* fiili ile kullanılır. *diye* zarf-fiil ekinin işlevindedir. Kalıplaşmıştır. Metinlerde tepit ettiğimiz örneklerde ses düşmesi olmuştur: deyn < dey-in (3/51), dėyn < dey-in (4/26).

Bir örnekte ek düşmüştür: sildirmiyeK dey < sildirmeyelim dey-in “sildirmeyelim diye” (4/14).

i. -dImI(ydI)/-dUmU(ydU): Yazı dilinden farklı olarak Nurhak ve yöresi ağzında bulunan işlek zarf-fiil eklerinden bir diğeridir. Genellikle zaman bildirir. Koşul anlamı da katabilir. -IncI/-IncIK/-UncU/-UncUK/-IncA/-UncA eklerinin işlevini de karşılar. Metinlerde geçen bazı örnekler şunlardır: ölü öl-dümū̆dü < ölü öldümüydü (5/73), ĝoca-dımıydı < kocadımıydı (6/15), bul-dumuydu < buldumuydu (7/288), gücüñ yeTme-dimiydi < gücün yetmedimiydi (7/298), baña ĝız-dımıydı < bana kızdımıydı (8/79), yaT-dımıydı < yattımıydı (9/52), doñ ĝar◡ol-dumu gedellerdi < don kar oldumuydu giderlerdi (9/115), doñ-dumuydu < dondumuydu (12/57), cekeTini geyiTdiler-miydi ceketini giydirdilermiydi (16/71).

3.9. EDATLAR

Edatlar; manaları olmayan, sadece gramer vazifeleri bulunan kelimelerdir. Tek başlarına manaları yoktur. Fakat manalı kelimelerle birlikte kullanılarak onları desteklemek suretiyle bir gramer vazifesi görürler. Edatlar; ünlem edatları, bağlama edatları ve son çekim edatları olmak üzere üç çeşittir.[85] Edatları gerek dilin bütünü içinde, gerekse gramer unsuru olarak cümle içinde isim ve fiillerden ayıran iki mühim hususiyet vardır: 1. tek başlarına mana taşımamaları; 2. çekime girmemeleri. Edatlar yapı, menşe ve mahiyet bakımından beşe ayrılırlar: Fiilden türeyenler, isimden türeyenler, yapısı ve menşei bilinmeyenler, taklidi söz mahiyetinde olanlar ve yabancı asıllı olanlar.[86]

Nurhak ve yöresi ağzı, yazı dilinde bulunan edatların dışında yöreye özgü edatları da barındırır. Bunun yanında yazı dilindeki edatların önemli bir kısmında ise ses değişiklikleri görülmektedir. Yöre ağzındaki edatlar şunlardır:

3.9.1. Ünlem Edatları:

Ünlem edatları; insanların, canlılar ve eşya karşısındaki olay, durum, hareket, ses, dokunma, koklama ve görünüşlere karşı verdiği sesli tepkiyi karşılayan sözcüklerdir. Bu sözcükler; genellikle heyecan, korku, şaşkınlık, beğeni, sevinç, kızma ve buna benzer etkiler uyandıran duyguları karşılar. Nurhak ve yöresi ağızlarında görülen ünlem edatları şunlardır:

3.9.1.1. Ünlemler:

Bir duyguyu, düşünceyi, doğadaki sesleri yansıtan sözcüklerdir: yåv abåõv geñiş dünya, n◡oluyo? (1/125), ū, ĝadañ◡alıym (5/4), ḥaydi ĝocuya ĝoyP gediyo (7/53), vah amān (7/66), bıy, şȇyle baḫTım ḳına (7/322), a ho hov hov (12/21), uyh (17/33).

---

[85] Bkz. Ergin, TDB s. 348.
[86] M. Necmettin Hacıeminoğlu, *Türk Dilinde Edatlar,* Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1984, s. V-VI.

3.9.1.2. Seslenme Edatları:

Seslenme ve hitap bildiren edatlardır. Nurhak ve yöresi ağzında kullanılan seslenme edatları şunlardır: bıre ḫu (1/64), ula niye ĝırıyoñ (1/146), ne gülüyoñ ali la (4/81), kütükte yayardıḫ hēri (5/43), aman çıḫarTma beni hā (5/61), tā̤v, genc◡iḫene ölüm de yoḫ diyodum (6/16), iT vaf demedi emmā̤m (6/89), lō lō lō bu arḫadā (7/24), yuvay, allah bunu verdi dedim (7/325), aman bire ōlum (8/61), ha ala tazı ĝurban, ha ala tazı ĝurban (9/103), gözel bi şey yoK yåv heċ (14/1).

3.9.1.3. Sorma Edatları:

Bir ihtiyacı karşılama adına, cevap beklenmek üzere soru sormayı sağlayan edatlardır. Anlamı kuvvetlendirme yönü de vardır. Yörede kullanılan sorma edatları *hani* ve *aceba* edatlarıdır: sorsam acebe tanıñ mı (1/61), ĝız ḫanı niye yeriTmediñ o yozu dedim (7/14), bu neden acabā, bir hun mu var, ilaċ mı soKdular bu işe? (8/54), aceP ne olacak bu düynanıñ hāli diyo (10/13), hanı diyo filan filan adam nerde diyo (15/23).

Bazı örneklerde “hanı” edatındaki anlamı kuvvetlendirmek için +cıK ve yönelme eki /a/ getirilir. esK◡avraTlar ḫanıcıḳa, yoK ĝurban (7/30).

3.9.1.4. Gösterme Edatları:

Bir varlığı, durumu, olayı gösterme işlevi gören edatlardır. Yöre ağzındaki gösterme edatları şunlardır: aha şu adā̤r ĝaldı (1/35), dēy uzaKdan yapardıḫ (1/94), ā bo̅le < aha böyle (4/15), bo̅le çol çocuK işTe yoḫlūdu (5/18), aha burda (7/69), tā şu dō tarafında (7/118), ā bunuynan (8/61), ā aKlıma gelmiyo türküler (11/8), aha şu ĝader (12/129), şo dehạ şahan dānda vuruyolar (14/24).

3.9.1.5. Cevap Edatları:

Sorma edatlarının, soru eklerinin, soru anlamı taşıyan yapıların karşılığı olan edatlardır. evet, hayır ve evet-hayır arası bir cevaba karşılık gelen edatlardır. Yöre ağzında karşılaşılan örnekler şunlardır: ē, ondan da bir ōl◡olsa (2/14), ondan da bir çocū olsa, ēy, ōl◡olsa (2/18), eveT (4/3), hē, kilise (4/5), ben yoḫ, doḫumazdım (5/54), ā, eyle gerçekten (6/4), yoḫ, ĝırbıs ḫarbinde çoK◡oldu farKında dā̤lim (7/374), hayır yoḫ. al◡oḫulunda oḫudum (8/3), he (12/67), he, baḥċasın (14/54), ĝuran oḫurdu, he (17/11).

3.9.2. Bağlama Edatları:

Cümleyi oluşturan alt yapıları, sözcükleri, sözcük gruplarını bağlama işlevi gören edatlardır. Nurhak ve yöresi ağızlarında görülen bağlama edatları şunlardır:

3.9.2.1. Sıralama Edatları:

Anlam veya görev yönüyle birbiriyle bağı olan, arka arkaya gelerek belli bir sıralama oluşturan yapıları bağlayan *ve, ile, ilâ* edatlarıdır. Yöre ağzında sıralama edatı olarak genellikle *ile* kullanılır ve -InAn, -nAn, -InA ve -nA şeklindedir: gelin◡ine ōlan yaTsıñsene (5/22), hasan◡ınan hüseyiniñ yasın dudmazdı (10/16), ḥavlaynan yōrT getirdiler (16/22), sabānan anam◡ınan babam sīrlā gederdi (17/21), onnar da yāreTdi dev◡inen peri diyo (18/12).

3.9.2.2. Denkleştirme Edatları:

Birbirine denk olan, birbirinin yerine kullanılabilecek nitelikte olan varlıkları, durguları, kavramları karşılayan sözcükler arasına konan *veya, ya, ya da, yahut, veyahut* edatlarıdır: paltaları çaḫıcıñ, yaḥuT çivi çaḫıcıñ (1/98), ĝoca sıḳıntılı ya (2/34), ya gözüne dāci ya bir yerine dāmez (5/33), buralar var ya (7/141), ĝardaşım orda diñeliyo yahud emmim, yahud dayım, yānı kim◡inen geldiysem bu dūne (16/39).

3.9.2.3. Karşılaştırma Edatları:

Çeşitli ilgilerle, farklı nitelikleri olan iki veya daha fazla unsuru karşılaştıran edatlardır. Genellikle karşılaştırma yapılan unsurlardan biri edatlar arasına alınır. Yöre ağzında en sık karşılaşılanları *ya ya, ne ne, hem hem* edatlarıdır: şindi ne dam, ne su (7/75), ne sen gelin◡olduñ ne ben güvegi (11/2).

3.9.2.4. Cümle Başı Edatları:

Bu edatlar, başına geldiği cümleyi önceki cümleye bağlayan *eğer, fakat, çünkü, mademki, halbuki*. edatlarıdır. Genellikle açıklama, şart, karşıtlık gibi anlam ilgileri katar. Yöre ağzında kullanılan cümle başı edatları şunlardır: eñer ki bir daḥa (1/41), ancà ev◡ine çol◡unan çocūnan meşĝūl◡oldum (5/48), bir teK ibe midir nedir, o benne arḫa çıḫdı (6/14), ḥalbıḫı ḥalı ĝalmayK (7/41), eār ki şėyle hızlanıP da < eğer ki şöyle hızlanıp da (7/96), yanı bu melmekeTde (7/115), ār tüfāñ ucundan dudsa ben◡öldürür

(7/303), çünkü dedi, keKlik ötüyo durmadı dedi (9/34), eñer dışardaysa onuñ hoPlar ta ĝaFasını, gözünü oyardı (9/75), añar bir şey biliciyseñ (10/39).

Cümle başında olması gereken *madem* edatının bir örnekte cümle sonunda yer aldığı görülür: saña on da naḫlediym mādem (15/64).

3.9.2.5. Sona Gelen Edatlar:

Cümlelerin, sözcük gruplarının veya sözcüklerin sonuna gelerek onları genellikle kendinden önceki yapılara bağlayan *de, dahi, bile, ise, ki, değil* edatlarıdır. Anlamı kuvvetlendirme, ayrıcalık tanıma gibi anlamlar katarlar. Yöre ağzındaki örnekleri şunlardır: izin bile ĝullanmadım (1/2), o zaman diyor ḫuna (1/73), ĝız geliyor ḳu (2/3), siz de hazırḱī (2/23), bunū da áhmeT toP (4/1), yā bile yōdu (5/12), bilmiyom ḫu yaşım (6/3), gene kine ĝaralastiK var◡ıdı (6/73), diyo ḫu dedi (8/82), dişiy de getirir erkā̤ de (9/59), ĝuşlar bile bėrtulluḥa ĝonmazdı (10/15), dedi ḫi yenge dedi (13/22), bir ĝara yılan çıḫdı ḫına diyo (14/58), derdi ḫi ıraḥmaTlıK şöyle döndüm kü derdi (18/7).

3.9.3. Son Çekim Edatları:

Son çekim edatları, işletme eki vazifesi gören edatlardır. İsimlerden sonra gelerek onların çeşitli zarf hâllerini yaparlar.[87] Yöre ağzındaki başlıca son çekim edatları şunlardır:

3.9.3.1. Sebep Bildiren Edatlar:

Kendinden önce gelen yapılara sebep anlamı katan *için, ötürü, dolayı, diye* edatlarıdır. İçin edatı, yöre ağzında önemli ses olaylarına maruz kalır: ḥayvannarı ĝurtarmaK uçun (1/83), çocūñ diyo canı çin bir yėmeK◡edeK (1/20), telliKleri yırTmaK uçu cirit atardıḫ (4/78), saḫarporsū uçuK ĝurar◡ımış (6/73), bir eKmā̤ñ uçu bizim (7/53), yesiriñ yüzünden (7/116), onuñ uçu çārmışlar (8/7), keKliK avı çin (9/2), cem oturmaK uçun, ondan sōna sohbeT◡eTmeK uçu (10/65), helete bizden evel◡oldū uçun teşKilaTlı (15/14).

[87] Bkz. Ergin, TDB, s. 365-367.

Yöre ağzında *diye* edatı genellikle “deyn” şeklinde kullanılır: ben sıKmıyom ḫu baKsın bu eyce deyn (9/22), bir şenniK◡olsuñ deyn (12/94), ōlum yaPmañ diye damda yavlarır◡ımış (14/43), ĝoñşu haĝĝı deyn (16/50), ben bunu yeym deyn uzadıyo (18/15).

3.9.3.2. Benzerlik Bildiren Edatlar:

En yaygın olanı *gibi* edatıdır. Gibi edatının dışında *temsil, misal* edatları da yöre ağzında sık kullanılan benzerlik bildiren edatlardır. *gibi* edatı, yöre ağzında yazı diline göre çok farklı bir şekil alır. Genellikle b > m değişimine uğrayarak *gimi* şeklinde kullanılır. Bununla beraber ünlüyle biten sözcüklerden sonra gelen *gibi* edatının ilk hecesinin düşürüldüğü örnekler de vardır. Bu örnekler de genellikle önceki sözcüğün son hecesi uzar. Ayrıca kalınlık-incelik uyumu çok güçlüdür. Metinlerde tespit ettiğimiz örnekler şunlardır: o̱reTmen siziñ gimi (1/39), o misilli (6/9), eski düụnner bunnar ġımı m◡olurdu (7/28), şindikī mi hırḳız◡olsa (8/40), o dạ̄rmen lobadī mı lobada düzülür (12/66), şindikiler gimi söz temsil ben ahah şu çalġıy duydummuydu beynim göçüyo (12/97), bō̱le sandıK gimi çıḫıḫ (17/28), ĝuş gimi uçuP gediyo (18/17).

Yöre ağzında benzerlik edatı *gibi* bazen kullanılmaz ve onun yerine -lAdIK eki kullanılır. Bu ekin, ses olaylarına uğrayarak Eski Türkçedeki *teg* edatından türediğini düşünmekteyiz: tekerlek teg > tekerleteg > tekerledik. Benzerlik, gibilik anlamı veren bu ek metinlerde bir örnekte görülür: tekēr+lediK < tekerledik “teker gibi” (12/44).

3.9.3.3. Başkalık Bildiren Edatlar:

Kendinden önceki sözcüğe +dAn hal ekiyle bağlanan ve başkalık bildiren *başka, gayrı* edatlarıdır. Yöre ağzında genellikle *gayrı* edatı yaygındır: bi de çifċiliK yapıyoK başKa biz ne yaparıK (4/73), ben ġayrı biTdim (8/12), dal◡ınan basırıK ġayrı ötüyo (9/27), ōlum yolmaz ġayrı aḳıllandı dedi (14/67), ġayrı başKa bi şey mi getiriciler (16/78).

3.9.3.4. Vasıta ve Beraberlik Bildiren Edatlar:

Kendinden sonra geldiği eşya isimlerine vasıta anlamı, şahıs adlarına ise birliktelik anlamı katan *ile* edatıdır. *ile* edatı Nurhak ve yöresi ağzında genellikle +InAn, +nAn, +nA şeklinde görülür. Yazı dilindeki *ile’*nin kullanıldığı bazı örneklerde ise ayrı yazım özelliği gösterenler de vardır. Yöre ağzındaki kullanımı şu şekildedir: açlīla susuzlūla

biz biz dā̤l hepisi hē yoKlūla (1/10), ciriT◡aTsıñ on◡ūnan da diyo (2/41), o̤küzüñ gönüynen de delerdiK. (7/80), samanıynan saċmasıynan yeseK aç ĝallıK (8/22), merkeb◡inen gederdi (12/6), benim tahmil◡inen alTmış◡ınan alTmış beş yaşında var◡ıdı (15/105).

3.9.3.5. Durum Bildiren Diğer Edatlar:

göre ve *rağmen* edatları yöre ağzında durum bildiren edatlar olarak karşımıza çıkar. Metinlerde tespit ettiğimiz örnekler şunlardır: bağa göre õle (12/81), herkeşiñ laKabına göre (15/9).

3.9.3.6. Miktar Bildiren Edatlar:

kadar edatı hem yazı dilinin hem de yöre ağzının mikdar bildiren edatı olarak karşımıza çıkar. *kadar* edatı yöre ağzında yazı diline göre çok farklı bir durum arz ederek önemli ses olaylarına uğrar. *kadar* edatının çoğu örnekte /k/ ünsüzünü, bazı örneklerde ise ilk hecenin tamanını düşürdüğü görülür. Bunun yanında /r/ sesinin /n/ sesine dönüştüğü örnekler de vardır. *adā̤n, dā̤n adā̤r dā̤r* şekilleri sık görülür: şu adā̤r ĝazanı var, bi de teps◡adā̤r ḥamır yūracaK ilā̤ni (1/111), o o̤ḫur da nadā̤n, o sihirci sėhirci (4/48), bu ĝad ā̤n elmay (5/35), şu adā̤r, ā şu adā̤r◡iken ellere çoban durdum (6/26), yoldan yo̤ḫarda yōdu bu dā̤r (6/154), mus◡edemiñ ā şu dā̤ni bir yeri var◡ıdı (7/215), ben bu ĝadā̤r biliyom (16/85).

kadar edatı, bazı örneklerde miktar anlamından çok zaman anlamı taşır: sıḫan◡adā̤r düşürüyo (14/22).

Yöreye özgü miktar bildiren edatlardan biri de *dēy* edatıdır. Çokluk veya uzunluk bildirir, epey anlamındadır. dēy gün şėyle epey çıḫan◡ādā̤r (7/276).

Bazı örneklerde miktarı küçültmek için *kadar* edatından sonra küçültme eki +cıK getirilir: o ĝadā̤rciK sürüyo (1/137).

Miktar bildiren bir diğer edat ise ek hâlindeki +(A)çI edatıdır. *kadar* anlamını karşılayan ve yazı dilinde olmayıp yöreye özgü bir edattır: hem isimlere hem de fiillere gelebilen bu edat fiillere -AnAçI şeklinde gelirken isimlere +(A)çI veya +(An)çI şeklinde gelir: biz var-anaçı (1/144), davar gel-eneçi (3/11), sabahançı dōrardıḳ. gündüz de āşamāçı o̱ ne atardıḳ. (7/77), izmireċi, ısTambılı, erzulumaçı dāldılar (7/113), üçün bir or-açı götürmüş (9/164), çüT sürüyolar āşamançı (14/31), hemen sıḫanaçı (15/119).

3.9.3.7. Zaman Bildiren Edatlar:

Nurhak ve yöresi ağzında zaman anlamı katan edatlar arasında *önce, sonra, beri, geri* edatları görülür. *sonra* edatındaki genellikle /r/ sesini düşürerek o sesini uzatır ve *sōna* şeklinde kullanılır: ondan sōna da ne bilīym (1/12), yeşilkenti geri terK◡eTdiler (4/12), onnar da geri do̱şTüK (6/13), aşşā beri görmez (7/97), sōna sōna da küḫar yeri (7/120), . ızīycaḫ yatar geri kaḫardıḫ (17/22).

3.9.3.8. Yer-Yön Bildiren Edatlar:

Yazı dilinde yer alan *doğru, karşı* edatları yöre ağzında da yer yön bildiren edatlar olarak karşımıza çıkar bu edatların dışında *sıra* edatı da yön bildiren bir diğer edattır. Yöreye ait bir başka yer yön edatı ise *geçe* edatıdır. *geçe* edatı karşı, taraf, anlamları katar. *geçe* edatının dışında, karşısında anlamına gelen *annaċ* edatı da yöreye ait yön bildiren bir başka edattır: o böyüK körpünüñ üsT geçesi sırt (7/134), ötegeçiye geTdim (8/105).

Yöreye ait yön bildiren edatlardan bir diğeri de “beri taraf, öteki taraf” anlamlarına gelen *beriyüz, öteyüz* edatlarıdır: dombalaK döndüm çāldan ber◡üyze diyo (14/59).

3.9.4. Yöreye Özgü Diğer Edatlar:

Yazı dilinde karşılaşmadığımız ancak yöre ağzında gördüğümüz bazı edatlar vardır:

çıkla edatı, “yalnız, tamamen, katışıksız” anlamı katarlar: çıKla yā < tamamen yağ (Md).

andaḳı edatı, “halbuki” anlamındadır: yalanım andaḳı davar çalacām biliyoñ mu (6/121).

tama edatı da yöreye özgü bir başka edattır. Hatırlatma, onaylatma anlamı katar: davşan avcısıym tama (7/301).

nem ne edatı "bilmem ne" manasındadır: göşgürdüñ başında nem ne çuḳuru diyoK (7/175).

"benzer" kelimesinden değiştiğini düşündüğümüz *bazar* edatı yöreye özgü bir başka edattır. "söylediği gibi, yaptığına benzer" anlamı katar: ali bazarı sen de m◡öyle diyoñ? (Md).

4. SONUÇ

Yöre ağzının, Leyla Karahan'ın Türkiye Türkçesi ağızları sınıflandırmasına göre Batı Grubu Ağızları arasında VII. alt grupta yer aldığı görülür. Nurhak ve yöresi ağızlarına ilişkin sonuçlar, Ses Bilgisi ve Şekil Bilgisi olmak üzere iki ana başlık altında toplanmıştır.

1. SES BİLGİSİ

a. Ünlüler:

1. Yöre ağzında, Türkiye Türkçesi yazı dilinde yer alan ve standart Türkçe ile ortak olan sekiz temel ünlü (a, ı, o, u; e, i, ö, ü) yanında ạ, á, à, å, ė, e̊, į, ű, ú, ụ, ọ ünlüleri vardır.

2. Yöre ağzındaki uzun ünlülerin bir kısmı aslî uzun ünlülerken bir kısmı alıntı kelimelerdeki uzun ünlülerdir. Bu uzun ünlülerin dışında bir de hece düşmesi veya hece kaynaşması neticesinde oluşan uzun ünlüler bulunur: ā, ā̱, ē, ī, ī̤, ō, ō̤, ū, ṳ̄. bo̅cüK < böcek (7/98), hū (15/12), kilīnen < kilik ile (1/7), o̅keleninci < öfkelenince (15/117).

3. Yöre ağzındaki kısa ünlüler, bazı düz ünlülerin düşmeye meyilli hâlidir. Düşmeyen düz ünlüler kısalmıştır. Çoğunlukla şahıs eklerinde ve vasıta hâli ekinde görülür: ă, ĭ, i̯. sekiz̯en < seksen (6/2), onnar◡ĭnan < onlar ile (6/9), billă < billahi (7/16).

4. Yöre ağzında geniz ünlüsü bulunmamaktadır.

5. Yöre ağzındaki ikiz ünlüler, kelime içinde ünsüz erimeleri sonucu oluşmuşlardır. İkizleşmeler; g, ġ, ģ, ğ, h, ḥ, ḫ, k, ḳ, n, ñ, y ünsüzlerinin düşmesiyle oluşmaktadır. İkiz

ünlüler; yükselen ikiz ünlüler, eşit ikiz ünlüler ve alçalan ikiz ünlülerden oluşur: āç mıāç < ağaç mağaç (4/35), çualdı < çoğaldı (7/348), diere < diğerine (18/38), saardım < sağardım (3/31), kōüñ < köyün (4/7), çeşmim çeraı < çeşmim çerağı (10/8).

6. Büyük ünlü uyumu, yöre ağzında genellikle alıntı kelimeleri de kapsayacak şekilde güçlüdür. Yabancı kelimelerin uyumu birtakım ilerleyici veya gerileyici benzeşmeler yoluyla gerçekleşir. Yazı dilinde uyuma girmeyen bazı Türkçe kelimeler yöre ağzında uyuma girmektedir. *İçin* ve *ki* edatlarının da büyük ünlü uyumuna uyduğu görülür: irbēmi < İbrahim'i (4/62), saña ḫı < sana ki (5/8), onuñ uçu < onun için (11/2).

7. Küçük ünlü uyumu da yöre ağzında güçlü bir şekilde varlığını sürdürür. Öyle ki bazı yabancı kelimeler de küçük ünlü uyumuna uymuştur: ĝıymatın < kıymetin (1/48), esgerriK < askerlik (1/2), ĝuvatı < kuvveti (1/77), çocūñ uçuK < çocuğun için (17/29).

8. Genişlik - darlık uyumu, yöre ağzında genellikle dar ünlülerin geniş ünlüye uyumu şeklinde gerçekleşir. Geniş ünlülerin darlaştığı örnekler çok azdır. Bu da genellikle bazı seslerin daraltıcı etkisinden kaynaklanır. Dar ünlülerin geniş ünlüye uyumu daha çok ilk hecede yaygındır. Diğer hecelerdeki uyumlar genellikle hece düşmesi sonucu oluşur: aşşāda < aşağıda (6/153), gözelce < güzelce (5/71), geTmezlerdi < gitmezler idi (9/120), geyeceK < giyecek (12/12), nidiciym < ne edeceğim (14/71).

9. Yöre ağzında görülen kalın ünlülerin incelmesi ve ince ünlülerin kalınlaşması çoğunlukla ilerleyici veya gerileyici benzeşmeler şeklindedir. Özellikle art damak ünlü ve ünsüzlerinin etkisi fazladır. Bu etkiyle iç seste, orta seste ve son seste kalınlaşmalar görülmektedir. a > e ve u > ö, e > a ve i > ı değişimi yaygındır: hödüdüne < hududuna (8/18), möhtec◡idi < muhtaç idi (12/2), ışKıyaymış < eşkiya imiş (15/95).

10. Yöre ağzında görülen geniş ünlülerin daralması, çoğunlukla c, l, m, n, s, ş, y, z seslerinin daraltıcı etkisiyle gerçekleşmektedir. Genellikle e > i, a > ı değişimi olmaktadır. Dar ünlülerin genişlemesi ise daha çok komşu seslerin tesiriyle ve benzeşmelerle oluşmaktadır. Genellikle i > e değişimi olmaktadır. Kelime başındaki i > e genişlemesi gitmek > getmek fiilinde sistemli bir durum arz eder: endirdik < indirdik (6/107), eşdahım < iştahım (8/85), cehāna < cihana (10/14), gederdiK < giderdik (3/28).

11. Yöre ağzında meydana gelen düz ünlülerin yuvarlaklaşmasında bazı seslerin daraltıcı etkisi, benzeşmeler ve ses düşmeleri etkilidir. Yuvarlak ünlülerin düzleşmesi ise daha çok komşu seslerin etkisine bağlıdır. Düz ünlülerde ı > u değişimi, yuvarlak ünlülerde u > ı değişimi yaygındır: púñarıñ < pınarın (2/4), yāmır < yağmur (12/133).

12. Yöre ağzında görülen ünlü düşmeleri, genellikle son hecede ve vurgusuz orta hecelerde görülür. Örnekleri az da olsa ilk hece ünlüsünün düştüğü de olur. Ünlü düşmeleri, hece düşmesi veya kaynaşmasını beraberinde getirir. Kelime birleşmelerinde de ünlü düşmesi olabilmektedir: canı çin < canı için (2/20), yanna < yanına (6/55), bo̱n < bu gün (16/31).

13. Yöre ağzındaki ünlü türemeleri; ön türeme, iç seste türeme ve sonda türemedir. Ön türeme, /l/ ve /r/ sesleriyle başlayan kelimelerde görülmektedir. İç sesteki türemeler genellikle alıntı kelimelerdeki söyleyiş zorluğundan kaynaklanır. Sonda türemelerin bazısı ek fiilden sonra gelen zarf-fiil ekinden sonra olur. Sonda türemenin görüldüğü diğer bir durum ise *ki* ve *eğer* bağlama edatlarından sonra yönelme hâli eklerinin gelmesidir: ilāṇnnere < leğenlere (3/10), aparTuman < apartman (6/7), ĝudureTden < kudretten (18/11), yapılırḫana < yapılırken (5/6).

b. Ünsüzler:

1. Yöre ağzında 39 farklı ünsüz bulunur. Bunlardan 21 tanesi yazı dilinde kullanılan ünsüzlerdir. Diğer 18 ünsüz ise bu 21 ünsüz etrafında değişik sebeplerle oluşan ve tarafımızdan yazıya aktarılan yöre ünsüzleridir. Bunlar: ċ, C, F, ġ, ĝ, ǵ, ḥ, ḫ, ḳ, ḱ, K, ñ, P, S, Ş, T, Y, z̲, ünsüzleridir.

2. Yöre ağzında görülen ünsüz değişmeleri tonlulaşma, tonsuzlaşma, sızıcılaşma, süreksizleşme ve diğer ünsüzler arasındaki ses değişimleri şeklinde olmaktadır: geçi < keçi (4/71), ĝaċ < kaç (1/92), tiken < diken (9/99), güverçin < güvercin (14/11), mismillah < bismillah (10/90), cenderme < jandarma (16/73).

3. Yöre ağzındaki ses değişmeleri arasında, bar◡ımış < var imiş (15/8-9), barıyolar < varıyorlar (15/82) örneklerinde b sesi; Eski Türkçedeki varlığını sürdürmüş, b > v değişimine uğramamıştır. Bazı örneklerde, i*çin* edatında n > K değişimi görülür: saḫar porsū uçuK < sakar porsuğu için (6/77), şu çocūñ uçuK < "şu çocuk için" (17/29).

4. Yöre ağzındaki k ve h ünsüzleri, kalın ünlülerin bulunduğu hecelerde gırtlak sesi olan hırıltılı h'ye (ḫ) dönüşmektedir: çaḫıldaḫ < çakıldak (12/37), faḫırlıḫ < fakirlik (18/2), çıḫarTdıḫ < çıkarttık (17/34), çıḫıḫ < çıkık (17/28), kaḫardıḫ < kalkardık (17/22).

5. Yöre ağzında, genellikle birden fazla heceli kelimelerin sonunda bulunan n sesi nazal (ñ) n'dir. Bu nazal n (ñ) sesi, yöre ağzında daha yaygındır. n sesinin dışındaki bazı sesler de nazal (ñ) n'ye dönüştürülür: eñer < eğer (1/41), ĝoñşu < komşu (16/50).

6. Ünsüz benzeşmeleri, ilerleyici ve gerileyici benzeşmedir. Gerileyici benzeşmede -rl- > -ll- benzeşmesi, ilerleyici benzeşmede ise -nl- > -nn- benzeşmesi, -rl- > -rr- benzeşmesi sistemli bir durum arz eder: alıllarsa < alırlarsa (5/66), hayvannara < hayvanlara (1/7), mezerriK < mezarlık (7/171), ḥayırr◡ossuña < hayırlı olsuna (16/31).

7. Ünsüz benzeşmesi belirli sesler arasında çok güçlü olduğu için benzeşmezlik olayı pek olmaz**:** diyniyoñ < dinniyorsun < dinliyorsun (3/21).

8. Yöre ağzında ikiz ünsüzlü Türkçe kelimeler daha çok vurguyla oluşur. Başka sebeplerle ikizleşmeler de meydana gelebilmektedir. İkizleşmeler c, l, m, n, ş, z seslerinde görülür: amma < ama (5/41), döşşeK < döşek (8/45), yazzıK < yazık (14/43).

9. Yöre ağzında görülen ikiz ünsüzlerin tekleşmesi alıntı kelimelerde görülen bir durumdur: ĝuvatı < kuvveti (1/77), eveli < evveli (6/157), küḫar < küffar (7/120).

10. Yöre ağzında görülen ünsüz düşmeleri kelime başında, kelime ortasında ve kelime sonunda görülmektedir. Düşen ünsüzler b, c, ç, d, f, g, ğ , h, k, l, n, p, r, t, v, y ünsüzleridir: bālardıK < bağlardık (4/84), kūteci < köfteci (13/2). Yöre ağzında şimdiki zaman ekindeki /r/ sesi genellikle düşürülür. Tatlar Kasabası ağzında "bir kez" anlamına

gelen “bir yol” kelime grubundaki /y/ ünsüzü genellikle düşürülür. Bu kelime grubunda, yörenin diğer bölgelerinde ise bir kelimesindeki /r/ ünsüzü düşürülür: bir◡ol < bir yol (7/306), bi yol < bir yol (9/8).

11. Ünsüz türemeleri, kelime başında, kelime ortasında ve kelime sonunda görülür. Türeyen ünsüzler c, h, k, m, n, t ve y sesleridir. Kelime başında /h/ ve /y/ sesleri türer: yesiriñ < esirin (7/116), ḥaTladım < atladım (16/55). Ünlü çatışmasını önlemek için kelime ortasında ünsüz türer. Alıntı kelimelerde ünlü çatışması /y/ ve /h/ ünsüzleriyle önlenir. Bazı ekleşme ve kaynaşmalarda ünlü çatışmasını önlemek için araya /n/ ve /y/ ünsüzleri girer: ayile < aile (15/2), dāyım < daim (17/37), ṣahad < saat (18/28). Bunun yanında ek fiilin kelimeyle birleşiminde koruyucu ünsüz olarak genellikle /y/ gelir.

12. Yöre ağzında görülen göçüşmeler, yakın göçüşme ve uzak göçüşmedir. Yöre ağzında, yakın göçüşme uzak göçüşmeden daha fazla ve daha sık görülür: körpü < köprü (6/43), melmekeTde < memlekette (7/115), ireli < ileri (7/114).

13. Yöre ağzında görülen hece kaynaşmaları, genellikle aşınmaya ve düşmeye yatkın g, ğ, h, k, n, v, y ünsüzlerinin düşmesi veya aşınarak kaybolması neticesinde meydana gelir. Hece kaynaşması yöre ağzında yaygındır: dēn < diye (3/75), kȭñ < köyün (4/8), d ā̤rmeniñ < değirmenin (6/55), hüsȳn < Hüseyin (14/53), nurhā < Nurhak’a (15/2).

14. Yöre ağzında, çeşitli sebeplerden ötürü kelime başında, ortasında ve sonunda hecenin düştüğü görülür. Genenellikle hece düşmeleri ve kaynaşmaları neticesinde kelime içindeki düşen veya kaynaşan heceden önceki hecenin ünlüsü uzar: bō̤n < bu gün (4/15), dā̤ci < değecek (5/33), varrīmız < varlığımız (10/3).

15. Hece türemesi, yöre ağzında birkaç örnekte görülür. Sistemli bir durum değildir. Metinlerde tespit edilen hece türemesi örnekleri dili yanlış kullanmaktan ve bilmemekten doğan bir durum görünümündedir: kervantı < kervan (4/19), birezdik < birazımız (6/112), güzle < güz (7/10), misafirpervaneliK < misafirperverlik (12/80).

2. ŞEKİL BİLGİSİ

1. İlgi hâli eki +n sesi genellikle nazal olarak gelir. İlgi hâli ekinin hece kaynaşmasına uğradığı durumlarda önceki hecedeki ünlüyü uzatır: memõñ keḥạ < Memo+nun keh+i (7/201), geyĭñ biri < geyik+in biri (14/45).

2. Belirtme hâli ekiyle, önceki hecenin kaynaştığı durumlarda belirtme hâli ekinin kaynaştığı hecenin ünlüsü uzar. Bazı durumlarda belirtme hâli ekinin düştüğü olur: yayī < yay-ık+ı (3/12), döşşā < döşe-k+i (4/24), tazıy < tazı+y(ı) (9/104).

3. Yönelme hâli ekiyle, önceki hecenin kaynaştığı durumlarda yönelme hâli ekinin kaynaştığı hecenin ünlüsü uzar: nurḫā < Nurhak+a (1/49), ōlā < oğlak+a (3/23), allā < Allah+a (4/43), meydannā < meydan+lık+a (12/89). Yönelme hâli ekinin düşürüldüğü olur: hava dạ̄şimi geldim < hava değiş-im+i+n+e geldim (6/26).

4. Bulunma hâli ekinin, tonsuz ünsüzlerin tonlulaşma eğiliminden dolayı genellikle +da/+de şekli sık görülür: nurḫaḫ+da < Nurhak+ta (1/14), nüFus+da < nüfusta (5/4).

5. Ayrılma hâli ekinin, yöre ağzında tonsuz ünsüzlerin tonlulaşma eğiliminden dolayı genellikle +dan/+den şekli sık görülür: ĝavaK+dan < kavaktan (2/19), ĝurT+dan < kurttan (4/98), gediK+den < gedikten (11/12). Kullar Kasabası ağzında; çıkma, ayrılma, uzaklaşma hâli +da/+de ekiyle de karşılanır. Bu ağız bölgesinde +dan/+den ekindeki n sesi bazı örneklerde düşerken bazı örneklerde korunmaktadır: oldu bitişinde beri < olup bittiğin+den beri (5/49), o köyde geldim < o köy+den geldim (5/57).

6. Vasıta hâli ekinin yöre ağzındaki kullanılış şekilleri, +lA/+InAn/+UnAn/+InA/ +UnA/+nAn ve +nA olarak karşımıza çıkar. Kullar Kasabası ağzında, +InA/+UnA şekli daha yaygındır: açlīla < aç+lık+la (1/9), bun+nar+ĭnan < bu+n+lar+la (1/12), ben+ne < benle < benimle (6/14), cenabı ḥaḫ+ına < Cenabı Hak+la (5/49).

7. Tekil ikinci şahıs iyelik ekindeki (-(I)n/-(U)n) ünlünün hece kaynaşmasına uğradığı durumlarda, kendinden önceki ünlüyü uzatır: eKmạñi < (senin) ekmeğ+(i)n+i (7/102), emạ̄ñi < (senin) emek+(i)n+i (10/48).

8. Hece kaynaşmasından ötürü tekil üçüncü şahıs iyelik ekinin (-I/-U, -sI/-sU) düştüğü olur. İyelik ekinden önceki hecenin kaynaşmaya uğradığı durumlarda iyelik ekinden önceki ünlüyü uzatır: onuñ o̱ < o+nun ön+ü (1/108), ḥayvanıñ mema̱ < hayvanın meme+k+i "hayvanın memesi" (3/32), kilise dānda < kilise dağ+ı+n+da (4/32).

9. Yazı dilinde genellikle tek şekilli kullanılan +ki eki, yöre ağzında çok şekillidir ve ünlü uyumlarına da girer. Bunun yanında k > ḫ değişimi de görülür. Aitlik eki +ki'nin hece kaynaşmasına da uğrar. Bu durumda önceki hecenin ünlüsünü uzatır: benīne < ben+im+ki+(n)e (1/105), bunū < bu+nun+ki (4/1), nüFus+da+ḫı < nüfustaki (8/1), o̱md a̱ < ön+üm+de+ki (7/64), öta̱ < öte+ki (13/35).

10. Çokluk eki +lAr, yöre ağzında ilerleyici benzeşmeye en çok uğrayan eklerdendir. Çokluk ekinin ilerleyici benzeşmeye uğramış şekilleri +nAr/+rAr ekleridir: puñar+rar+a < pınarlara (3/10), ĝur-an+nar < kuranlar (4/8), avraT+dar < avratlar (6/5).

11. İsimden isim yapım ekleri +lI/+lU ve +lIK/+lUK, ilerleyici benzeşmeye uğrayarak +nI/+nU, +rI/+sI ve +nIK/+nUK, +rIK şekillerini alır: ĝullar+rı+dan < Kullarlıdan (7/238), morfin+ni < morfinli (8/55), aFşın+nı+lar+ı < Afşinlileri (13/9).

12. Yapım eklerinden sonraki heceler, yapım ekinin bulunduğu heceyle kaynaştığı durumlarda yapım ekindeki ünlü uzar: oḫumuşlūm < oku-muş+luk+um (4/7), aydınnī < aydın+lık+ı (6/99), ĝuşlā < kuş+luk+a (9/8), gelinnīn < gel-in+lik+in (14/6).

13. İsim yapım ekleriyle, yazı dilinde bulunmayan pek çok yeni kelime türetilmiştir: ĝalḫ-ım+ıñ < kalkımın (6/52), sulaKdayK < su+la-K+da+yız "pınar, çeşme" (7/10), aş-ıT+lar+da < aşıtlarda (9/120), şaḫıl+da-ḫ < şakıldak (12/38).

14. Yazı dilinde tonsuzlaşan pek çok ek, yöre ağzında tonlu halini devam ettirir ve benzeşmeden kaçınır. Bu eklerin başında eşitlik hâli eki, bulunma hâli eki, ayrılma hâli ekiyle bazı yapım ekleri vardır: böyüce < büyük+çe (6/137), çoḫ+ca < çokça (12/54).

15. Yöre ağzında, eklerdeki tonlu ünsüz genellikle korunurken, kelime köklerindeki tonsuz ünsüzü tonlulaştırma eğilimi görülür: ora+cıK+da < oracıkta (7/365).

16. Yöre ağzında, +lAyIn isim yapım ekinin +nAn şekli daha yaygındır. Ekin kelimeye birleşiminde kelimede ses düşmesi olur ve düşmenin etkisiyle, genellikle ekten önceki hecenin ünlüsü uzar: sabānan < sabah+leyin (3/74), sabāleyin < sabah+leyin (4/98).

17. +CI isimden isim yapım eki, ile kelime arasına +A ünlüsü geldiğinde "kadar" anlamı katar. Bu yapı yöre ağzında yaygın olarak kullanılır: izmir+(e)ċi < İzmireçi (7/113), āşam+a+(n)çı < akşamançı (14/31).

18. Yöre ağzında, şahıs zamirleri edatlara bağlanırken ve ek alırken yazı dilinden farklı olarak -nl- > -nn- ilerleyici benzeşme ve değişik ses olayları olur: o+n+nar+ınan < onlar ile(n) (3/6), ben+ne < benim ile (6/14), o+n+nan < onun ile(n) (8/28).

19. Yöre ağzında, *kendi* dönüşlülük zamirinin başında bulunan /k/ ünsüzü tonlulaşarak "gendi" şekline bürünmüştür. Dönüşlülük zamiri *kendi* isim çekim eklerinin yanında isimden isim yapım eklerini de alabilmektedir: gendi+miz < kendimiz (3/71), gendi+niñ < kendinin (6/64), gendilīnden < kendi+lik+i+n+den (15/70).

20. Yöre ağzında, yazı dilinden farklı olarak "şu" ve "şo" işaret zamirleri birlikte kullanılır. Dar ünlülerin genellikle geniş ünlüye dönüştürülmesinden ötürü "şo" daha yaygın kullanılmaktadır. İşaret zamirlerinin edatlara bağlanışı ise bazen yalın hâlde bazen de hâl ekleri almış şekildedir: şoña < şuna (7/211), şunuñ < şunun (9/131).

21. Yardımcı fiillerle birleşen soru zamirleri yardımcı fiilin ilk hece ünlüsünü düşürür. *Ne* soru zamirinin ünlüsü de düşer: n◡oldu < ne oldu (2/28), neydīym < ne edeyim (5/16), neyder < ne eder (10/85).

22. "şey" belgisiz zamiri, fiillerle birleşerek birleşik fiil grubu oluşturur. "şey" belgisiz zamirinin kelime kökündeki /-y/ sesini düşürdüğü örnekler de vardır: ben şe yapıym < ben şey yapayım (15/19). "herkes" belgisiz zamiri, s > ş değişimi geçirerek "herkeş" olmuştur: herkeş < herkes (3/62), herkiş < herkes (7/52), herkeşiñ < herkesin (15/9).

23. Yazı dilindeki "bu", "şu" ve "o" işaret sıfatları yöre ağzında da vardır. "şu" ve "şo" arasında anlam farklılığı vardır. "şu" uzak mesafeler için kullanılırken, "şo" daha uzak

mesafeler için kullanılır. “şo” işaret sıfatı daha yaygındır: şo ĝaraçar oḫulunda < şu Karaçar Okulu’nda (9/152), şo yandan < şu yandan (13/18), şo şeye < şu şeye (14/40).

24. “bu” işaret sıfatı kendinden sonraki kelime ile birleşir. Bu birleşme sırasında birinci kelimenin /u/ sesi /o/ sesine dönüşürken ikinci kelimede ses düşmeleri olmaktadır. Bu birleşik kelime, yalın hâldeyken zarf görevinde kullanılır: bo̱z < bu kez (13/36), bo̱n < bu gün (4/15). “bu” işaret sıfatı ile kelime birleşiminin tamamlanamadığı örnekler de vardır: buez < bu kez (6/64), boez < bu kez (9/43), bıyıl < bu yıl “geçen sene” (13/18).

25. Yöre ağzında, çekimli fiillerin durum zarfı olarak kullanıldığı görülür. Bu durum, çekimli fiilin zarf-fiil gibi kullanıldığında ortaya çıkar. Genellikle -IP zarf-fiil ekinin işlevini görür: silker getirirdik < silkeler getirdik (3/61), ora patırdadı düşTü < oraya patırdadı düştü (9/30).

26. Yöre ağzında, yazı dilinden ayrılan bazı zaman zarfları vardır. Bunlar genellikle kelime birleşmelerinden oluşan yapılardır: bo̱n < bu gün (16/31), o̱n < o gün (Md). Yöre ağzında bir de “bayaK” zaman zarfı vardır. “demin, az önce” anlamına gelir: ondan sōna dediK ya bayaK saña (10/19).

27. Yöre ağzında kullanılan ve yazı dilinden farklılık arz eden miktar zarfları genellikle değişik ses olaylarına uğrayan miktar zarflarıdır: ıcıK ufarām < azıcık ufarağım “ biraz küçüğüm” (6/137), acıK ileri geTdiñmiydi < acık ileri gittinmiydi (6/174). Bunların dışında, metinlerde geçmeyen ancak yöre ağızlarında kullanılan “bidda̱n, bir çirtim, bir gıymık, bir silme, bir inek tası” ifadeleri de miktar bildiren zarflardır. “ciPcis”**, “**com” zarfları da yöreye özgü miktar zarfları olup abartma anlamı taşır.

28. Yön bildiren “geri” zarfının durum zarfı olarak kullanıldığı olur: geri dediñ ki “tekrar dedin ki” (1/63), ben ĝaleyledir geri verecā̱m “yine, tekrar, yeniden” (1/112).

29. Yöreye özgü “hayla” soru zarfı, “nasıl” anlamını taşır ve yaygın bir kullanıma sahiptir: ḫayla ĝovaladıñız “nasıl kovaladınız” (1/75), ḫayla ĝovalaycıñ “nasıl kovalayacaksın” (1/79), ḫayla götürsüñ gelsiñ “nasıl götürsün gelsin” (9/168).

30. Zamir kökenli şahıs ekleri, birinci teklik şahısta -Im-Um ekindeki ünlüler, yöre ağzında şimdiki zaman eki -yor ve gelecek zaman eki -ecek'ten sonra gelirse genellikle düşürülür. Bu düşme, kendinden önceki şimdiki zaman eki -yor'da -r sesini gelecek zaman eki -ecek'te ise -k sesini de kapsar: geçiriyom < geçiriyor-um (1/15), eletiyom < iletiyor-um "götürüyorum" (6/11), gediciym < gidecek-im (16/4).

31. Zamir kökenli şahıs ekleri, ikinci teklik şahıs eki çoğunlukla, -ñ'dir: yalan sõlüyo-ñ < yalan söylüyor-sun (1/78), ĝaça yapa-ñ < kaça yapar-sın (6/9), ĝoḳuducu-ñ < kokutacak-sın (7/24), çıḫarıbili-ñ < çıkarabilir-sin (15/99), ĝoycu-ñ < koyacak-sın (16/83).

32. Yöre ağzında, zamir kökenli birinci çokluk şahıs ekleri çoğunlukla -IK/-UK ekleridir. Birinci çokluk şahısta, şimdiki zaman eki -yor'da -r sesini, gelecek zaman eki -ecek'te ise -k sesini genellikle düşürür: ne yapıcı-yK < ne yapaca(k)ğız (4/51), geTmiss-iK < gitmişiz (5/4), bilmez-iK < bilmeyiz (5/56), bölüyo-z < bölüyoruz (8/91).

33. Emir kökenli iyelik birinci teklik şahıs eklerinde genellikle -AyIm/-IyIm eklerindeki ikinci hece ünlüsünün düşürüldüğü veya kısaldığı görülür: ged-iyi̯m < gideyim (2/39), annaT-ıym < anlatayım (4/52), görüş-em < görüşeyim (10/34), sõle-ym < söyleyeyim (11/1). Bazı örneklerde birinci ve ikinci hecedeki iki ünlünün birlikte düşer: ne deym < ne diy-eyim (7/55), teke ĝoym < teke koy-ayım (7/325).

34. Yöre ağzında emir kökenli 3. teklik şahıs eki işlevinde kullanılan -e eki vardır: allah yėtir-e < Allah yetirsin "Allah kavuştursun" (10/48), işiñ gücüñ ıras gelmi-y-e < işin gücün rastgelmesin (14/51).

35. Emir kökenli birinci çokluk şahıs ekleri, -AlIm/-AK ekleridir. Genellikle -AK eki kullanılır: kes-eK < keselim (2/21), ḳaḫ-aḫ ged-eK < kalkalım gidelim (4/21).

36. Şimdiki zaman eki -yor'daki -r sesi genellikle bütün şahıslarda düşürülür: varı-yom < varıyorum (1/145), alı-yoñ < alıyorsun (3/20), yapı-yo < yapıyor (6/7), bölü-yoz < bölüyoruz (8/91), yavları-yoK < yalvarıyoruz (10/71), ĝonu-yoñuz < konuyorsunuz (7/21), barı-yolar < varıyorlar (15/82).

37. Yöre ağzında, standart dilden farklı olarak duyulan geçmiş zaman -mIş/-mUş eklerinin yanında bir de -IK/-UK eklerinin kullanıldığı görülür. Bu, sistemli bir durumdur. Yöre ağzında -IK/-UK ekleri kullanılır: ĝıriP◡ol-uKsuñ < grip olmuşsun (3/81), ĝur-muşuK < kurmuşuz (10/37), yaz-ıḫlar < yazmışlar (4/24).

38. Yöre ağzında, duyulan geçmiş zaman -mIş/-mUş eklerinde ş > s değişimi ve s ünsüz ikizleşmesi görülür: de-missim < demişim (4/99), yaḫalan-mıssıK < yakalanmışız (17/23), gel-missiñ < gelmişsin (18/32).

39. Gelecek zamanın çekimi, yöre ağzında standart dile göre değişken bir yapı arz eder. Olumlu ve olumsuz çekimlerinde yazı dilindeki -AcAk ekinin yanında -cI/-IcI/-UcU eklerinin de kullanıldığı görülür. Bu ekler, daralmaya veya yuvarlaklaşmaya uğrayarak -AcAk eklerinin bir başka şeklini oluşturmuştur. Bununla birlikte -AcAK ekinin sonundaki /k/ sesi de genellikle düşürülür: ver-ecạ̄m < verece(k)ğim (1/112), ḥayla ĝovala-ycıñ "nasıl kovalayacaksın" (1/76), dạ̄ci < değ-ecek (5/33), ye-yciyK < yiyeceğiz (6/136), kes-iciñiz < keseceksiniz (2/23), dut-ucular < tutacaklar (16/16).

40. İstek kipinin yöre ağzındaki çekimi 1. şahıslarda yazı dilinden farklılık arz eder. 1. teklik şahıslarda -Am/-Iym/-Uym/-ym ekleri, 1. çokluk şahıslarda -AK eki kullanılır: neTd-uym < ne tutayım (1/14), ĝadañ◡al-ıym < kadanı alayım (5/47), başıñ◡ārıT-maym < başını ağrıtmayayım (7/280), nėyd-eK < ne edelim (17/29).

41. Emir kipinin 1. şahıslardaki çekimi yazı dilinden farklılık arz eder. 1. teklik şahıslarda -Aym/-Iym/-Uym/-Am/-ym ekleri, 1. çokluk şahıslarda -AK eki kullanılır: bul-uym < bulayım (2/2), arā-ym < arayayım (6/66), gel-em < geleyim (6/67), yol-áḫ < yolalım (6/67). Yöre ağzında -A ekinin emir kipi üçüncü tekil şahıs yerine kullanıldığı da olur: dēzeñ◡öl-e < teyzen ölsün (2/11), gözüñe çaḫıl-a < gözüne çakılsın < (3/44).

42. Gereklilik kipinde, yöre ağzında çekimli kullanımdan ziyade "gerek, mecbur, lazım vb." kelimeler kullanılmaktadır: meCbur gediciñ < mecbur gideceksin (8/19), meCbursuñ yaTmıya < mecbursun yatmaya (8/43), bilmeñ lạ̄zım bilmen lazım (10/41).

43. İsimden fiil yapım eki +lA- yöre ağzında ilerleyici benzeşmeyle, +rA- şeklini de gelişmiştir: zehir+re-miş-ler < zehirlemişler (7/147), Bazı örneklerde /y/ ünsüzünün daraltıcı etkisiyle düz geniş /a/ veya /e/ ünlüsü düz dar /ı/ veya /i/ ünlüsüne dönüşür: baş+lı-yo < başlıyor (2/6). Bir örnekte /y/ ünsüzünün etkisiyle düz geniş /a/ ünlüsünün yuvarlak dar /u/ ünlüsüne dönüşür: hoP+lu-y-araK < hoplayarak (14/62).

44. Ek fiilin geniş zamanının 1. şahıslarında gelenellikle ek fiilin ünlüsü düşer: biz sāḳ < biz sağ-ık < biz sağız (2/9), sulaKdayK < sulakday-ız (7/10). 3. şahıslarda -DIr eki genellikle düşürülür: su yoḫ < su yoktur (1/10), burda dā̤l < burda değil-dir (4/29).

45. Yöre ağzında, ek fiilin şart çekiminin ince ve kalın şekli birlikte kullanılır: böyūsem < büyük isem (5/59), uyanīsa < uyanık ise (6/45). Bir örnekte sözcüK fiil olmamasına rağmen birleşik yapılı bir ek fiil görmekteyiz: ney◡idiyse < ne idi ise (14/75).

46. Yöre ağzında, şahıs eki soru ekinden önce gelir. Kip ekinden hemen sonra fiile bağlanır. Bu durum genellikle ses düşmelerinin olduğu fiillerde görülür: biliyom mu ḫu < biliyor muyum ki (1/57), biliñ mi < bilir misin (1/61).

47. -mA isim-fiil eki, yöre ağzında genellikle /y/ sesinin daraltıcı etkisiyle -mI şekline dönüşür: āla-mıya başlıyo < ağlamaya başlıyor (2/6), merteK düz-miye < mertek düzmeye (9/6), yemiye, içmiye dolanırdı < yemeye, içmeye dolanırdı (12/3).

48. Yöre ağzındaki sıfat-fiil eklerinin yazı dilinden farkı -AsI+cA ekinin olmasıdır. Bunun dışında özellikle -AcAK ve -dIK/-dUK sıfat-fiil eklerinde, başta /k/ sesi düşmesi olmak üzere, önemli ses olayları görülür: ocā yan-asıcalar < ocağı yanasıcalar (2/22), sıḫ-dīmız, sā-dīmız südū̃ < sıktığımız, sağdığımız sütü (5/42).

49. -AsI sıfat-fiil eki, yöre ağzında duyulan geçmiş zaman işleviyle de kullanılmaktadır: bir ĝız yaPdır-ası < bir kız yaptırası “güya bir kız yaptırmış” (4/38), orda geri var-ası “güya oraya geri varmış” (6/133).

50. Yöre ağzında, -A -A düşmesine uğramış; ancak zarf-fiil işlevini sürdüren örnekleri görmek mümkündür: sürüy sürüy köme çıḳarTdım < sürüye sürüye köme çıkarttım (4/92), sürüy sürüy getirdim < sürüye sürüye getirdim (8/58).

51. Yöre ağzında, yazı dilinden farklı -I -I /-U -U zarf-fiil ekleri vardır. Bu ekler, -A -A daralması ve yuvarlaklaşmasıyla oluşmuştur: çekiş-i çekiş-i ĝurdu öldürdüm < çekişi çekişi kurdu öldürdüm (4/92), yerde sürün-ü sürün-ü < yerde sürünü sürünü (7/71).

52. /c/ ve /y/ ünsüzlerinin kendinden sonraki ünlüyü daraltıcı etkisi -IncA/-UncA (-IncI/-IncIK/-UncU/-UncUK) zarf-fiil eklerinde de görülür: faK ĝur-uncu < fak kurunca (6/69), ben var-ıncı < ben varınca (13/16). Bu ekin bulunduğu zarf-fiillerde ünlü, ünsüz veya hem ünlü hem de ünsüz düşmeleri de görülür: o dōncu < o doğ-unca (4/23), ĝarañ-ıycı geldik < karanıy-ıncı geldik "karanlık olunca geldik" (6/68), Bazı örneklerde ek sonunda /k/ sesinin türer: ḳaḫ-ıncıK < kalkınca (4/21).

53. "-IK" eki yöre ağzında, -Ip zarf-fiil ekinin işlevini gören bir ek olarak da kullanılmaktadır: ḳaḫ-ıḫ gelinciK erkenden < kalkıp gelince erkenden (4/22).

54. Yöre ağzında, -KAn/-ḫAn/-KanA/-ḫAnA zarf-fiil ekleri, yazı dilinin aksine kalınlık-incelik uyumuna uyar. Bununla birlikte hâl ekleriyle kalıplaştığı da görülür: yolda gėder-kene < yolda giderkene (2/32), bu ev yapılır-ḫana < bu ev yapılırkene (5/6).

55. Yöre ağzında, yazı dilinden farklı olarak bir de -dImI(ydI)/-dUmU(ydU) işlek zarf-fiil ekleri vardır. Bu ekler, -IncI/-IncIK/-UncU/-UncUK/-IncA/-UncA eklerinin işlevini görür: ölü öl-dümūdü < ölü öldümüydü (5/73), ĝoca-dımıydı < kocadımıydı (6/15).

56. *hani* sorma edatı, yöre ağzında "hanı" şeklini alır. Bunun yanında bazı örneklerde *hani* edatındaki anlamı kuvvetlendirmek için +cıK ve yönelme eki /a/ getirilir. esK◡avraTlar ḥanıcıḳa, yoK ĝurban (7/30).

57. *hēri, yuva, ĝurban, bire* yöreye özgü seslenme edatlarıdır: kütükte yayardıḫ hēri (5/43), yuvay, allah bunu verdi dedim (7/325), aman bire ōlum (8/61).

58. Yöre ağzında, sıralama edatı *ile*'dir ve –InAn, -nAn, -InA ve -nA şeklindedir: gelin◡ine ōlan yaTsıñsene (5/22), hasan◡ınan hüseyiniñ yasın dudmazdı (10/16).

59. Cümle başında olması gereken *madem* edatının bir örnekte cümle sonunda yer aldığı görülür: saña on da naḫlediym mādem (15/64).

60. İçin edatı, yöre ağzında önemli ses olaylarına maruz kalır: ḥayvannarı ĝurtarmaK uçun (1/83), saḫarporsū uçuK ĝurar◡ımış (6/73), bir eKmāñ uçu bizim (7/53).

61. *gibi* edatı, yöre ağzında yazı diline göre çok farklı bir şekil alır. Genellikle b > m değişimine uğrar. Ünlüyle biten sözcüklerden sonra gelen *gibi* edatının ilk hecesinin düşürüldüğü örnekler de vardır. Bu örnekler de genellikle önceki sözcüğün son hecesi uzar: o dāṛmen lobadī mı lobada düzülür (12/66).

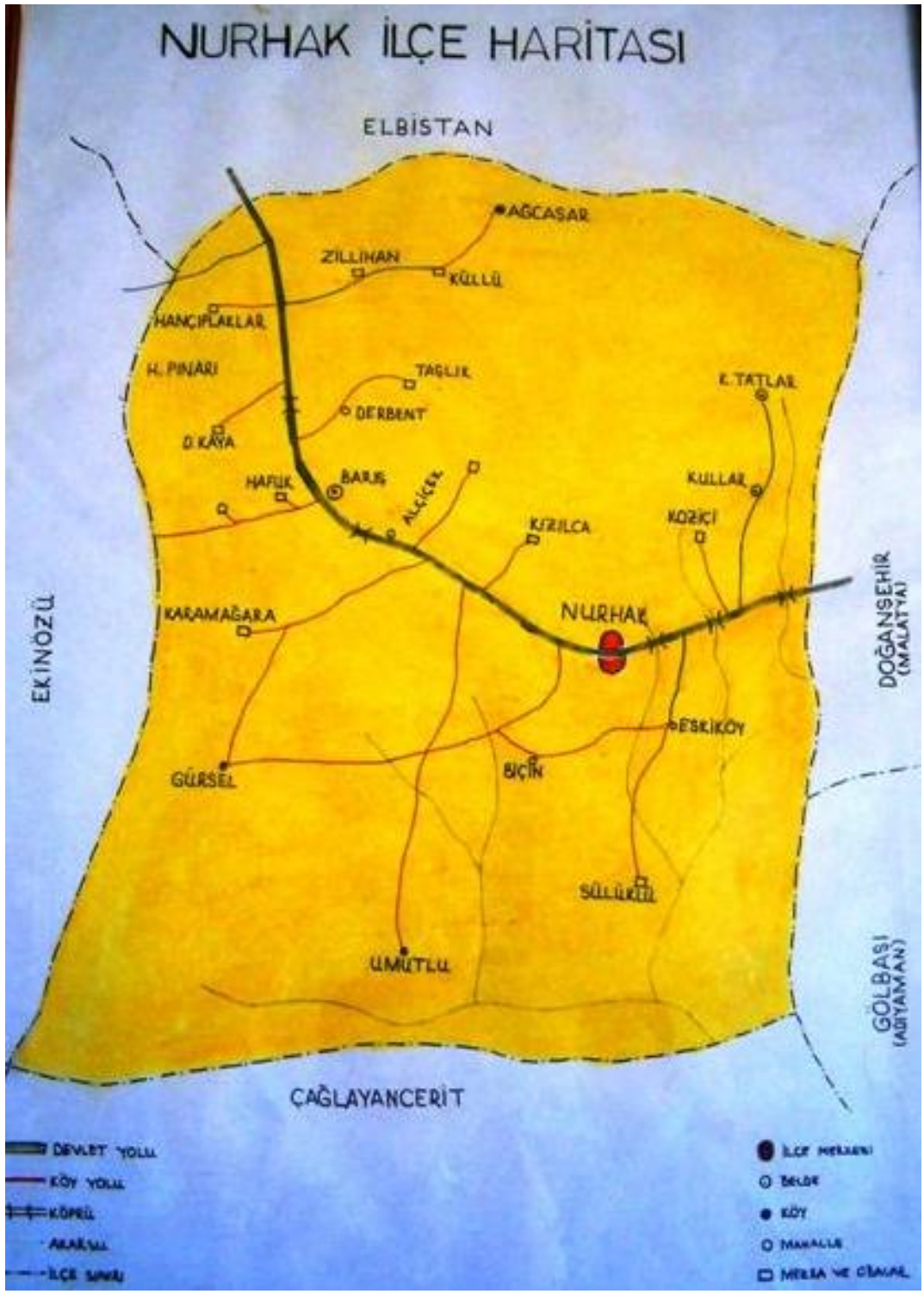
62. *ile* vasıta edatı, yöre ağzında genellikle +InAn, +nAn, +nA şeklinde görülür. Yazı dilindeki *ile*'nin kullanıldığı bazı örneklerdeyse ayrı yazım özelliği gösterenler de vardır: açlīla susuzlūla biz biz dāl hepisi hē yoKlūla (1/10), ciriT◡aTsıñ on◡ūnan da diyo (2/41), samanıynan saċmasıynan yeseK aç ĝallıK (8/22).

63. "kadar" edatı, yöre ağzında yazı diline göre çok farklı bir durum arz eder. "kadar" edatının çoğu örnekte "k" ünsüzünü, bazı örneklerde ise ilk hecenin tamanını düşürdüğü görülür. Bunun yanında "r" sesinin "n" sesine dönüştüğü örnekler de vardır. "adāṇ", "d āṇ" "adāṛ" "dāṛ" şekilleri sık görülür: şu adāṛ ĝazanı var, bi de teps◡adāṛ ḥamır yūracaK ilāṇi (1/111), o oḫur da nadāṇ, o sihirci sėhirci (4/48), yoldan yoḫarda yōdu bu dāṛ (6/154), mus◡edemiñ ā şu dāṇi bir yeri var◡ıdı (7/215). Miktarı küçültmek için "kadar" edatından sonra küçültme eki "-cıK" getirilir: o ĝadāṛciK sürüyo (1/137).

64. Mikdar bildiren bir diğer edat ise ek hâlindeki +(A)çI edatıdır. "kadar" anlamını karşılar. Yöreye özgü bir edattır. Hem isimlere hem de fiillere gelebilen bu edat, fiillere -AnAçI şeklinde, isimlere +(A)çI veya +(An)çI şeklinde gelir: biz var-anaçı (1/144), izmir+eċi, ısTambılı, erzulum+açı dāldılar (7/113), üçün bir or+açı götürmüş (9/164).

65. Yöreye ait bir başka yer yön edatı ise *geçe* edatıdır. *geçe* edatı karşı, taraf, anlamları katar. *geçe* edatının dışında, karşısında anlamına gelen "annaċ" edatı da yöreye ait yön bildiren bir başka edattır: o böyüK körpünüñ üsT geçesi sırt (7/134), ötegeçiye geTdim (8/105). Yöreye ait yön bildiren edatlardan bir diğeri de "beri taraf, öteki taraf" anlamlarına gelen *beriyüz, öteyüz* edatlarıdır: dombalaK döndüm çāldan ber◡üyze diyo (14/59).

66. Yöre ağzına özgü bazı edatlar vardır: *çıkla* edatı, "yalnız, tamamen" anlamı katarlar. *andaḳı* edatı, "halbuki" anlamındadır: yalanım anda ḳı davar çalacām biliyoñ mu (6/120). *tama* edatı; hatırlatma, onaylatma anlamı katar: davşan avcısıym tama (7/301). *nem ne* edatı "bilmem ne" manasındadır: göşgürdüñ başında nem ne çuḳuru diyoK (7/175). "benzer" kelimesinden değiştiğini düşündüğümüz *bazar* edatı yöreye özgü bir başka edattır. "söylediği gibi, yaptığına benzer" anlamı katar.

NURHAK İLÇE HARİTASI
ELBİSTAN
AĞCASAR
ZİLLİHAN
KÜLLÜ
HANÇIFLARLAR
H. PINARI
TAŞLIK
K. TATLAR
DERBENT
D. KAYA
HAFLIK
BARIŞ
ALÇIÇEK
KULLAR
KOZİKİ
KIZILCA
EKİNÖZÜ
KARAMAĞARA
NURHAK
DOĞANŞEHİR (MALATYA)
ESKİKÖY
GÜRSEL
BIÇİN
SÜLLÜTEPE
UMUTLU
GÖLBAŞI (ADIYAMAN)
ÇAĞLAYANCERİT
DEVLET YOLU
KÖY YOLU
KÖPRÜ
İLÇE SINIRI
İLÇE MERKEZİ
BELDE
KÖY
MAHALLE

6. METİNLER

Anlatan: Halil DOĞRU

Derleme Yeri: Biçin Köyü

Konusu: Sohbet

Yaş: 99

1

_ Dede, eviniz kaç yıllık?

bu ev, aldmış alTmış beş yıllıḫ. babam ıraḥmáTlıḳ on iki buçuK sene esgerriK yaPmış. ölmüş geTmiş. dörT sene esgerriK yaPdım. izin bile ĝullanmadım. geldiKden sōna üŞ sene de, sōna da bunu aldıḫ. babam do'ḫuz yaşındaymış, babası öldụünde**.** ezel yoKlūmuş. burdan göçeK gedeK demişler. mara yėy'gi eTmemişler. 'buáz da babam ıraḥmatlıḳ şey dedem ıraḥmatlıḳ mefą̄T◡ediyo, hē burda ĝalıyolar. bir yere gedemiyolar. hayvannar aç. hayvannara kilīnen, efendim ar'dıc◡ınan yaza çıḫarTdıK deyn öyle deller.

_ Dede, Biçin kaç yıldır köy, onu bilen var mı?

yoḫ. onu bilemem. esKi zamanda ne var◡ıdı ḫı ḥocam, ne gördüK? açlīla susuzlūla biz biz dą̄l hepisi hē yoKlūla. biz bura araċ gereċ coḳ, su yoḫ efendim, arḫamızda ben ḥanımın arḫasına ĝaldırdım daşı getirdi. o benīnen getirdi. bunnar◡ĭnan bō̄le yanı. ondan sō'na da ne bi'līym ben işTe olamadıḫ. sōna da çocuKlar sā geTdi, sola geTdi bu öreniñ içinde ĝaldıḫ.

_Nurhak'a taşınmayı düşünmüyor musunuz?

yoḫ. neTduym nurḫaḫda? orda varsam ne iş yapabilirim ben? burda zaman geçiriyom. iki yėrde baḥça var. efendim, gediyom baḥçalarıñ içinde oturuyom. iki

geçimiz var geliken efendim şėy getiriyom, oT getiriyom. işTe bunuynan zaman geçiriyoḫ.

esKi zamanda yåvrum oḫumuşluK yōdu. ōle bi şeyler sorġu sual yōdu. ben esgere geTdim. hemen esą̄mem gelmiş, davardan geldim. elbisey çıḫarTdım, dōru esKere. hē, dörT sene geTdim. aŞlıK, susuzluK efendim. her dövletler şeyde ḥarbde. ne meKdup gelmeKde efendim ordan, ḥarŞlıK gelmeK, ne aŞlıK ne susuzluK neler neler çeKdik.

_Askerliği nerede yaptın dede?

geliboluda. çanaKĝaleniñ beri taraf gelibolu der.

biçinde geTdīmi on sekiz gişiynen geTdik biz burdan. orda o aŞlıKda iki adam hava deñişimine gelmedi. hepsi öldü aŞlıKdan, susuzluKdan.

_Dede, sizinle askere gidenler kimlerdi, sene kaçta gittiniz askere?

hacel◡ehmeT, efendim kürTĝızı memmeT, ålō hüseyn, keleş memmet, şeyden demirçėlerden ordan göydöl, ĝardaşı ali.

bu dünya bir yolcu ḥayması. gelenimiz gedecek. oḫumuşlūm yoḫ. dōmum biñ üċ cüz otuz yedi dōmluym. benden bir yaş güċċüK, bin iki yüz otuz beş dōmlu o zaman günü güne yazılmıyodu.

_Askere neyle gittiniz?

kömür şe'yiynen, vaġonnarıynan geTdik. ĝapıdereden geTdik. hePsi boş, hepisi boş.

_Buradan hayvanlarla mı gittiniz, yürüyerek mi?

yōḫ, yeriyereK. ayaḫ yalıñ, baş ĝabaḫ. elbise mi mar◡ıdı? yiyecek ekmą̄ñ mi mar◡ıdı? o günner geTsiñ, gelmesiñ. ora geTdiK orda esKerrik◡eTdiK. bir patetisi dörT gişiye kesTiler verdiler. tayinler aha şu adą̄r ĝaldı. hē aŞlıKdan, susuzluKdan bütün ĝırıldı.

_Biçin'in okulu ne zaman açıldı dede, onu biliyor musun?

oḫuluñ yanı senėsini bilemem. senesini bilemem. ĝaç sefer geldi, işTe ālar efendim bura oḫul vermediler. neçe çalışTılar, eTdiler. soñ nėhāyeT bir esKiköyde hoca var◡ıdı, ǭreTmen siziñ gimi. böyle geliyo, baḫıyo çocuḫlarıñ ĝalabalīna 'baḫıncıK bir yazı veriyor. ĝardaşım hasan da āzáydi o zaman. birinci āzáydi. nurḫāñ birinci āzesiydi. oña veriyo, bunu diyo, götür, ver. eñer ki bir dąha bunda gelmezse bir dąha ver gelmezse diyo, gel, baña sōle. o zaman onu verib

efendim şėy◡edinciK işTe verdiK, diyolar. geleceK sefer senīn verriK diyolar. seniñ◡oldūñu ālar o zaman isTiyo mudu? isTemiyo. o günner geTsiñ gelmesiñ.

_Biçin'de önceleri orman çok muydu, kaç ev vardı, evler nasıldı?

var◡ıdı böyüK āŞlarıñ, ġabañġaŞlarıñ hesābı ney◡idi yavrum. yandı, tükendi, bütün şu deriy◡ōḫarı hėç gedemez◡imiş mal. bu ġabañġaşlarıñ devrilip geTdīnden ĝocali var◡ıdı, o der◡imiş. bunnarı ḥaḳ ĝı mallar işliye. kim bildi o zaman ormanıñ ĝıymatın. buranıñ her yeri orman◡ıdı. ĝaŞ seFer ĝırıldı. deveynen aha buralardan nurḫā çeKdiler.

_Dede, o zaman kaç yaşındaydın, yılını hatırlıyor musun?

o zaman ben böyüK◡üdüm. ben evliydim o zaman. buray deveynen çeKdiler. iki üŞ seFer kesildi. bir zaman kömür yaKdılar. ormannarı bütün efendim dōradılar. kömür yaKdılar kömür saTdılar. sōna efendim ormannarı geldi öyle kesildi. dövleTden zahar şey◡alıyolar, iḥāḷ◡alıP o zaman ḫalK geliP çalışıyo.

_Çocukluğunda Biçin'de kaç ev vardı dede?

on, on bėş yėrmi ev var◡ıdı. ezel burda şeyde iki üŞ dam var◡ıdı. bu maḥallede yoḫardalar◡ıdı. şurda yoḫarda. hışdō 'bekir efendim, ĝart ali, ĝara mısTaha, hüsūnceler, şeyler bunnar ordaydı. 'ḫūdu ezel, dam yōdu.

_Dam ne zaman yapıldı dede, onu biliyor musun?

dam zamanı, işTe biliyom mu ḫu o zaman dellerdi. böyle şey gimi, kim dam yapıyodu, yeter ki bir başımızı soḳup oturacaK yer, yeri. kill◡ali deyn bir adam mar◡ıdı. abuzey dā var◡ımış. bu şeyler de zengin◡idi. ĝar◡ismālıñ uşā, bu ĝart ali, ĝara mısTaḥāl, soḥu memmed ali, ora vardım derdi. ōlum biçinde bir adam bilseñ, sorsam acebe tanıñ mı? ĝar◡ismālıñ uşān biliñ mi? onnar◡ınan emmideşiK ağa dedim, derdi. ĝar◡ismalıñ uşā ey◡adam, ḥoş adam misafirperver adam, ayı gimi bir adam. ḥā, ağa pek◡ey ėyilīn söylediñ misafirperverdarlīn da söylediñ geri dediñ ki ayı gimi bir adam. bıre ḥu, sıır gelir bu evlīñ iŞinden şo tarafa, davar da gelir bu tarafTan bu tarafa ortalıK ĝızġın◡olsuñ deyn. o zaman böyle şeyde yaşallar◡ımış. mallarıñ arasında ısıcaK◡olsuñ deyn. ĝabīñ altında o günnerden işTe sōna sōna dam yapmıya, bilmem şoña buña. işTe dövleT birez düzelīncik.

_Buralarda eskiden Ermeni, Rum vesair yaşamış mı, onları bilir misin, hiç duydunuz mu dede?

duyduK duymadıK mı? yahudılar var◡ımış bu şey ḥarbinde o zaman mısdaha kemal çıKdında silah olmadan burdan esKer◡olaraK maraşa gediyolar. orda birbirin ĝırar◡ımış efendim bizi basTı kürTler deyn. bu ĝocali ā bėze gediyo, ora ĝaçaK mal getirmiye orda efendim bu şey ırasgeliyo. ḥalePe gediyo. burdan ḥalePe arḫasıynan gediyo orda bu yaḥudı ırasgeliyo. tanış ya. gel dosTum diyo. bize gedek diyo. o zaman diyor ḫuna yoK gedemem seniñ düşündūñ düşünce bizde yoK diyo, gelmiyor. misaFir yapıcı götürüP ora. onuynan geTdiK derdi. vardıK derdi. bizi ordan siz ḥayla ĝovaladıñız? sürdüñüz? işTe şöyle ĝırdıK böyle ĝırdıK deynciK, yoK dosTum yoK diyo, yalan sōlüyoñ diyo. uzun boylu diyo, yeşil sarıKlı diyo babalar diyo, geliP diyo, onnar siziñ diyo, duTdūñuz cer ĝuvatı diyo. sen yalan sōlüyoñ diyo. toPsuz tüFeKsiz gediP de duşmanı ḥayla ĝovalaycıñ?

_Buralarda önceden Yahudiler mi yaşarmış?

nurḫāñ içinde yaḥudılar çōmuş. siftek 'nurḳāñ ĝuruldū esKi'köy◡ümüş. orada ĝurulmuş. oradalar◡ımış. o zaman buralarda bir ḥū falan var◡ımış. mala yeygi eTmemişler zahar, çoK bir ĝar yāmış. buranıñ bu puñarrar ne çıKmış deller. o zaman ĝardan gedilecā̤ yoḫ. bura düşürüP bu ḥayvannarı ĝurtarmaK uçun o zaman kilim, keçe, he'līnen depelemişler, kilim keçe o̤ñüne seriP sīrrarı sere sere bura düşürmüşler.

_Biçin'e öyle geliyorlar.

burda kimse yoK. he, o zaman ḥūlar mūlar var◡ımış. o zaman öyle deller.

_Biçin'in adı nereden geliyor, onu biliyor musunuz?

ezel bu biçinde, işTe bu biçin ezel kimse ekiP biçmemiş. kimse yoḫ bu sırf yaylıcaḳ◡olmuş. o zaman bir ataş duTduruyolar bu yanıyor. ondan sōna efendim geri her'keş tarr◡ediyo, kendi şeyine düşeni her biri bir yerden. baK burda ĝadılar efendim, hac◡osmannar burda oKlarıñ bir tarafı heP onnarıñ.

_Dede, hezeni, merteği nasıl yapardınız, nerden getirirdiniz?

paşa geldi, burda mıḫTarıñ evinde baKdı. dedi, bunnarı ney◡i̤nen getirdiñiz, ney◡i̤nen yaPdıñız? o zaman dedi̤K. işTe biz ĝac̈ gişi toPlanır efendim, omúzlar, ip◡inen sürüyP getirdik. nasıl◡olmuş deyn bunnarı sordúlā̈r.

_Hezeni nereden getirirdiniz dede?

dēy uzaKdan yapardıḫ. esKi zạmandā, o zạmandā böyle bir insannarıñ işi düşTüğụ zạman hėċkimse gėtmem deyn bi şey yōdu. hē, ben yėdi tene hezen getirTdim, sağulsuñ. e bunnarı nerden geliyo? bir sáat, üċ sáatliK yerden geliyor. eñ yaḫın gelen yer, oralardan. ĝarda, ĝar götüreK◡olacaK. efendim buña paltaları çaḫıcıñ, yaḥuT çivi çaḫıcıñ. onnara ipi balāyP üŞ tene ọ̄ñden dutacaK, üŞ geri ardından, ala yerine de beş altı yerden sarılıP öyle sürüyp getiriyoduḫ. şindikī zamanda gedip getirmezler. yayan gediP gelmezler.

merteKleri de şurdā hemen şo ĝarşılardan esKi zamanda ordan gelirdi. şindi de dēy üŞ sạatlik dörT sạatliK yerden getirTdim. bu odada otuz tene merteK var. böyle böyle yaḫışıKlı. ben bunu söküP yeñiden yapıcıydım. o zaman su yoḫ, efendim ḥay'van yoḫ, bi şey yoḫ. ḥū daşları ḥanımın sırtına ĝaldırdım arḫasıynan o getirdi. o benīne ĝaldırdı ben getirdim. bunnar◡ınan, bu şeyler◡inen yaşadıḫ. allaḥ bir girecek yer◡olsa deyn. sōna burayı evliK bōyK bir şey bu örTmeynen buray yaPdıK. yeter dediK ġayrı üŞ sene bir ĝardaşım böyüK ĝardaşım var◡ıdı temir◡ali dellerdi onuñ ọ̄ var◡ıdı on dört çocuK ayrıldıK bi şey yoK. bir ufaK örtü, ne yiyeceK eKmą̄miz var, efendim ne aş bişireceK ĝazanımız var. emcem ĝızı topal eşō deller bir ĝarı var◡ıdı bizde yatar ḳaḫardı. onuñ bir aş bişireceK şu adą̄r ĝazanı var, bi de teps◡adą̄r ḥamır yūracaK ilą̄ni. anneme dedim ki anne sen bunnarı ver, ben ĝaleyledir geri verecą̄m. vermem dedi. bacım mar◡ıdı. allah topraKlarda sıKmasıñ. oña ḥabar gönderdim. bir ḥamır yūracaK ilą̄n, bir de aş bişireceK ĝazan gönderdi. bir ĝaT örtü bi şey yoḫ. hē, bu şeyler◡inen yaşadıḫ o zamannar getsiñ gelmesiñ. daha búranıñ ötüyanna efendim şu ọñünde bir örTme var◡ıdı. şurda bozuluK yer orası bir şey◡idi, odaydı. daha damıñ arḫasında bir ḥū yapılıydı. malcılīdı. onnarıñ hepisi de geldi geŞdi, geTdi.

_Burada ne yapardınız, malcılıkla mı geçindiniz?

burda ney◡inen geçiniciñ, malcılıK◡olmazsa geçinemeñ. o zamanda ọküzler◡inen ev göçürüllerdi. ha, öküzlere yükleller bunnarı gördük. aşireTler ineKler◡inen, ineKleri efendim sırtına yüKleller öyle göçellerdi.

_Molla İbrahim veya başkalarının, duyduğun bildiğin kerametleri var mı Dede?

aziz◡ali annemiñ dedesiydi. onuñ babam ıraḥmaTlıḳ ásKerdeymiş üŞ tene soyġuncu geliyo bunuñ ḥayvanı var◡ımış, ḥayvannarı. diyo ḳu gedeK efendim

bunnarı çalaK. geliyolar efendim böyle, eviñ yaḫınına geliyolar ayıñ om beşi geçe o zaman bir ĝarannıK çöküyo, heċkimse kimseyi göremiyo. geri çekiliyolar efendim, yåv abåōv geñiş dünya n◡oluyo? üŞ seFer vardıḳ alamadıḳ diyo. babam ıraḫmaTlıKdan soruyo. nurḫaKda bir adam sorsam biliñ mi? o da diyor, kim? aziz ali. o zaman diyor, o adama çoḳ sayġım sevgim mar. ē benden ötürü gediP elin◡ayānı öpeceKsiñ. hē biz üŞ sefer geTdiK efendim onuñ ḥayvanını çalmaK◡ uçun. bir ĝaran'nıK çöKdü, geri çekildik, efendim ayıñ om beşi geçe gündüz gi'mi.

_Bu, ne zaman oluyor dede?

o, na zaman olúyo orasını bilemem.

āşamüstü, dayım mar◡ıdı. 'maḫmıt hüsn̄ünüñ neyiñ babası. on◡ūnan āşamüstü vardıK böyle oturduḳ. ye'mek getirdi yedik. ye ōlum ye, dedi. yedim dede, dedim. benim ĝader de yeseydiñ, dedi. olurduñ, dedi. o zaman oturduK enişTesi var◡ıdı sen álbisTana gediciñ get, dedi. uyḳuñ var, ą̄leşme. get isTirą̄tiñ◡eT dedi. biz geldik, eve geldik, ayāmızı çıḳarTdıḳ yatāmıza girmeden damıñ başı kipırdadı. kim o dediK. aziz◡ali deyi̇ciler mefāt◡etmiş. o ĝadą̄rciK sürüyo. ordan içeri giriP de geldi mi Şehresinden insan ĝorḫardı. ne gedą̄r mą̄mirler var◡ısa efendim geldiKden sōna bütün ayā yekineceKler. öyle Şehresi vardı. ne bilīym işTe şindi ortalā bir sünnülüK efendim şey ĝonuldu.

_Dede, önceden böyle bir ayrım var mıydı?

yoK yoK. aşlıK, her evde efendim üŞ dörT tene ḥızmeker ālarıñ ĝoltūnda ālarıñ şeyinden mi geçebilirdiñ. burda ĝart aliydi. ben ufaK çocūm, bu abim◡inen annem, bu dāda ḥūmuz var, davar orda. yüz yüz◡elli davar. orda barınır, orda şey◡eder. bunnarı vermey düşTüm. siz, dedi. biz varanaçı filan yerdą̄ āŞları ĝırıñ da ben varıyom, dedi. o çoK direḥatliydi. temir ali deller. ora vardıḳ böyK memmed ali ābim◡inen, o ĝırmıya durdu. ula niye ĝırıyoñ oray dedi. ya neydeK al◡emmi dedi. diyniyenden ḥaşa gel dedi, (…) dedi. paltay ĝoltūna dōru çaldı, ora durdu. az sōna duruyoduK ābim geldi. ula dedi niye ĝırmıyoñuz da bu davarı diñeldiyoñuz? dedi. al◡emmim böyle diyo dedim. bu ĝarşıdā adam◡ınan bu ĝadą̄r yoḫ arası al◡emmiyñ dedi bilmem avradını bilmem nesini ne yaparım ben gedeli dedi adam m◡olduñ seni nesini yaPdīmıñ adamı seni dedi. o sene göŞdü. temir ali geldi, daha bize burda yaşam yoK, dedi şerbete geTdi. parası çalınmış burda.

efendim, ben ufaK çocūm, davardayım. nerde yaTdıñız? nerd◡eTdiñiz? bir ĝaroōl çavúşı geldi, bi yol da beni dǭdü. yåv ben ne var? davarda çobanım. o günner onu götürüyodu. ne bilīym ben. araba da aldıydıK, iki gelini bir getirdiydim. hē, iki gelini bir getirdim. o günner öyleydi.

_Sağolasınız dede, ağzınıza sağlık, sizi epey yorduk, kusura bakmayın.

hē, çoḫ sıḫıntı verdiñiz, estağfirrah.

Anlatan: Hüseyin DOĞRU
Derleme Yeri: Biçin Köyü
Konusu: Hikâye
Yaş: 74

2

_Hüseyin Amca, eskiden çocuklarınıza masal, hikâye ne anlatırdınız, onlardan biraz anlatır mısın?

bir adamıñ üŞ tą̄ne ĝızı var◡ımış. bi çif öküzü var◡ımış. öküzüñ teki ölüyor, öyle anlatıllardı bize biliyoñ mu? gediym de diyo öküze bir teKliK buluym geliyĵm. annási diyor böyüK ĝızı puñara suya salıyo geT su getir diye. ĝız geliyor ķu púñarıñ başında bir ĝavaK var◡ımış. babam beni bir ĝocúya verse diyo, ondan da bir ōlum◡olsa bu ĝavā diyo düdüKlüK kesmi'ye çıḱsa da düşse ölse ben ālamaym kim◡ālasıñ diyor, oturuyor ora ālamıya başlıyo diyo. annási beKliyo beKliyo ĝız gelmiyor. öteki ortancıl ĝızı gönderiyor. ĝızım get, baķ. bu bacıñ ne iş gördü, nerde ĝaldı. geliyo ķuna diyo bacısı ālıyo. o ne bacım, babam sā, annem sā, biz sāķ niy◡ālıyoñ? derdiñ ne? e bacım, diyo işTe babam beni diyo bir ĝocúya verse ondan da bir ōlum◡olsa bu ĝavā çıḱsa düşse ölse ben ālamaym da kim ālasıñ. dēzeñ◡öle diyor o da oturuyor ālamıya diyor. ĝadın bekliyor ĝızlar gelmiyo diyor. üçüncü güċċüK ĝızı gönderiyo diyor. geliyo ķu diyor ālaşıyolar. niye ālıyoñuz bacım? böyük dėyor, yaslı diyor. 'bǫ̊ėz diyor heċ seslenmiyo. ortancıl diyo ķuna bacım diyor. babamız bacımızı bir ĝocúya verse, ē, ondan da bir ōl◡olsa, bu ĝavā çıḱsa da düdüKlüK kesmiye düşse ölse biz ālamıyaK kim ālasıñ. dēzeñ◡öle diyo o da oturuyor ālamıya diyor. avraT beKliyo beKliyo gelen yoK diyor. geliyo ķu diyo ĝızlar ālıyo diyo. niye ālıyoñuz ĝızım? bu seFerde ötekiler yaslı güċċüK ĝız diyo ķu diyo, e babam ablamı bir ĝocúya verse ondan da bir çocū olsa, ēy, ōl◡olsa bu ĝavaKdan düşse ölse biz ālamıyaK, kim. neneñ◡öle diyor o da oturuyor ālamıya diyo. gėdeK diyor. çocūñ, çocuK dōmadı, ölmedi çocūñ diyo canı çin bir yėmeK◡edeK diyo öküzü keseK yėmeK yapaK diyolar, ĝızı gönderiyor. annám diyor gelsiñ şu öküzü kessiñ diyo diyor. ĝız get ocā yanasıcalar diyor. ĝoca diyor,

bir tek öküzü almıya geTdi siz de hazırḱī öküzü mü kesiciñiz, niye kesiciñiz? ē ablamıñ böyle böyle bir çocū olsa ölse işTe bilmem yasını dutuyoK. onuñ yemą̄ni vericiyį̆k. allah belą̄ñızı vere, gediñ diyor, adam ĝovuyo diyor. avraT çekiyo diyor öküzü kesiyo, yemeK◡ediyo, dāTıyo diyor. adam geliyo diyo. öküzüñ tekini almış diyo, süre süre geliyor. öküzü aḥıra ĝoyor. geliyo ḳu diyo avraT yaslı, çocuKlar yaslı, her biri bir yerde yas çekiyo. soruyo, diyo n◡oldu? ḥanım size n◡oldu? ney◡įddiñiz? ĝadın diyor, diyo ḳu diyo. ē herif, işTe ĝızıñı bir ĝocúya verseñ, ondan da bir ōl◡olsa, ē. púñarıñ başındā ĝavā düdüKlüK kesmiye çıḱsa ölseydi biz onuñ, öküzü kestiK, onuñ yasına yemeK yaPdıK. ĝoca diyo ḳu allah belą̄ñızı versiñ diyo ḳaḳıyo. başın◡alıP gėdiyo. yolda gėderkene bir atlı rasgeliyo buña. amĭca diyo ulaşıyor, nerden geliP nereydiyoñ böyle diyo. ōlum diyo, cehennemden geliP cehenneme gediyom diyo. ĝoca sıḳıntılı ya. emmi diyor, benim babam var◡ĭdį cehennemde ḥabáriñ yoK mu? diyor. ōlum diyo var var diyo. seniñ babañ diyo cehennemde diyo şu ĝadą̄r para istediler bulamadı diyo babañ beni gönderdi ki diyor işTe o, o parayı buluñ da beni borŞdan ĝurtarıñ dedi. beni gönderdi. get ōllarım bulsuñ da getirsiñ deyį̆n. ōleyse emmi diyo sen şu atı duT da ben diyo gediyį̆m paray◡alıyĭm diyo, getirį̆ym diyo. ōlan atı veriP de şöyle yönnenince herif ata biniyo emme sürüyo, ĝaçırıyor atı. geTme emmi, miTme diyosa ata ulaşılmıyor. yeri emmi diyo, babam cehennemde ciriT◡aTsıñ on◡ūnan da diyo. bo͞le hėką̄ye annatıllardı bize.

_Hüseyin Amca sağolun, ağzınıza sağlık.

Anlatanlar: A) Sultan DOĞRU

Yaş: 69

B) Hüseyin DOĞRU

Yaş: 74

Derleme Yeri: Biçin Köyü

Konu: Karışık, Sohbet

3

_Teyze, kaç yaşındasın?

(A) _ yaşımīz alTmıS bu sene doḳuz m◡oluyo ĝoca alTmıS sekiz mi? alTmıS sekiz biTdi doḳuza gėdiyo.

_Nüfustaki adın ne teyze, okuma yazma biliyor musun?

(A) _ nüvusTā da ĝırK ĝaŞ diyodu ĝoca? sultan, adım sultan dōru. ĝubban hē yoḫ. ā, bē demesini bile bilmem.

_ Ömrün nasıl geçti, biraz anlatır mısın teyze?

(A) _ nasıl geşdi, davar güTdüK, mal güTdüK, işTe yannıK yaydıḫ geçi sıKdıḫ dālarda. odun çeKdiḫ. ĝatıK◡eylediK. çökeliK, pendir işTe onnar◡ınan ūraşdıK başĝa da bi şey görmedik.

_Katığı tarhanayı nasıl yapıyorsunuz teyze, biraz onları anlatır mısın?

(A) _ nasıl m◡ediyoK? davarı sāyoK ey de. on da süzüyoK, bişiriyoK, çalıyoK, yōrt◡ediyoK, yā ediyoK, ĝatıK◡ediyoK, işde. yannıKda yayıyoK. bir saat iki saat yayī yayyoK, yā ediyoK, puñarrara eletiyoK. ilāṇnere bölüyoK, yā sōduyoK, onu yayyoK, davar geleneçi.

_Günlük ne kadar süt olurdu teyze?

(A) _ vallā yüz elli kilo mu, bėş on satır çıḫardı. bėş altı çıḫardı ĝoca. āşamıñ, ĝameriye mi alıyoñ, şeye mi dutuyoñ? bėş, dört bėş olurdu neyse. hē, e olurdu ĝurban. davarımız yüze yaḫın var◡ıdı. ezeller var◡ıdı. sōna sōna işTe otuz◡oldu, ĝırḫ◡oldu, ell◡oldu derkene ḥayaT biTdi. ömür biTdi. eñ soñu da on◡udu, yirmiydi, otuz◡udu işde bunnar◡ınan günümüz geldi geŞdi.

_Pekmez ne kadar olurdu teyze?

(A) _ beKmez de naádận◡olucu, işde üŞ dörT şey, yüK üzüm getirirdiK. onnarı da bėş satır mı çıḫardı dörT satır mı çıḫardı o ĝadận anca öyle, anca o ĝadận çıḫardı. başĝa çıḫmazdı.

alıyoñ, dēzeñi ĝonuşdurucuñ.

_E, seni konuşturayım diye alıyorum zaten teyze.

(A) _ hē, helbet helbet ĝurban, olur. onu sesimi diyniyoñ temam biliyom.

esKi günnerde üċ col oduna gederdiK ĝurban ḥa. odunu dāya oduna gederdiK sırtımız◡ınan getirirdik. erkekler davarı güderdi. sīra gederdi. ōlā geder◡idi çoban◡ıdı bunnar ezeli ne. bi şey yōdu. evin işiynen de işde ne gelenimize ḥızmat◡ederdiK.

_Oduna neyle giderdiniz teyze, gölükle mi giderdiniz?

(A) _ yōK sırtımız◡ınan getirirdik. gölū̃nen getirmezlerdi. ora usụl yōdu ōlum. usụl yōdu öyle gölū̃nen mülū̃nen. ĝadınnar sırtlarıynan götürür gelirdi. dāya gederdiK emme yaḥın◡ıdı odunnar. hē ormanıñ içiydi.

_Teyze nerelere göçerdiniz?

(A) _ nerelere göçerdiK mi? yanı çoK göŞdū̃müz sifTaḥ adıya göşdüK, gaynımıñ yanına göşdük. iki, bir sene orda durduK kürTdānda. yannımız var◡ıdı, işTe davar, ĝatıK çōdu o zamannar. bir ineK gederdi üç sefer süT saardım. ḥayvanıñ memậ patlardı süTden. o zaman ĝatıK bol◡udu. dā ot, bol yayılırdı. ondan geldiK işde ondan sōna da şeye gederdiK, ĝuzsulā gederdiK. çatalardıca gederdiK, ordan ora ordan ora göçerdiK, işTe göç◡ederdik.

_ Teyze, okula hiç gitmedin mi?

(A) _ yoK. oḫul görmediK ĝurban, oḫula getmediK. ne oḫulu varıcıyK. babamızıñ yandayken zāten salmadılar. ezeli oḫul yōdu.

(B) _ seniñ zamanıñda oḳul mu var◡ıdı?

(A) _ var◡ıdı, ĝoca sōna var◡ıdı önce yōdu, önce yōdu.

_Gece Okulu'na gitmedin mi?

(A) _ hı hı.

(B) _ geTdi geTdi. ali oḫuluna üŞ gün geTdi de

(A) _ aman, ne ĝoca, sayḱı üŞ gün geTmiş.

(B) _ ĝayt◡eTdiler de seniñ múḫTarlīñ batsıñ dedi, oḫula mı gediciym, dedi.

(A) _ adam yanı, o̤reTmennerden çekinirdim. şu yaşTan sōna beni nėre salıyoñ derdim. mıḫTarrīñ gözüñe çaḫıla. sen oḫuT evde derdim, gülerdim. evde sen oḫuT beni salma derdim. zoruma gederdi. o̤reTmenneriñ yanına varıP da şundan sōna ben dil mi o̤reniciym derdim.

_Gece Okulu'nun dersleri ne zaman olurdu teyze?

(A) _ na zaman?

(B) _ aḥşam aḥşam bir sene oldu.

(A) _ aḥşam mı gederdik. yōK, günüz, bir iki yol günüz saldıñ. çantay ĝoltūma aldım, geTdim, yoldan geri döner gelirdim. utanırdım, gedemezdim. āşam bir iki yol da āşam geTdiler. ben geTmedim. niye geTdim deyn şeydiym. gėden gederdi ben geTmedim. teleş, sıḳıntı çōdu. gelen geden çōlurdu.

_Biçin'in okulunda mı giderdiniz?

(A) _ yaā orda gederdiK ĝurban.

_ Okulun kaç öğretmeni vardı?

(A) _ iki mi oluyodu bir m◡oluyodu ĝoca o zaman?

(B) _ ik◡üŞ ten◡oluyodu.

(A) _ ik◡üŞ ten◡oluyodu.

_Öğretmenlere de yiyecek içecek verir miydiniz?

(A) _ canım o̤retmenner, ēmizde gelirdi. külkömbesi yapardıK. nėydiyoñ dēze dellerdi salona götürür, bunnarı duā m◡ediyon? ben de duā ediyom ĝubban derdim.

(B) _ kömbey silkellerdi.

(A) _ silker getirirdik. işTe bulunannardan da ne zebze, tamatos, bosTan dilerdiK. yōrT, çökeliK, ĝaymaK bol◡udu. o kömbeynen de ĝorduḫ. eliñ artī herkeş yer gederdi. duā oḳullardı onnar. dēze eliñe sālıK. biz böyle kömbe görmediK. kül kömbesi ediyoñ, duā ediyoñ, ne daTlı derdi. ĝurban aFiyet◡olsuñ ne duāsı derdim. siziñ duālarıñız◡ınan şe yapıyoK inşallah bunnarı derdim. duāñız◡ınan meydana geliyo derdim. sāol dēze dellerdi işTe. böyle günner◡imiz geşTi. ĝurban nėydiciñ.

_Eskiden komşuluk ilişkileriniz nasıldı teyze?

(A) _ ĝoñşuluḫlarımız çoḳ eyiydi ĝubban. sıraverdilīn düzülürdüK āşam◡oldu mu. ataşı ĝayardıK, īleri elimize alırdıK, laflar otururduK. ĝoñşularımız çoK daTlıydı.

çatalardıŞda sinsinī mi ataşları ĝayardıK. geçerdiK başına, birer de iğ alırdıK. ikişer toK doldururduK.

_Kilimi kendiniz mi dokurdunuz başkalarına mı dokuturdunuz teyze?

(A) _ gendimiz doḫuyoduK, ele veriyoduK, ĝızlarımız doḫudu. onnara doḫudurdum. çapıTçulu, çuval, çūl, ĝızlarıma doḫuTdum ā̗rdim ā̗rdim.

_Banıya göçtüğünüz yerlerde hep kıl çul muydu teyze?

(A) _ ĝıl çuldu tā̗bi, ĝıl çuldu, çapıT çul◡udu ĝurban. āşam sulardıḫ süpürürdüK, sabānan sulardıḫ süpürürdüK. o bir ĝıl çulları da yere ĝomazdıK. toPlar gelen◡olucu dēn zaḥar yüKleriñ üsTüne ĝorduḫ. oy allāh esKi günneriñ. hele göreydiñ ali o durumları da bi yol baḳaydıñ. tarih◡idi vallā tarih◡idi. ne bileK amāan. düş ḥayā̗l oldu ĝurban. düş ḥayā̗l◡oldu.

_Unutamadığın bir şey var mı teyze?

(B) _ saña diyo, saña.

(A) _ unutamadīmız ne olucu, unuTduK geTdiK. şindi unuTduK. āşam yedīmiz eKmā̗ unuduyoK vallā heç sorma. o günnerde ĝaFamız◡alıyoduK. şindi unuTduk düş ḥayā̗l◡oldu heċ. ĝıriP◡oluKsuñ sen. burnuñu çekiyoñ bizim gimi.

_Dün üşüttüm.

(A) _ amān, ne bilek. timlerimiz gelirdi, esKerrer gelirdi. dēze yemā̗mizi, çayımızı burda yiyeK dellerdi, oturullardı. hanı bunu görmezlerse ille biz oturur yemā̗mizi yeyciyK burda. ben de buyuruñ ĝurban derdim. yemeden geTmezlerdi. biz buray ō̗rendiK, biz buray işTe ısındıḫ. zamanımız geldi geŞdi öyle.

bāye varmadıñız mı? dolanmadıñız mı bāmızı? damımızı, bāmızı aliynen dolanaydıñız, mısdāy◡ınan.

_Ben gezemedim, Halil Amca'yla konuşuyordum.

(B) _ ula yoK yoK. üŞ dörT tiyeKde görünüyo, o da daha ĝoruK. bi şey yoK, ot şura çıKmış.

(A) _ temir halılıñ yanına mı vardıñ oturduñ?

_Evet.

(A) _ onuñ deyişeTleri çoK, o unuTmaz. o esKi şeyleri, laFları laFladı mı? bir ĝaynım avradı var. o da eyi ĝonuşur hā.

_Çok anlatmadılar.

93 (A) _ niy◡annatmadı? o ey◡annatırdı. esKi gün daha bizlerden onnar ĝaçar yaş
94 böyüK. emme temir halıl eyi ĝonuşur. ĝonuşmadı mı?

_Konuştu, bir saat konuştuk.

95 (A) _ ĝonuşsuñ nėydeK.

_Sağolun teyze, ağzınıza sağlık.

Anlatan: Ahmet DELİCE

Derleme Yeri: Kullar Kasabası

Konu: Karışık

Yaş: 73

4

_Amca, adın ne ?

benim adım ahmeT delice. bunū da áhmeT toP. memmeT der de ben nüFusda ahmeTim. ahmeT, kạ̄dım.

_Doğum tarihiniz kaç Ahmet Amca?

dōm tarihi, otuz doḫuz dōmluym. eveT.

_Maşallah, Allah sağlık sıhhat versin.

ĝaramátiñ hanını biliyoK canım, ĝaramátiñ hanı var. saña deym.

_Kamareddin'in Hanı, kilise, Kullar'ın adı, onlardan biraz anlatır mısınız?

kilise şeydā zār şu göydepe. hē, kilise, göydepe. göydepede kilise. nurḫaḫ dā zatı, bir nurḫaḫ dā burası. nurḫaḫ dā. nasıl ĝayd◡ediciyseñ◡eT. dediKleriñden deyciñ. benim oḫumuşlūm yoK. ĝusura baḳma, ben çabuḫ şeytmem. bu kō̄üñ temelini ĝurannar araplı ĝabīlesīmiş. kō̄ñ temeli. feyzullāñ kō̄ dellerdi buruya da ĝullar kō̄.

_Ne zaman kurulmuş, biliyor musunuz?

oray şindi, ben ĝaydıñ, işTe o ĝayd◡olmasını bilemem. oña na zaman ĝayd◡oldularsa biz ufādıK ĝardaşım.

_500 yıl öncesinde var.

hē, beş yüz yıldır ĝullarıñ adı var, hē. eñ ọ̄ne ĝullar◡ıdı belediye başKanımız yeşilkent ĝodular. yeşilkenti geri terK◡eTdiler söbānıñ dölleri, şindi ĝullar kō̄. ĝullar kō̄ hē. esKi adın, feyzullāñ dölleri, torunnarı, söbānıñ torunnarı işċi adamlar, zengin adamlar. ĝabīle babamızıñ köyünüñ ismini sildirmiyeK dey, şoḫ oḫulu ōlan yaPdırdı. ā bō̄le. bunnar da maraşd◡oturúyo. bọ̄n burúya yanıma gelmişler. ĝār deym, ĝara ĝazan. başKa ne deym sizē. ne deym ben ne deym ali ben.

_Kamareddin'in Hanı'nı anlatır mısınız Ahmet Amca?

ĝarameTin hanında kervantı zamanı kevrannar gelir geçer◡imiş. kevran zaman◡ıymış. kevranda gelirler geçerler◡imiş. kevranda da onnarıñ bir de şey,

adamları ĝırıldı, o da var. kevrannar geçerken bir ĝar yāmış, handa ĝalmışlar. handa ĝalıncıK, ḳaḫıncıK arḫadaşıñ biri sabaḥ yıldızı dōdu demiş. ḳaḫaḫ gedeK demiş. ḳaḫıḫ gelinciK erkenden tabī sabaḥ yıldızı dōmadı. sabaḥ sarı yıldız doar ya. o dōncu bunnar çıKmışlar kevrannarı ĝırılmışlar, yollarda eşşeKleri sözümᵕoña eşşeKleri ĝırılmışlar. bir türkü yazıḫlar:

sabaḥ yıldızı erken dōma
kevran ĝıran beller büken

dėyn bo͞le bir türkü yazıKlarᵕıdı. unuTdum tabī.

_Türkünün devamı var mı aklınızda amca?

işTe bunnar diyo da, unuTdum ĝubban. adıñ ney?

_Ali.

ali, ali, bunnarı unuTdum la. öyle mi la ōlum, bo͞n kiriz dayım burdᵕolsaydı la. kiriz dayım burdᵕolsaydı arḫadaş la. o şēre göŞdü, burda da͞l. elbisTana geTdi, burdā evi saTdı elbisTana geTdi. hanıñ daşlarını canım çeKdiler, söKdüler. kisᵕile yapılma, kisᵕile yapılma. ĝavladan yazıda amaān nėydeK saña ben ne dėyosañ onu deym ali. ben dilim döndu͞ ĝada͞r

_Kiliseden ne biliyorsunuz Ahmet Amca, biraz anlatır mısınız?

kilisede alıċᵕolur. alıç, kilise dānda, göydepeniñ ötüyzünde kilise derler. onnar çoKca da eKseri de yanı taTlarᵕınan bıçaKcı bilir, biliyō? biz de biliyoK yanı kilisᵕoldūnu. alıċᵕolur, başĝa bir göy depe. ĝı yanı āç mıāç yoḫ.

_Tarihi bir şeyi, kilisesi neyi var mı, Hristiyanlar mı yaşamış biliyor musunuz?

vallā, biz oray geTmedīmiz, görmedīmizden bilmiyom. öyle binası, kilise oldūnu bilmiyom. yalan sō͞lemeym. bu şeyde işTe ĝarametiñ hanında da dediler ki bir ĝız yaPdırası, ayānıñ biriniñ şeyinde mal varᵕımış. bulamadı, çoK da aradılar, çoK yer yıKdılar da bulamadılar malları. yıKdılar her tarafı ĝoca hanᵕıdı. bu evleriñ daşlarını, yapı daşlarını heP ordan getirdik. avraT avraT, evi yapan usTamız. ali usTa, evi yapan. bu da enişTesi avraT. bu da enişTesiymiş.

_Ahmet Amca, unutamadığın bir olay var mı, başından geçen, askerlikten neden, biraz anlatır mısın?

asKerde bi şey ne olmadı. bu avradı ĝaçırdım. ḥaPse düşTüm. ā deym. asKerde allā şükür o zaman terörüs merörüs davāsı yōdu. yirmi dörTᵕay yaPdım geldim.

44 başKa bir şey◡olmadı. saña ne deym ben ĝurbān. ĝullar bu heċ acı daTlı dǭşümüz
45 çekişimiz◡olmadı. daTlı yaşadıḫ daTlı ḳaḫdıḫ. ne diyeK ĝardaşım. la āmeT sen de
46 desen◡ula. sen dā eyisini biliyoñ.

_Onları ayrı dinleyeceğim.

47 şindiK esKi zaman kiriz mullō olsaydı kiriz mullō, o kiriz mullō var ya ā bildīñ
48 bir hoca. desTan da yazar, o oḫur da nadạ̄n, o sihirci sėhirci, o tạmam◡ıdı. o
49 olsaydı saña doldururdu. vallā ali başKa bi şey dedīm bildīm yoK benim.

_Kullar'ın geçim kaynağı nedir, insanlar nasıl yaşarlar Ahmet Amca?

50 'burdā millet ne yaşar ĝardaşım, malcılīnan, çobancılīnan, çifċilīnen yaşıyoK biz
51 ne yapıcıyK. ĝayınbabañ da biliyo. ne yaparıK biz burda bilmiyō. çifċiliK ne
52 deym ben saña ali ĝurban la. ne annaTıym? de de ben de annaTıym. aḳlım yeTdī
53 ĝadạ̄r annaTıyom emme.

_Aynalımezar'dan ne biliyorsunuz Ahmet Amca?

54 aynelimezer heċ, aynelimezerden bi şey bildīm cenāzemiz var, tabuTumuz var.
55 ōle bi şey. aTrefin de dedem çevirTdirdi. bir ōlu şehiT, öldü. antePde yandı, öldü.
56 getirdiler burúya kömdüler. aynelimezer, omar memmeTi bilirsiñiz onuñ ōlu öldü
57 ıraḥmaTlıK. aynelimezer dellerdi orúya mezer ĝodular. adın zıyaraT, mezer,
58 zıyarat hē. işTe zıyarat. başKa bir ismi yoḫ. zıyarat, başKa bir özellī yoḫ, hā.

_Kullar'ın ilk okulu, sağlık ocağı ne zaman yapıldı Ahmet Amca?

59 işte gözü kör◡olsuñ oḫumuşlūm ilkoḳula babam beni salmadı. işi ırasgele
60 babamıñ hanǵı tarihTe yapıldīnı, ilkoḫuluñ temeline ben geTdim de oḫumuya o
61 zaman malcılıḳ yapıyoduK, çobancılıK yapardıK. beni babam çıḳardı beni
62 salmadı, irbēmi saldı. hē. bir bekir ǭreTmen vardı. adı bekirdi. heleteliydi gendi
63 de. ǭretmen, oḫul yapıldında yalıñız hanǵị tarihTe, hanǵị gün yapTīn bilmem.
64 oḫumuşluḳ◡olmazsa işTe. ā şindi meselạ̄ babamıñ mefat◡eTdi. babam benim
65 babam. dōmunu neyini bilmiyom, mezerini yaptıracām. başına yaşın mışını
66 yazdıracām. dōmunu bilmiyom, gediP nüfusTan ǭrenecām. başKa ne deym ben
67 ĝurban saña. başımda gelen bir şey yoK ḳuna. mullō dayım◡olsaydı saña başKa
68 kimseniñ gerạ̄ yōdu. burda duruyosañ hemen elbisTana yanna gediñ. size hemen
69 dil ǭredir. hemen şey ǭredir esKi zaman adamlarını. he, he. şīr gendi. o annaTır.

_Malcılığı kaç yıldır yapıyorsunuz, genelde ne besliyorsunuz Ahmet Amca?

geçi, ĝarageçi. dörT beş seneliK ben yaPdım. şindi de ĝardaşım yapıyo. beş altı sen◡olur, geçi besleriK. geçi davarı, kömlerimiz var. kömde geçi güderiK, ĝoyun 'dą̄l geçi, ĝarageçi. há. şindi de ēmizde oturuyoK bir af◡edersiñ at◡ınan inąmize baḫıyoK. bi de çifċiliK yapıyoK başKa biz ne yaparıK.

_Çocukluğunuzda hangi oyunları oynardınız, bu oyunlar nasıldı?

bizim zamanımızda, bizim zamanımızda ciriT zamanı var◡ıdı. ciriT derdiK ciriT◡oynardıK. tengilīm derdiK, çeliK oynardıK. tengilīm vardı, ĝızǵındaş oynardıḫ. bunnarı oynardıK.

_Bu oyunnar nasıldı, biraz anlatır mısınız?

bu oyunnar, şindiK tellī dikeriK, uzūn bir dam◡olur, ciriT◡oynardıK. telliKleri yırTmaK uçu cirit atardıḫ. ataş ĝayarıK. ataş ĝayarıK siñsiñi ataşı mı ataş ĝayarıK, içine bir taş atarıK, daş ĝızar, şindi daşı alır atarıK, şöyle soḫā atarıḫ. soḫaḫda gezeriK, buluruK. ḥanǵımız bulursaK ọbür arḫadaşa bīne bīne geliriK. bunnar arardıḫ, o adą̄r. başKa. ne gülüyoñ ali la? ālīm 'ali ĝurbān.

_Başka neler oynardınız?

arakesme oynardıḫ. birbirimizi ĝuvalardıK. çoturumeşşeK oynardıK birbirimizin üsTüne ḫoplardıK. birimizin beline ip bālardıK, gezdirirdik. birimiz çoban◡olurduK. çoban ge'lirkene şordan gelirken birini vurursa vururduK vurmazsa o üstümüze biner biz altında hoPlardıK. çoturumeşşeK derdik. ne diyoñ ben saña ne annaTıym. bunnar böyle. ālīm başKa ne deym ahmeTe.

davar güderken bir ĝurT öldürdüK onu annaTıym mı?

_Anlat.

şindi ben davar güdüyodum. bȭyK abim◡ile heleKdeyK, davardayK, çobanıK. sözüm◡oña it◡ürdü, ĝapıya çıḫdım. dedim, ābi dedim. it◡ürdü, geTdi dedim. ābim baña dedi ḫine, ōlum bi yo dışarı çıḫ da baḫ dedi. ben dışarı çıḫdım, baḫdım. köpą̄ duTdu. ĝurTlar◡ımış. ĝoPdum, geTdim. it bir yanna, köpek bir yanna, ben bir yanna çekişi çekişi ĝurdu öldürdüm. na'cānan vurdum, öldürdüm. sürüy sürüy köme çıḳarTdım. ĝışıñ gününe. 'ordā çoban arḫadaşıñ birine çārdım. la musTaFa, davara ĝurT geldi, size neyddiñiz. o da dedi ḫine bizim içerde biz ĝorḫduḫ. biz çıñĝılı kösą̄ aTdıK. ĝurTlar geçiniñ ikisin◡öldürmüş. kellesini (...) altına çalmış, gendiler çıKmış geTmiş, biz ĝorḫduḫ dediler. ben de ĝurTu öldürdüm. köme çıḫarTdım. bendą̄ ip◡iynen sürüdüm çıḫarTdım kömün üsTüne. ĝoñşularım

98 sabāleyin geldi. af◡edersiñ ĝurTdan ĝorḫdular. yüzdük. bȫyK ābim (…) çıḫarTdı.
99 duzladıK, yuḳarıya daKdıK on da geri çalmışlar. ben demissim ki edeme it
100 af◡edersiñ, af◡edersiñ ite it ben senden yīdim emme benim yürāṃ send◡olsa
101 cesāretim send◡olsa sen ufaKsıñ ben babayīdim. ben yīdim sen kötüymüssüñ
102 dersiñ derken edem bunuñ taḫlidin◡almış, ĝayfeye çıKmış laf◡eTmiş. memmed
103 böyle böyle diyo dedi. baña şindi laf◡edeller güleller. yā işde bunnarı yaPdıK
104 başKa da.

_Sağolun Ahmet Amca, ağzınıza sağlık.

Anlatan: Ayşe DELİCE

Derleme Yeri: Kullar Kasabası

Konu: Hatıra

Yaş: 70

5

_Nüfus kağıdındaki adınız ne teyze?

nüfus ḱą̄ḍındeki adım, annamıyom ḳu ne dedīñi, bilemiyom.

_ İsminiz ne, kaç yaşındasınız teyze?

hā, ismim ayşe, eşşe delice, yaşım da ne biliym. nüFusda alTmış altı mı herif? ĝaç yaşında oluyom?

_Yetmişe yakın, altmış dokuz.

ū, ĝadañ◡alıym bu ĝadą̄r yaşlanmış mıyım? allah allah. geTmissiK. diyom diyom, ĝayınbabaña diyom. ali sen gencecīdiñ ĝurban diyom, ĝocamıssıñ diyom. o zaman gencecīdiK hepimiz de meselą̄. bu ev yapılırḫana, bu ev yapılırḫana yalancı dünya benim◡idi. yanį şindi dünya yıḫılmış yapılmış gözümde ĝalmamış. hocam ne deym saña ḫı işTe.

_Aşe Teyze, yemeklerinizden, eski adetlerinizden, geleneklerinizden anlatır mısınız biraz?

yemeKlerimizde annatıym saña. saña yemeKlerimizde ne annatıym. şindī, yalan ĝurban, ben hērif demeym. hoca ĝurban beni niye sȭlediyoñ? yemeKlerimiz n◡olur. sabānan ḳaḫardıḫ, bir topaK ḥamır yūrurduḫ. azıcıK da tarḫana bişirirdik. yā bile yōdu. meselą̄ üstüne gözel nan◡átılması bile yōdu. çocuḫlarıñ ō̤ne de üŞ tane ĝaşıK ĝorduḫ. belki beş tene, on tene çocuḫ var◡ıdı. şindi teK tek sen dur, sen al. biri alır, o ĝor. biri alır, o ĝor. bȭle, bilseydim adım, ismimi demezdim saña. sen beni ĝorḫarım bir, ĝadañ◡alīym

_Kitaba yazacağım adınızı, korkacak bir şey yok teyze.

'aha televizyonnarda çıḫarsam ben neydīym?

_Yok yok,

yalanıña, yalansıñ hoca.

_İzinli yapıyorum, kaçak yapmıyorum, televizyonda da çıkarsanız yanlış bir şey söylemiyorsunuz teyze.

vallah teleyzona da ĝoycuñ. işte bo͞le. bo͞le çol çocuK işTe yoḫlūdu. bu memmed amcañ◡ına geldiK evlendiK. ayırTdılar bizi. bir yorĝan verdi ĝaynım, bir çul verdi ĝaynanam, bir de yorḫan. bir de yaramāz elli tane yamalī var bir minder verdi. bir beker ĝaynım mar. o eve geldimiydi aha da beyim yānị, derdi ḫine irbem yaTsıñ o döşşeKde derdi. ya, işi ırasgelesice ĝaynana, gelin◡ine ōlan yaTsıñsene beker ōlanı yatırıyoñ. şindi onu bizim altımızdan onu sermeñ onu derdi. biz kötü minder sermeliyk bunūna. beker ĝaynıma verir o döşşā. yoḫl◡una yani meselạ̄ geldiK işTe böyle geTdik. elhamdürillaḥ şindi günner gözel. çocuKlar teK teK, ayr◡ayrı yaşıyo. tek tek gözel, sen buña baKma temizliK var. gözelliK var. biri biriniñ bardānda içmiyo, biri biriniñ ĝaşīnı yemiyo. temiz her şey. yanı her şey kötülüKde geliyo meselạ̄. pisliKde geliyo dạ̄l mi hocam?

_Evet. Köyde kız isteme nasıl olur, nişan, düğün dernek, sonra köyün âdetleri, gelenek görenekleri neler var? El işi, el dokuması neler yapardınız Ayşe Teyze, biraz da onları anlatır mısın?

el doḫuması, yerde ip doḫurduḫ. meselạ̄ şo͞le göye ip ıyardıḫ o͞le doḫurduḫ. gelin de neydeK, işTe gelinnere düur varırdıḫ. meselạ̄ seni ōluma alıcıym dey. alırdıḫ şerbet yapallardı. onu içirillerdi. daḫıntı daḫardıḫ. ata bindirillerdi ezel taKsi yōdu. üstüne bėyaz dülbeT örtellerdi. gelinner de bo͞le giderdi. bo͞l◡olurdu. ben fazla bilemiyom. o gelin fıḫara ĝorḫmaz mı ya gözüne 'dạ̄ci ya bir yerine dạ̄mez. atallardı böyle, silkelenirdi gelin.

_Ne atarlardı?

el'ma, bu ĝadạ̄n elmay bo͞le bo͞le dilellerdi. onuñ meselạ̄ yamaŞTa bo͞le onuñ go͞süne atallardı. belki de gözüne dạ̄ci fıḫaranıñ.

_Niye atarlardı?

ne bileK o günner işte o͞leydi. o günner o͞leydi. o günneriñ yanị meselạ̄ şeyi o͞leydi. şindī taḳsiyne götürüyolar gözel gözel. her şeyler var elhamdürillaḥ. başKa da saña ne deym. yoḫluḳta da perişan günnerimiz var◡ıdı. yaylalara göçerdik.

_Nerelere göçerdiniz Ayşe Teyze?

neriye, ĝaraduT dellerdi, ora göçerdik. yayla dellerdi, nurḫaḫ dāna göçerdik. amma daTl◡olurdu o zaman genc◡idiK ya. daTl◡olurdu o günner.

_ Sağdığınız sütü nasıl değerlendirirdiniz?

sıḫdīmız, sādīmız südū̄ bişirirdik. meselā̗ şō̄le kütüK◡olurdu. kütükTe yayardıḫ. kütükte yayardıḫ hēri. her insan bir◡olmuyo. birezler de yannıKda yayardı. he yayardıK, yā ederdiK. yān satardıḫ. ĝaç ḱā̗de? ben yirmi kilo yā bir adama bir milyona verdim. bir bin ḱā̗de. dedi ḫine şey ĝamo ali ıraḥmaTlıK. eşe yåvrum bir bozulmayK biñliK aldıñ dedi. şöyle bir dedi, eşe dedi, bozulmayK biñliK aldıñ dedi. bir bin ḱā̗de verdim yirmi kilo yā. o günnerimiz ō̃leydi ĝadañ◡alıym.

_Unutamadığınız bir olay var mı?

çoḫ bir yerlere geTmiyom. ancà ev◡ine çol◡unan çocūnan meşĝụl◡oldum oldubitişinde beri. ē saña deym cenābı ḥaḫ◡ına oturdum ḳaḫdım. namazımı ĝıldım, abdezim◡aldım. malıma baKdım. çocúKlarımı bō̃yTdū̄m. bu günnerim geŞTi. şindi de gelinnerim mar, ōlum mar. gene biñler dāfe şükür allahıma yaşıyoK. allaḫ el◡ayā ĝomasıñ. ĝurban◡oldūm allah. ĝadañ◡alıym başKa da bir diyecā̗m yoK.

_Önceden kilim ne dokur muydunuz teyze?

ben yoḫ, doḫumazdım, bilmezdim de ufaḫ defeK bunnara geldim şō̃le yolluḫ ne dellerdi onu doḫurduK. yėrde doḫurduḫ. bu, yanı onnarı bu köy doḫurdu. biz bilmeziK ben taTlarda gelmeliym.

_Hım.

ben o köyde geldim. bilmem. hē.

_Tatlar'dan kim var eskileri, tarihi bilen?

ĝadañ◡alıym ne biliym. elli sen◡olmuş, baK, yaşım alTmış yedi alTmış sekiz◡olmuş. ben o köyde on altı, yanı çoK böyū̄sem de on altı yaşında geldim bu köye. bilemiyom. anca ben ĝardeşlerimi tanıyōm.

masal annaTıyom, televzyona çıḫarsam anam deñ siz. aman çıḫarTma beni hā.

_Yok yok, televizyona çıkartmıyorum.

işt◡öyle ĝurban◡oluym. şey bilemiyom.

_Eski yemeklerinizden, kül kömbesinden anlatır mısınız?

vállā yemekte de bayaK dedim yā. çocuKlar o zaman tarḥana şōrası, bulġur şōrası oluyodu. şindi de gelinner geldi. ĝızlar, ĝızlar benim bunnar. bunnar yabanı köyde. bunnar yapıyolar, yiyolar. gelin var yapıyo.

66 ĝız beni, ĝızlar bu beni telezyona alıllarsa neydiym.

67 **_Yok yok, bu televizyon değil.**

68 esKide külkömbesi nasıl yapardıḫ? meselā̤ sacı küllerdik. ĝara saċları küllerdik.

69 şindi yapardıḫ. bazlamasını yapardıḫ. bilemediñ et, bilemediñ patatis onnarı

70 soğan◡ına, biber◡ine yapardıḫ üstüne ĝorduḫ, ocā ĝorduK altını ĝayardıḫ. altını

71 ĝayardıK öyle bişerdi gözelce. o kömbelerimiz d◡öyl◡olurdu.

_Ekmekten sonra mı yapardınız, belli günlerde mi yapardınız?

72 canım, ḥanǵı zaman canımız isterse o zaman yapardıK. hā, bir de ölü. ölü

73 öldümūdü kömbe yap dellerdi. yanı kömbe eletek derdiK. ölülere bunnar◡eder

74 eletirdiK.

_Cenaze evlerine.

75 he, cenāz◡evlerine.

_Sağolun Ayşe Teyze, ağzınıza sağlık.

Anlatan: Ahmet TOP

Derleme Yeri: Kullar Kasabası

Konu: Hatıra, Sohbet

Yaş: 80

6

_Amca adın ne?

1 āmeT top, āmeT top.

_Yaşın kaç amca?

2 yaşım da vallā doḫuz yüz otuz ikiliym. sekİzen mi yeTmiş doḫuz mu sekİzen mi
3 bilmiyom ḫu yaşım. ā sen hesaP, doḫuz yüz otuz ikiliym.

_Yetmiş dokuz, seksen yaşındasın.

4 ā, eyle gerçekten. başKa da ben, ben ufādım icą̄binde. ne, bu köyde bi şey yōdu
5 ḳu, anca çekirgeler ŞarpadaK çekirgeler dolardı. avraTdar bi yo süpürürdü biliyoñ
6 mu, ataşa ĝayallardı. gene dolallardı. evel bizi biT buvar öldürürdü ĝurban. şindi
7 herifler saray yapıyo, aparTuman yapıyo, ne biliym ben neler yapıyo. yaptīmız
8 pencereleri yapıyoK aziyet⌣inen. onu söḫüyolar boẹz de dā naylon daḫıyolar. ne
9 biliym. he vållā. o misilli, seniñ geTdim geldim, onnar⌣ĭnan dǭşTüm. seniñ
10 memmed aliye yapTırdım. om beş gün geTdim belki. eletiyom ācı bą̄nmiyo.
11 eletiyom ācımı. eñi soñu getirdim. çārdım evde, ḳapıy pencere ĝaça yapañ, dedim.
12 üç cüz ḱą̄de yaparım ĝabala, dedi. ne aziyeTler çeKdim. adam eyi de yaPdı. boẹz
13 de şindi onnarı söktüler, bu yıl başKa pencere daḫdılar. onnar da geri dǭşTüK. bir
14 teK ibe midir nedir, o benne arḫa çıḫdı. öte biri arḫa çıḫmadı nurḫaḫlılarıñ. şindi
15 evlatıñ da seni bą̄nmiyo ĝocadımıydı, geliniñ de seni bą̄nmiyo. ĝocalīñ avradını
16 (…) tą̄v, genc⌣iḫene ölüm de yoḫ diyodum ĝocalıḫ da yoḫ diyodum. ne bilem ben
17 ki. bi yol buña vardım. şu benim damı da yaP dedim. bu, da damın yapıyomuş
18 ĝavaK ācıynan. geliciydi sāulsuñ gene de. şindi işim mar dedi. gelmedi, benim
19 damı yapıcıydı. vardım geri, o da şey ali var⌣ımış tavúT ali. oña yaptırdım geri
20 damı da.

_ Ahmet Amca, askerliği nerede yaptın?

anKarada, üċ sene ĝaldım. bir sene hava dą̄şimi geldim. o zamanda esgerrīmiz iki seneydi biliyoñ mu. üċ sene esgerriK yaPdım. yanı bir sene hava dą̄şimi gelmiş◡oldum. esKerrīmiz iki seneydi.

_Askerlikte unutamadığın ne var, neler yaşadın amca?

ne göreK ķurban hePsi geTdi. işte geTdiK ḥast◡oldum dā çekiyom dā çekiyom midemiñ ārısını. dā çekiyom dā çekiyom. esKerde ne görek. geTdik geldik üç col hava dą̄şimi geldim. elli üŞte geTdim, elli altıda geldim esKerden. şu adą̄r ā şu adą̄r◡iken ellere çoban durdum. anamı babamı besledim. o zaman ĝaça durdum, bi sene bir durdum. bi sene otuz ḱą̄de durdum, bir sene de evlenecą̄m sene yeTmiş beş ḱą̄de durdum. şindi bir kirbit◡eTmiyo. üç sene ele çoban durdum, hepisi biñ ḱą̄d◡olmaz. üċ sene durdum.

_Dağda, bayırda unutamadığın neler yaşadın amca?

amān, benim başımdan çoK olay geŞdi bire ĝurban.

_ Birkaç tanesini anlatır mısın?

burdan bi yo geTdim. şeyleriñ, kürTleriñ davarları geldi. şurda dą̄rmenden kürTleriñ davarları geliyodu. durduK om beş yirmi tene varıK belki. orda cer memmed derik. cer memmediñ şeyiniñ altına durduK, duvarının altına durduK, davar çekecą̄K şöyle bir. çekemediK, om beş yirmi tene varıK. lå orda ĝaldıK. la nere gedek. çobanıñ biri ortadan, biri arḫada, biri ō̱nden. orda sırıKlıya gediciler, hana gediciler, o hana gediciler. orda ĝaldıK, davar alamadıK. uzanıyoK emmą̄me uzansaķ bi yol, aşşā düşürecą̄K. duvarıñ dibine bi yo düşürsek. çobanıñ biri ortada, biri arḫadan alamadıK. orda ĝaldıK. çoban geTdi, sırıKlıya geTdi. orda toplandıK bıçaḫċıya geTdik. bıçaḫċınıñ da o zaman tabaķa odunculuK var◡ıdı biliyoñ mu. sabaḥa ĝadar ataş ĝayallar. o zaman sizden ḥaşa (…) çōdu. sabaḥa ĝadar ataş ĝayallar, bıçaḫċınıñ belki o yolu gördū̄, görmedī̄. bıçaḫċınıñ o evleriniñ yanda bir körpü var. ara tuvaletler geliyo. körpünüñ üs yanda bir davar yatıyo. süll◡emir. emmiñ tanır biliyoñ mu. süllü emir vardı. o bize birer cuvara sardı biliyoñ mu. çoban yatıyosā şeyi yanı müsād◡et bir cuvara sardı, uyanīsa yanı yolcuyḫ ataş ver de cuvaramızı yaḫaḫ dey biliyoñ mu. çoban da başına şeyi ĝapıTı geçirmiş, böyle yatıyo, uyudu. hemen bir teke var◡ıdı. tekey duTduḫ. ḫırtlāna çöKdük. hemen yanda da bir ḥayma var biliyoñ mu. ḫırtlāna çöKdük. tekē

sürükledik, algeTdik. algeTdik, ötede çōdu. ḫırtlāna bārtmadıḳ tekē. ĝaçırdık çōduK ula, om beş yirmi tene varık. ora varıncı bu yeTmez dediler. baba bo̱z ben geTmem dedim biliyoñ mu. bo̱z de siz gediñ dedim. orda şābanıñ bir tarrası var. orda taTdarıñ davarı yatıyodu. orúya da bo̱z gendileri geTdi. ordan da birin getirdiler, iki tenesini aldıḳ geldik. bālarıñ içine götürdük. orda bālarıñ içinde götürdük. orda her zaman ora götürdük. handa kim yiyo ḫuna. orda sab◡oldu, devlisu̱n sab◡oldu. bir dā süllü emir dedi ki baña, şurúya taTdarıñ da̱rmeniñ üs yanna taTdarıñ davarları gelir, şu ĝalḫımıñ arḫasına gireK de bu davarıñ birin çalaḫ dedi biliyoñ mu. ĝalḫımıñ altına girdik. taTdarıñ davarı geldi. orúya gelip geri öte, yoḫarı gedici. hemen birini çaldıḫ, davarıñ birini çaldıḫ orúya soḫduK. āşam◡oldu, getirdik, dervişleriñ bir ḥarman yėri var orda ĝavuruyoK biliyoñ mu. bir mizam derdik, belki de emmiñ bilir biliyoñ mu mizam ĝoca var◡ıdı. anañızıñ (…) dedi biliyoñ mu. siziñ dedi. dėrim dedi. ula niye gel sen de yė. o yėmedi. sabā ĝada̱r dolanır. gendi suyuñ kenarrarında, bir de süpürge var. sırtını dayar, sırtını silēr temizler. bir abası var, bir velhende yatar, velhende yeri var, yatar. orda da buez bunuñ bir edesi vardı. gendiniñ böyK edesi vardı. edesiniñ davarına ĝodum, bir teleme çaldım. orda da bir ōlaK yōdu. zaten davarıñ yanda da. şu ōlā bi yo arāym dedim. ōlā da orda bir derede buldum. orda bir biriniñ darısı var◡ıdı darınıñ yanına vardım ḳı bosTan dolu biliyoñ mu. āşam gelem de yoláḫ, bunu yolaḫ dedim. emmi de şōle uċunda. adam āşam geldiK, ĝarañıycı geldik. bir de kötu̱ cılġı var, şē̱le gedilecā̱ yoḫ. adam cılġıya faK ĝurmuş. faK ĝuruncu benim yoldaşım mardı. onuñ ayaḫ da zatı, ben o zaman yīd◡idim, şindi ĝocadım ta̱v. nası bi adamdım. şunnar gimi ik◡üş tenesini ĝaldırır yere çalardım. teleme, elleriñ ĝavurmasın çala çala biliyoñ mu. ula adam faK ĝurmuş ula. oy anam dedi arḫamda yoldaşım biliyoñ mu. ula n◡oldu. gene kine ĝaralastiK var◡ıdı biliyoñ mu, ayā burundan almış faḫ. faḫı ĝuma kömmüşler, yoluñ üstüne kömmüşler. buḫāy◡ınan da dorā buḫālamışlar. ayaḳKabıy biz faḫıñ açmasın bilmiyoK. ayaḳKabıy alamıyoK elinde. başĝa ne bileK biz faḫa, faḫıñ açmasın ĝurban. faḫıñ da altı tene dişi var ḫına, acer faK biliyoñ mu. oysam adam darıya, saḫar porsuK var◡ımış biliyoñ mu. saḫar porsū uçuK ĝurar◡ımış. dorū buez ā̱rken, daşlarḫan,

mışlarḫan dorū söKdük. biz faḫın açamıyoK. dölüñ ayā yalıñ ĝaldı. ayā aldı faK. dişi kesti faḫı biz açamıyoK ḳuna bilmiyoK ḳu faḫıñ aċmasını. dorūnan, dorū eā eā dorū da söKdük, kökünden söKdük davarıñ yanĭna götürdüK biliyoñ mu. yanımızdā o yoldaş, ibō ali aċmasın bilirmiş biliyoñ mu. o basdı, aŞdı. ne bileK biz görmediK kine faḫı. ẻylelīne, faḫı da geri şeye saTdıḫ. ıraḥmaTlıK güċċüK cumā vardı. oña saTdıḳ, iki buçuḳ ḱąde biliyoñ mu. buḫayı da ē̄le verdik. buḫayı da ē̄le verdik. vallā. gedemediK. başĝa buez, devlisụ̄n◡olūncu başĝa biriniñ bosTanına geTdik. beş altı teneyK gene hepimiz. şavlarları doldurduḫ. şavları şurdan duTduḳ. baḫdım ibo ali ĝaldıramıyo. benim boynum ĝalın◡ıdı biliyoñ mu, ben ĝaldırdım. şuralardan dutuyom, ĝıcır ĝıcır, ĝıtır ĝıtır◡ediyo buez şeyler biliyoñ mu. aldıḳ getirdik, davarıñ yanna getirdiK. bir yanını başĝa bir çāla kömdük. bir yanını da getirir getirir yerdik. nēdek.

_Yokluktan mı, niye çalardınız amca?

o zaman bē̄lēdi bịre ĝardaş. şurúy◡aşşā ĝavúrmalar, davar ĝomazdım. bi yol geTdim, söọtlüdepeniñ davarı var, taTdarıñ davarı var dediler biliyoñ mu. geTdik üŞ tene dörT teneyK. biri ḥamis, biri süll◡emir, biri ben, bir de devri mústava. söọtlüye çıKdıK ḳı ḥaymalarda davar yoK bi şey yoK. orda duruḫana bir kirtimen derik o ĝalḥanıñ yandā yazıda biliyoñ mu. orda bir kürt sesi geldi. hōp dedi ĝoPdu. ĝoPduḳ, orúy◡öte geTdik. depiye, gedą̄ çıḫıncı davar yazıya enmiş. yazıda ardıċ yoK, çalı yoK, daş yoK. yazınıñ ortası, ayıñ aydınnī. bir geçi var◡ımış, arḫasından bārıyo geçi biliyoñ mu. geçiy tekişdirdiK. iT de var, iT vaf demedi emmą̄m, geçiy tekişledim, dutamadım. ayıñ aydınnī, sabaḥ yaKlaşıyo. davar geTdi. bir erĭñsulā deriK, o sulāñ orúya yaTdı biliyoñ mu. ḥamis kendi girmiyo. ḥamis◡inen biz, davarıñ içine girdik. gene çobana baḫdıḫ, çoban yatıyo. sabaḥ yaKlaşdı saten. ula dedim. ĝoċluḫ, ĝoċ ĝoyunnarı tutuyom, çañlı ĝoyunnarı tutuyom zayıf. ĝoçu tutuyom zayıf, çañlı ĝoyunu tutuyom zayıf. orda bir dedim bir pullu geçi var ḫı dedim. nası dedim, biliyoñ mu, süll◡emire biliyoñ mu. gendi girmiyo. ula onu dutuñ dedi. gene ḫırtlāna çöKdük biliyoñ mu geçiniñ, savúştırdıḳ. şurda şu gedą̄ çıKdıḳ, gediKden güneş dą̄di. geçiy ordan aldıK geldiK, deriye endirdik. derede geçiy, ula yåvrum ayān dutuñ, ĝısır geçi. gücüm

yetmiyo, ben, ayān biriñiz. o diyo ḫu sen duT, o diyo ḫu sen tuT. derken dutmadı. ikisin bir tut. ne aziyet◡inen yüzdüm. geçiniñ iki ḫalbır yā çıḫdı, geçiniñ içinde biliyoñ mu. yāları algeTdim. bizim ḥayma var çevirmede. ḥaymanıñ üstüne ĝodum. geçileriñ de bir yanı işTe orda ĝoñşular yedi. biz de heċ yemediK. birezi ḥasT◡oldu. birezi emin ā ıraḥmaTlā algeTdi bir músa vardı. orda da birezdik geri ḥasT◡oldu. biz de devri mústava ĝaçıK geri gelīdi. şorda devlis◡ūn◡oluncu işte buez de şeye geTdik, bıçaḫcıya geTdik varası. bıçaḫcınıñ da adamıñ birisi su döKmüye gelmiş biliyoñ mu. bir sürüyk. adamıñ biri, yoldaşıñ biri, daş◡ınan adamıñ (…) vurdu, adam ĝaŞdı. baş◡oyḫarı, baş◡oyḳarı ĝaŞtı.

amān. bi yol da yalanım yoK, yoldaşım dedi ḫine yåv bǭn bir et ǵǭnüm isTiyo dedi, yiyeK dedi. taTdarıñ davarına vardım. o ne dedi, ēmedim dedi. büdürgü deriK biliyoñ mu taTlarıñ adamı. vallā bir ĝoyụne dedim, yusub◡emmi dedim, ĝoyụne ĝoç yitirdik dedim. on◡arıyom dedim. bulursaK ōlum dedi. yalanım andaḳı davar çalacām biliyoñ mu. ōlum bulursam saña ḥabár verrim dedi. yoldaşı geTdi. taTlara gediyo, gendi ĝaldı yalıñız orda geride. ben de davarıñ ötüyanda bir ormana girdim. davarı beKliyom birin dutam. duTdum davarıñ birin. duTdum, ōlā duTdum hemen. kellesini, kellesini ayānı aldım geTdim. ĝarnını mırnını, bārsīnı da orúya bir çālıñ altına soKdum. bu hemen davarı suyuñ keñarına eninciK davarı bellemiş biliyoñ mu. ben de geri bālarıñ içine geŞdim. bizim aKsine kell◡aTdīm yere de, nėre aTdīm ta kelle aTdīm yer◡ine, ĝıçı bir tiken ardıcına soḫdum, kelleyi de bir tiken ardıcına aTdım. ula bu orda gelmesiñ ĝurban. kell◡aTdīm yer◡aşşā adam bizim davar eniyo. ula dedi, mústaFaya, sesi duydum, ben bālara geŞdim. ula mústaFa dedi, ĝara nėrde dedi. vallā yusub◡emmi, āşam◡azzīna geTdi dedi. ula yoḫ dedi. anacīnı (…) dedi. vaysıñ çetinine dedi, davarıñ yanına, bizim yanımıza geldi dedi. onuñ anasını (…) dedi. onu, ĝarayñ dedi. vallâ yoK yusub◡emmi āşam◡azzīna geTdi, dedi. orda geri varası, kellē geri zor◡una elinden aldıK biliyoñ mu. ula ōlum, dayımıñ dedi, verele dayımıñ dedi, bu dedi. bunuñ dedi, dėñ gene bir ceạllik yaPmışsıñız. üleşi de şeye ĝodum, bir ācıñ başına ĝodum. āşam getiriP yeyciyK. arásili bizi ĝaraĝola götürdü, götürdüler. adam da

elinden aldıḳ geri. ben de ıcıK ufarām, yoldaşım ıcıK azca böyüce. ayāmızı martiniñ ĝayışını daKdılar. şindi bizi vürüyolar biliyoñ mu ayaKlarımıza.

_Neredeki karakolda?

şu ĝaraĝolda.

_Nuhak'taki karakolda mı?

hē, he hē. ayāmıza giriyolar. doḍüler neyse, ödediK midediK, ik◡üċ dēneK mīneK yediK. dǭdüler mǖdüler.

_Kullar'ın tarihinden ne bilirsin amca?

vallā, ula nem ben sạ̄h, şu ạ̄der◡ikene ne ĝullar ney◡idi ki ĝurban. evler kötüydü. nurḫaḫ dā kötüydü ĝurban. nurḫaḫlılar burda başşaK toplallardı, desTe toplallardı biliyoñ mu. onnar dā kötü. onnar şindi āvuruc◡oldu. hem zengin◡oldular, hep şey◡oldular. burda nē, nē bizim burada satı ney◡ine üraşacıyK. esKiden bir ĝonu ĝoñşu heP toplanırdı. bir adama memmediñ, memmede ĝatırır davarı hep. on om beş yirmi gişi bir yazīmı bir sırıKlıya göçerdik, hepimiz bir oymaK◡olurduK biliyoñ mu. ĝıñĝırīç ĝurardıK, höñgülǖce binerdiK, neyderdik. şėye giderdik, aḫ◡ardıċa çırıya gederdik. çıràynan, aḫırı nē çıràynan çalardıK biliyoñ mu. lamba yoK, lọküs yoḳ, şey yoK. sōna da ĝaz mız çıKdı. çıràynan aḫıra çıràynan giderdik. ardıŞları yarardıK. bir gün aḫarcàya gederdik, devlis◡ǖn onu getirirdiK, yıḳardıḳ. onu köye getirirdik, ik◡ǖn sōna geri gederdik. çırānan günümüz geçerdi.

_Çocukluğunuzda kaç ev vardı Kullar'da?

ĝullarda az◡ıdı emmạ̄m, bu adạ̄r yōdu ĝurban. bu yoldan aşşāda ev yōdu yanı. yoldan yoḫarda yōdu bu dạ̄r. ā bu geldīmiz yoldan aşşāda heċ ev yōdu heċ. şindi maşallah her yer doldu. ev mi mardı. heċ ev yōdu. hele yoldan aşşāda heċ yōdu.

_Kullar'ın camisi ne zaman yapıldı onu biliyor musun amca?

vallā onu bilmiyom ĝurban ben çocūm. evel yapılmış bu bir cāmı. şu, dā yeñi geçen señe yapıldı da. esKi cāmı, çoK eveli yapıldı. bilmem k◡onu. o cāmịniñ yapıldīnı bilmeK biz. yalıñız ben çocūdum. baTdal ā ĝoca vardı. yōK bilmeK ādam o sōnadan tạ̄mir mimir, vallā yoK, bu sōnadan tạ̄mir mimir bilmeK bu cạ̄mịniñ yapıldīnı. hem de ben babamıñ da evi ordaydı. heċ bir yerde dǖn yaPmazlardı. bizim o damıñ üstünde yapallardı biliyoñ mu. ataş ĝayallardı. şindi bir gün çaldırıyolar da o zaman ḥata on gün, sekiz gün ne davul çaldırırdıK.

tur◡oynallar, ne oynallar. nem ben, dā başKa bi şeyler oynarlar. uzun eşşeK◡oynallar, tur◡oynallar, ḥaley çeḫeller. böyüK ā var, içerdi miçerdi adam. bilmeK, vållā biz ne bileK biz. ben baTdal ā ĝocay billim baḫ. tā̤mir çō eTdiler canım. bu esKi cāmi̤ var◡ıdı.

_Kullar'da türbe var mı amca?

yoK.

_Kullarlılar nereden gelmiş, onu anlatırlar mıydı, biliyor musunuz?

hā. nerdēse özelinden bir yerde gelmişler◡imiş hē.

_Antep tarafından mı göçüp gelmişler?

hē. ordan göçmüş gelmişler.

aman esKi günner ney◡ise bunda eyiydi. ḥa̤tir ǵo̤ñül var◡ıdı insannarda bire ĝurban. birbiriniñ damın yapardıK. o oña yardım◡ederdi, o oña yardım◡ederdi. hē şindi. vallā yoK, o günner bundan eyiydi. ĝonu ĝoñşu biribirine yardım◡ederdi. ḥa̤tir ǵo̤ñül vardı o günnerde. ĝurban şindi, yoK yoK, ĝardaşıñ seni istemiyo. ĝardaşıñ seni istemiyo şindi. acıK ileri geTdiñmiydi.

_ Ağzınıza sağlık amca.

Anlatanlar: A) Ayşe ALIŞ
Yaş: 82
B) Emirhan ALIŞ
Yaş: 83
Derleme Yeri: Tatlar Kasabası
Konusu: Karışık

7

_Ayşe Nine; yaylacılığı, bağcılığı nasıl yapardınız, biraz anlatır mısın?

(A) _ onu deyciym. bir bağ◡olurdu güzün yåvrum. bir bizim depebağ var ya, yedi yüK üzüm endirillerdi bir o depeden. o ĝandıldan, ĝandılıñ o üzümünüñ bir yanı ĝırmızı olurdu, bir yanı sarı. ẻyle bir gözelliK o m bareK üzümlerde. burdan emmiñ endirirdi ĝapıderiye. dellermiş kine bu üzüm nėrde yetişiyo. şȭle baḫıncıḳ. yoñuz eriKleri var ya ĝırbız ĝırbız, o m bareK ẻyl◡olurdu. ō babayñ öldū̆ sene, bizim de güċċū̆reK bir don ĝazanı vardı. onuñ dolusu beKmezler vardı. ayrı ĝaynaTdıḫ, teh derdiK, bize ĝorduK satı. yoḫarda o gördū̆ñ yerde. gederdik. burda işi bitirdik. bā varırdıK, ordan da üzümü seçerdiK, ĝuyardıḫ. ikindin gene gelirdiK. o da ziminnīdi yanı, zimintilīdi yānı. yayladaydıḫ, yayladaydıḫ. ancà bir yoz geldi dediler. sulaKdayK yaylada. şẻyle güzle zamanı. bir de yeñilede yayla, heċ sorma. bir yoz eniK dediler. ĝız gediñ bunu ĝōñ dedim. fatik var◡ıdı ĝoñşum. ĝız yeriñ, bunu yeridiñ dedim. bu geTsiñ dedim. buray dedim, yayıldı mı ĝoḳuTur dedim. geTdiK kürdüñ ōlu. orúya varıncı ē hoş beş, sen kimsiñ, ben falanım. sen, ben de işTe felạnıñ geliniym. ĝız ḥanı niye yeriTmediñ o yozu, dedim. ĝız geTmiyolar dedi. eşe dedi, geTmiyolar dedi. niye aldeyTmiyoñ bu ĝoyunu dedim, bu yozu dedim. buray dedim, yedi. gediciym mallă gediciym, billă şordan gediciym, ora bura bunuñ ō̤nü yeriTdim emmā̤, ō̤n yeriTdim emmā̤ arḳa aldırdīm. acısulā endirdim. iy◡endirdim çıKdım. ordan körpü çeñesine enmiş. bizim gelin n◡etsiñ isey ĝız◡ıdı. ordān sormuş. sen demiş, onuñ ōlu seni istiyomuş, demiş. bu da pazō irbemiñ ĝızıydı. lō lō lō bu arḫadā, benim ĝoyunumu yatāna yatırmadı demiş. ordan endirdi, sulā endirdi geliyom dedim. siz buralara niye ĝonuyoñuz demiş, ya bir yaylā ya bir yaylā demiş. otúna ḥavaslandıK, otún ısırmadı ĝoyunnar

demiş. ben◡endirdi burúya ĝuydu demiş. amān işTe yåvrum. yaylacılıK var ya, bazı çeñes◡olur bazı çuvalı. buraları ĝoḳuducuñ mu dedim, kürT geldiñiz, zatı geTdī yeri ĝoḳudur dedim. siz ne duruyoñuz burda demiş. o yaylay ĝoyunuñuza demiş, ne bir otu var, ne bir otu var. amān bire yåvrum. genŞliK ḥanı, geşliK ĝodu geTdi. geTdi, geyiniP geTdi. ĝaḥr◡eTsiñ, ta gelinim geTdi.

_El işi, gelenek görenekleriniz, düğün dernekleriniz neler vardı, nasıl olurdu bildiklerinden biraz anlat nine?

(A) _ ēy yåvrum düụn, eski düụnner bunnar ġımı m◡olurdu. şen◡olurdu. şindiki düụnneriñ, şindikiler de sār gendiler gendiler. eski düụnneri şen◡olurdu. esKi babayīTler, esK◡avraTlar ḥanıcıḳa, yoK ĝurban, amān.

(B) _ esKi düụnner ney ki. ancà güleş var◡ıdı, tura var◡ıdı, ḥaley var◡ıdı işTe. n◡olacaK.

(A) _ hē.

(B) _ suyu ıslallardı, ipi ıslallardı. ipi ĝıvradıllar ĝıvradıllar, af◡edersiñ merkeP yerine düvellerdi. hē, şindi ōleydi, tehlikeydi. o başa diñeliller birĝaç gişi vur allaḥım vur. şeḥ şeḥ şeḥ.

(A) _ ĝız, o tura insannıK mı ḳı.

(B) _ yoK.

(A) _ o insannıK dą̄l, o eşşeKlik. insana ĝaldır da vur. o bir yåvrum şeref dą̄l, o bir yīTliK dą̄l, aḥa da bir alır yeriñe dą̄di. satı he demiyecą̄ñ. onu vurduḫca oḫ diyecą̄ñ öldüren◡adar vürüyo, ōḫ diyo. ḥalbıḫı ḥalı ĝalmayK.

(B) _ hē canım, ōleydi.

_Ninemin doğum tarihini biliyor musun dede?

(B) _ dōmun şindi, anasıynan babası bilir. onnar da düynąy dą̄şdi geTdi. şindi esKiden, leyla buralarda oḫumuş yōdu biliyoñ mu. kim oḫuyodu ḳuna. ḥā, saḥaPl◡olan ĝurana gediyodu, oḫul heċ yōdu buralarda. oḫul, oḫul benim asKere geTdīm sene yapıldı buràya, bizim buràya. sene ĝırḫ doḫuzda geTdim asKere.

(A) _ n◡eddiñiz buña? aḫıll◡ōlum, n◡eddiñ buña?

(B) _ işTe bu.

_Bin dokuz yüz otuz doğumlu, seksen bir yaşında Ayşe Alış.

(B) _ hē.

_Maşallah. Sizinki de bu, yirmi dokuz doğumlusunuz, seksen iki yaşında Emirhan Alış.

(B) _ ēvet.

_ Maşallah, sağlık sıhhat yerinde dede.

(B) _ ben çoḳ ĝara gün gördüm. ben ana süTü de emmemişim. babam◡ölmüş, yanı biliyoñ mu. ĝırḫım çıKmadan babam◡ölüyo. eskiden de herkiş bir eKmāñ uçu bizim benim emeK zatı yoK, ḥaydi ĝocuya ĝoyP gediyo. ānadıñ ē̄le biliyoñ mu. kötü söz◡ünen tokaT◡ınan böyüdüK işTe. de o güne de şükür bu güne de şükür ne deym. ẻyle yåvrucūm ben, ben asKerriKde zatan ḥamamı bilmem. dövleT zayĭf◡ıdı yåvrum.

_Evet.

(B) _ ḥamam yōdu. oḫur yazarrīm da yōdu. çōK da zor◡eTdilerse isimleri zor dōruTdum belliyemedim ām, yanı biliyoñ mu. ẻylē günümüz geldi geŞdi. zatan allah◡eTmesiñ sırtımızı biz yuduK, şindiyki asKerriK sultannıK yåv, şindiykiler sıḫıntı mı görüyo asKerriKde. ben erzulumā şeyde aşĝala ĝandillide yaPdım. iki sene iki sene bir bölüKde ĝaldım. hē. neler geldi başıma amān.

_Kaç yıl askerlik yaptın dede?

(B) _ ben mi? üç seneniñ üsTüne geTdiK de yarádan yeri dedi de biz iki sene de terhis◡olduK. ondan sōna aşşā aşşā düşTü. dörT sene yapannar var, ĝırḳ◡alt◡ay. ọ̄mdā̤ ĝurralar ĝırḫ◡alt◡ay yaPdı. dörT sene. yā. geTdi gelinci çocūn tanımadı. bọ̄n ĝırḫ◡alt◡ay, az dā̤l.

_Dört sene.

(B) _ dörT sene. vah amān. acıK. ĝarnımız eKmā̤ doymadı.

(A) _ evel bir yåvrum, dam lōlama var◡ıdı. dam kürüme var◡ıdı.

(B) _ ula esKi günner,

(A) _ ĝışlar çōdu. aha burda.

(B) _ şindi ĝış m◡oluyo.

(A) _ çīr◡ınan mal◡endirirdiK yaylıya. yerde sürünü sürünü, işlerken işlerken,

(B) _ ula yol yōdu.

(A) _ mallar gederken yanı görünmezdi çīrdan. ē̄le bir aziyeTimiz var◡ıdı. bu damı lōlarḳan eñ aşşādan üç ĝasaT dörT ĝasaT lōlamalıydıḫ. iki ayḫırısı, iki bē̄le,

iki dik. yåvrum, şindi ne dam, ne su. motur geldi, vasiyeT geldi, malcılī da geTdi. o zamanda yanı malımız var◡ıdı ille bize toḳanmıyodu. yīd◡idik. sabaha ĝadar dōrardıḳ, sabā ĝadar. kevendi, basm◡içi, çāşır, burma sabahançı dōrardıḳ. gündüz de āşamāçı ǭne atardıḳ.

(B) _ ām, insannar da dą̄şdi. seneler de dą̄şdi. bir ardıcıñ çotundan, bir ardıcıñ tıḥtından bir ḥalḫa yapardıḫ. ǫküzüñ gönüynen de delerdiK. delerdik yōsay bu, bu ayānan ĝardan çıḳılmazdı. oña heliK deller. varK varK. ekiz vurursañ bir◡ol vurma iki yol vur. bėyle gede gede geñişTirir çīr yapardıK. çīrdan mal mal oTlatırdıḳ biliyoñ mu. ĝap◡açmıya davar güdellerdi. yarısı ĝırılır, yarısı ĝalırdı. şindi her yerde ulaşım, sırıKlınıñ yaylasına, nurḫaḫ dāna, taḥtalıya arabalar çıḫıyo yanı biliyoñ mu. ĝışın oralarda çoK duruñ da sırıKlıda yaşıyolar şindi. herifiñ zobası bi yanda, samanın◡eletiyo, arpasın◡eletiyo, çīdiñ◡eletiyo biliyoñ mu. şey◡oldū gün yayılġıya ĝoyuruyo, ĝış fazl◡oldū gün döküyo aḥarda yiyo herif çayın ocā ĝoyo, vaḥ. televizyon ĝarşısında, ister dambıra çalsīñ ister ḥaley çáKsīn şindīkiler bėyle. biz, döşşą̄ görmedim ben. oralarda döşşą̄ görmem. ardıŞ dalınıñ üsTünde yaTdīmı billim, ĝışıñ gününe ānadıñ mı. āşamānċı uraşır uraşır ĝar◡ınan uraşıñ soy ip şavralı var◡ıdı. ip şavralı soy doḫullardı. ip şavralıyna ip şavralı da ıslanırdı. buraları sürerdī, buraları ġǫlceñ gimi ĝıpĝırmız◡olurdu. ataşa ver ver ver bir de kötü abañ◡olursa elin◡ą̄çerse ĝafaña bürün, bėyle sabah◡et. ē̄leydi yåvrum.

(A) _ ulan yåvrum.

(B) _ gene de gene de o günneri, o adamlar yīd◡idi. ĝuváTliydi de yīd◡idi de. şindī pehlivan yoK, şindi pehlivan yoK. eą̄r ki şėyle hızlanıP da esg◡adamlar şindīlere yiTse üŞ villiK döner. aşşā beri görmez, üŞ tene villiK döner geder. hē emme ĝurbeTĝuşu da çōdu, bire. ilaċ yōdu. bire, bō̄cüK, biT deller. ḥaáy. o yaylalarda, o sırıKlıda ĝamaratıñ ḥanı deller, ḥanıñ yannarında ardıc odununu ĝayardıK, kötü kömüñ içinde on da biliyoñ mu āşam◡oluncu baKdıñ mı nėrde sırT yuyoñ, nėrde ediyoñ ula. ataşa ver ver vēr, silkele ataşda. böcüK var◡ısa dökülür. geri sırtıña gey, eKmąñi ye, yerine ĝoy.

(A) _ silker silker geyerdiK.

(B) _ yā.

_Dede, Tatlar'la ilgili ne biliyorsun, ilk kimler gelmiş, kimler kurmuş Tatlar'ı?

105 (B) _ vallā taTları kimler ĝurmuş, taTlar biz gözümüzü aşTıK burası üŞ parti
106 yåvrum. birine taTbekirri deller, birine de ĝurTlar deller bir ḳoküne, bir de baluşā.
107 baluşā balıyandan gelmiş. ne biliym biliyoñ mu ĝurTlar da ıraḥannıdan gelmiş
108 deller. ıraḥannıdan gelmiş.

_Hatay Reyhanlı'dan.

109 (B) _ hē ḥatay ıraḥannı. taTlar da bir yėrde bir taTlar var◡ımış. onnar da gelmiş
110 ĝona ĝona burúya yerreşmiş. burdan bir yanı geTmiş, ĝoçova taTlarına. bir yanı
111 orúya yerreşmiş. orda da dutunamıyan geri burúya gelmiş işTe. şindi de bu
112 taTlarıñ biliyoñ mu dālmadī yer ĝalmadı, burdan. kim ordā kimi şindi gȭdelidē,
113 erzindē, maraşdā, antePde, izmireċi, ısTambılı, erzulumaçı dāldılar. ānadıñ mı. her
114 tarafı, her tarafa kök◡aTdılar. şükür. bu, bizden ireli ölen ĝavımlar burası aTmış
115 ḥānēmiş. bizden ireli meydana gelen yanı bu melmekeTde atmış, bu da köyüñ
116 içine yerreşmemiş de yesiriñ yüzünden ĝaçaK nerde bir orman içi, nerde bir dere
117 var◡ısa benim dedem şo tarafTa oturuK. ömrünü tükediK. dedemiñ mezeri de
118 burda dą̄l tā şu dō tarafında bir göyĝayaK deriK orda. ebem◡inen dedemiñ
119 mezeri. her biri bir yerde oturuK. kimi kasaPlıda oturuK, kimi burda oturuK, kimi
120 şorda oturuK. sōna sōna da küḥar yeri. kȭmüzüñ içinde küḥar var◡ımış. yer
121 sürmüşler. şindi küḥarrarıñ duvarrarınıñ daha duruyo. soḳen soḳüyo soḳilmiyen
122 duruyo. ha burası eveli sōnadan gelmiş bu kȭlüler. hē.

_Kaç yıl olmuş tahmini geleli, onu bilen var mı, yüz yıl, iki yüz yıl, üç yüz yıl?

123 (B) _ vallā onnarı ben duymadım. çōmussum. ata, benim taḥminime atatürkkün işi
124 ondan evel atatürK de gediP geleli çō◡oldu yanı biliyoñ mu.

_Kilise dedikleri yer yakın mı buraya?

125 (B) _ kilise mi

_Evet.

126 (B) _ dur, dur. yaḫın, hemen hemen yaḫın. orda da bir maḥalle var◡ımış. he, orda
127 yanı o şindi orúya evel bıçaḫcı dellerdi. evel orúya bıçaḫcı dellerdi. şindi şeyden
128 tą̄rifler dą̄şildi ǵǭdeliye hak◡oldu. evel mıratı dellerdi. orúya bıçaḫcı dellerdi. bir
129 yerrere ĝapıdere deller, bir yerine güċcüKlü deller. belediyeliK◡oluncu biz dediK

gȭdel◡oldu ora. ānadıñ mı, hē. o kilise, bir derede. bir şȅle derede bir ik◡ą̄çeli hafiF hafiF arāzı var. kimini kimisi söKdü kimi de işde iŞlerini sürdüler neyTdiler duvarrar da belli daha. hē.

_Çevirme Hanı'ndan bilgin var mı dede?

(B) _ hanı bilmem yåvrum. han, ḥan dediKleri bu çevirmenin o böyüK körpünüñ üsT geçesi sırt. hemen biliyoñ mu, körpünüñ bātı tarafında şȅle sırt. orası, ḥan deller.

_ Kullar'ın mı, Tatlar'ın mı orası, muhiti?

(B) _ müiti taTlar◡ınan ĝullarıñ evelde ā devriymiş. ā ĝılıŞ ĝuvatıynan taTlarıñ malını elinden◡almış. yeñi yeñi meydana çıkarTdılar. yeñi yeñi. hā, taTlarıñ şindi taTlarıñ çō da geri taTlara geŞdi oralarıñ. kimi satın aldı añsızlīna. kimisi öt◡eTdi ber◡eTdi, paraynan aldılar çōKlarını. sōnadan da ola ol◡oldu. incelerken incelerken ĝullar malını taTlara paraynan saTmış. ĝullar evel gelmiş, bu köy sōna gelmiş. ĝullar evel gelmiş. ā buralardan da ĝullarıñ haKĝı var. buralar var ya, hē. ĝullarıñ, ĝullarıñ eline geçmiş◡imiş. taTlar sōnadan gelmiş. sōnadan da gelinci al ḥa vur ḥa, al ḥa vur ḥa burda bizim bir dedemiz şey◡imiş mıḫdar◡ımış. ĝullarda da ālar var◡ımış, ā devri. al◡oluyo bit ölüyo bu, bu adamcāz bir, bir hüdüT çeviriyo. hüdüT çeviriyo, ney◡ise. sırıKlıya alma dā diyo, bir yerine ağ dā diyo, bir yerine biliyoñ mu mezeliK diyo, hüdüT çeviriyo, derken derken derken bu adam da yiyemiyolar. şindiK şindi gȭdel◡oldu. göğdelide zehirremişler. ĝapanmış ĝalmış, soḳdürdü soḳdürdü, şindi de siyą̄seTe geTdiler hālen de YīT adam◡olsa daha soḳdürür dā alıllardı ĝullarlınıñ elinden de bu siyą̄setiñ gözü kör◡olsuñ he. ā devri eyi şey◡etmişler iki tene de adamımızı yemişler onnar, bizim burdan. onu orda zehirremişler. omar kiyą deriK, şu aşşāda bir körpü var körpünüñ üs yanda bir dereniñ içinde omar kiyą deriK orda da birini vurmuşlar. neler◡olmuş neler geTmiş biliyoñ mu. vuran vuranıñ◡ımış, ĝıran ĝırañ◡ımış há. benim meselą̄ bizden ireli benim babam, babamıñ çalımları kimi göşgürdüñ dibinde vurulmuş, kimi deveçöKdüde vurullar, vuran vurañ◡ımış. hökümeT yoK, bė şey yoK.

_Kamareddin'in Hanı'yla ilgili ne biliyorsun dede?

(B) _ ey.

_Orası eskiden nasıldı, bildiğiniz şekliyle anlatsanız?

157 (B) _ vallā biz ḥan◡olaraK görmediK. şeyiñ, bēn şu sırıKlıda ḥanıñ yanda bir ḥan
158 var◡ıdı orada yānı biliyon mu, bir aşīret ḥanıydı. bir ĝız yaPdırıK dellerdi biliyon
159 mu. onuñ sālamlīnı billim. onda, onda evel milleT şindi bu daş◡ınan, duvar◡ınan,
160 çeñeduvarına neye ĝıymatını bilmediler. o han heċ feth◡olmazdı. öt◡ederken
161 ber◡ederken ben billim, şu çocuK gimiydim billim. eletiller, sīr, ĝışlarda sīr
162 ĝuyallardı. köm◡olmuyan davar ĝuyardı yānı. gȭz göz ḫan, sālam bir ḥan◡ıdı.
163 sōna sōna biliyoñ mu çeñedaş◡eTdiler, neyTdiler neyTmediler yėdiler. biz
164 uFacıK ėyle oynardıK, biliyoñ mu. şindi de yıKdılar geTdiler. ordan, şindi ordan
165 biliyon mu ġafladan, ordan ǭzbeKden eniyo. altınnı körpüden geçiyo, yolbāndan
166 gölbaşın◡aşıyo, o yol. o zaman ėylēmiş, kevran geder gelirmiş. he bunnarı billim.
167 dilden dile bunnarı billim. o, o ḥanıñ sālamlīnı biliyom. buranıñ buràya da ḥan
168 diyolar, bilmiyom yåvrum şindi. ḥan◡olaraK bi şey ĝuyulmadı, görmediK kine.

_Sırıklı'da iki han mı varmış, bir mi?

169 (B) _ bir.

_Bir han varmış.

170 (B) _ há bir. ḥanıñ yanı, ĝaratuTāzı, ġozluderāzı. oràya ḥanıñ yanı deller biliyoñ
171 mu. he. orda ora bȭyK bir ḥan◡ıdı. mezerriK de var oranıñ yerinde. mezerriK.
172 mezerrīñ biri orda. gediyo işTe, esKiden bir amān. esKiden aşiretleriñ heP
173 yaylalar tüm mezer◡idi. şindi herkiş ölü, ölüsünü dōdū yere götürüyo. öldū̆ yere
174 ĝollar◡ımış evel. öldū̆ yere. taḫtalıdan duT bizim buranıñ mezerriKlerinden duT
175 gediyō biliyoñ mu. sırıKlıdan gediyō, şeyden, ā şu yol, göşgürdüñ başında nem ne
176 çuḳuru diyoK, ĝızılĝuyu mu diyoK orda da mezerriK var. ney, oldū yer bütün
177 mezer. atallar gideller◡imiş.

_Tatlar'ın eski ismi var mı dede?

178 (B) _ nasıl ismi?

_Yani, Tatlar'ın başka bir adı, Norşın Hanı falan öyle bir adı var mıymış bildiğin, o Norşın Hanı dedikleri yer burlarda bir yer mi, Çayırlık falan biliyor musun?

179 (B) _ yoK yåvrum. şurda bizim melmekeTde bir lorşún dedī, lorşún dedī işde ora
180 lorşún. ĝàzandereden çıḫıncı işTe ġoġgō geçinci lorşún deller. orúya ġoġgō deller,
181 iyerĝayası deller, yanı biliyoñ mu. iyerĝayası, iyerĝayasın da aTlayncı orada

puñar var. onuñ o̤ñünde oray da çıkıP da lorşúna dutuşacaK yerde bir zaman birez aşireT ā̤leşmiş. bină, bină var. soḫusunaçı var◡ıdı ānadıñ mı. soḫu muḫu belki de orúya diyolar. oranıñ adı işTe lorşúnnuymuş, lorşún ĝalıyo. her◡al orda lorşúnnu mu oturmuş, lorşın deyn orúya diyolar şindi. hē. başKa da ordan bizim melmekeTler ordan öte gediyoñ meselā̤ gediyoñ. salücesi, ne biliym ḥopaldepesi, ne biliym avboyun, melmekeTlerin hep isimi vurulu. ĝozuñdere, ḥopaldepesi, kütüKlü, kevenli ne biliym biliyoñ mu avdaz, ac◡armıd. her keḥạñ, her pıñarıñ bir ismi var yåvrum, ānadıñ?

_Hım, evet.

(B) _ hē. şu taraFıñ dānı çoK bilmem de bu nurḫaḫ dān. ben de bu yandā güċċüK yaşımdan beri bu yannarındaydım. ǵọydepeleriñ hēr biriniñ bir isim var. ĝılıċōlunaċı isim var, baḫ. ǵọydepede meselā̤ ĝılıċōlu deller. bir yurTlaK gimi birĝaŞ tene ören var. orúya ĝılıċōlu deller. ne biliym birine daş, daşyurdu deller. kimine,

(A) _ çiçekli.

(B) _ ĝavlaKdepe deller. kimine ĝarrıK deller biliyoñ mu. kimine arpalıK deller. her keḥạñ bir ismi var. ne deym. bunnar bē̤le, şindi esKileri de zatan öld◡öldü geTdi.

(A) _ hē geTmiyen mi bir adıñ var. işde bu.

(B) _ hē, cānım. ā seniñ◡ummadīñ yer yåv. arzúsolaK, alaşā, sivriĝaya ne biliym, memōñ keḥạ, ne biliym göọĝayaK.

(A) _ gürederesi.

(B) _ gürederesi derken, andıl derken, daşl◡āŞ deller, derken, davşancıl derken biliyoñ mu, her yeriñ bir adı var yanı. insan adı.

(A) _ ayıpuñarı.

_Buralarda daha önce kimler yaşamış, Ermeni mi Rum mu onları biliyor musun dede?

(B) _ bilemiyom. onnarı bilemem yåvrum. burda biz bildiK, ermánı zatan evel ĝaçan, ölen◡ölmüş, ĝaçan ĝaŞmış. yaḥúdı, ermánı deller teK tüK maraşıñ içinde ĝalmış deller. o da orúya ĝayıTlanīdı

_Gençliğinizde, çocukluğunuzda oynadığınız oyunlar neler vardı dede?

(B) _ oyunnar ne var◡ıdı. arakesme, güleş, çotuluKeşşeK, yanı biliyoñ mu, çotuluKeşşeK oynallardı. birbirine hoPlardı. hüs◡oynallardı. düzülüllerdi. hüs, ben saña vurrum, şo şoña, şo şoña, bē̲le gederdi. güleş oynallardı işde biliyoñ mu ḥaley, türkü bē̲le genŞler, bē̲le günün geçirirdi.

(A) _ bizim işde mıḫdar edem, bu, mus◡edem bunnar asKer◡eyTdiydi. burda fatey, ben, mıḫdar edemiñ ḥanımı, irbēmiñ anası. burda ev mi var◡ıdı ḳı. mus◡edemiñ ā şu dāni bir yeri var◡ıdı, bu dān. burúya otururduḳ, gözlerimizi bālardıK, şey alırdıK, alırdıK dürerdiK. vürurduḫ hanǵısı dutarsa o, hanǵısı. fatey raḥmaTlıK dutamazdı. ĝız buña biz vürur gülerdiK, vürur güler, bē̲le çoK◡edİP bē̲le bē̲l◡ederdi. dutamazdı bizi. buña vụrā vụrā ölürdüK, güle güle. ĝız amān sen de.

(B) _ ne var◡ıdı yāv. dārmen mi var◡ıdı.

(A) _ ĝonu yōdu, ĝoñşu yōdu.

(B) _ daş◡ınan düzme eldaşı çeḫellerdi.

(A) _ hē, bulġuru daş◡ınan,

(B) _ çekiċ◡inen, ĝazmaynan düzellerdi, eldaşı oyallardı. bulġur çeḫellerdi.

daş dönmüyō, dönmüyō,
gelin ata binmiyō,
hoPbudu hoPbuT,
ḥaley, narey nar.

türkü. biri burda şey◡eder, biri de şorda ḥaley çeḫer biliyoñ mu. hē, esKi adamlarıñ işi buydu. hellạnġıċ oynallardı. oraK biçellerdi, ha, onu bellerlerdi. elçim◡inen oraK biçeller◡idi ḫine üŞ gişi, dörT gişi bir yere düzülürdüK de bē̲le biliyoñ mu, yayım yaPdımıydı şordaḫınıñ yüzü ĝalırdı. şindīler çöPden gişi onnara baḫaraK, ānadıñ mı?

(A) _ böyK gelinner,

(B) _ benim dedem,

(A) _ ĝızlar, avraTlar,

(B) _ benim dedem mar ya,

(A) _ tumannan gediP geliyodu.

(B) _ babam dą̄l dedem,

(A) _ oraKcılar da bir oraK,

(B) _ gō̄deliden, ĝullarrıdan, taTlardan bir yere girmişler. sekizen elçim atan◡ādar dedem belin dōruTmamış. baḫ. o zamanda gübre yoK, zibil yoK, ĝıraċ būda. dēy burdan şōr◡ādar geden◡adą̄r elçimi dolduramañ. her elçim aha şē̄le, kiskibar. sekizen elçim◡aTdı ǵ◡ōlan deller. şey◡aldı deller. birinci çıKmış.

(A) _ mıḫdar edemi ĝonuşucuydum.

(B) _ ĝullarrı baTdal ā aferim demiş biliyoñ mu. ĝullarrı baTdal ā. ġavladanı he. işTe ō̄len, bō̄le ġavladanı evel biċmişler biliyoñ mu, bunnar. bıçaḫċıdan acar mamo, baḫ. dedem, solaK osman edeniñ babası, benim duyuşlarım biliyoñ mu. bu iri yarı adamlar, burdan, ĝullardan bıçaḫċıdan toPlamışlar da işTe dedem birincilī ord◡almış biliyoñ mu he. babayīd◡imiş dedem.

(A) _ işde dedeñ mi, dayılarıñ mı birecikTen oraKcı getirmişler. mıḫdar edem cor◡ederdi. bireciKden oraKcı getirmiş. oraKcıy soKmuşlar būdıya. onnar biçmiş. o buel dayıñgil de bē̄le girmiş. onnar birecīñ oraKcısı bunnarıñ eline gelirmiş.

aman göğ ōlan, canım göğ ōlan,
bireciKleri sesle göğ ōlan.

bō̧z bireciKler bunnara girememiş, üsTüne sō̄lemişler bireciKli demiş ki aha biz biçemedik. edem çoK ĝonuşurdu. vay vay mıḫdar edem çoK ĝonuşurdu. çoK nesahaTliydi.

_Unutamadığın bir olay var mı dede, seni çok etkileyen?

(B) _ yoK e̊yle şükür. ben de bir şey unutamadīm ne var ḫı.

_Ava falan gider miydin dede?

(B) _ ava geTdiK, geTdiK de boş. şind◡elim dą̄mezdi. sōna sōna aKlım başıma gelinci yavaş yavaş ev są̄b◡oluncu maldan gözüm◡açılmazdı. davşan avına keKliK avına geTdim. şu şeye ĝuraK avına da geTdiK geTmediK dą̄l. bu melmekeTde duranı, duran adam muḥaKĝaK bulunur biliyoñ mu. há. gederdik emme fırsaT bulamazdım. gözüm açılmazdı ḫına. emme uvaĝlıĝda elleriñ şeyi̧nde benim dam daş yōdu ya, eliñ ḥarabalarında eliñ malların güTdüK.

(A) _ şindi bahar mı geliyo.

(B) _ he.

(A) _ yaz mı geliyo. yaz koḫusu ĝonuncu keKliKler öterdi. buez evsin yapallardı. gedellerdi evsine.

(B) _ há, sökün evsini.

(A) _ he, sökün evsini.

(B) _ dedemiñ bir evsini var◡ıdı. dedemiñ evsinine, dedemiñ gününde bir o̤küz vermişler dedem o kạḥà vermemiş. ha. bıçaḫċılar bir o̤küz vermiş vermemiş. sōna sōna da keKliK çōK◡olurdu. sōna da şindi evelden tüFeKler bir ĝara barıd◡ınan, ĝaPsinnen çalışırdı. yanı şindi bē̲le çifTe mifTe çoK yōdu. doldurma çapıT◡ınan doldurullardı, ĝaPsini ĝollardı āzveli tüfeK dellerdi ām şindiki tüfeKler káKliK mi ĝor ǵırar tüm. biliyoñ mu. ā dedemiñ evsininde iki gedellerdi. ben billim, biri acar hasan ĝoca, biri ĝayınbabam gederdi. biri gizlice doldurur birisi sıḫar. onu o dolduran◡ādar geri gelir◡imiş yānı. káKliK çōmuş. ġaġ ġubaġ, ġaġ ġubaġ gelir gelir savúşır◡ımış. he. sōna sōna da bizler báKlediK. báKlerdim emme onuñ dēy gün şėyle epey çıḫan◡ādạ̄r evsini báKleyeceKsiñ. e ben ıñġırcıKda beKlerdim. ıñġırcıK. çoḫċa otursam mal içerde. bu̯yz derede kürederesi dersiñ yerde malım◡olurdu beş on davar gelir geri davar güderdim. çobancalıK yapardım. ne biliym ne işler◡inen uraşTım. başıñ◡ārıTmaym. çoK davşan vurdum. davşan vurmám çōK. káKlī de çoK vurdum. sañsar avına da geTdiK. sañsarıñ gününde sañsar deller bir kedī mi bė şey. sañsarıñ posTu bir o̤küzüñ parasın◡ediyodu. he. bir o̤küz ĝırḳ Ḱạ̄t, meCidiye, ĝırK meCidiye, elli meCidiye. bir öküzüñ alTmış meCidiye eTdīni billim sañsarıñ. burdan yallah, sañsar nėrde bulunur, nėrde bulunur. birbiriñden ĝaçaldı. birbirinden ōrun ĝaçardı avcılar ānadıñ mı. boyraza gederdi boyraz tarafından dō tarafından şo tarafdan ĝıvradīnan sırıKlıya hanıñ yanın ḥaramıy bulurdu. ā dāñ ardın, ĝızılgölüñ oralarda sañsarrarı izlerdi ardıŞda neyse izin sürerdi ardıŞda nede buldumuydu. tüTsüy verirdi, sañsarıñ tıK dedirirdi, yüzellerdi. şu adạ̄r bir derisi var. bir gergicạ̄ verillerdi. posċular sañsarcı, avcıları gözlerdi, yolda. o zaman biliyoñ mu kim ireli gelirse ĝapardı. aldīnan heriF burdan malatıyıya ne biliym, şiye maraşa ne biliym nerde geder sañsar avcısı, davşanıñ posTu, dīniyoñ mu. davşanıñ posTu, sañsarın posTu dilkiniñ posTu, ayınıñ posTu ĝurduñ posTu. bunnar heP par◡ederdi.

_Ayı da var mıydı buralarda?

(B) _ var◡ıdı, var◡ıdı. varıd◡emme ayıya da çoK, ayı da çoK durmazdı. şindi ayı durmuy◡emme şindi aF◡edersiñ ḥınzır çoaldı buralarda.

_Hım!

(B) _ sıḫan da yoḫ ḥınzıra. ānadıñ mı. ḥıñzır çualdı. Faḫat fazla insana da zarar◡etmez de ekini beK söker bahçay berK söker bu ḥınzır. ayıy da ĝızdırma ĝızdırdı mı gücüñ yeTmiyosa ayınıñ ardına düşme. gücüñ yeTmedimiydi tüfañe güvenmiyosañ ayı sen◡öldürür. ĝızdı m◡öldürür. he. ben bir teK yol üsTüne düşTüm ayınıñ. davar güdüyom. ĝaraşıK deriK yüce deriK şẻyle böyK bir tiken ardıcı var şẻyl◡emmạ̄ davşan, davşan avcısıym tama. davşana deñeym derkene baḫTım ḳı içinde yatıyo. samrandı. samrand◡emme o günün höKmünde bir kötü gücüK tüFeK var, azveli. ạ̄r tüfạ̄ñ ucundan dudsa ben◡öldürür. tüfạ̄ de ĝırar beni d◡öldürür. ben bọ̄z biliyoñ mu gendi iŞindeykene pırTdım bir tarafa, ĝaşdım. ĝaşdīm, arḫa tarafa bir, bir daşıñ başına çıKdım emme ordan çıKdı, yataKdan çıKdı. beş on adım geTdi bir◡ol samrandı. ẻyle gözledim gözledim deñiyom. bir◡ol da aF◡edersiñ çocuKlardan haşa, orúya ötürTdü. ötürdü. başın◡aldı geTdi. ẻyle gördüm. ayıya çoK güvenmediñmiydi bılaşmaycıñ. dolanıcıñ. emme ḥıñzır ĝaŞar adamdan.

_Hım!

(B) _ ĝaçar. ḥıñzırıñ içine ĝarışTım bir◡ol. ālıñ davar pın pın, pın pın◡ediyo gece. dışarda ġozundere deriK ĝaldı. dışarıya çıḫdım ḳına baba, içerden çıḫdım ḳı ālıñ ĝırānda ton ton◡ediyolar dörT beş tene. kötü tüfeK var◡ıdı bir◡ol toñ dedirdim emme hāydi geTdi. çákilmiş lorşun◡enmiş. işTe lorşun dedī yere. sabānan davar ĝoyurdum bu lorşunuñ o bu yandan o duzdaşınıñ yandan çıḫdım ḳı bu ĝoyaKdalar. beni görüncü ordan da biliyoñ mu şẻyle çeḫildiler, aynı bir dana. sīr danasī mı ufaK, ufaK dana. emme búlaşma, biz, ben şeytmedim. onuñ azılısı var diyo. onuñ ọ̄ne vardıñ mı azı çalar seni deller. ĝorḫar o, ḥıñzır ĝorḫar adamdan. ayı, ayıya heç yaklaşmaycıñ. ĝızdımıydī bir◡ol da şeyim derede, darımı ĝıfladı, söKdü söKd◡aTdı. gene de ardına geTmedim. hā.

_Ceylan var mıydı dede burlarda, ceylan, geyik?

(B) _ geyiK avına ben geTmedim. geyiK şu dāda çōlurdu yåvrum. getmedim tohulluK, bir◡olcuK da davar güderkene geyīñ bir çebişi geldi. e cáḥallıK biliyoñ

mu. davar güdüyom şo göydepede. bıy, şe̊yle baḫTım ḳına davar yaylıya yaylıya gediyo. davarıñ içinde bir tekişmen var, geyɣk. bizim buranıñ geçileri de gendine yaḫlaşTıKca gendi ĝorḫuyo hayvannardan. şey◡ediyo. ben dedim kine ne biliym ben. yuvay, allah bunu verdi dedim. bunu ben teke ĝoym dedim. ĝoşumluK. vāy teke ĝoyan adam, şindi daşkesilene çıḫıncı vaḥaT da ıcıK erce dedim. davarı ĝar◡erĪñ başına ĝōdum, ben aykırı ĝurTdan heç ĝorḫmuyom biliyon mu. bir de kötü iT var. iT tergemezdi. ben kestirmiye dedim deriyōḫarı çaKmaKdaşında davarın o̱ne gellim dedim. deriyōḫarı geTdim geyĪnen davar surata ĝodu geTdi. ula ĝarşıladım bo̱z çaḫmaKdaşınıñ gedīne davar çıḫdı, geyiK yoK. ūy, ordan davar, hayvan dönüP de ĝaŞd◡īnan ĝomuş geTmiş. durur mu hayvan, şeyden gelmiş, sırıKlıdan gelmiş.

_Oralarda, Sırıklı'da olurdu o zaman eskiden.

(B) _ olurdū. sırıKlıda şeyde olurdu. emme bu dāda çōlurdu. şindi yasaK◡eTdiler. emme çoK geden de olmuyo şindi. evel çoK vurullardı.

_Şimdi daha geyik var mı dağlarda dede, duyuyor musun hiç?

(B) _ vallā şindi ben geTmiyom da duymuyom da. elbịsTandan neden de çoK geliyolar. burdan da çoK geden yoK geyiK avına. evel çoḳ gedellerdi. geyiK de çōdu. dürm◡edellerdi, vụrullar getiriller, dürm◡edeller yellerdi. he. ben, benim edem bir◡ol getirdi ıraḥmaTlıK. mű́bārā̤ñ eti de ĝar◡oluyo.

_Hım!

(B) _ ĝar◡olur.

(A) _ şifā olur bir tek yol gediciñ avına. eti de şifā.

(B) _ ula bir teK.

(A) _ başKa olmaz.

(B) _ mamō mısdā, körtō hasan, bunnar ĝara mulla, çoḳlar ā şu saḳar halıl ne az mı geTdi. ĝara has hacı ne çoK gedellerdi. evel geyiK çōdu. dāda çōdu. ĝarıñ içinde yaşardı mű́bā̤reK. burdan tā esk◡adamlar gözler◡imiş, sıḫışTımıydı çataldaşa ener◡imiş. şurúya bizim ĝuşmārasınıñ yamacındā, altındā çataldaşa ener◡imiş. burdan gözleller◡imiş ki o geçiTden geçide izi bell◡olurmuş. ĝar çoK yār◡ımış biliyoñ mu. e şindīler milleT çualdı ĝurban. torpā ēy, davşan da

düşmüyo, káKliK de düşmüyo. nādạ̄r da yasaK◡eTse millete habar annadamıyo dövleT ānadıñ mı.

_Evet.

(B) _ ná ĝadạ̄r da yasaK◡eTse avıñ, avıñ az bir müddeti var. şindi müddeti müddeti dīyniyen yoK. hēç ā şurda suda balıK yasaK, sen habar annaT. ā şu, eline bir şiş◡alıyo, cōf cof dolanıyo. biliyoñ mu.

_Evet.

_ Dede, Kore Savaşı'na kimler gitti?

(B) _ iḫinc◡ordu deller her hal diniyoñ mu? amariḫandan amariḫan subayları geldi. ĝore ḥarbị deynci diniyoñ mu. alayı bütün düzdüler bir ḥabar verdiler düzdülēr bir ĝova yazıya. bizim subaylar◡ınan, bizim subaylar◡ınan bu amariḫan subaylarınıñ tercümeni var. dediKleri annanmıyo. toḫur toḫur toḫur öTdüler. ọ̄nden bu yandan o yandan bir yazı dīniyo. tanǵısı da pıyadası da ötesi de biliyoñ mu alay bütün yerreşTi. deynci dediler ki ǵọnüllü ĝoriye gideñ mi deyn bir düdüK çaldı. borudan. bi düdüK çaldı subaylar emme ǵọnüllü ĝoriye geden ĝaç adım ireli marş dediler. inancıñ mar◡ısa bir gişi ĝalmadı. oldūmuz gimi allah burdan bizi ĝurtar derdiK. ĝışı da zor geldi erzulumuñ ĝış zor◡udu. şöyle birbirine düşündüler düşündüler geri biliyoñ mu. herkeş yerine mārş dedi. dedi ki bọ̄z biliyon mu, subaylar geri toPlandı. burannan dedi, burası da dedi, ĝore ḥarbi dedi. burdan dedi, emir yoK dedi. milletiñ beli ĝırıldı. allah geri oracıKda yanı geTdīmiz gimi tēris◡olduK. ıstambúldan neden, sādan soldan geTdiler. erzulum ĝorḫudan vermedi ām.

_Tatlar'dan giden kimler vardı dede, Kıbrıs'a, Kore'ye?

(B) _ ĝoriye gėden şey, şurdā ilK hüsüK geTdi ĝılıç hüsük. bir de şō, şeyiñ kürT ēmeTgiliñ dölü geTdi. bir de bıçaḫcıdan geTdiydi. bıçaḫcıdā ĝore ḥarbinde öldü orda.

_Hım

(B) _ ānadıñ mı o öldü. babası da öldü şindī, o öldü. onuñ, onuñ ḥanımı sav◡ıdı. o zaman hanımından bir çocuK◡oldu. o da şindi bıçaḫcıda duruyo. şeyin şādiñ ōlu tamam mı.

_Kıbrıs Harbi'ne kimler gitti, onları biliyor musun dede?

374 (B) _ yoḫ, ĝırbıs ḥarbinde çoK◡oldu farKında dā̱lim. ĝırbısda benim döllerim de
375 asKerriK yaPd◡emme. kürT ēmediñ dölü de ondan zār. işTe biri o, ihsan kürdōñ
376 ōlu bir de bıdō var. iki gişi var bizim köyden. başKa yoK.

_Dede, nine ağzınıza sağlık, sağolun.

Anlatan: Süleyman GÜNEŞ

Derleme Yeri: Tatlar Kasabası

Konu: Karışık

Yaş: 65

8

_Adınız ne amca?

nüFusdaḫı adım süleyman, şıḫmehmeToğlu süleyman güneş.

_Yaş kaç Süleyman Amca, kaç doğumlusun?

biñ doḫuz yüz ĝırK yedi dōmluym. alTmış dördüñ içindeym yānı

_Herhangi bir eğitim var mı Süleyman Amca?

hayır yoḫ. al◡oḫulunda oḫudum, asKerī eğitimde. al◡oḫulundan oḫuma yazmam mar. baña idāṛ◡ediyo. generạlden daha ĝuveTliym ben. ẻyle, şindikī ǭreTmennerden benim gücüm ĝuveTli. şidikī ǭreTmenner yañıldırım ben şindikī ǭreTmenneri. he şindi, geçen gün, güzün ben beni çārdılar. oḫumuşlūñ var mı yoK mu dediler. ne biliym ben onuñ uçu çārmışlar. ben de vardım. benim önüme ġasTe ĝodular. ġastey ĝoyncu ben aslan gimi oḫudum. bir de yaz dediler. veriñ baba yazıym n◡olur. acelesiynen bir harfim, ismimiñ bir harfin yañılmışım. amca dedi, birin yañıldıñ◡emme gine de eyiydi. veriñ ĝardaşım yeni teKrạr yazıym dedim. e bǭz geTdiler, baña şey getirdiler, belge verdiler. oḫumuşlūm◡oldūndan dolāyı. sen belge vermeseñ ben bura gene gelmem ayrı dedim. ben ġayrı biTdim ayrı biz yoḫarı gederiK dedim. bǭz de oña gülüşTüler mi. yā bizim soñ devrimiz gelmiş, ĝalmış bẻyle işler◡oluyo, yanı bāzen.

_Askerliği nerede yaptın Süleyman Amca?

askerlī, acemi yerim edremit. edremiT, ali oḫulu. ondan sōna edremid bulhānede şeyimi yaPdım, temel eğitimi yaPdıK. gönümüzü de derimizi de yüzdüler. al◡oḫulunda beslediler güzelce, orda da cımbız◡ınan etimizi yoldular. ik◡ay d◡orda ėhtisas gördüm. ondan sōna da aTdılar bizi ta yonan hödüdüne, ĝırKlareline. geTmem mi deyciñ meCbur gediciñ. orda geTdiK orda da asKerrī bitirdiK geldiK. pınarhesar ĝazāsında. işTe böyle.

_ Süleyman Amca, burada ne iş yaparsınız, ne ile uğraşırsınız?

biz, yanı çiFciliK yaparıK da çiFcilik yaparıK dememizi de değmez yanı. arāzımız dar. gine de ufaK defeK yapıyoK yānı. samanıynan saċmasıynan yeseK aç ĝallıK. adı çiFciliK. bunnar çifciliK değil yanı. ē̄le günümüz geliP geçiyo ām. e başKa da ben ne yapıym.

_Tatlar'dan unutamadığın, bildiğin şeyler vardır. Başından geçen olaylar falan, malcılıktan olsun, yolculuktan olsun fark etmez onları anlatır mısın biraz?

malcılıKdan yolculuKdan. mal yoK ĝu zatı malcılıK yapam. esKiden yanı sekiz geçiniñ arasında sekiz sā̧T dolanırdıḳ. hepisi sekiz geçi. ondan sōna yaylalara göçerdik. yaylalardan alt◡ay dururduK orda. ondan sōna da geri göçerdiK köye. köyde de ĝışın yol yōdu, bi şey yōdu. sürüTmēnen ardıŞ dalları getirirdiK onnan geçilerimizi beslerdiK. sırtımız◡ınan götürürdük. e, şindikine baḳıyom, herif ne yük◡olurs◡olsun vesāyit◡inen gediP geliyo. o zaman geşdi, şindi geşdi. işde bō̄le. ula biz◡eletiP saTmıyasıñ ha sōna. ula bizim haḫımızdan geliñ, eyi ĝonuşaK yiyenim. sōna bizi cezāya mizāya.

_Adımız belli sanımız belli, yerimiz belli yurdumuz belli.

ula yeriñi ne biliym, sen ē̄le dediñ◡emme yalan mısıñ dōru musuñ ula.

_Şahidimiz var, köylünüz.

o da sahTaḫar belki.

_Valla köylün, ne bileyim amca.

yav, şaḳa ediyom ĝusura baKma. bunu şaḳa ediyom yav.

_Çocukluğunuzda ne oynardınız amca, biraz onlardan bahseder misin? Çocukluğunuzda ne vardı, yaşlılar size ne anlatırdı?

ula ne annaTmalı, ĝum, dereniñ ĝumuna ĝoyurullardı. güd güdüK derdiK. elimiz◡inen oyar oyar oynardıK orda. ne annaTmalı, ḥabarı bil◡olmazdı. isterse öl orda, ister aç ĝal, sürün. ana baba sorma yoḳ. nerde ĝaldı, nerde yatıyo, nerde oynuyo kimse bilmezdi ki. adam gendi işinde, gendi hālinde çocuK nerde. şindikī mi hırḳız◡olsa bir tene çocuK ĝomazlardı o zaman. tüm toparlallar ġedellerdi. ĝayP yoK bi şey yoK. āşam gece gelirdiK. altı çocuK bir yatā girer yatardıK. döọşseñ n◡ediciñ yoK ĝu zāten bir dā sereñ. yer de yoK. yer de yoḳ, yanı sereceK yer de yoK. onda meCbursuñ yaTmıya depin dur, depin dur birbiriñe. vur dePmey, vur silley. oyun çıḫardı. ĝız çocuK ĝardeşlerimizi düverdiK, ağladırdıK.

sīmazdıK, sōKdan doñardıK yanımız ĝuru yerlerde yåv. döşşeK yoK bė şey yoK. şu ĝadar bir el havlısī mı yataKda altı gişi yatardıK. annemiz◡inen babamız da bir yėrde yatardı. ister◡öl ister gebir. yėr yoK başKa göz yoK. şindkiler maşallah efe gibi yaşıyo yåv. şindikī zaman nerē o zaman nere. amma o güc yoKdur şindi. o güŞ de yoK. ĝuru eKmeK yerdiK, seni şindi hırtlāñı duTsam o devirde benim elimden çıḫamazdıñ. kötü de bir adamım baK şėyle.

_Maşallah cüsselisin.

amma suyuñu çıḫardırdım seniñ. bir ĝaPdım mı yere çalardım adamı. ĝur◡eKmeK yerdiK yåv.

_Evet.

şindi ne yėrseñ ye dutar yoK. ben çoK genŞler ā yıḫarım çōnu dā. allāñ izniynen dutuym, güreşir yıḫarım. bu neden acabā, bir hun mu var, ilạċ mı soKdular bu işe? yā yiyoK ilạċ, eKmeK yiyoK tüm morfinni, gübreli, domatis ye gübreli. bunuñ güc◡olmaz. e ĝurban ben saña başKa ne ĝonuşuym.

_İyi anlatıyorsun amca, avcılık falan yok mu?

avcılıK yoK ĝurban. avcılıK yoK. yalıñız, bir davşan vurdum daş◡ınan bir köy inanmadı baña. amma vurdum, daş◡ınan öldürdüm. sürüy sürüy getirdim. ney◡inen buazladıñ de ĝurban, bıçaK da yoK. asli yoraKlı ayaKĝabı geyerdiK kiltesiynen boazın kesTim zor◡unan davşanı. aldım getirdim, anam ıraḫmaTlıK dedi ki ney◡inen vurduñ, vurdum. ney◡inen buazladıñ, ā bunuynan. aman bire ōlum, et◡olsun da n◡olurs◡olsuñ. ĝazana soKdu, ĝaynaTdı yediK. ėyle günner vardı. ya ĝurban. esKi zaman eyiydi yåv. yaylalarda gezerdiK yaylalarda dolaşırdıK. ō ne sefālar var◡ıdı da, ne günner var◡ıdı. çiŞeKleriñ iŞlerinde şindi çiŞek de olmuyo çiŞeK de biTmiyo yåv. bu nasıl◡oldu, tohumuñ nesli ĝalmadı. yā ĝurban başKa ne ĝonuşuym ben saña. ıcıK da sen ĝonuş, seniñ āzıñ yoK mu. la saña diyo sañallar da yåvrum. baña diyoñ sanıñ da.

_Yok yok, anlıyorum.

ĝonuşuym mu yanı?

_ Sen bilirsin, ben bir şey diyemem, sakıncalı bir şey yoksa konuş amca.

ayıP◡olmaz ō, şeker gimi. uFādım ben. şindi ĝurban ben seniñ gimi genc◡idim. eyi dinne.

_Tamam.

şindi arḫadaşıñ biri geldi, ben düşünüyom, eñe yaslandım düşünüyom. düşünüyom, dedi ki arḫadaş yåv ne düşünüyoñ, eFḳarrı mısıñ ne dedi. ben de dedim ki yåv arḫadaş cebim aş dedim. harŞlıK yoK dedim. yåv dedi, ondan ĝolay ne var dedi. get babaña de ki dedi. ayırT beni de dedi. ǵıdañı alsañ işTe para dedi. ām ben durdum durdum la bir◡ol deym hele n◡olurs◡olsuñ dedim. verirse alır satarıK vermezse de yoK yoḳ dedim. girdim içeriye, anam ıraḥmaTlıK bir yerd◡oturuyo, babam da bir yerde. anā dedim, ne diyoñ ĝıll◡ōlan dedi. ĝıllı sülō dedi baña. süleyman adım da saŞlıydım, bē̲le kitir, çoK saŞlıydım, ĝıllı sülō derdi baña ĝızdımıydı. ana dą̄l mi der ya. esKiden yīTlere deli dellerdi. del◡ōlan dellerdi yīTlere. o da baña saŞlıym ya ĝıll◡ōlan derdi, ĝıllı sülō derdi. şindi babam dedi ki ne diyo o, ne diyo ĝız, ne diyo dedi. diyo ḫu, dinniyo ya yanda, ǵırānda. diyo ḫu dedi, babama de ayırTsıñ beni, ǵıdamı satıP izmir sökiye çalışmıya gedecąm diyo dedi. ben de bo̅̃le dedim. ĝız ĝaK dedi. esKiden yarımlā var◡ıdı, teneke yōdu. şu yarımlāy ömer edeñden al da gel dedi, ĝomşudan. şindi benim eşdahım aTdı. baKdım bir ışıK dōdu. şindi anam ıraḥmaTlıK geTdi. ora varmış demiş ki işTe ĝomşu baña yarımlāyı veriñ demiş. onnar da dememiş ḫi nineyciñ dememiş. deseler◡idi vermezlerdi. çünkü ĝōñ dellerdi. iki sill◡atıñ, ĝōñ onu dellerdi. aḫıll◡onnar. ancı baḫTım ḳı anam ıraḥmaTlıK ardında yarımlā cınǵır cınǵır geliyo ĝurban. getird◡emme, åyle yüñ çul da dąl, ĝıl çuluñ üsTüne unu döKdüK. bulġuru döKdüK ām. şindi babam tenakey ald◡eline bir gendine, bir baña beş gendilere ǵıdā bölüyoz. ǵıdamızı böldū̲, hėc noKsan ĝalmadı. o arḫadaş ancı geldi sesimize. baña dökeK dedi. yā, tenceredą̄ yā aKlımda heċ yōdu. amma o zaman ėşdaḥlandım. yā alır satarım hemen diyom. unu bulġuru belki satamañ da. bu seFer, ĝız ĝaĝ, on da getir. on da böld◡emme arḫadaş geldi. o baña diyen arḫadaş. sesimize gelinci dedi ḫi yåv dedi sesiñiz ney dedi. selamaleykim, aleykimselam dedi. ula ben dedim ḫine, ha şunu dedi. şu melunuñ ǵıdasın verdim de dedi. ayırdıyom dedi. ey◡etmissiñ dedi o da. ey◡etmissiñ dedi, ben de dedim, gel gel dedim. la ben bunu saña satıym, dedim. alaK ām, dedi. ĝırmızı çuval ĝoltūnda hazır zatı. bǭz alaK ded◡emme ölŞdüK, tarTdıK, hesaPladıK, meselą̄ beş lira on lira eTdi, benim hısTam. şindi bu arḫadaş çuvalın aŞtı ḫı oña ĝuyaK. dur irbēm yåvrum dur, dedi. ben malımı ben alıcıym, dedi. ben de dedim kine baba ver paramı ĝą̣vura da satarım ben malımı dedim. ben ḥıstamı ĝą̣vura da

verrim dedim. geri babama saTdım. paray alıyom ordan ĝapıdan, gendi içerde fıralıyo. itiñ eKmeK ĝırī ĝaPdī gimi ben paray ĝapıyom. para bu, bir ĝuruş, iki buçuK ĝuruş, o zaman ĝuruş devri. aldım paramı çeKdim ĝarşı, ötegeçiye geTdim. ām durdum durdum ben acım. acıKdım, ula nere gedeK nere gedeK, ula geri eve varaK dedim. nere gede'cą̄ñ beḫar adam neriye geder, evli dą̄lim. eve geldim ki anam, biz tava deriK o zaman, tabaK kim bilir kine. yemą̄ ĝuymuş tavada yiyo. yiyo 'bǭz hemen ben seslenmeden oturdum, yemiye durdum◡amma anam dedi ḫi o ne ōlan dedi, sen ģıdañı aldıñ saTdıñ dedi. benim ģıdamı almıyaydıñız belki ben saTmazdım ām dedim. yalan yoK ha. ėyle gözümü deñeme, her adam bunu yapamaz. bǭz biliyoñ mu ancı babam çıKdı ĝapıdan amma babam babayīd benden dā boylu, burúya sīmaz, deliĝanlı gimi adam. meselą̄ biliyoñ mu ĝız dedi bu meluna dedi, sen buña neye eKmeK veriyoñ dedi babam. anam ıraḥmaTlıK dedi ḫi de hele deli de dedi, biliyoñ mu. bǭz biliyoñ mu ōlece ĝaldı. geri hemen baraber◡olduK ām. geri barabár◡olduK biliyoñ mu. devam◡eTdik hayata, bu hāle bugüne geldiK işTe. ōle işTe yåvrum başKa da ben saña ne annatıym? ha bōle işTe.

_Köyde bildiğiniz büyük bir olay, yangın, sel, felaket oldu mu?

yoK ōle bi şey◡olmadı.

_Tatlar'ın camisi ne zaman yapıldı, ondan haberin var mı amca?

cāmi, merkez cąmi bilmem, önceki yapılanı, bilmem. oḫul ĝırK doḫuzda yapıldı. bin doḫuz yüz ĝırK doḫuz yılında yapıldı. ondan sōna hayaT devam◡ediyo. cāmi de minārey biliyom da cāmiy bilmiyom. eski cāmi, çoK esKi.

_ Tatlar'da eski camiyi kim bilir amca?

cāminiñ şindi bilmeden nasıl sōleym ben saña ḫı. bilmiyom. meselą̄ ĝaŞ dōmlusuñ dediñ ĝırK yedi. oḫulu biliyom baḫ. ilkin burúya oḫul bin doḫuz yüz ḳırK doḫuz yılında yapıldı. emme cąmiy bilmiyom. bunnar da yeni yapıldı, zāten bunnarı boş ver. oḫul ondan beri devam◡ediyo.

_Tatlar'ın adı nerden gelir amca onu biliyor musun?

taTlarıñ adı, bir ĝısmı ĝoçova taTlarından gelmiş. asıl ĝoçova taTlarından. ĝoçova elbistana bālı. eveT. bir ĝısmı da reyhannıdan gelmiş. ĝurTlar ĝabīlesi deller, bunnar yanı bilennere ulaşdıK. reyhannıdan geldi. bir taraFı da ĝoçova elbistan ĝoçova taTlarından geldi. taTlar◡olaraK ĝurulmuş yānı. sōna da ĝullar

taTlar◡oldu. ĝullar da sōna gelmiş bizden her◡al. önce mi gelmiş sōna mı. önce her◡ạl önce he. bizim buralar ĝullarıñ◡ımış buralar çoK yer. āy◡ımış onnar āy◡ımış emme ĝur ◡ā. yanı bir fıḫara geçindiren ā dạl.

_Hım

heP sırtıñı soyan ā. kefeni sıyıran ā. ā adı ā. e emme adam hökümet◡idi o devirde, hökümet◡imiş yānı. böyle yānı şindi de adı da ĝalmadı Sanı da ĝalmadı. bir emin āmız var◡ıdı o da öldü. yine de o adamdan iyi adam◡ıdı yåvrum baḫ şind◡onnarıñ soyu gine eyi. insanın tanır, adamın tanır. işTe böyle yåvrum başKa ne annatıym.

_Sağolasın amca yeterli, ağzınıza sağlık.

Anlatanlar: A) Arif GÖKSU

Yaş: 85

B) Fatma GÖKSU

Yaş: 75

Derleme Yeri: Nurhak

Konu: Hatıra

9

_Arif Amca, yaşadıklarından, bildiklerinden anlatır mısın? Ava gittiğin veya başka yaşadığın olaylar olur fark etmez.

(A) _ avcılıK çoK yaPdım, çoK. tā mısTıbıllıya körçeşiKlere gederdim keKliK avı çin. orda dālarda yatardım.

(B) _ biçinde bir dū̱n◡olsa burdan ĝopardı. ĝarda, ĝışda, heliKde.

(A) _ nör◡olurs◡olsuñ

(B) _ hezen getirirdi.

(A) _ hezene geder hezen getirirdim merteK düzmiye gederdim. neler yaPmadım ḫı.

_Onlardan anlatır mısın biraz Arif Amca?

(B) _ bi yol ĝuşlā geTdiK, ava geTdiK. eve geTdiydiK, orda ümmüler vardı, ora geTdiK.

(A) _ neriye

(B) _ ümmilere gediyoduK bi yol.

(A) _ ĝuşlā

(B) _ he. gederken keKliK var◡ıdı elinde, bir güzel keKlīdi. gel dedi şura keKlī ĝoyaK dedi. ĝuş, keKlik vurruK dedi. ĝo dedim. e ben dedim. sen de gir evsiniñ içine dedi. evsin yaPmış böyle, evsiniñ içine girdik, keKliK bir uŞTan◡aldı ġubaKlarḳan ġubaKlarlarḳan ĝarşıdan da biri öTdü.

(A) _ ĝarşıdan ses çıKdı geliyo.

(B) _ şindi gelir dedi. şindi bu keKlī getirir dedi. ancı duruyoduK keKliK geldi.

(A) _ uŞdu hemen dibine geldi.

(B) _ keKliK geldi. o ġayrañlar var ufaK ufaK daşlar, onu āzına alıyo atıyo, oralarda çevriniyo, böyle ĝıvranıyo.

(A) _ ben sıKmıyom ḫu baKsın bu eyce deyn.

(B) _ keKliK ĝaFesiñ içinde. o birisi, o birisi geldi bȫle dönüyo, bir alıyo, āzına daş◡alıyo şora atıyo, bir daha çevriniyo, on◡atıyo, onuñ aTrefinde fır dönüyo. amma onu, o keKlī göremiyo. ĝafes◡inen, ĝafesiñ içinde. ĝafesi de dal◡ınan basırıK.

(A) _ dal◡ınan basırıK ġayrı ötüyo, onu göremiyo.

(B) _ dal◡ınan basırıK ĝafesi görmüyo. fır dönerken dönerken bir ateş◡eTdi o düşTü.

_Evet.

(B) _ ora patırdadı düşTü. ben ḳaḫdım ḫı o düşer düşmez keKliK hüsmedi. bir daha aldı, ĝa'fesTā keKlī.

(A) _ ĝarşıda keKliK var hüsmez heċ.

(B) _ bir daha aldı. ben yekindim ki o keK'lī almıya varıcıydım dur dedi, bir daha geleceK dedi. bir keKliK daha gelir dedi. çünkü dedi, keKlik ötüyo durmadı dedi. duruḳan duruḳan obürü de farradıynan geldi.

(A) _ dibine ĝondu hemen.

(B) _ ordan farradı. bu dedi ki; ā keKliK farradı, geleceK şindi dedi. ordan farradı bir yere ĝondu. nere ĝondūn bilmiyoK anca baKdıK ḳına şeyiñ dibinde o da. ĝafesiñ o dibinde fırranıyo, on◡arıyo, bun◡arıyo,

(A) _ ācıñ üsTünde benim keKliK.

(B) _ onu göremiyor o. o da yanı aynısını o da yaPdı. daşları alıyo, atıyo, fır dönüyo oray. böyle bir şey aramış gimi acelece. derken bu, ben baḫıyom, ḳaḫıym diyom, bu çöküyo ḳaḫma diyo. boez bir ateş◡eTdi, o da düşTü ora. keKliK hüsTü. öten keKliK hüsTü. bu dedi ki yaḫınnarda keKliK◡olsa on da getirirdi dedi, demek ki yoKdur dedi.

(A) _ keKliK yoK heċ, olsa hüsmez.

(B) _ ordan ḳaḫTıK keKliKleri elimiz◡aldıḫ. eve geldik.

_Kafesteki kekliğin erkek veya dişi olması fark eder mi?

(A) _ erkeK, e tạbi

(B) _ erkā̤ ötüyo.

(A) _ dişi zamanı doḫur.

_Hım.

(B) _ o dişi zamanı

(B) _ meri keKliKler yuvanıñ üsTüne yaTdımıydı, dişileri ĝoyduñmuydu hemen ĝopar erkeKler dibine.

(B) _ o erkā̤ getirdi, öten erkā̤ getirdi.

_Kafeste öten dişiydi, gelenler erkekti öyle mi?

(A) _ erkā̤di, yoK ĝafesdeki erkeK.

(B) _ ĝafestā̤ de erkā̤di. erkā̤ getirdi.

(A) _ yumurtanıñ üsTüne yaTmadan erkeK dişi fark◡eTmez erkeK getirir hemen, erkeK keKliKler.

(B) _ dişiy de getirir erkā̤ de.

(A) _ ikisin de.

(B) _ erkā̤nen daha çoK dǭşüyo.

_Hım.

(A) _ yalıñız yumurtanıñ üsTüne dişiler yaTdımıydı dişi keKlī ĝurā ĝoyduñmu hemen erkeKler ĝopar dibine.

(B) _ dişiynen de erkeK geliyo. dişi de öTdümüydü erkeK geliyo. sen avradıñ peşinden geTmiyō sesin duyuncu. onuñ avradı, o da onuñ avradı.

(A) _ onuñ avradı.

(B) _ hē, onnar ōle. sōna erkeK keKliK de erkā̤nen dǭşüyo getiriyo, onu dǭşmüye geliyor.

_Hım.

(B) _ erkeK erkā̤ şeyder deller ya.

(A) _ ben besniden aldıydım onu, o keKlī. o günüñ höKmüne beş kā̤de.

_Nereden aldın?

(A) _ besniden.

_Besni'den.

(B) _ besniden aldıydım onu.

(B) _ bu evimizi geliP de biri ĝonuşdumuydu bilirdi onuñ yadırġı ses◡oldūn.

(A) _ yadırġ◡oldūnu hemen ġārırdı.

(B) _ eñer dışardaysa onuñ hoPlar ta ĝaFasını, gözünü oyardı.

(A) _ yabancıy heċ ĝomazdı eve.

(B) _ yabancıy ĝomazdı.

_Evet.

(A) _ öyle bir keKlīdi. vah.

(B) _ ĝaFesdeyse de patırdardı, ötereK patırdardı. o da ōle bir keKlīdi.

_Başka nerelere giderdiniz Arif Amca?

(A) _ hezene gederdiK, davşan avına gederdiK gece kaḫar.

(B) _ davşanı diri dutardı.

(A) _ diri dutardım davşanı.

_Nasıl tutardın diri?

(A) _ ĝarda dutardım. omar emmiñ◡inen alişana sor bām. nerde dutmussum. zobu memmede de ki arif emmim davşanı nerde duTdu de.

(B) _ şindi unuduyo alim,

(A) _ he.

(B) _ ĝoca unuduyo.

(A) _ çatalezende

(B) _ şindi bunnar çatalezene ava gedmişler davşan avına.

(A) _ davşan avına geTdiK.

(B) _ bir de ala tazımız var. şindi tazınıñ altını atardıK bir minder, üstüne atardıK bir minder, orda yatardı tazı. sōna tazıy yallar baḫarıK, av avlıyolar ya. çatalezene alişan, omar, bu ava geTdiler. baba gedinci orda,

(A) _ ĝar çoK, ĝar şurda ta.

(B) _ ĝar dizde şindi. baḫmışlar, bir iz bulmuşlar orda. tazı avına düşmüş o iziñ. izi sürüyor tazı.

(A) _ izini görünce tazı takıP◡eTmiye başladı.

(B) _ tazı düşmüş, tazı ĝoPmuş, şeyde bulmuş bunu, orda bulmuş tazı.

(A) _ tiken ardıcınıñ,

(B) _ tiken ardıcı, ordan porTlamış. porTlayncı tazı ĝoPmuş davşan ĝopmuş, tazı ĝoPmuş davşan ĝoPmuş derken tazı ulaşamamış. ĝar çöKmüş aTladıKca çöKmüş. bu da ĝoPmuş tazınıñ arḫasından. bu da ĝoPmuş, bu, bu seFer bu tazıy geċmiş. evel alişannan omar demiş ki ha ala tazı ĝurban, ha ala tazı ĝurban ha derkene bo̱z bu tazıy geċmiş. tazıy geçinci tazıy ĝomuşlar, ha arif ĝurban, ha arif ĝurban buez

de buña başlamışlar. varmış bu davşanıñ ayāndan yaḫalamış. diri diri duTmuş davşanı.

_ Tavşan ısırmadı mı peki?

(B) _ çöKmüş, ḥırtlāna çöKmüş.

(A) _ ısıramaz ḳı nerde ısırıcı.

(B) _ ḥırtlāndan, çöKmüş ḥırtlāna, aldı geldi. üŞ dörT tene davşan dutuklar◡ıdı o zaman. bu diri dutūdu işTe.

(A) _ diri diri duTdum, elime aldım. arif ĝurban dēn bārıyolar arḫamdan.

(B) _ bu tazıy geçince, ha arif ĝurban, ha arif ĝurban heycan işTe. böyle bu.

_Hezeni nasıl ederdiniz, nereden getirirdiniz Arif Amca?

(B) _ mısTıbıllalara,

(A) _ hezeni, dā ta körteşạā, mısTıbıllıya gederdiK.

(B) _ doñ ĝar◡oldumu gedellerdi.

(A) _ doñ ĝarda yedi sekiz gişi on gişi toPlanırdıK.

(B) _ ip◡inen gedellerdi beş altı gişi.

(A) _ on gişi gederdiK belki hezeni ip◡inen sürür getirirdiK burıya. a ben şu evdạ̄

_Kaydırarak.

(A) _ ĝarıñ üsTünde, doñda getirdiK. şu evin üstündạ̄ hezen ta körteşiKden gelme.

(B) _ bu hezen sürürken, hezene geTmezlerdi. hezen sürürken bu şöyle aşıTlarda hezene biner◡imiş bu, hezeniñ üsTüne. ipi de dutar◡ımış ō̱ne de şöyle paltay vurullar, paltay kömülür hezene, oña da bir iP bālallar. boez bu, o iPden dutar◡ımış ata binmiş gimi hezen◡inen ener◡imiş aşıTlardan.

(A) _ ben heç enmezdim üstünde.

(B) _ endī zaman da milleT çọküşür, bō̱z sürüKleller,

(A) _ sürür getirillerdi.

(B) _ nerde dam yapılıyo, filan. geliñ, hezene gedeK.

_Arif Amca, bu okul (Nurhak Ortaokulu) ne zaman yapıldı buraya?

(A) _ oḫul, yeTmiş iki de mi yapıldı,

(B) _ oḫuluñ temelini ferziye aTdırdılar.

_Niye, küçük müydü, çocuk muydu o zaman?

(A) _ güċċū̱dü, şey gelīdi, vāli. vāli geldi temeli atılıḳan. bu üŞ dörT yaşında bi şeydi. malay bunuñ eline vermiş, şunuñ temelin sen aT demiş. temeli dutuK bu

ferzi atīdı. oḫuluñ temelin. ferzi işTe dörT beş yaşında var mıydıñ? üŞ dörT bo̅le her◡al.

(A) _ iki buçuK üç yaşlarında bi şeydi.

(B) _ buña aTdırıym ben bunu demiş. bu duTmuş malaynan temeliñ ilk şeyini.

(A) _ oḫuluñ yerini ben hibạ̄ eTdim ya, vāli de gelince e ōluñ◡aTsıñ temelin dedi.

_Okulun yerini sen bağışladın.

(A) _ oḫuluñ yerini ben on dönüm hibạ̄ eTdim.

_On dönüm yer verdin okula.

(A) _ he on dönüm yer verdim oḫula.

(B) _ asvatıñ altından on dönüm yer verdi bur◡aşşā.

(A) _ bu oḫuluñ yeri benim◡idi.

_Hım.

(A) _ burdan beş şüz altüyz çeliK būda biçerdiK biz.

(B) _ oña işTe ferzi iki yaşındaysa, ĝaç sen◡olduysa?

(A) _ allah rızası çin halḳa yardım.

_Okulda, öğrenciden öğretmenden unutamadığınız ne var Arif Amca?

(B) _ unutamadīmız, neçe ĝışa dutuldular burda. neçe hocalardan ādır ĝaldı, çocuKlardan ādır ĝaldı. gėdemezlerdi, evler yōdu. bir bizim evimiz vardı. alırdıK, eve alırdıK hep.

(A) _ eve alır, toPlardıK burıya.

(B) _eve alırdıK, ēmizde ne bulunursa barāber yerdik. dışarı açılana ĝadar. ĝıyạmeT ev sạ̄blerine de bir gördū̃müz, eTdīmiz◡olursa habar salardıK ĝayıdlanmañ deyn çoldan çocuKdan. çocūndan ĝayıdlanan◡olur orda fırtanadan böyK fırtanalar çıḫardı, yolda adamlar ölür, ölebilirdi. işde ō̃le günner geçirdik. şindi ilkoḳulda da şo ĝaraçar oḫulunda da mıstaFa oḳuyo, omarıñ gülbaharı oḳuyor, alişanıñ zöhresi mi ne, o oḳuyo. üş tene çocuK, üçü de bizim. bē̃yK bir boyraz◡oldu, geden◡olmadı. bu gedmiş. gederken baKmış ḳı hocanıñ biri ĝara kömülmüş, orda pıtırdıyo, yolu şaşırmış. bu ik◡üŞ sill◡aTmış hocúya, ordan ĝaldırmış, feldirrer mi vardı ne vardı. yoK bekir mısTaFāl, bekir mısTaFāla soKmuş bu, hocay. ordan geTmiş çocuKlara. o ọ̄reTmeni ĝurtarmış orda. ĝapanmış, öyle doñmuş ĝalmış orda, yolu da şaşırTmış savırdıKca.

(A) _ hocay, o ĝarıñ içinde ĝalanı mı diyoñ?

(B) _ he. bo̱z çocuḫlara geTdi. çocuKlar ölür, yolda ĝalır. varmış, çocuKlarıñ üçün bir sırTlamış. birin bir, ikisin bir ĝoltūna, birin bir ĝoltūna. anca birin ĝor◡umuş ik◡üç adım birin getirir◡imiş. oy arif emmi ĝurban, o der◡imiş oy baba öldüm ĝurban, adım adım getirik. ĝuyruK musTaFāla aTmış çocuKları. ora doldurmuş üçün bir oraçı götürmüş. ora teslim◡eTmiş. birin mi neyinden aldı geldi gücünüñ yeTdīni. ĝar burda, geTdiKce kepiyo. boyraz çocuKlarıñ āzına burnuna doluyo. emmi ĝurban, emmi ĝurban, emmi ĝurban çocuKlar yapışmış. ora aTdı eve geldi, çocuKları ĝurtardım dedi. birin d◡aldı geldi. üŞ tene çocū ḫayla götürsüñ gelsiñ. işTe böyle günner geşTi o zamannarda yānı.

(A) _ o günnerde işTe böyle.

_Nurhak'ın kuruluşuna ilişkin ne biliyorsun Arif Amca?

(A) _ yåvrum, nurhāñ ĝuruluşuyla, esKiden burda nurhaKda eñ fazla yüz ev yōdu. her maḫallede iki tene üş tene ev var◡ıdı. böyle ev yōdu heċ. evleri gece on daĝĝada varırdıK birbirimize anca. şu maḫallede beş tene mi altı tene mi ev var◡ıdı evel. e şindi birbirine kiTlendi maşallah. buranıñ ilK temeli gelişi z̲ulhannı aşiretinden gelme nurḫāñ temeli.

_Zulhanlı.

(A) _ z̲ulhannı aşiretinden gelme bizim nurḫāñ temeli. ē rahmeTliK dedem kör ĝoca, kör ali bunnar hepisin de bililerdi. kör ĝoca derdi, ōlum bizim aslımız z̲ulhannı aşiretinden gelme derdi.

_O, nereden gelme, Zulhanlı aşireti?

(A) _ z̲ulhannı aşireTi bilmiyom artı nerden geldiyse. z̲olhannı aşireti dō tarafında z̲ulhannı her◡al da.

_Hım.

(A) _ nurhāñ temeli ordan gelmeymiş. z̲ulḫannı aşireti bizim temelimiz. nurhāñḳını bilmiyom ben. bizim temelimiz, bütün körleriñ sülālesi z̲olhannı aşīretinden gelme.

_Arif Amca, Fatma Tezye ağzınıza sağlık.

Anlatan: Mehmet GÖVCE

Derleme Yeri: Nurhak

Konu: Sohbet

Yaş: 79

10

_Mehmet Amca, Nurhak'la ilgili eskilerden ne bilirsin, onları biraz anlatır mısın?

emmiñ ne biliyo ḫu, ne gördü kü ne annada. size ne deym.

_ Mehmet Amca, Molla İbrahim'in, başkalarının kerametlerinden anlatır mısın?

onnarıñ kerạ̄meTleri, ondan sōna, bizim, biz hönker hacıbeKdāşi velī bizim pīrimiz, varrīmız. ondan sōna horasandan geldiK biz. horasan evliyạları, horasan pirreri, horasan şahları bizim geldīmiz yer buralar. ondan sōna sifTah añar alıyosañ bizden ondan sōna añ sifTah, oralar, on iki imamlarıñ neslin bilmemiz ilạ̄zım. on da baḫ imam ali, imam hasan, imam hüseyin, imam zeynelabidin, imam baḫır, cāferi sādıK, musayı kạ̄zım, ali ırza, muhammed tāğı, aliyennaǵı, hasanım esKeri, çeşmim çeraı, imam muhammed mustaFāyı mehdi. allahümme selli alạ̄ seyyidinā muhammed ya alạ̄ seyyidine muhammed ehli beyT.

_Seyyitlik var mı amca?

seyiTliK◡olmaz◡olur mu. ondan sōna añar o yola eyiTdiyseñ siFtah ondan sōna ıḫrarıñ◡alıcıñ. ıḫrarıñı almadıKdan sōna, ıḫrarıñı almadıKdan sōna orıya bālanamañ satan. ille de ıḫrarıñ◡alacaKsıñ.

aceP ne olacak bu düynanıñ hāli diyo.

ebū tālib◡ōlu ali olmasaydı.

heckimse bilmiyodu erkạ̄nı yolu.

ebū tālib◡ōlu ali olmasaydı.

cenned bilinmezdi, sırād◡olmazdı.

çarḫı devran dönüb kerem ĝılmazdı.

ādem ata bu cėhāna gelmezdi.

ebū tālib◡ōlu ali olmasaydı.

ĝuşlar bile bėrtulluḥa ĝonmazdı.

dörT ĝapıyı ĝırḫ makāmı bilmezdi.

dörd dāl vallā hitab d◡olmazdı.

ebū tāliP◡ōlu ali olmasaydı.

muhammed mısTaFā mehrac◡eTmezdi.

hasan◡ınan hüseyiniñ yasın dudmazdı.

zülfüḳarra düldül zuhur◡etmezdi.

ebū tālib◡ōlu ali olmasaydı.

yav, bunnardan bi şey alabilir misiñiz?

_Bunlar benim çok işime yarar. Amca, bildiğini anlat.

_Molla İbrahimlerin soyu, sizin soyunuz nerden geliyor biliyor musun amca?

bizim soyumuz, ondan sōna avuçandan gelir, avuçandan gelir soyumuz. ondan sōna dediK ya bayaK saña, ondan sōna.

_Avuçan neresi amca?

avuçan, ondan sōna hönker hacıbeKdāşiñ yeri. ora avuċannar. satı bizim ıḫrarımız, birrīmiz, varrīmız böyüK şeyi ora. oradan ondan sōna varacaKsıñ, orda oturacaKsıñ. oranıñ tülbelerinī, ondan sōna suyunu geziP dolanıP ordan ondan sōna şey◡alacaKsıñ. bir ilḥam◡alacaKsın. ilḥam◡almadıKdan sōna heċ boş. illā ki ilḥam◡alacaK.

_Nurhak'ta keramet ehli kimler vardı amca?

çōdu baḫ. azizler var◡ıdı. mıllirbemler var◡ıdı. ondan sōna topal◡oca deller bunnar var◡ıdı. şu şindī dede, bunnar ehliydi. onnar ocaKzādeydi.

_Evet.

onnar, ondan sōna.

çirkin mısdā, onnar bir zāhir, aşḳ. ocaKzāde dāl onnar. onnar bir āşıK. onnarıñ yanda ondan sōna oturur, onnar◡ınan barabar şunu şōle yapıcıñ deller onuynan sōler. çalar, çārır, oturur, kaḫar, muḥabbeT yapar. zaman gelir ki dālır, gider.

_Molla İbrahim'le ilgili bildiğin ne var amca?

heċbi şey de bildīm. yoK. ben hepini unuTdum geTdi. yaş ondan sōna sekizene dayandı. genşliKde, her şey genşliKd◡olacaK. ondan sōna, benim yaşım ondan sōna, on dörT sene de satı gözüm kör. şu minderden kaḫmıyom. nerey gediyom

ḫuna bir ilhạm◡alam, nerden bir ondan sōna sohbeT◡alam da ĝonuşam, görüşem. yā.

_Nurhak'ın kuruluşuna yönelik bilgin var mı amca?

yoḫ, bu nurḫāñ ĝuruluşu, ondan sōna ases temelimiz bizim mar ya, biñ dörT yüz elli seneden beri biz bu ĝuruluşu, buray ĝurmuşuK. bizim ondan sōna horasan errerinden geldiK buraya yerreşdiK, ĝonuşduK, oturduK, laFladıK böyle. saTdan diyo ḫu başTa, añar bir şey biliciyseñ diyo ille ki on iki imamlarıñ neslin bilecáKsiñ oḫuyacaKsıñ. aleviyseñ diyo on iki imamlarıñ neslin oḫu diyo. sünnúyseñ otuz üŞ farzı bilmeñ lāẓım diyo. biliyoñ mu otuz üŞ farzı? illāẓ ki biliciñ. ordan birisi geldi, ondan sōna bilmediñ. saña sordu. dedi saña ondan sōna, kimiñ ki ümmetisiñ, hı?

_Hazreti Muhammed'in ümmetiyiz, elhamdulillah.

hā. erhamdürirrahıñ mānāsı ne?

_Allah'a şükür olsun, bizi yaradana şükürler olsun.

allāha bir biliP, haK bilmek.

ĝaşda oḫuyoñ?

_Amca ben bitirdim, öğretmenim.

ünüFersitey bitirdiñ. şindi şey, ǭreTmen◡olucuñ.

_Evet.

eyi, gözel. allah yėtire, allah zāya salmıya emāẓñi.

_Amin. Çalışıyorum, göreve başladım.

hah, çalış. satı şindi bu dönemde eKmeK sāde hökümeTde ĝaldı. başKa yerde bir eKmeK ĝalmadı. heċbir yerde ĝalmadı. añar oḫursañ, aḫıll◡oluP d◡oḫursañız eKmāẓ bulursuñuz. oḫumazsañız da eKmeK yoK. eḫmeK çoK zoraldı. eKmeK aslanıñ āzında. on da ulaşıP dutabiliseñ.

_Nurhak'ta eskiden cemevi yoktu, yeni açıldı. Cami epeydir var. Eskiköy'de, Körlerin orada cami varmış, neredeydi biraz onları da anlatır mısın amca?

billim. cāmılar ondan sōna, esKi şey var da şindi posTāne oradaydı cāmı, körreriñ cāmısı. ondan sōna on da ĝapaTdılar sōna yoḫarıy çıKdı cāmı. cāmıdan evel eses burda cemevi vardı. herkiş evini, gendi ibādetini gendi evinde yapardı. öyle bir

cāmı, cemevi yōdu. ibādeT sōnadan, ondan sōna teẖniKler ondan sōna çıẖdı. camı da çıKdı, cemevi de çıKdı, hepisi çıKdı. herkiş ibādetın evinde yapardı evel.

_İbadeti nasıl yaparlardı, ne yaparlardı amca?

ibādeT mi?

_Evet.

otururduK, ondan sōna sohbeT◡eylerdiñ birbiriñ◡inen. ondan sōna bir saz çalardıñ. sohbeT◡eylerdiñ. allahaña yavlarırdıñ, peygamberiñe yavlarırdıñ. ondan sōna kimseniñ haĝĝını yememeK, dōru olmaK, dōru oturmaK. satı ne diyo eliñe, beliñe, diliñe sahaP◡olursañ īsansıñ. eliñe, beliñe, diliñe sahaP◡olmadıñ mı īsan dą̄lsiñ heċbir zaman uçu. dōruluK dos ĝapısı, dōruluKdan ayrılmaycıñ heċbir zaman◡uçu.

_Mehmet Amca, eski evlerin evliklerinin büyük olması cemlerin yerimesi için miydi? Onun için mi büyük yaparlardı?

tabī. cem oturmaK uçun, ondan sōna sohbeT◡eTmeK uçu. ondan sōna adamlar cemi ederken ondan sōna illą̄ kine bir göscü ĝoyacaKsıñ. bir göscü ĝoyacaKsıñ illą̄ kine ĝoycuñ. gösçü olmazsa o cem yerimez. göscü ĝoyacaksıñ.

_Gözcüler ne iş yapardı amca?

gösçü mü? gösçü adam ondan sōna o, dışarda şeyde bir yaramaz gelikene ondan sōna dutar, añar ĝonuşTurur saña. ondan sōna, niye geldiñ yavrum? ondan sōna,

allahamıza yavlarıyoK,

peygamberimize yavlarıyoK,

on iki imamlara yavralıyoK,

on dörT masumuñ paKlara yavralıyoK,

on yedi kemerbeslere yavralıyoK,

otuz doẖuz zeyneP anıya yavralıyoK,

ĝırK güverçin donuna yavralıyoK,

yeTmiş üç şehiT gāzilere yavralıyoK,

sekizen biñ urum errerine yavlarıyoK,

doẖuzan biñ horasan pirlerine yavlarıyoK,

yüz biñ gayb erennere yavlarıyoK,

on iki hizmeT sahaPlerine yavlarıyoK yåvrum.

bizim ondan sōna kimseniñ malıynan, canıynan, namısıynan kimseniñ bizim bir işimiz yoKdur. biz ondan sōna gendi ibādetimiz yapıyoK. göscü öyle.

_Sıkıyönetim dönemlerinde de oldu mu?

olur, tabi sıḳıyönetimde esKeriye gelir, alır seni. ondan sōna ĝarōlda ifādeñ alır. ondan sōna ifādeyñ◡alıP da bo̅le pis şeyiñ◡olmadıKdan sōna geri neyder saña. sen allahaña yavlarmaynan. saña bi şeyden◡olur mu? to̅be. allạhaña yavralıyoñ sen. neydici, dövleT neydeceK, esKer neydeceK, ĝumandan neydeceK? hecḱimse, kimse bi şey yapamaz. añar pisliñ◡olmadıKdan sōna hecḱimse bi şey yapamaz. dōruya çalışana hecḱimse bi şey yapamaz yåvrum.

_Eğitim, tahsilin var mı Mehmet Amca?

benim ondan sōna hecbi şey de tahsilim yoKdur. anca mismillah, ya allah eKmą̄mi yer davarıñ◡ardına gederdim. tahsilim buydu. tahsilim buydu.

_Mehmet Amca, ağzına sağlık.

Anlatan: Elif YILDIZ

Derleme Yeri: Nurhak

Konu: Şiir (Ağıt - Türkü)

Yaş: 76

11

_Nine, bildiğin ağıt-türkü varsa biraz onlardan söyler misin?

1 yanı dilceK mi sōleym, ōle mi sōleym?

_Nine, sen nasıl istiyorsan öyle söyle. İçinden geldiği gibi söyle nine.

2 uzun◡olur bizim eliñ ĝavaĝı
al bāladı ĝara çıKsıñ duvaĝı
ne sen gelin◡olduñ ne ben güvegi
onuñ uçu arz◡ederim silạyı.

3 sabahıñ söhür vaḥtında
cücüKler öter tahtında
uyḳunuñ şirin vaḥtında
ben annemi ĝaybeddim.

4 sabānan ḳaKdım.

5 yoḳ.

6 yazılı kilim de yazılıysa
üsTünde filcan da düzülüyse
ardında uFacıK ĝuzuluysa
neme ālaym da neme sōleym.

7 anĝaradan çıKdım başıñ selāmeT
kesKine vardım da ĝoPdu ĝıyāmeT
gelin haticem de kime amānet
onuñ◡uçu arz◡ederim silạyı.

8 aKlıma gelse şindi, ā aKlıma gelmiyo türküler. āTlar aKlıma gelmiyo.

_Geldikçe söyle nine.

9 üce dā başında armıT ācī
dökülüK yaprā ĝalıK siyeci
asKere gedeniñ yoK mu ilạcı

onuñ◡uçu arz◡ederim silạyı.

10 anam hec de aKlıma gelmiyo türküler. çoK çoK da çoK biliyom da gelmiyo. iki

11 de şunu sȭleym.

12 gel benim de ahdi yạ̄rim
hatirimi yıKdı yạ̄rim.
ayıñ da om beşi gimi
gediKden de çıKdı yạ̄rim.

13 yarar mı bunnar?

_Yarar nine, sen devam et.

14 başınıñ da poşusuna
ạ̄dirmiş de ĝarşısına
adam bȭle āşıK m◡olur
ĝapıbir de ĝoñşusuna

15 balıKlarıñ da puluyum
deñizleriñ de ĝumuyum
aç ĝoynuñu da ben geldim
ben de allah ĝuluyum.

16 beş altı ten◡oldu yeter.

_ Ağzınıza sağlık nine.

Anlatanlar: A) İbrahim KOYUN

Yaş: 67

B) İbrahim AKSU

Yaş: 67

Derleme Yeri: Nurhak

Konu: Karışık

12

_İbrahim Amca, eskiden nasıl yaşardınız, ne yapardınız biraz onları anlatır mısınız?

(A)_ e, söz temsili, eKi günnerde ĝurban ne var◡ıdı. geldiK, ulaşdıḫ milleT möhtec◡idi. bi şey yōdu, yiyeceK yōdu, giyeceK yōdu, içeceK yōdu. cebimizde paramız◡olurdu harcıyacaK bi şey bulamazdıḫ. yanı yemiye, iċmiye dolanırdı. dolanır, cebinde aynı dolanırdı parañ. hecbi şey yōdu. aTder gelirdi evel biliyō, cıncıK boncuK satardı. neydi, aTderiñ saTdī neydi? düdūdü, bilmem şu şu. aynı, daraK işTe bu. başKa bi şey yōdu. elbisTana merkeb◡inen gederdi. merkeb◡inen geder, duz getirirdi. ondan sōna buydu, yanı esKi durumlar. söz temsili babamıñ yüz yüz elli geçisi var◡ıdı. yüz yüz elli geçiniñ mal par◡eTmezdi. yā par◡eTmezdi biliyō. biz bizi zor ĝavırırdıK, o yüz yüz elli geçiynen, beş altı babayīTdiK bir eve çalışırdıḫ.

(B)_ bir eve çalışırdıK.

(A)_ e, ayrılsañ bi şey bulamazdıñ. yiyeceK yōdu, geyeceK yōdu.

(B)_ her evde öküz var◡ıdı, ĝatır var◡ıdı.

(A)_ öküz var◡ıdı.

(B)_ aT var◡ıdı.

(A)_ herkeşiñ var◡ıdı biliyō. şindiki e şindi.

(B)_ tile samana gederdik.

(A)_ tile samana gederdiK, ondan sōna āc algeder satardıK. yanı onuynan esKi günneri allah kimsiye düşürmesiñ. esKi günnerde yanı şindī genşlerimiziñ çō acından ölürdü añar eski günnerd◡olsa.

(B)_ şindikī mi de dą̄l bir ĝırmızı pancar vardı ondan getirillerdi. a ho hov hov.

(A)_ şindi biz şöyle diyoK şo͞le bo͞le geliyo sizlere. sizler bizler neyse ne de sizlere şo͞le bo͞le geliyo. allah māza, allah māza, allah māza añare esKi duruma düşsüñ bizim genŞlerimiziñ çō acından◡ölür.

(B)_ biri çalışmaz.

(A)_ acından◡ölür çō.

(B)_ biz bu nurḫaK dāna, ik◡üş sefer merteK götürdüm. bu nurḫaK dāndan

(A)_ inan ḫına, inan ḫına Su āŞlarıñ başındā palıTı var ya, adam palıTı ụ̄Tdü yiyemedi. fasu̯lyey ụ̄Tdü yiyemedi. üzümüñ çekirdạ̄n ụ̄Tdü yiyemedi.

(B)_ tüm arpa eKmạ̄ydi.

(A)_ arp◡eKmạ̄, arp◡eKmạ̄n de bulamazdı çō. arp◡eKmạ̄n boş ver, arp◡eKmạ̄ dā dünkū̃. herif gilgili ụ̄dürdü gilgili, ĝaPs◡olurdu. bọ̄z de doḫdur doḫdur dolanırdı. doḫdur da yōdu, adam geberir gederdi. yanı bunu bu bo͞leydi ezelden, biz geldiK ulaşdıK.

(B)_ gilgil eKdiK, ben beKlerdim şöyl◡ufaK çocūdum. bir de elime cıñǵırdaK verdiler serçe beKlerdim.

(A)_ ha. çaḫıldaḫ

(B)_ şaḫıldaḫ

(A)_ bir ācıñ arasına dörT tene tahta daḫallardı böyle şaḫ şaḫ şaḫ serçe ĝovallardı onuynan yanı. esKi zamanda ne bol◡udu, ĝatıḫ bol◡udu. herkeş mal sạ̄biydi ĝatī bol◡olurdu. üzüm bol◡udu. bācılīdı, üzüm bol◡udu. söz temsili ĝarapúñar da bizim māseremiz◡olurdu, bir ay devam◡ederdi māsere.

_O masere nasıl olurdu, nasıl yapılırdı?

(A)_ o māsere şindicik, şu çevre ocaK dạ̄l mi şöyle?

_Evet.

(A)_ bunuñ adrefini tekērlediK örellerdi. böyle yeḫindirillerdi. yanı bir adamıñ boyu yeḫindirillerdi o māserey. bu seFer bunuñ āzı şu şeḫil daralırdı. daracıK◡edellerdi. ondan sōna onuñ o āzı şu şeḫil◡olurdu. oña tandır döşşellerdi, husūsu tandır getirillerdi. şu şeḫil döşşellerdi tandırı. aşşā sarKıdıllardı, üs yanı yoḫard◡olurdu, alT yanı aşşā ocā eneceK yerd◡olurdu. her tarafını öyle çevirillerdi tandırıñ. ondan sōna onuñ ortasına teşT oturTdullardı. baḫır teşT. böyK teşT◡olurdu. teşt◡oturTdullardı onuñ ortasına, söz temsili bu tandır şurda

deliKler ĝalıyo dą̄l mi? o deliKlere çapıT dolallardı, oradan soḫallardı her adreFini. onūnan yapallardı, ondan sōna dāda ĝaynaK daşı var, ĝaynaK daşın eyce yumşadıllardī, dülbenTde elellerdi. elediKden sōna ondan sōna onuñ içine yumúrta ĝırallardı. çoḫca yumúrta ĝırallardı, doḫullardı doḫullardı, doḫullardı doḫullardı bǭz o tandırrarıñ arası şu şeḫil ya, tandır bunuñ arasın◡aşşā aḫıdıllardı. teşdiñ ĝırañına aḫıdıllardı, her tarafını o ĝaynānan aḫıdıllardī hafiF ataş ĝayallardı altına o ĝaynaK doñardı. doñdumuydu bu seFer oña su ĝuyallardı. suyu ĝuyallardı. altını odlallardı. bir ik◡odun atallardı, ĝaynardı. ĝaynadımıydı aḫarsa satan görükürdü. aḫan yerin açallar orıya ĝaynaK aḫıdıllardı gene. aḫmazsa da satan o suyu çeḫellerdi tertemiz◡edellerdi teşTiñ içini. ondan sōna üzümü depelellerdī, şerbeti süzellerdī, kehlemesin yapallardı, teşde doldurullardı, altına verillerdi odunu. bir, üç adamıñ çaTdī odunu onuñ altına yitellerdi iki üċ gişi. yeTdimiydi iki są̄de ĝalmaz o teş ĝaynar çıḫardı beKmez. ne daşardı o, ne bi şey◡ederdi o. gendi hāline ĝaynardī.

(B)_ o bācılarıñ her gün birisi depelerdi.

(A)_ o dą̄rmen lobadī mı lobada düzülür. bǭn filan.

(B)_ he.

(A)_ onuñ arḫasından filan adam. ō̄le vay ben yapıcıym, o yapıcıym yoḫ. seni sırıya düzellerdi. bǭn sen, yarın sen filan, yarın filan adam on są̄T, on iki są̄T, on üċ są̄T üzüm depelerdi yanı. iki teşd üŞ teşd beKmez gelirdi. her teşTiñ ĝaŞ kilo gelirdi, iki yüz kilō gelirdi. o teşTiñ dolusu iki yüz kilō gelirdi.

(B)_ ĝırK yüK, elli yüK üzüm kesellerdi.

(A)_ elli yüK üzüm kesellerdi. yanı öyle. tarhan◡edellerdi, öḫüz kesellerdi. ineK kesellerdi, davar kesellerdi o māserede. etiñ dumanın çıḫardı ha. ula esKi, bir yöne de o esKi günner bu günnerden biñ ĝaTlı eyi. vallaha eyi ha, niye derseñ hatir var◡ıdı, ǵǭñül var◡ıdı, īsannıK var◡ıdı. ondan sōna nāmus, hasiyeT var◡ıdı. şindi bu devir, yåv bu devir, böyüK◡olan satan (…) altında ĝalmış. heċ adamlīmız ĝalmamış bizim. caḥaller de satan,

(B)_ sayǵı sıyāneT yoK.

(A)_ sayġı denen yoḫ. misafirpervaneliK yoḫ. ondan sōna evlaT babay tanımıyo, ĝız anay tanımıyo, yanı geçimimiz çoK kötü ĝurban. baña göre ōle. amma siziñ gimi genşlere göre de başKa türlü bilmem.

(B)_ zaman deñişTi.

(A)_ şordan bizden bir yaş böyK adam gelsiñ mümkün mü biz burda oturaydıK evel. ḳaḫardıḫ. oña yol verirdiK, otururdū. öyleydiK yanı. şindiciK de hā, babası şordan geliyo, şurda evlatı kaḫmıyo. yer göstermiyo. yānı durumlar bōle ĝurban.

_Damat asma nasıl olurdu İbrahim Amca?

(A)_ dāmadı da yanı düụn dutallardı, siñsiñ◡oynallardı. siñsiñ◡oynadıKdan sōna ondan sōna gelini çıḫardıllardı. evel güvā diñeldillerdi. şindi gelin çıḫdı, gelin eve endirdilermiydi güvāyı getirillerdi, bir meydannā diñeldillerdi. güvā gülmiyeceK orda diñelTdiler mi ondan sōna güvā ĝaçardı ötā̤lar vurmaK◡ederdi. güvā gederdi. āşam oldumuydu da dāmadı asıcıyK işTe asallardı ĝıçından işTe. ne veriyoñ ne şeydiyoñ böyleydi dāmaT asmaK da. yanı bunnar bir, aramızda bir gelenā̤di.

(B)_ bir şenniK◡olsuñ deyn.

(A)_ bir şenniK◡olurdu he.

_Oyun neler oynardınız?

(A)_ oyun dā siñsiñ◡oynardıK eñ çoḫ. siñsiñi oyunu var◡ıdı. ondan sōna üŞ basma işTe bu oyunnarı oynardıḫ. şindikiler gimi söz temsil ben ahah, şu çalġıy duydummuydu beynim göçüyo benim, marasım gelmiyo.

(B)_çotulumeşşeK var◡ıdı.

(A)_ he, çotuluKeşşeK vardı, ĝızġındaş oynardıḫ.

(B)_ bir zaman.

(A)_ arasıkesme oynardıḫ. çeliK oynardıḫ.

(B)_ sōna bir de gülle çıKdı ceviz◡inen.

(A)_ he gülle oynardıḫ. çoḫ oyunumuz var◡ıdı evel bizim de işde.

(B)_ sōna da bir iki buçuK ĝuruş çıKdı. iki buçuK ĝuruşu dikeller öyle güll◡oynallardı.

(A)_ he, öyle güll◡oynallardı. iki buçuK ĝuruşu dikerdiḫ.

(B)_ deliKli bir iki buçuK ĝuruş var◡ıdı.

(A)_ hē, vururduK. onuynan güll◡oynardıḫ. işte söz temsil bi üŞ beş gişi oynardıḫ. ĝaş tene eneK dikiyosañ. beş eneK diḫiyoñ o beş enā̤ñ birisi ĝalanaç◡oynañ. onu bir adam vursuñ onu bir adam toplar alır. ötā̤ne vermezdi. ōleydi yanı. (B)_ esKiden ĝayFe felạn yōdu.

(A)_ ĝayfe yōdu, ondan sōna, birbirimiziñ yanna varırdıḫ, otururduḫ. ondan sōna

(B)_ ışıK da yōdu.

(A)_ ışıK yoK. çıraynan şura ĝarnıyarıK pacıya ataşı ĝayardıK, onun ışīnda otururduK. hē, çatardıK şöyle kütüKleri.

(B)_ kütüKleri ĝollardı yarma pacıya

(A)_onuñ ĝarşısınd◡otururduK. ne yapsaK onuñ ışīy◡ınan yapardıḫ. biz çomça düzerdiḫ, ĝaşıḫ düzerdik.

(B)_ yaşlılar köşelere otururdu, yaşlı adamlar. genşler de gerilerde öyle üşűyereK müşűyerek.

(A)_ çarıK, ondan sōna bir geyim gönü bulamazdı gönü. sīrıñ gönünü bulamazdı ḫı ayāna çarıK dike adam. esKi teḫ deriler◡olurdu. teḫ derilerinden çarıK diḫerdi burdan şora varmadan da yırtılırdı.

(B)_ tez yırtılırdı.

(A)_ göze dayanmazdı. ḳırK gözel◡olurdu, gözesi dayanmazdı onuñ. yırtılırdı.

(B)_ biriniñ bir inā̤, danası öleceK de,

(A)_ bir ōlaK veriller iki geyim gön◡alıllardı. bir ōlā. şu ayāña çarıK◡eTmiye aha şu ĝader. aha şu ĝader aşşāyı dutar, burdan aşşāyı çarıK başKa yoḫ. bir ōlā iki geyim gön◡alıllardı.

(B)_ o da dā dolanannar, ĝışın heliK meliK depenner.

(A)_ heliK depinenner on da ötā̤. ayaKĝabı yōdu. sōnadan çıKdı naylonuñ da ötā̤ da. şey var◡ıdı. ĝadınnara ediK dellerdi, bizlere posTal dellerdi. bizim geydiKlerimize. on da yāmır yādı mıydı posTal sökülücü deyn ayāmızdan çıḫardır omuzumuza atardıḫ ayaḫ yalıñ dolanırdıḫ ōlān davarıñ yanda. e, o çamırda geyseñ söḫülüyo. köşgeriñ diKdī n◡ōlucu. yā işTe bōle yānı.

_Ağzınıza sağlık, sağolun.

Anlatan: Ahmet ŞAHİNTAŞ
Derleme Yeri: Nurhak
Konu: Askerlik Hatırası
Yaş: 71

13

_Ahmet Amca, askerlik hatıralarını anlatır mısın?

asKere vardım şindi bir adam sordular. ā on da deym saña. doanı dediler tanıyō, kū̄teci doanı dediler. ben de hapisanede barabar◡ıdıK aynı ĝōşda. yanı hemen hemen ĝaç ülke gezdim◡ise o doanı, doan gibi tiPli adam görmedim heċ. daha, daha da duruyo diyolar. ā bu içeri dā̤rdi ĝaFası. kū̄teci duan dellerdi. yedi sene asKerriK yaPmış, yedi sene. ondan soruyolar. o da subaylar soruyo. subayları düver◡imiş, yaPdī asKerriK yanar◡ımış. birĝaç ay hapisTe yatar◡ımış, geri çıḫar◡ımış. burda da yüzbaşıy bıçaKlayĝ◡ıdı onda yaTdıK barabar. burda şeyde. bir sene mi, iki sene mi, iki devre mi ne de ireysliK yaPdı o kū̄teci duan. aFşında aFşınnıları görürseñ sor. kū̄teci doan nasıl bir adam◡ıdı de. öyle yaḳışıKlı, tiPli adam, babayīT adam heċ görmedim bir dövleTde de. o adam ǵımı. ondan sōna o da yaTdıK orda. asKerde sorallardı. ben de he tanıyom dedim mi benden de çeḫinillerdi. duan duTdū subayı sürürmüş, düver◡imiş eyce. yedi sene asKeriK yapılı mı yedi sene yåv. hesaP◡eyle. ō̄l◡etmiş, o da ō̄l◡ederdi. amma babayīT adam◡ıdı ḳaḫıP da ne yalan. sōna sıKdılar birisi yaraladı. ayānıñ birin topallar şindi. babayīTdi. benden işTe bir sene mi iki sene mi önce orda yaḫay sıyırmış. asKerri bitirmiş. ben varıncı bō̤z baña sordular. onu tanıyoñ mu dediler. ben elbisTannıym, aFşinniym dedim mi sorallardı. öyle de onūnan ĝarşılaşTıK bire yåvrum. bıyıl işTe biri şo yandan yılanovasından bir kürT burdan telefon◡eTdİK. burdan şēre gediciyK ĝarıynan, şurda şeye öz duraKlara. herif gel◡ele gel dediler. bir asKer arkadaşıñ var burda dediler. vardım, arabıya biniP gediciyK. bunu şēre hasTā̤niye mi gediyoduK neye gediyoK. o da bindi, bizim bindīmiz arabıya. hoşbeş◡eTdiKden sōna dedi ḫi yenge dedi. ĝusu̱re baKma dedi. bu dedi bizim asKerde ĝumandanımız◡ıdı dedi. bánden dolayı. bizim ḳırK gişi mevcúTımız var◡ıdı. levāzım eriydiK biz. şo adamnan ĝorḫusundan baña bir şey demezdi.

birez çeḫinillerdi hanı, ĝorḫallardı. ordaydıK, bizim köylü de çoK geldi yanıma. şu köşKer omar var◡ıdı. o çirkin yusuP bar◡ıdı. hotuñ ĝır alisi var◡ıdı. hotuñ ĝır aliy aldım mutFaKdan, götürdüm yatāñ◡altında da şaPĝa kePler var◡ıdı. birini verdim◡idi, āşam varıncıK gene dǭmüşler ĝır aliy. sen bu acer kepi nerden◡aldıñ deyn, hotuñ ĝır aliy. ciara iċmezdim. levāzımdan ciaraları alırdım. he, eKser de subay ciaraların◡alırdım, dādırdım oña buña. bu ĝarT memmeT yanımdaydı. ahōv, aman doluyduK. öyle de günnerimiz geŞdi. ben şeyden çoK yedim, gülmeden. şeye dikellerdi bizi yazıya. hazır◡ol ırahaT, hazır◡ol ırahaT. ondan sōna ben baña gülerdim. sen niye gülüyoñ deyn geliller beni düvellerdi. ben de sōna işini bitirdim◡onnarıñ tüm. acemi birrīne vardīmızda dǭdüler bizi. geri ben de asKerri şeyi ötą̄ şeyleri bitirincik, ehtisası neyi, geri aynı yere getirdiler beni. bǭz geldiler de beni düven çavuşlar orda. ben de onnara vururdum bǭz. yā, ōl◡ederdiK. neler geçirdiK.

_Amca ağzına sağlık.

Anlatan: Durdu ÖZTÜRK
Derleme Yeri: Nurhak
Konu: Efsaneler
Yaş: 74

14

_Durdu Amca, anne-babanız eskiden ne anlatırdı, duyduğunuz, bildiğiniz ne var, biraz anlatır mısın?

gözel bi şey yoK yåv heċ. diyeceK yanı o çocuKlara annatacaK heċbi şey görmediK, duymadıK. yoK. bi şey bildiKlerimiz de yōdu. bi şey yanı yaPmadıK. öyle hec uydur buydur iki bi şeyler dellerdi. benim bildīm yoK öyle bi şey olacaK ƙına bi şey annaTacaKsıñ.

_ Durdu Amca, Ufo'yu biliyor musun?

ufōyu ben sāten bilmem de vurduKlarını annatıllardı. asKeriyey meselą̄ burda mıllirbehemiñ gelinnīn ĝaçırıyor.

_Hım.

gelinini ĝaçırıyor burdan, gelinnīni ĝaçırıncı saten ufō ĝaċmış, şu şahan dāndaymış. biz bilmeK onu. çoK evel vurmuş da babam ne annaTıllardı onu. bu seFer burdan ĝaçırınca arallar◡ımış, burda onuñ da ḥatiri sayılır◡ımış mılliPrahimiñ. burda çoK böyüK bir alim◡imiş. çoK güzel yazar◡ımış. gendi baK, cenābı allahTan hecbir hoca o̤ñüne gelmeden güverçin ĝanıyla ĝuran yazmış mılliPrahim. asKeriye de çoK eyi dutarmış. maraşTa bu, asKeriye ĝaldırıyor. asKeriye diyo ḫu biz onuñ, ufōñ yerini bilmeK diyo. bizim burdan otuz gişi ĝarışıyo. şu çirkin mısTahanıñ, neyi biliyoñ hē?

_Evet.

onnarıñ babası vuruyor işTe ufōyu. onuñ da kellesiniñ şurdan alıyo, kesiyo. ĝafasını āca daḫıyo, omuzuna alıP getiriyo ĝocúya teslim◡ediyo. yanı onu bu sefer şu şahan dā var ya,

_Hım.

asker◡inen, asKeriñ o̤ñüne düşüyolar. asKer◡inen gediyolar orúya şahan dāna varıyolar. ararḫana orda buluyolar bunu. buluncuK çoK güŞlü iTleri var◡ımış.

gendiniñ teK mavzarı var◡ımış. sıḫıyo sıḫıyo mermisi bitiyo. mermisi bitinci ĝaçıyo. asKerrer pusudan veriyo ataşı buña. ĝaçarḫan bunuñ üstüne düşüyo. o ĝoca, o zaman onuñ da ĝara martin deller◡imiş, teK teK atar◡ımış. sıḫan◡adā̤r düşürüyo. varıyo kellesin de kesiyo. āca daḫıyo. alıP bura getiriyo. işte ufōyu, şo dehạ şahan dānda vuruyolar. böyle dellerdi. biz onu bilmek.

_Keramet sahibi kimler vardı Durdu Amca, onları anlatsan biraz da?

o adamıñ baK, şeylerini saña annatıym, kerā̤metini. babamıñ dedīni, duydūmu. iki tene öküz◡ünen çüte gediyolar. iki çif öküz◡ünen. ōlum diyo varınca, siz diyo abdesiñizi aldıñız mı diyo. abdesiñiz almadıysañız abdesiñizi alıñ boyundurū o öyle ĝoñ, o̤küzüñ boynuna diyo. cumā günneri heċ öküz◡ünen çüte ĝoşdurmaz◡ımış. aldıK hocam diyolar. at, halı hābesi var◡ımış, bir de atı var◡ımış. iki o̤küze bir silme būda ĝuyyo. halı hābeniñ gözünüñ birine, birine de azzıK◡alıyo. iki çiT öküz◡ünen çüT sürüyolar āşamançı. hocam boşa sürdürdüñ bize diyolar bunnar. boşa sürdürdüñ deynci ōlum diyo, ben mi sürdürdüm diyo. adam ataya diyo çārdıñız diyo, adam ata da baña şu ĝadā̤r būda at dedi diyo, ben de aTdım diyo. şu ĝadā̤r ver dedi diyo o ĝadar verdim diyo. e boş tarra diyo saba baK diyo ne çıḫıcaK bunnar diyo. vallā diyo ādam◡atıya deñ, baña demeñ ōlum diyo. sōna diyo bir diyo geri biċmiye geTdiK derdi babam ırạḥmeTliK. arḫadaş derdi, bir būd◡olmuş. allah mű̇bạreK cenābı rabbilā̤lemin öyle mi verirdi derdi. heç derdi, oraK kesmez būda, görseñ sen ōlum derdi. vallah biz boşa sürdüydüK būda görünmüyodu sürdümüz yerde derdi. böyl◡oldu derdi.

bir de bu yoḫarda geyiK◡avına geTmişler şo şeye nuraK dāna. ĝar gelinciK geyiKler şu aşşā şakā enmiş dạha şoruya.

_Hım.

hemen bu, su gözüñ başına. ordan geyī ĝovalamışlar. sıḫışTırıncıK ĝaċmış geyiK. bunuñ, bu da onnara ōlum yaPmañ diye damda yavlarır◡ımış. yazzıK o hayvannara. yaPmañ ĝardan sā̤ten pişman◡olmuş, gelsiñ benim bahçama gelsiñ, onnar ellemeñ yesiñ, ellemeñ deyn bārmış. geyīñ biri ordan ĝoPmuş gelmiş ĝocanıñ sesine. bir ĝapıdı var◡ımış ĝapıdıñ altına girmiş. ĝapıTıñ altına girmiş ordan meler◡imiş. meleyncik, e yåvrum ĝurban demiş, cenābı rabbılālemin◡olsuñ seniñ yardımıñ. ĝaç bu münkirleriñ elinden ĝaç beni dinnemezler vurullar seni ĝaç

demiş. ĝaŞ demiş, ĝaçmamış geyiK. geyī çıḫarTmış, aba, abanıñ◡altından, öte yiTmiş gene gelmiş yanna. o da çeKmiş silā̤, sıKmış ĝocanıñ yanda. geyiK◡ölmüş, ik◡ṳ̄n sōna da o adam◡ölmüş. yåvrum işiñ gücüñ ırasgelmiye demiş oña. ik◡ṳ̄n sōna da o adam◡ölmüş. deliĝann◡ōlan dellerdi.

e bu, hot◡üsū̄n, baḥċasın yolmúya gedmiş. hot hüsū̄n.

_Molla İbrahim Hoca'nın bahçesini mi?

he, baḥċasın. he adam, he hoca yetişmiş, ermiş he demiş. onuñ avradını (…) dedim diyo. dā mezeri burda işTe dā sökemiyolar dā işde. kimse ĝorḫuyo. onnarı deller◡idi. onuñ avradını (…) dedim diyo. bu ĝarıy ĝaçırıncıK onuñ evine vardıydıK, annatırdı bize.

_Hım.

vardım beriden girdim◡emme diyo. bir ĝara yılan çıḫdı ḫına diyo. benim gimi beş tane diyo. bir şapılaTdı ĝuyrūy◡unan baña diyo. dombalaK döndüm çāldan ber◡üyze diyo. seniñ◡avradını (…) dedim diyo. yılanıñ burd◡olursa şorda neydici dedim diyo. ĝıvradım, ötüyandan girdim diyo. ulan bir baḫdım ḫı diyo, gene geliyo beni öldüreceK bō̤z diyo. hoPluyaraK geliyo diyo. tō̄beler töbesī bārdım diyo. bārdım diyo bu seFer diyo savışTım, ĝaŞTım geldim. sabānan diyo gediym onuñ dedim diyo. varıym bir bi şey◡ediym dedim diyo. elin◡ayāna düşüym dedim diyo. ben diyo şeyden çıKdım diyo, geliyodum diyo. gendi diyo asasın◡almış diyo, namazı ĝılmış sabānan diyo, arīñ◡üsTüne çıKmış, bahça zamanı diyo. ōlum yolmaz ġayrı aḳıllandı dedi, diyo. gir de ne yiyosañ ye ĝurban, gir de ne yiyosañ ye ĝurban, ōlum aḫılandı, yolmaz ġayrı dedi diyo, baña diyo. utandım diyo ses de veremedim diyo. annatırdı bize. utandīmdan ses de veremedim heş diyo. tō̄beler töbesi yōK dedim diyo. ėlle geleceKsiñ dedi diyo. getirdi beni yedirdi, içirdi diyo. yolma, gel, künde ye, dedi diyo nidiciym.

onuñ çoK mucū́zeTleri varmış yåv. adam heç hoca o̤ñüne geTmeden ĝuran yazan adam bura bir müFdü geldiydi, onuñ ĝuranını o bulsam dedi nurhā da zengin◡edēr devleti de. çoK faydas◡olur dedi, bulabilsem dedi. çoK aradılar. yalıñız bir tane şey buldu. o gendiniñ yazdīndan, o güverçin ĝanıynan artıK ney◡idiyse aldı geTdi tā imkā̤nı kesilmiş buralarda yaPdıramamış, hataya geTmiş hatayda da o araPlar

77 da yapamamış. şeye geTmiş suriyiye. orda, o yaPraKları şey◡aPmış birbirine
78 çıḳarTdırmış, yazdırmış, getirmiş. bir hazīne de size veriym dedi. bura şeye ĝodu
79 bizim cā̗miye. on tane ĝuran yazdırmış ondan.

_Hım.

80 bir hazīne de size ĝodum dedi.

_Hanımınız Molla İbrahim Hoca'nın neyi oluyor?

81 torunu.

_Şeceresi nasıl Durdu Amca?

82 onuñ işTe biri heletedeydi gelini. ōlu, ĝızı, bunuñ babası, onuñ emmileri. böyüK
83 emmileri. bunuñ babasınıñ böyK emmileri. mıllirbem mısTā deller ya, o da
84 mılliPrāmlerden. mıllirbām ali var◡ıdı. o da emmisi. bunnar emm◡ōluları. öteki
85 ōlu ölmüş.

_Hanımınızın babası kim?

86 mıllirbēm mısTā, o d◡öldü. babası dā̗l mıllirbēm ĝoca, o emmis◡ōlu.

_Hanımınız, doğrudan Molla İbrahim'in torunu değil, amcasının oğlunun torunu mu oluyor?

87 he, emmis◡ōlu.

_Nurhak'a nereden geliyorlar?

88 antePden geliyolar.

_Kerameti bir tane daha var diyodun Durdu Amca hatırladın mı, onu da anlatsan?

89 kerā̗meti dā̗l. şeye varıyolar, bu ölüyo. mezeri, ölüncüK bō̗rünü açıyolar. açınca
90 ĝocayı, şu çaḳallı topal var, çaḳallılardan. onnar annatırdı. şindi doḫdur var ya,
91 hastānadā,

_Doktor Sinan mı, Ali mi?

92 ali. onuñ dedesi var◡ıdı. açıyolar ĝocay ĝoyuncuK o durmuyo, ben bu ĝocúya
93 baḫarım diyo. açıyo ḫu, gülmüş gimi diyo, şurda bir mercimeK var◡ımış dişinde,
94 şurda. on◡alıP yiyo. gülmüş gimi duruyomuş, daha om beş yirmi senede. ula,
95 niy◡aldıñ falan dellerse o benim rızĝım◡ıdı diyo. halliK ĝoca deller o alıP yiyo.
96 böyle görmüşler ondan sōna o mezere varamıyolar. hePsini söKdüler, onu
97 sökemiyolar. duruyo orda.

_Yolun üstündeki mezar değil mi?

98 hạ. öyle diyolar. onu allah bilir ben yānı duydūmu diyom. ben duydūmu diyom.
99 görmediK ki o zamanı biz ne bileK. çaḫallı ĝoca sādı onnarı biliyoK. o derdi,
100 vallah böyle gördüm derdi. hoT da yemin◡ederdi. āzım◡ā̤lir derdi, sǭdüm◡emme,
101 āzım◡ā̤lir derdi. sōna derdi, ĝorḫdum derdi. vardım derdi, ĝorḫmañ ōlum,
102 ĝorḫmañ derdi dedi. bir dedi, hemen dedi, cevizden yaPraḫ ĝopardı dedi. yazdı
103 bunuñ suyunu iç, heçbir yerden ĝorḫmañ sen derdi dedi. yalıñız sōna kimsiye bi
104 şey◡eTme yī̆T◡oldum deyn derdi. gene de nāmıssızlıK◡eTdim derdi, vurdum
105 avradı derdi. ondan sōna da iflah◡olmadım derdi.

_Başka bildiğin duyduğun var mı Durdu Amca?

106 yok. bilmiyom, duymadım.

_ Durdu Amca ağzına sağlık.

Anlatan: Yusuf AKKUŞ
Derleme Yeri: Nurhak
Konu: Nurhak'ın Tarihi ve Ufo
Yaş: 79

15

_ Yusuf Amca, Nurhak'ın kuruluşuna ilişkin ne biliyorsun, anlatır mısın?

nurḫāñ ĝuruluşu ĝarapuñardaymış. ĝarapuñarda, hıdırlar. yanı hıdırlar gelmiş ilk⌣önce nurhā. ondan sōna, hıdırlar geldiKden sōna, on on iki ayile gelmiş burúya. mesele bizīler antePden gelmiş.

_Evet.

dedelerimiz yanı. antePiñ aḫdere köyünden. mesele bizim ĝabīleler var⌣ımış. biz zobuynan gedeK dediK bi yol da geTdiK. hālen adamlara yanı sohbeT⌣eTdiK neyTdik. adamlar dedi. yåv dedi, eveli gelmediñiz. biz bilmiyoduK dedi. bi yanımız sünnileşTiK dedi. şindi açıkTa diyo. şindi bizim aKĝuş⌣olmamızıñ sebebi de ordan aḫdere köyü deynci bura evel lāP bar⌣ımış. yanı türkiyede lāb bar⌣ımış. dünyada lābı bǭz herkeşiñ laKabına göre mesele biz ordan aḫdere köyünden geldīmizden aKĝuş⌣olaraK geTmiş bizim mıllirbēmleriñ soyadı.

_Evet.

soyadı ordan geliyo. bunnar boztarlıya yerleşiyo dedemgil. göysuyuñ kenārına. orıya dedemgil hū yapıyo. üŞ beş ayile o zaman şey helete bizim köy o üŞ beş ailey küpel⌣ā yönetiyo yanı. bizim buranıñ arāzısını o adam eKdirir⌣imiş tabī. esKiden helete bizden evel⌣oldū uçun teşKilaTlı. mesele daha üċ cüz om beşden de evel bu.

_Hım.

baḫ. üc cüz om beşli babam. babam üc cüz om beşli, üc cüz om beşden evel. yanı bu dedīm. heleteniñ yöneTmesi. neyse bir ara sōna o ĝullarıñ āları emin⌣ā felan geliyo diyo ḫu bizim köylülere. yåv diyo, siz diyo, helete yönetecą̄ne diyo, ben size diyo, ev yapıym diyo. o̧küz daha fazla şe yapıym diyo, ben şe yapıym diyo. yanı sizi ben şe yapıym diyo, ĝullarlı emin⌣ā. bǭz ordan, ē şeye diyo ḫu ordā bizim on on iki çiFciye. ikiñiz geTmeñ diyo emin⌣ā. ikiñiz gedmeñ çüte diyo o

zaman o annar diyo. sabānan adam geliyo esKi köyde ya bunuñ çiFlī küpel◡ānıñ. ĝarapúñardan esKi köye geliyolar. çiFlā geliyo diyo ḫu. hanı diyo filan filan adam nerde diyo. diyo ḫu onnar gelmiyo diyo. adam biliyo ḫu emin◡ānıñ onnara bir şey vurdūn. neysi güz zaman◡oluyo. o zaman nohuT felạn meselạ̄, arpa falan neyse eker◡imiş adam. ambara daha yorulmadan, hasılatın almadan adam göçüyo. ĝaraçar ĝuzuna, ora çıḫıncı diyo ḫu, yeri diyo,

ĝara nohuT seni eKdicạ̄m ĝaldı.

caFañı çeKdicạ̄m ĝalıyo.

diyo helete ondan sōna gediyo. küpel◡ā gediyo ondan sōna. ĝullar mesele bir asır ĝullar yönetiyo bizim köyü. emme taTlar da bizim tümünden bunuñ üċ ilçeden, şey köyden taTlar evel. yanı yerleşimi. yanı babamıñ tabi dedemgilden bunu duydūmu diyom. ondan sōna, üċ beş sene eTdiKden sōna burda çil◡aliy mıḫdar seçiyolar. bizim köy halK çuvalıyo ya esKiköyde çil◡aliy. şu şekiriñ neyiñ dedesi o var. māP halılıñ neyiñ dedeleri. avradınıñ, anasınıñ dedeleri, babası. neyse adamı vurduruyolar. çil◡aliy vurduruyo. ġayrı helete mi vurduruyo, emin◡ā mı. aslında heleteli vurduruyo. küpel◡ā. ondan sōna ūraşıyo. emin◡āyı da heleteli onnar vurduruyo. emin◡āyı vurduruyolar. ondan sōna bizim köy gendi başına yanı gendi mıḫdarını gendiler bō̤z çualdıKca tābi. bu üc cüz om beşTe babamgil asKere gediyo.

_Hım.

üc cüz om beşTe babam asKere gediyo.

_Hangi savaşa gidiyor?

yåv şimdi babamgil, halebe mi nere orda yesir ĝaldıK şeyde derdi. babamgil yanı üc cüz om beşTe o zaman o şeyi o bilmiyom yanı. unuTdum dediyse de. babam üc cüz om beşTe asKer◡oluyo. bunnar halebde mi nerde, bunnarı kendire düzű́yo. o zaman şeyler, ermeniler. asKeri, türk asKerini. sekiz yüz gişiy derdi kendire düzdű́ derdi. bir yüzbaşı geldi o zamanıñ gününde dedi. elimize bir bıçaK verdi şeyi kesiñ iPleriñizi, kesiñ de ĝaçıñ dedi diyo. o zaman aşşā yoḫarı diyo yanı iki yüz, üc cüz, beş şüz gişimiz ĝaşdı diyo. iki yüz üc cüzün de diyo şeye düzdű́ler diyo. topa düzdüler diyo. öldürdüler bizim asKeri diyo. ordan ben ĝaşdım diyo

49 kösükana geldim maraşıñ kösikanda diyo on sene sīr güTdüm orda diyo. yanı
50 babamıñ şeyi bu.

_Babanız mı yapıyor bunu?

51 he, babam yapıyo. ondan sōna.

_Bekar o zaman.

52 hē, beker. geliyo burda da evleniyo babam. bu yanna yerleşiyo. yanı bizim
53 assımız, yanı nurhaK olaraK bu şekilli. ondan sōna meselā̤ burda çil ali
54 mıḫdar◡oluyō. ondan sōna kötü kiya mıḫdar◡oluyo. yanı köti kiya deynci şu
55 bizim şeyler köt◡ehmeTler, köt◡ehmeTler şindi var ya, oña köti kiyalar yanı
56 babası mıḫdar◡oldūndan köti kiya diyo. ondan sōna halK şey◡ediyo. soñuna da
57 bu köye aynişeler geliyo. adam adder yanı o zaman taPlaynan adder dellerdi
58 cıncıK boncuK satana, adder deller. adam üċ beş sene dolandıKdan sōna
59 imamlarıñ ĝızın alıyo. gendiler ozanüyüKlü. añ soñuna bu köyüñ yerleşimiñ añ
60 soñu. ondan sōna ozanhüyn̄den. elbisTanıñ ozanhüyn̄den. he ordan geliyo. bu
61 adam sōna meselā̤. hot ĝoca, şey kör ĝoca, aynişeden evel mıḫdarlıK yapıyo
62 burıya.

_Yusuf Amca, Molla İbrahim Hoca'dan ne biliyorsun, öz deden değil mi?

63 öz dedem. hoca olan mıllirbehem dedem, şindi evel, helete aleviymiş baḫ. saña on
64 da naḫlediym mādem. helete aleviymiş, burdan gelmiş. mesele şeyler bizim bura
65 yerreşTīnde elbisTannı şıḥ efendi varmış. yanı ben dedemgilden duydūmu,
66 babamdan duydūmu.

_Nurhak'ta.

67 he, nurḫaḫda. mıllirbēm dedem almış yanna, mıllirbehem. devriş ümmeT, baḫ, şey
68 elbisTannı şıḥ efendi, elbisTanda şıḫlar var◡ıdı. o adam burúya geliyo nurḫā. diyo
69 ḫu, mıllirbēm diyo. dedem oḫumuşlū var◡ımış da kitaP şeyden oḫumamış. hoca
70 ō̤nde oḫumamış. gendilīnden oḫumuş, yazmış. mıllirbehem dedem. ondan sōna
71 bunnar, aziz ĝoca mı bir gişi daha çiliye giriyolar bu dörT gişi. devriş ümmet,
72 millirbehem, e şey elbisTannı şıḥ efendi, bir gişi daha. bunnar bir üzüm◡ünen
73 yanı künde bir üzüm özeller◡imiş bardā dörT gişi içer◡imiş. yanı duydūmu diyom
74 ben. ĝırK gün bunnar çile çeKmiş. otuz doḫuz deynci şıḥ efendi diyo ḫu herkeş
75 diyo gözünüñ ō̤nden ne geçiyo diyo şıḥ efendi, bunnarıñ hocası ya.

_Evet.

76 şıḥ. efendim, birisi diyo ḫu iŞlerinden, yanı adın da bilmiyom. o zaman tabi
77 dedemgil de demedi. dediyse de unuTdum. adam diyo ḫu ō̗mden diyo bir hayvan
78 geçiyo diyo. şıḥ efendi diyo ḫu, duT ĝulāndan diyo. adam gendi ĝulānı dutuyo.
79 baḫ dörT gişiniñ biri. benim duydūmu diyom. ondan sōna diyo ḫu, támam diyo.
80 sen bizim içimizden geT diyo. ondan sōna devriş ümmeT, mıllirbehem, şıḥ efendi
81 hönker hacibeKdāşe gediyolar. yanı buranıñ alevi olmaḫ şeyine şıḥ efendi
82 yönetiyo. barıyolar orda birisi dede oluyo, birisi nazir◡oluyo. burıya geliyolar.
83 ondan sōna nurḫaK alevilā̗ başlıyo.

_Ufo'dan ne biliyorsun Yusuf Amca, biraz da onu anlatır mısın?

84 ebem o.

_Iraz.

85 ufō. şimdi ufō o zamanıñ gününde dedem benim ismim yusuf◡olaraK geTmiş,
86 şeyde asgerde ölmüş. mefaT◡eTmiş. asKere geTmiş ya. dedem asKere geTmiş. o
87 zaman bā zamanıymış. dedemgil, mıllirbehem dedem, ıraz ebem◡inen tabi
88 ĝarısıynan şeye gedmiş.

_Bağa.

89 bādamına, he orda tabi bā var ĝocanıñ, böyüK bā var. sıyḫıllarıñ da var aynı bizim
90 ĝabīleniñ. he, hepisiniñ de var. bō̗z bādamı ayrı, şūl ayrı.

_Biliyorum onları. Bağdamı Boztarla'nın üst kısmından öbür tarafa gidiyorsun.

91 bādamı ayrı. orda da var dedemiñ bā. şūlda da var.

_Sıykıl dedemin de var orada.

92 he, hepisi aynı ĝabīle ya. çavış ĝoca ne. ordan şūldan duruḫana tabi bā zamanı
93 babam altı yedi yaşındaymış. kelmúsanıñ anası, bir buçuK yaşındaymış,
94 seydal◡emmim dörT yaşındaymış. ufō gelmiş, tabı ebem de güzelmiş. o zamanı
95 ışKıyaymış adam. almış götürmüş. alıP götürdüKden sōna tabı halebe bālı ya o
96 zaman, mıllirbēm dedem gediyo, halebe gediyo.

_Onun tarihi belirli mi, hatırlıyor musun?

97 vallā tarihi şindi,

_Tahmini kaç yılıdır?

tahmili baḫ, şindi hesaP◡ediciñ. babam beş yaşında oldūnu ĝabil◡eyle. babam üc cüz om beşli. he, oña göre siz çıḫarıbiliñ.

_1315 doğum tarihi net bir bilgi mi?

he, bilgi. babam üc cüz om beşli.

_Beş yaşındayken babanızın annesini kaçırıyor. O zaman babanızın annesi kaç yaşında?

yåv işTe üŞ tane çocū var. sen de ki yirmi üŞ yaşında yahuT da yirmi beş yaşında de. mesele ebem benim evlendīmde geldi, yeTmiş seKsen yaşındaydı. bura nurḫā geldi. he, ebem geldi. ben evlenirḫene yanı. ilk avradı aldīmda, evlendīmde ĝarı geldi, burda üç◡ay durdu yanımızda. babam dedi ḫi geTme ana dedi.

_Hangi tarihte evlendin Yusuf Amca?

ben elli, yanı ellide evlendim. benim tahmil◡inen alTmış◡ınan alTmış beş yaşında var◡ıdı. benim bildīmi diyom. ben anca da yanı on yedi on seḫiz yaşında evlendim. baḫ iki sene sōna, evlendiKden sōna ben asKere geTdim.

_Hım.

doḫuz yüz otuz üşlüym. ondan sōna, yoḫ. dedem mühreze ĝaldırıyo halePden. ufōñ başı bāḷik, malı yāma diyo. o zaman da delel omar mıḫdar◡ımış. bizim şu delelleriñ dedeleri. bu adamlar halePden mühreze kaḫıyo. şahanda bunuñ ḥayması var◡ımış. geliyo halK basıyo. basıncı o da şey derdi eci mısTā varmış, şu pırallarıñ birisi de varıyo diyo ḫu memmed diyo, adı memmed◡imiş.

_Ufo'nun adı Mehmet.

adı memmed◡imiş he. memmed diyo benim diyo çocuKlarıñ diyo üş tene malı var◡ıdı davarı diyo hırsızlamışlar diyo. ged diyo (…) ol şurdan diyo. o zaman kürTler de geliyo gendiniñ yanına mal almıya sinemilliler. yanı onu salıyolar ḫı kürTler ĝaċsıñ deyn o adamı, şu pırallarda. yanı halK basıcı ya adamı. neyse ōkeleninci kürTe, şeye, bizim o köyden marana bir sille mi vuruyo, depiK mi vuruyo adam. o adam da kürTlere işaret◡ediyo. ĝaçıñ dey. o kürTler ĝaçıyo arḫadan hemen pusudalar ya. asKer de pusuy almış. deleller omar hemen sıḫanaçı o zamanıñ gününde martin var◡ımış

_Hım.

beşli. ufōñ bu ĝoluna dāyo.

_Sol kolundan vuruyor.

122 vuruyo adam. ayvah deyinci ötą̄ adam da ĝaçıyo. hemen asKer yaḫalıyo. silaha
123 sıḫıldīnı işareT. yanı mıḫdarıñ sıḫması işareT asKere. asKer yaḫalıyo, ordan bizim
124 köylüler adamıñ malını yām◡ediyo. davarını, malını çol çocū. ebemgil de o
125 zaman ĝaçıyo. o zaman orman◡ımış ya şahan, bir yere giriyolar. o hallı adamıñ
126 malını yām◡ediyolar. kellesin de kesiyolar. asKer de var ya, bura getiriyolar.
127 nurḫaḫda şey şey, mahalle mahalle dolandırıyolar ĝafasını. yanı şeyiñ ufōñ. on da
128 bu şekil yapıyolar. ebem de bǭz orda, şindi reşiT◡emmim mar, onuñ babasına
129 varıyo. reşiT◡emmim aşşā yoḫarı doKsan sekiz felan yaşında. var doḫuzandan da
130 belki de fazla mı. ilK çocū da o. yanı bunnar böyl◡olmuş.

_Ufo'nun arkasından söylenen ağıtlar var, onları bilir misin Yusuf Amca?

131 yoK, onnarı bilmiyom. meselą̄ onu çō biliyo. kitaPda da var. yanı ufōñ türḫüsünü
132 de bilmiyom. şindi yalan eyi dą̄l adamlar.
133 gene melilleşTi güneyler ĝuzlar
nen◡eyle nen◡eyle, ıraz nen◡eyle deyn
şahana aşşā aḫar ĝannarıñ deyn
nen◡eyle nen◡eyle, ıraz nen◡eyle
134 deyn türkü çārmışlar, yanı adamlar burdan. ebem de o zaman tabı orada evleniyo,
135 ĝoyb gediyo.

_Helete'de kalıyor.

136 gelmiyo he. babam meselą̄ ĝaċ seFer varmış. demiş, ōlum ben nurḫāñ yüzüne
137 baḫamam. ben geTmem. burda biriynen evlennim diyo. bu şekil işTe.

_Yusuf Amca ağzına sağlık.

Anlatan: Fatma PALTA
Derleme Yeri: Nurhak
Konu: Düğün Âdetleri
Yaş: 59

16

_Hala, seni nasıl istediler, düğününüz nasıl oldu, onu anlatır mısın bize?

dn̰ünüme de gelincī beni isTediler allahàñ emriynen, ĝardaşım esKerdeydi.

_İstemeye gelen kişiyi kızlar görür müydü?

onu saña şo̅le deym. ben gelin düzüyom. çapıTdan gelin yapıyom. be'şīñ içindeym çocuK sallıyom. ĝardaşım hacıveliniñ◡o̅lu ali, güccüK, onu şeydiyom. ĝuzuy ĝoyuruP şeye gediciym. yazıya gediciym, ĝuzu güTmüye. duruyo gelinnerimi düzdüm beşīñ yanna. ırahmaTlıK ĝayınbabam öteden geldi, içeri geşTi. bibim ĝızı nerde dedi. heċ baña mı geliK düurçülū̃ bilmiyom baña mı geliK daha yanı gerçą̄. baña mı geliK, ele mi geliK bilmiyom. gelinnerim orda onu görüncü, ĝocay görüncü toPladım, beşīñ içine ĝodum gelinnerimi. ben başıma. bo̅z duruyom içeri geŞTiydi oturdular neyse, anam ne hoşbeş◡eTdiler oturdular. anam mar, ĝardaşım avradı var, bunnar tümü de o içerdeler. bibim ĝızı dedi ben dedi allahıñ◡emriynen faTmay isTiyom o̅luma dedi. o̅le deynci ana ben ĝuzuy ĝoyurdum gediyom dedim.

_Duydun yani dediklerini.

duydum, sesini duydum. ana ĝuzuy ĝoyurdum gediyom dedim. duruyodum,

_O zaman kaç yaşındasın hala?

onda on iki yaşındaym. satan on dörTde gelin◡oldum ya. duruyodum ĝuzuy ĝoyurdum ĝodum geTdim. bizim, şindī memmede, meziK◡emmiñ suya gelmiş orúya. alişandan su alıcı, burıya su dutucular. anamıñ ĝucāna şöyle vardım. ana ben buña varmam, ana ben buña varmam, ana ben varmam. ĝızım seni gelin m◡ediyom. ĝurban◡anañ hele hüs. vermem seni dā şindi diyo. o da öyle dedi he. çocuKluK işte. öle. sōna da duruyodum geldiler. ezel bir nişanımızı eTdiler yani bir yūsüK daKdılar bir ḥavlaynan.

_Bunun bir adı var mıydı hala?

oña da kömbe yiyoK diyolardı. bir kömbe dellerdi. yanı kömbe yiyoK.

_Gerçekten kömbe mi ediyorlardı yoksa farklı bir şey mi yapılırdı?

yoK, ḥavlaynan yörT getirdiler.

_Sadece o mu yapılırdı?

o oluyo. bir de bir altın daḫdılar. bir daḫım elbise getirdiler, geyįTdiler. ondan sōna da işde ĝardaşım geldi. ĝardaşım geldiKden sōna esgerden bǭz ĝardaşım geldiKden sōna bunnar benim şirinnīmi yedi. dǖnü ik◡ǖn dǖnümü çaldılar. ceyizimizi eTdiler, ikişer ĝaT yataK verdiler.

_Çehize başka bir şey denir miydi, çehizde ne olurdu?

yoK, cehiz böyle. ĝalın veriliyo. ĝalın verilird◡ezel ĝız evine. o zamanıñ höKmünde beş milyar bir paraydı. bǭz ondan sōna da ceyizimizi aldılar. anambaşı yanı ceyizimizi aldı, gelin◡olduK geldik. ev są̄b◡olduK ne biliym.

_Düğünün nasıl oldu, kaç gün sürdü?

üç gün dǖn. bir gün ĝına, bir gün boş ḥayırr◡ossuñ

_Düğünü nasıl yaparlardı hala?

bir gün ḥayırr◡ossuña geliyolardı. bǭn ḥayırr◡ossuña geliyolar ya, onda hayırr◡ossuñ dey gelir. abdal ĝapıda dǖnüñü çalar. oñā havlı vericiñ mi, gömleK mi vericiñ yahud çiT m◡atıcıñ davulunuñ üsTüne. bayraKdara bir havlı mı vericiñ, bir çifd çoraP mı vericiñ.

_Bayrakları niye tutarlardı hala?

şindi sādıcıñız o zaman bayraKdar. sādıca bayraKdar dellerd◡ezel. hızmat◡eder. bayraK elinde hoPlar. ḥaleye sen oynamassañ seni dutar getirir, ḥaleye diñeldir. ezel biz çeḫinereK gederdiK ḥaleye neye. sōnadan vardıK. ezel bir böyügümüzden izin almadan ḥaley oynımazdıK. böyügümüzden izin almalıyK ḳı böyügümüz izin, yeri ĝardaşım orda diñeliyo yahud emmim yahud dayım yānı kim◡inen geldiysem bu dǖne o derse ki şo dǖne var da, yeri var izin◡al dediK miydi o gelir senden izin◡alır, beni eletir, ḥaleye oynaTırdı. ḥayırr◡ossuñ deller. o geder, devliḱǖn āşam bir ĝınamız gelir. āşam ĝına yaḫallardı.

_Kına günü gündüz herhangi bir şey yapılır mıydı?

gündüz, ĝınay bi yo gelilller. eliñe, avıcıyñ ortasına ĝına vurullar. günüz. boynuyñ köküne vurullar, günüz.

_Boynuna niçin vururlar hala?

45 o da onuñ bir nişanıymış ne biliym. bo̱z devliḱu̱n de āşam◡oldumuydu elleriñi
46 ĝınalallar. bo̱z ĝına yaḫallar. gözelce toPlanıllār, üvereK, ezel üvellerdi.

_Gelini mi damadı mı?

47 gelini üveller gelini. gelini üveller, ĝınasını yaḫallar. türkü sōleller işTe amān.

_Horoz götürme olayı nasıl hala?

48 ḥoruz, damaT götürüyo. ĝapı kiTleniyo. ḥoruz eletiyoñ. bir ḥoruz eletiñ. belki
49 yanı şey◡olusa bir de araḫı eletirdiñ, bu bunuñ mezesi diyereK.

_Horozu komşuya vermeleriniñ sebebi nedir?

50 ĝapıda ĝoñşunuñ haĝĝı var o ĝızda. ĝoñşu haĝĝı deyn. onu oña vericiñ. o gene
51 var. bu geleneglerimizde var.

_Ne zamandan beri var?

52 aynı var. bem beni bildim bileli. anamızdan atamızdan öyle duyduK.

_Önceden söylenen kına türküsü nasıldı hala, onu söyler misin bize?

53 böyüK eviñ yaḫışī ḥatın ĝız dellerdi.
54 ĝız anam unuduyom biliyom mu ḫu bilemiyom.
55 ḥaTladım geldim eşī
56 böyüK eviñ yaḫışī ḥatın ĝız
sufrada buldum ĝaşī ḥatın ĝız
ĝız ben seni almıya geldim
alıP dönmiye geldim ḥatın ĝız dellerdi.
57 nēn gözel nen deyn yānı ĝına türḫüsüydü bu.

_Kına türküsünü kimler söylerdi?

58 ben sōlerim, sen sōleñ, o sōler işTe. ĝızlar bir ād◡eder. gelin ĝız gederken
59 ād◡ederdiK. ādda da ne dellerdi. kiminiñ yānı babası yoK, kiminiñ ĝardaşı yoK
60 meselā̱.
61 eliñe ĝına yaḫdırmam
başıña tozaḫ daḫdırmam
seniñ babañ gelmeynci
eliñe ĝına yaḫdırmam dellerdi.

_Duvaka mı tozak derlerdi?

62 hē, duvā tozaḫ dellerdi.
63 çadırım ĝurşun delī

sıvadīm mor belī

eller çeẖer yolar m◡ola

64 ād, yanı bu ĝızıñ◡ādı.

_Babasının kızına söylediği bir şey var mıydı?

65 yoK, anası ād◡eder. gelini götürüller, dāmaT asallar. ĝız babasınıñ evinden
66 çıẖdımıydı bitiyo satan. bo̱z de dāmata getiriller. ezel dāmatı diñeldillerdi, damıñ
67 başına elbisesin damıñ başında geyidillerdi. dāmaT elbisesin. başına siniy◡alıllar
68 oyun◡oynuyaraK çevirillerdi. biz geldiK yeTdiK. başına siniy◡alıllardı asbabı
69 ĝollardı, dāmaT diñelir orda. dāmaT diñelirdi. bo̱z dāmata dolanıllar
70 oyun◡oynuyaraK şıẖırdım◡oynuyaraK böyle dolanıllardı. du̱n çalar orda şaba
71 çalar. dāmada o gömlą̄ni, cekeTini geyiTdilermiydi düvereK içeri yollallardı.
72 dāmaT ĝaçar ordan.

_Damat asmayı nasıl yaparlardı hala?

73 dāmaT asmasın da āşam toPlanıllar. iki cenderm◡edeller. oturullar, masay ĝollar.
74 dāmatı bi yol ĝızıñ ĝayınbabasın asallar. geTdiñ sen ĝızı getirsiñ, suŞlusuñ
75 par◡alıllar. bo̱z emmisini, dayısın tümün d◡asallar. yanı asıyolar ĝuyā. dāmaTıñ
76 ayāna gelin vurur bir evrāc◡inen. dāmaT asallar ayā göyde. gelin de iki yol vurur.

_Falaka gibi yatırıyorlar değil mi asma dediğiniz şey?

77 hē, asma da o. gülüşüller. yanı gedeller onuñ parasıynan yanı daTlı mı getiriciler,
78 püsgu̱T mü getiriciler ġayrı başKa bi şey mi getiriciler onu orda yeller, dālıllar.
79 kömbe m◡ediciler.

_Tatlı olayı ne zaman başladı hala?

80 daTlı yōdu. üzüm getiriller, onnar da ezel üzüm getirirdi. üzüm mar◡ıdı ezel
81 basTıK var◡ıdı onnar gelirdi. yanı püsgu̱T var◡ıdı. o da gelirdi. biz geldiK
82 yetişdiK yānı. ötą̄lere vurullar, para verir. zopay yemediyseñ paray şorúya ĝoycuñ
83 şeyin içine masıya ĝoycuñ paraları. ĝaç ḱą̄T? beş ḱą̄T, iki ḱą̄d, iki buçuK ḱą̄d
84 mesele yānı. kimi de geder evden öteberi de getirebilir yemiye yānı. o da bir
85 şenniK. ōle bō̱düK bizden ezeliy de bilmiyom. ben bu ĝadą̄r biliyom.

_Hala ağzına sağlık.

Anlatan: Zeynep GÜL
Derleme Yeri: Nurhak
Konu: Yas Tutma ve Ağıt
Yaş: 82

17

_Nine, eski cenaze törenlerinden, yas adetlerinden bahseder misin, giyim kuşam nasıldı?

si'yaḥ. dā ben geymeK isTemiyom şeyi al. renKli geymeK istemedim. yaslı gėyellerdi, işTe ĝa'ra geyellerdi.

_Kaç gün sürerdi?

yasl◡olan satı ömür boyu gediyo. yasl◡olmuyan da kimine de vurduḫca vuruyo, vurduḫ'ca vuruyo he. a'cıy, ci'yer acısı bi şe'ye beñzemiyo. ĝardaş acısı, ciyer acısı.

_Öyle nine, kimseye göstermesin.

hē vallā. ben de iki yo vurdum ĝardaşımıñ adın ikisi d◡öldü. sen diyo neçe çoK seviyoñ diyo baña. üryąmda da diyo, ȫle açıKdan da diyo baña. ben de neydiym canımı fedą̄ ediyom canımı d◡almıyo. adın vurdum on da ĝomuyo diyom.

_Adı neydi nine?

halıl. halıl◡ıdı. boyuna oḫurdu. ben çıra dutardım gendi oḫurdu, ben çıra dutardım.

_Kitap mı, Kur'an mı okurdu?

ĝuran oḫurdu, he.

sal cennetiñ ırmaḫları
aḫar allah deyi de'yi
çıḫmış ıslam bülbülleri
öter allah deyi deyi
aydan aydınnıK yüzleri
şekerden şirin
cennedde hūri ĝızları
gezer allah deyi deyi.
salınır tūba dalları

ĝuran oḫur hem dilleri diyo
'cenned bānıñ gülleri
ḳoḫar allah deyi
kimler yeyiP kimler içer
meleKler hemrāme saçar
idris nebū hulle biçer
sübhānallah deyi deyi
yūnụs◡emrem ne yạ̄rıne
ĝoma bugün ne yạ̄rine
yạ̄rin haḫın divānına
varam allah deyi deyi.

evel hepini, hemen aKlımdaydı. şu emirạli derdi ḫine, seniñ derdi, yạ̄sin neyi oḫurḫan. seniñ derdi, ede şu şu derdim. bo͞le hemen aKlımda ĝalırdı. vallā seniñ ya aḫlıñ geder ya ölüñ derdi. e'dem◡öldü de ben ölmeygim ĝurban. bo͞le hemen tüm aKlımda ĝalırdı.

_Onun yapamadıklarını yapmak sana düşmüş nine, yanında kalmışsın, çırasını tutmuşsun.

hepisini ben duTdum. çı'ray yaḫardıḫ, sabah◡olurdu. sabānan anam◡ınan babam sīrlā gederdi, biz de yatardıḫ. ızīycaḫ yatar geri kaḫardıḫ. o sevgi, o yürek ayrıl da.

_Tifoya nerden yakalandınız nine?

milledde çōmuş, biz de yaḫalanmıssıK.

_Nurhak'ta yalnız ikiniz mi yakalandınız başka var mıydı?

çoK, çoK. ĝullarda tűm ḱırılırdı. burada çoK öldü. şō ismāl ĝocanıñ, şēy ümmediñ ĝardaşı, ōl◡ölmüş, ismāl ĝocanıñ onnar da bi şey yoḫ. tile zārīya gedmişler. hayrıma versiñler deyn. ĝıdlīdı milledde. biz görmediK ĝıdlī. o çocuḫ◡ölmüş hemen baḫımsızlıḫdan, aynısından◡ölmüş. topal dedemiñ yanna mezer eşiyo, bo͞le sandıK gimi çıḫıḫ. dā da öyle duruyo. yoluñ kenarında.

_Mezar mı çıkmış sandık gibi?

mezer hē. bura diyo, bir īsan gimi adam yatar diyo. şu çocūñ uçuK nėydeK bunu diyo. onu başĝa yere eşiyo edem. ĝardaşım. gendilīne hazır◡ımış. bura diyo insan gimi adam yatar diyo.

_Geri kendini mi koymuşlar?

32 hē. bǭz onu ordan ĝaldırıyo, başĝa yere eşiyo. orda eşili duruyo. ĝız aynı yapılīmı.
33 uyh. eşiyolar işde şu topal ĝoca vardı, öldü. onuñ yandaydı. geri yoḫarı çıḫarTdıḫ
34 tümün de mezerlerīñ. çōn yoḫarı çıḫarTdılar. adamı olmuyanī ĝaldı, kürüdüler. dā
35 mıḫdargil de dün yaPdı, yemāṉ yaPdı. yoḫarı çıḫardı, yemāṉ◡eTdi.

_Ağıtlar neler vardı nine?

36 ādlar, edeme yazdıKları.

_Senin kendi yazdıkların vardır.

37 şindi de yemey, yiyáceK götürüyom. ĝullarlılar da dāyım avraTları geder. seniñ
38 ādıñ diyo, bizim ocāmızı geçirdi diyo. mamōñ neyiñ avradı. şurda mezerriK var.
39 künd◡eletiyom heċbi şey yemeden onuñ üsTüne bi şeyler ĝoyom hemen
40 ĝaybediyo anam beni.
41 gene geldi ba'har yazlar
ötüşür durnalar ĝazlar
a ĝardaş sevdīñ ĝızlar
ısmarlıyo yīd seni.
42 halıl deyn ısmarlıyo. on'nar da heP yanıyo bǭle.
43 ĝapısınıñ ǭ īde
īdeniñ dalları yerde
ĝonamazsıñ şinden kirde
bāsǭdü böyüK yurda
44 ā ĝollar yere dökülüK
anāyñ bārı sökülüK
uyan delānnı uyan
babayñ beli bükülüK
45 bunnarı sǭler demiş, sōnadan da ĝac sene sōna belledim, ben bilmiyom.

_Bunları kardeşine mi söylemiş?

46 ĝardaşıma sǭlemiş, pehlil yazmış. ĝardaşıma pehlil yazmış.
47 bir genceciK deliĝannı
deliĝannı cesur◡olur
acel ĝuşān ĝuşanan
yer altına yesir◡olur.

48 ā kollar yere dökülüK
anāyñ bārı sökülür
uyan delānnı uyan
babāyñ beli bükülüK.

49 sōnadan bo̅le o bu çārıḫana belledim evel heç bilmiyom.
Nine seni de yorduk, ağzına sağlık.

Anlatan: Mehmet ÇOBAN

Derleme Yeri: Nurhak

Konu: Karışık

Yaş: 85

18

_Mehmet Amca, bize hatıralarından anlatır mısın?

evel babamıñ şeyin◡annadıym. tārih nurḫaḫ dāna iki beyT türkü yazıḫ. babam bir faḫırlıḫ yoḫluK senede göbelā̤ gediyo. tābi ben bilmem onnarı. gediyo, bulamıyo. dolanıyo, çevriniyo, e āşam◡oluyo, ikindin◡oluyo. diyor ḫu allaha bir şikayeT yapıym baḫalım ĝuluñ ĝısmetin vermez mi diyo.

ünü böyüK bir yaylasıñ
sabah günü saña dā̤siñ
gelenler boynun ā̤siñ
dālar göbelā̤ñ yoK mu diyo.

şarKdur ĝarıñı eriden
yāmurdur kiriñi arıdan
yōsa ĝorḫduñ mu toludan
dālar göbelā̤ñ yoK mu diyo..

derdi ḫi ıraḥmaTlıK şöyle döndüm kü derdi bo̤rümde üş dörd ocaĝ. ĝırdım, yarısın ĝıramadım derdi. öyle aşīdı babam.

_Evliya.

ādem◡ ede deviñ şeyiymiş.

_Yiyeceği.

he.

yerde iñsan göyde meleK yōḫan diyo.
ĝudureTden bir nur dōdu
cümle ervah ĝandildā nur◡uḫan
mim muhammed, ayn ali yazıldı

onnar da yāreTdi dev◡inen peri diyo.
altan ĝafay höKm◡ederdi her biri

onnarıñ var◡ıdı bir şahbaz◡eri
ġayeT pēlivandı, işi zorbazdı.
13 deviñ çoḫ böyüK heybeT. canavarlar çıḫıyo ya filimlerde dáñizden, ōleymiş.
14 bir bā var◡ıdı ĝaFdan hurmadan diyo,
daha yeryüzünde yōḫan ādem
bahçanıñ içinde gördü bir fidan
şazı hürrem◡oldu, güldü, sevindi diyo.
15 üc caşında çocuK hurmay yerken, ben bunu yeym deyn uzadıyo
16 hazıret◡al◡efendimiz. hemen hurmanıñ ĝabīn soyyo, şurdan bālıyo eliynen
17 sallıyo. gendi de ḳaḫıyo, ĝuş gimi uçuP gediyo.
18 yedi günden sōna buldu özünü diyo.
ik◡elleri bālı ĝan bürümüş gözünü
sultan süleymana sürdü yüzünü
süleymansıñ şu bendimi çez diyo.
19 süleman der kine nedir efáliñ?
ĝaddiñ küteK◡olmuş, bükülmüş beliñ
saña kimler ĝıldı böyle bir zụlum
durma k◡indi bir haberciK ver diyo.
20 dev de der ki;
21 elimi bālıyan bir güccüK uşaḫ
aḳıl balıK dāḷ üc caşında
bir zarbala vurdu eyledi heleK
yavrı şahan gimi kaḫdı südümü
22 süleyman biliyo o zaman. diyor ḫu, deve orda süleyman. baK, orda bir kelime.
23 eliñi bālıyan bizden āzer, yanı bizden üstün diyo.
ā deviñ elini bālıyan çezer
arzama yaḫın diyo. muhammed◡inen ali geleceK diyo.
eliñ bālı yüz yıl daha gez diyo.
24 dev de der ki;
25 benim işim n◡olacaK
bu iş baña ĝıyamata ĝalacaK
bu iş baña ĝıyamate ĝalacaK

eliñ bālı yüz yıl daha geziciñ diyo. anc◡onnar bilir. biz bilemeK eliñi bālıyanı diyo.

aylar geşdi, yıllar geşdi bir ṣahad diyo.

dünyaya zuhur◡eTdi aliyle muhammed.

adem vardı ĝarşıñda.

niçe peygamberler gezdim◡olmadı, imdaT diyo bo̅z dev muhammed efendimize.

işTe yanıña geldim el eman

muhammedsiñ şu bendimi çez diyo.

muhammed der ki deli olmussuñ

emeK çekiP yüz yıllıK yoldan gelmissiñ

eliñi bālıyanı sen de görmüşsüñ

durma şimdi bir haberciK ver diyo.

ben de bilemem eliñi bālıyanı sen biliciñ diyo.

diyor ḫu,

elimi bālıyan bir güccüK uşaK.

aḫıl balıK◡olmayĝ üc caşında diyo

bir zarb◡ıla vurdu, eyledi heleg.

ĝaşlarında mim duvası yazılı.

muhammed◡inen ali yazılıymış ĝaşında. yıḫılıncı baḫmış.

muammed der kine,

sō̅leñ medine şehriniñ halḳı derilsiñ

alay alay, bölüK bölüK bölünsüñ

her bölū̅ñ biri diere derilsiñ

devi görenneriñ beñzi bozuldu. çoḳ heybeTli. arıyo darıyo el bālı burdan. elin bālıyan çocū göremiyo. geri geliyo yanı.

ald◡emme beni alā firaK diyo,

elimi bālıyan bu diyerde yoK diyo.

elimi bālıyan bir güccük

aḳıl bālı olmayK üc yaşında

ĝaşlarında mim duvası yazılı

haḫıñ emriyle cebrāil endi

mű̇bareK nāmey sultana sundu

salmanıñ çiyninde aliy gördü. üŞ yaşında.

deve bir heyecan düşTü aliy görūncü. ḥasmı geldi ya ĝarşısına. muammediñ arḫasına ĝoca dā gimi dev cübbesiniñ altına giriyo görūncü.

alim de der ki,

altmış altıdur ayed.

dev, adem yer deller.

bu nasıl heKmeT.

niye yiyo ademe.

muhammed aliye eyledi minneT.

alim de ĝusuruna ĝalmadı.

deve, yemin◡eTsiñ diyo. bundan sōna adam eti yemiyecạ̄ne. ben o zaman diyo, yemem diyo. elimi çezsiñ yalıñız diyo. diyor ḫu böyüK ĝız beKledib sınır bozdura ĝızıñ çoK yaşaması eyi dạ̄l◡imiş.

böyK ĝız beKledib sınır bozduran

eli ayaı yalın ayaK gezdiren

yedi nāmı cehennemi bezdiren

onnardan oluym ḫu bundan sōna adam eti haram baña dedi. böyüK yemin◡eTdi.

alaylar bozuldu, bedler çezildi

deve izin verdi, sılịye döndü

kimisi inandı kimi inanmadı baK.

ali gimi bir zāta inanmıyan ĝullar var. peyġamber gimi bir zāta inanmıyan ĝullar var. baK ne diyo.

kimisi inandı kimi inanmadı.

elini sallayncıK ĝafı küT dānıñ ardına düşüyo. bu ĝadạ̄r bu.

_Ağzına sağlık dede.

7. SÖZLÜK

-A-

ā: 1. aha, 2. ağa, 3. ak

abid: asi, söz dinlemeyen (Md)

ā bėz: ipek, kumaş (1/70)

āc: ağaç (12/39)

acel: ecel (17/47)

acıK: az, biraz (6/174)

acişmeK: üzülmek (Md)

acer: yeni (13/28)

adref: etraf (12/44)

ą̄**dirmek:** 1. eğilmek, 2. dengesi bozulmak (11/14)

āmaK: üşüşmek, toplanmak (Md)

ahar: ahır (7/87)

aḳıl balıK dą̄l: henüz çocuk olan, yetişkin olmayan (18/21)

akıt: şerbet (Md)

āl: ağıl, ahır (7/310)

alaz: tohum ekilen tarlada ürün yetişmeyen boş alan (Md)

alāmeT: 1. belirti, 2. çok, 3.büyük (Md)

aldeyTmeK: alıp gitmek (7/15)

ālemeK: bekletmek (Md)

ą̄**leşme:** bekleme, vakit geçirme (1/135)

aletiriK: elektrik (Md)

algeTmeK: alıp götürmek, alıp gitmek (6/49)

allah māza: Allah muhafaza (12/23)

alma: elma (7/145)

amel: ishal (Md)

amma: ama, fakat (8/48)

ana keteni: düğün öncesinde gelin adayı kızın annesine verilen altın cinsinden hediye (Md)

andavallı: geri zekalı, aptal (Md)

annaÇ: karşı (Md)

arasıkesme: ara kesme, bir çeşit oyun (12/102)

arásili: tertemiz, güzelce (6/136)

arıK: küçük sulama kanalı (14/66)

arẖa: sırt (1/72)

ạ̄rmek: kıl veya yünü işleyerek ip yapmak (3/72)

asbab: giysi (16/68)

aşmaK: 1. gitmek, 2. büyükbaş hayvanların çiftleşmesi (Md)

aş: yemek (1/109)

āşam: akşam (1/132)

aşıT: geçit (9/120)

aşşā: aşağı (6/38)

aş yerime: aşerme, hamile kadınların belli yiyeceklere aşırı istek duyması (Md)

āT: ağıt (11/8)

aTder: aktar, attar (12/5)

avıc: avuç (16/43)

ayı özemeci: yiyecek türü şeylerin ezilmesine, şeklinin bozulmasına atfen yapılan benzetme. (Md)

aykırı: 1. yana doğru, 2. yamaç anlamında kullanılan zarf (7/327)

ayūcu: yatan kişinin ayak tarafı, ayak ucu (Md)

āz: 1. yeni doğum yapan hayvandan sağılan "ağın süt"ün kaynatılmasıyla yapılan peynir, yoğurt, 2. ölçü birimi, dere veya kanaldan akan suyun miktarını ölçmede kullanılan bir terim, 3. ağız, organ adı (9/20)

azaP beygiri: düşük ücrete karşılık çok çalışan kişlere yapılan benzetme (Md)

azaTlamaK: yolunu kaybettirmek, sürgün etmek (Md)

azraK: az olan, azca (Md)

azveli: hazneli (7/303)

azzıK: azık; çoban, yolcu veya işçi yemeği (14/31)

-B-

baḥċa: bahçe (14/54)

baran: üzüm bağlarındaki ağaçların yatay sırası (Md)

basıra: bir çeşit iskambil oyunu (Md)

basırmaK: üzerini kapatmak, tamamen doldurmak (9/27)

basma: meşe ağacının hayvanlara yem olarak kesilen yapraklı dalları (7/77)

basTıK: pestil (16/81)

basTambaK: basamak (Md)

başşaK: toplandıktan sonra ürünün yolcular, çobanlar ve hayvanlar için tarlada veya ağaçta bırakılan kısmı (6/143)

başbālama: düğünden bir gün sonra akrabalar tarafından düzenlenen ve gelini tanımaya, gelinle kaynaşmaya yönelik tören (Md)

başına kül elemeK: bir kişinin delirdiğini, kudurduğunu ifade etmek için kullanılan deyim (Md)

batal: geçersiz, hükümsüz, batıl (Md)

bayaK: demin, biraz önce (10/19)

bayraKdar: düğünlerde bayrak taşıyan ve sağdıcın görevini yapan kişi (16/33)

beliK: saçın örgü yapılmış hâli (Md)

bendeK: yük hayvanının iki yanına yüklenen eşya (4/97)

ber⌣üyze: beri yüze, bu tarafa (14/60)

berK: çok, sağlam (7/297)

bıcaK: mutfak (Md)

bıçKı: testere (Md)

bıldır: geçen yıl (Md)

bıy: şaşma, hayret bildiren ünlem (7/322)

bıyıl: bu yıl, bu sene (13/18)

bızā: buzağı (Md)

bibi: hala (16/5)

bider: tohum (Md)

biddāṇ: azıcık, küçücük (Md)

biz: tahta saplı büyük çuvaldız (Md)

bilāṭ: masat benzeri keskinleme aracı (Md)

bocu: bir yaşını doldurmamış köpek yavrusu (Md)

boduç: bidon (Md)

bo̱n: bu gün (4/15)

bor: uzun süre ekim yapılmadan nadasa bırakılmış tarla (Md)

boranı: bulgur ve kurutulmuş semiz otu veya yarpuzu yoğurtla karıştırarak yapılan yemek, soğuk çorba (Md)

bosdan: salatalık (6/67)

bo̱z: bu kez, bu sefer (6/50)

bo̿cüK: böcek (7/98)

börtlemek: 1. sebzeyi haşlamak, 2. kızmak, 3. dayaktan vücudun bir bölgesinin morarması (Md)

bo̿r: böğür, yan, karın bölgesinin sağ ve sol kısımları (14/89)

böyü: örümcek (Md)

būda: buğday (7/249)

buel: bu sefer, ondan sonra (7/250)

buḫā: bukağı, hayvanların gitmemesi için ayağına bağlanan demir halka (6/75)

bulamaç: hatize, pekmez ve un karışımı hamurun üzerine tereyağı dökülmesiyle yapılan yemek (Md)

burma: biçilen yeşil otun burulup iç içe geçirildikten sonra kurutulmasıyla yapılan kışlık yem (7/77)

burunçalıK: geniş yapraklı ve gri renkli bir yemlik türü (Md)

burunsalıK: buzağının burnuna takılan ve ineği emmesini engelleyen dikenli gem (Md)

buvanak: çok şiddetli ve kısa süreli sağanak yağmur (Md)

buva: boğa (Md)

buymak: tipiden ötürü kar içinde mahsur kalmak (Md)

buy çalmak: çok üşümek (Md)

buynuz: boynuz (Md)

bu̱yz: bu yüz, bu taraf (7/278)

büdeleK: bir çeşit ardıç olan doruk ağacının ürünü (Md)

böküldemek: 1. yerinde duramamak, 2. ahlâk dışı hareketler yapmak (Md)

büngüldemek: 1. yerinde duramamak, herhangi bir durumdan ötürü rahatsızlık bildiren hareketler yapmak, 2. suyun kaynağındaki hareketlilik, kaynamak (Md)

bürümek: örtmek, kaplamak, kafaya geçirmek (7/93)

büvelek: bahar aylarında hayvanları rahatsız eden bir çeşit sinek (Md)
büveleK dudmaK: büvelek sineğinin ısırmasından sonra can havliyle kaçmak (Md)
büzlengic: hayvanları hareketlendirmek veya hızlandırmak için dürtmek amacıyla hazırlanmış ucu sivri çubuk (Md)

-C-

cā 1: lavabo, el yüz yıkama yeri, banyo (Md)
cā 2: şiş (Md)
caFa: cefa (15/28)
cáḥallıK: cahillik (7/321)
cańgama: dedikodu, ağız dalaşı (Md)
carkıT: işe yaramaz, döküntü (Md)
cem: cam, camekân (Md)
cemkirmeK: karşı gelmek, bağırmak (Md)
cenderme: jandarma (16/73)
ceyiz: cehiz (16/26)
cılǵı: tarla sınırlarındaki yaya yolu (6/69)
cılk: 1. civciv çıkması için tavuğun altına bırakılan fakat çürüyen yumurta, 2. çok ıslanmış (Md)
cıncıK: cam (12/5)
cırıK: ardıç ağaçlarından oluşan ormanlık alanda yaşayan ve eti yenen bir tür kuş. Bu kuşun, ardıç ve andız ağaçlarının meyvesini yedikten sonra dışkısından yeni ardıç ağaçlarının türediğine inanılır (Md)
cińǧan: çingene (Md)
cinenĭ: çok uyanık (Md)
cimciK: çimdik (Md)
cimindiriK: cibindirik. Sivrisinek ve benzeri haşerattan koruyan örtü (Md)
ciPcis: tamamen, yapayalnız (Md)
cipyalnız: çok yalnız, kimsesi olmayan (Md)
ciyer: ciğer (17/4)
comkürdü: fellah, laf dinlemeyenlere yapılan teşbih (Md)
comfellah: laf dinlemeyenlere yapılan teşbih, kızma da ifade eder (Md)

cor: söz, dedikodu, anlatım (7/249)
culap: sırılsıklam ıslanmış (Md)
culuk: hindi (Md)
cumburloP: suya düşme, atlama ünlemi (Md)
cuvab: cevap (Md)
cuvara: sigara (6/44)
cücük: civciv, küçük kuşların genel adı (11/3)
cücük sabunu: elle veya taşla ezildiğinde köpüren ve kırsalda el yıkamada kullanılan, yeşil renkli, küçük yapraklı bir çeşit ot (Md)

-Ç-

çāl: çakıl, taş yığını, düzensiz örülmüş taş duvar (6/125)
çāla: yaban bademi (Md)
çalmak: 1. temizlemek, 2. mayalamak, 3. benzemek, 4. hırsızlamak (6/121)
çalkama: sulandırılmış ayran (Md)
çakıldak: hayvanların kıç kısmında kurumuş pislikler (Md)
çakır tikeni: bir çeşit diken (Md)
çaman: çemen (Md)
çamır: çamur (12/135)
çapıTçulu: eski elbiselerden kesilen parça bezlerle tezgahta elle dokunan bir çeşit kilim (3/72)
çarpı: 1. evlerin tavanını kaplamak için baltayla kesilmiş ve pek de düzenli olmayan ağaç parçaları, 2. mezarda ölünün üzerine konan tahta parçaları (Md)
çāşaK: mıcırların dağın yamaçlarında oluşturduğu yığın (Md)
çāşır: hayvanlara kışlık yem olarak kurutulan ve bazılarının kurumuş kökünden mantar da çıkan bitki (7/77)
çaT: 1. vadi, 2. orta (Md)
çatmaK: 1. sataşmak, karşı karşıya getirmek, 2. eşyaları sırt sırta vermek (12/62)
çebiş: bir yaşını doldurmuş keçi yavrusu (7/321)
çeleT: çocukların yaramazlıklarını belirten sıfat (Md)
çelermek: hayvanın şişip ölmesi (Md)
çeliK: 1. çelik çomak oyunu, 2. sağlam, 3. on bir kilogramlık ölçü birimi (12/102)

çemremek: paçaları sıvamak, üzerindeki pantolon veya şalvar tipi elbiseyi indirmek (Md)

çeñedaşı: mihenk taşı, evleri yaparken köşelere döşenen büyük taşlar (7/163)

çer: gribe benzer bir tür hastalık (Md)

çer duTmaK: sevilmeyen birinin hastalanmasını bildiren deyim (Md)

çeşmek: çözmek (Md)

çeviT: meşenin bir türü olan mazının meyvesinin kabuğu (Md)

çevliK: avlu, etrafı çitlerle çevrili küçük alan (Md)

çevrimçiçeK dönmeK: insanın kendi etrafında dönmesi (Md)

çıkın: azık torbası, küçük bohça (Md)

çıKla: yalnız, sadece, tamamen (Md)

çımrıK: kıymık, küçük ağaç parçaları (Md)

çıngı: ocaktaki odundan etrafa dağılan ateş parçası (4/95)

çīrmaK: çağırmak (Md)

çırpı: 1. kısa zaman aralığı, 2. ince çubuk (Md)

çıtıK: beceriksiz (Md)

çıynamaK: çiğnemek, tepelemek (Md)

çidiK: çiğdem (Md)

çimmeK: banyo yapmak, yıkanmak, derede yıkanmak (Md)

çimil: fısıltı (Md)

çintik: fiske (Md)

çiT: elbiselik kumaş (16/33)

çir: kayısı ve diğer meyvelerin kurusu (Md)

çirtik: çok küçüklüğü ifade eden ölçü birimi (Md)

çiriş: doğal olarak dağda yetişen ve yemeği yapılan bir çeşit sebze (Md)

çirtim: üzümün çok küçük salkımları (Md)

çiyin: omuz, boyun (18/42)

çokuşmaK: başına üşüşmek (9/125)

çomça: yemek kepçesi (12/118)

çoraK: aşırı tuzlu (Md)

çor: grip hastalığı (Md)

çot: ağacın dalı (7/79)

çoturumeşşek: bir çeşit oyun. Sekiz kişinin oynayabildiği, dörder kişiden oluşan iki takımlı oyun. Oyun için iki kişi popolarını birbiri yaklaştırır, takımdaki diğer iki ikişi ise kafalarını popoların arasına sokarak kelebek şekli oluşturur. Diğer takımın oyuncuları bu kelebek yapının üzerinden takla atamaya çalışır. Eğer takla atamazlarsa bu sefer onlar bu kelebek yapıyı oluştururlar ve oyun yorulana kadar böyle devam eder (4/82)
çölpeleK: karışık (Md)
çömmeK: eğilmek, çömelmek (Md)
çüT sürmeK: çift sürmek, hayvanla tarlayı sürmek (14/31)

-D-

dadamık: avcıların yaban hayvanını alıştırmak için belli aralıklarla bıraktığı yem (Md)
dadānı: menengiçe benzeyen fakat tatlı olan bir çeşit yabani meyve (Md)
daĝĝa: dakika (9/172)
daḫıntı: düğünlerde geline takılan altın (5/31)
dal: 1. omuz, 2. kanat (Md)
dalaP: hayvanların cinsel ihtiyaçlarını belirtme hali (Md)
dāmeK: değmek, vurmak, dokunmak (18/5)
dam: ev (6/17)
damızlıK: 1. yoğurt ve peynir yapmak için kullanılan maya, 2. neslin devam etmesi için evde bırakılan erkek hayvan (Md)
dara: terazinin kefeleri arasındaki gram farkını bildiren ölçü (Md)
dara durmaK: saygı göstermek (Md)
darbız: tarlanın, ürün ekmeden önce sulanarak belli bir kıvama getirilmiş şekli. Genellikle kış buğdayı ekilmeden evvel eylül ayında tarlalar darbız yapılır (Md)
dārmen: değirmen (12/66)
delānnı: delikanlı, yiğit (17/44)
demrā: cilt hastalığı. Ocaklarda okunup yazılarak geçtiğine inanılan hastalık (Md)
deşirici: toplayıcı, dilenci (Md)
dePginti: üzümün ayakla ezilerek şırasının çıkarıldığı, tabuta benzeyen araç (Md)
depiK: tekme (15/117)
devlisūn: sonraki gün (6/55)
dēze: teyze (3/66)

dısdıraK: dimdik, dosdoğru, yakışıklı (Md)

dıkız: suyu fazla olup ekim için kıvama gelmemiş, çamur tarla (Md)

dımılıK: tam ılık olmayıp soğuğa yakın hâl (Md)

dışdıbaK: dişbudak ağacı (Md)

dışlıK ācı: kadın anlamında olup genellikle küçük çocuklarla ve bekârlarla dalga geçmek için söylenen söz (Md)

didişmeK: çekişmek, laf dalaşına girmek (Md)

dinineçi doldurmaK: tamamen, hiç boşluk ve yer bırakmadan doldurmak (Md)

dişgird: 1. tavşan dişli, 2. karşı gelen, 3. kilimin hatalı dokunan bölümü (Md)

dişemek: su değirmeni taşını unu daha iyi öğütmesi için çekiçle işlemek, ıslah etmek (Md)

dil: anahtar (Md)

dizdonu: diz kapağının altına kadar inen iç giysisi (Md)

doḫdur: doktor (12/32)

dombalaK dönmeK: takla atmak, yuvarlanmak (14/59)

domurmaK: tomurcuklanmak (Md)

don gazanı: Genellikle çamaşır yıkamak için su ısıtmak, pekmez yapmak gibi amaçlarla kullanılan büyük kazan (7/6)

don ilāni: içinde çamaşır yıkanan, banyo yapılan büyük leğen (Md)

doruk: ardıç ağacının bir çeşidi (6/75)

dōş: dövüş (4/44)

döl: 1. erkek çocuk, 2. nesil (6/79)

döleK: 1. düzlük alan, 2. sakin ve normal davranışı bildiren zarf (Md)

döş: göğüs (Md)

dövleT: devlet (7/56)

dulda: gölge, arka taraf (Md)

duluk: evin arkası veya yan tarafı (Md)

duvana: divane, deli (Md)

dūn: düğün (9/3)

dūr: dūrcük, ince bulgur, çiğköftelik bulgur (Md)

dūrcük: ince bulgur, çiğ köftelik bulgur (Md)

dūrcük şorası: ince bulgurdan yapılan çorba (Md)

dülbeT: tülbent (5/32)

düur gitmek: dünür gitmek, kız istemeye gitmek (16/6)
düşüt: çeşitli sebeplerle kırsal alanda vefat eden kişilerin vefat ettiği yeri işaret eden taş yığını. Düşütün yanından geçerken taş eklemenin hayır olduğuna inanılır (Md)
düzmeK: 1. yapmak, 2. dizmek, 3. küfretmek (16/2)

-E-

ebe: nine (7/118)
ede: kardeş (4/99)
ediK: kadınların giydiği ayakkabı (12/133)
efen: kötü olmayıp biraz iyi olan (Md)
eFḳạrrı: efkârlı, düşünceli, dalgın (8/72)
ekin: ekili hububatın genel adı (7/297)
elbezi: peçete mahiyetindeki küçük bezler (Md)
eletmek: götürmek, iletmek (16/41)
el etmek: yardıma çağırmak, işaret etmek (Md)
elci: amele başı (Md)
elçim: tutam (7/228)
ellạ̄m: tahminen, Allahu alem (Md)
elleşmeK: 1. dokunmak, 2. oynaşmak (Md)
ellik: orakla buğday biçerken eli korumak için ağaçtan yapılmış beş parmaklı araç (Md)
emme: ama, fakat (7/282)
emmi: amca (2/38)
e**ñ**: üzüm salkımlarının kolay koparılabilen kısmı (Md)
eñer: eğer (9/75)
eniş: iniş, rampa, eğim (Md)
ertişmeK: uyuşmak (Md)
eşdah: iştah (8/85)
evleK: yarım dönüm (Md)
evliK: evlerin salon kısmı (1/106)
evmek: acele etmek (Md)
evrạ̄ç: ekmek pişirirken ekmeği çevirmeye yarayan ve ince tahtadan yapılmış araç (16/76)

evsin: avcıların keklik avı için dağda inşa ettiği ve içinde beklediği üstü açık, taştan yapı (7/264)
ēyç: keçileri uyarma ünlemi (Md)

-F-

farfarı: dengesiz, sosyetik (Md)
farramaK: uçmak, kalkmak (9/37)
farsız: ahlaksız, dengesiz (Md)
feriK: keklik yavrusu (Md)
feth◡olmak: yıkılmak, bozulmak (7/160)
fıḫara: fakir, fukara (5/33)
fıTdırmaK: kontrolden çıkmak, çok kızmak (Md)
fiñgirdek: oynak, hareketli (Md)
firez: anız, buğday kökü (Md)
firiK: tam kurumamış tarhana (Md)

-G-

ĝabala: 1. götürü, 2. anahtar teslimi iş, 3. işin tamamı ve buna karşılık verilecek ücret (6/12)
ĝafayı küllük tutmaK: eğdirmek (Md)
ġalıç: küçük orak (Md)
ġalleP: güvercin (Md)
ĝalın: düğün öncesinde gelinin annesine verilen hediye (16/27)
ĝalḫım: küçük mağara, kaya kovuğu, saklanılabilecek alan (6/56)
ġamalaK: bir çeşit ağaç (Md)
ġambaK: kavlak, kel (Md)
ġanatma: kengerden sakız yapma işlemi (Md)
ĝara mes: lastik ayakkabı (Md)
ĝardaş yolu: damadın düğün öncesinde gelinin erkek kardeşine verdiği cumhuriyet altını (Md)
ĝaremiK: kırmızı veya siyah renkli bir çeşit yabani, küçük erik (Md)

ĝargatmaç: taze karın pekmezle karıştırılmasıyla yapılan tatlı (Md)

ĝapıT: palto (6/46)

ĝarıK: domates fideleri ve salatalık tohumlarının ekildiği sıralı çukur (Md)

ĝarısımaK: (kadın) yaşlanmak (Md)

ġārmaK: (kuş) ötmek (9/74)

ĝarōl: karakol (10/84)

ĝarsamba: gereksiz, işe yaramaz şey (Md)

ĝarşı geçe: karşı yamaç, karşı taraf (7/134)

ĝasap: 1. canlı hayvan ticareti yapan kişi, 2. kasap (Md)

ĝasaT: kat, kez (7/74)

ġasTe: gazete (8/8)

ĝaş: yük hayvanlarının semerinde yer alan ve ip bağlamaya yarayan ağaç parça (Md)

ĝavlaK: kel (Md)

ĝavşıT: iki farklı suyun birbirine karıştığı yer (Md)

ĝavurĝaç: tam olgunlaşmamış, hafif yeşil buğdayın ateşte kavrulmasıyla yapılan yiyecek (Md)

ġayırcıK: 1. küçük meşe dalı, 2. pekmezin tulum deri içinde donmuş, şekerlenmiş hâli (Md)

ġaygana: büyük yemek kazanı (Md)

ĝayış: kemer (6/138)

ĝaymaK 1: 1. ateş yakmak, 2. kaymak eylemi (3/68)

ĝaymaK 2: süt ve yoğurdun üzerindeki yağ tabakası (3/62)

ĝayfe: kahve (4/102)

geçgele: tarlanın taşını taşımak için tahtadan yapılan ve iki kişinin taşıdığı araç (Md)

gediK: tepe, yamaç (11/12)

gelez: ekinin zayıf yeri (Md)

gelinbacı: amcan veya dayının hanımı için kullanılan hitap sözü (Md)

ger: boya, renk (Md)

gergicek: germe, düzleştirme işlemi için değnekten yapılan düzenek (7/289)

gever: suyun tarlaya ayrıldığı nokta, arkların başındaki su ayrım yeri (Md)

geyidmeK: giydirmek (16/67)

ģıcır: acer, yeni, kullanılmamış veya az kullanılmış (Md)

ĝıç: hayvanın ayağı (6/127)

ġıFlamaK: kesmek, kırmak (Md)

ġıjjık: yaramazlık yapan erkek çocuklar için kullanılan sıfat (Md)

ġıjjaK: kayak, kızak (Md)

ĝılıK: 1. karakter, kişilik, 2. kıyafet (Md)

ġımşamaK: hareket etmek, yerinden oynamak (Md)

ġıngıç (ĝıñĝırīç): tahterevalli (6/148)

ĝınıkdırmaK: sıkıştırmak, baskı uygulamak (Md)

ĝınına ĝuymaK: sıkıştırmak, acele ettirmek (Md)

ĝıran: maraz, hastalık (Md)

ġırañ: kenar (12/56)

ġīranmaK: etrafında kıvranarak dolanmak (Md)

ĝırıntı: 1. meşe ağacının kırılıp kuruyan küçük dalları, 2. küçük ekmek parçaları (Md)

ġısgıykım: şık giyimli (Md)

ĝış eKmā̤: kışın yemek için sonbaharda yapılan yufka ekmeği (10/51)

ĝıyıK: çuvaldız (Md)

ĝıyma: ince bulgurla yapılmış yemek, kısır (Md)

ĝıymat: kıymet (1/48)

ġıynaşmaK: inatlaşmak (Md)

ĝızġındaş: bir çeşit oyun (12/100)

ĝızınmaK: ısınmak (Md)

gicişmeK: kaşınmak (Md)

gij: boğayla ineğin çiftleşmesi için boğaya söylenen güdüleyici söz, ünlem (Md)

gijgirmeK: üzerine salmak, tahrik etmek (Md)

ġō: dedikodu, gıybet (Md)

ĝōmaK: kovmak (8/87)

ĝōK: kovuk, oyuk (Md)

ĝolañ: yük hayvanının karnının altından geçerek semeri tutan kuşak (Md)

ĝoñşu: komşu (3/68)

ġoñursu: 1. pişirirken yanan yemeği ifade etmede kullanılan bir söz, 2. haymelerin içine böcek girmesin diye yakılan kıldan ip (Md)

ĝopmaK: koşmak (4/91)

ġor: sıra, duvardaki yükseltiyi belirten sıralama (Md)

ĝōş: koğuş (13/2)

ġōşaK: kuru meşe ağacı (Md)

ġoşġurT: yer elmasına benzeyen bir çeşit bitki (Md)

ĝoşum: çift sürülen hayvanın üzerindeki takımlar (Md)

ĝoyaK: vadi (7/315)

ġoz: ceviz (7/170)

ǵǭn: gönül (6/117)

göbeleK: mantar (18/2)

gölüK: yük hayvanı (3/26)

gömbece dönmek: takla atmak, çevirmek (Md)

gǭnmeK: aşırı susamak (Md)

gön: deri (8/16)

görüm: görümce (Md)

gösċü: gözcü, bekçi, nöbetçi (10/83)

götüreK: karın donmuş hâli (1/97)

göy: 1. gök, 2. yeşil (18/11)

göymeT: yeni doğan çocuklar için dağıtılan şeker (Md)

göz: 1. görme organı, 2. suyun çıktığı yer, kaynak, 3. bölme, oda (7/162)

göze: tulum derilerin deliklerini kapatan düğüm yeri (12/126)

gözel: güzel (10/48)

ĝulān tözü: yüzün kulağa yakın kısmı (Md)

ĝulaŞlamaK: iki kişi birbirinden destek alarak büyük çuvalları kaldırmak. Elin biri çuvalın köşesini tutarken diğer el öteki kişinin bileğini tutar ve çuval kolların üzerine yatırılarak kaldırılır (Md)

ǵunnamaK: 1. (hayvan) doğurmak, 2. insanlara söylenen bir hakaret sözü (Md)

ǵunnacı: hamile hayvan (Md)

ǵubar: kabarmış, yumuşak toprak (Md)

ǵurK: civciv çıkarma döneminde hırçınlaşan anaç tavuk (Md)

ĝurra: nesil, devre (7/64)

ĝurunur: kurutulmuş üzüm (Md)

ĝurunur yeri: üzümü kurutmak için bağ içinde oluşturulmuş mekanın adı (Md)

ĝurut: kurutulmuş sebzelerin genel adı (Md)

ĝuşaK: kuşak, kemer (17/47)

ǵuşġana: ekmek leğeni, ekmek sepeti (Md)

ĝuymaK: doldurmak (7/23)

ĝuymaK: bulamaça benzer bir çeşit hamur yemeği. Genellikle doğum yapan kadınlara yedirilir. Unun suyla dokunmasından oluşan hamurun ortası çukur yapılır ve kızgın tereyağlı pekmez eklenerek yenir (Md)

ĝuyruK dōmu: ağustos ayının on sekizinci günü (Md)

ĝuz: kuzey (15/133)

ĝuzlamaK: doğurmak (Md)

güerçin taKlası: çoturum eşek oyununda takla atmanın adı (Md)

güccüK: küçük (16/3)

güleş: güreş (7/209)

güneyK: ayçiçeği, günebakan (Md)

gürüK: 1. kısa, 2. kulağı kısa hayvan. 3. saçını kısa kestiren bayanlara hakaret amacıyla da kullanılır (Md)

güvā: güvey, damat (12/90)

güvermeK: yeşermek, küflenmek, morarmak (Md)

-H-

habba: Fatma (Md)

habban: fak, tuzak (Md)

hābe: heybe (14/29)

halbır: kalbur (6/109)

ḥaley: halay (16/37)

ḥaleye diñelmeK: halaya durmak, halay çekmek (16/36)

hallik: Halil (14/95)

hampiş külā: çok uyuyan kişilere takılan lakap (Md)

harman yeri: tarladaki ürünün toplanıp hasat edildiği yer (6/59)

ḥaraba: harabe, yıkıntı (7/261)

hasarmaK: (olumlu kullanımda yapmak), meydana getirmek; (olumsuz kullanımda) yapamamak, beceremmemek (Md)

hatıl: taş duvarlı yapılarda duvarlara esneklik kazandırmak için belli mesafelerle konulan ağaç kemerler (Md)

ḥavla: helva (16/20)

ḫayma: çadır (1/28)

hayaT: evde hol, ara (Md)

hayın: tenbel (Md)

hayla: nasıl anlamında soru zarfı (9/168)

hazındamı: mutfak (Md)

hedik: bulgur yapmak için kaynatılan buğday (Md)

hele hüle: önemsiz, sıradan anlamında sıfat (Md)

heliK: ağaç dallarından halka şeklinde yapılan ve ayakkabıya bağlanan karda yürüme aracı (9/3)

hellemek: atmak, dışarı taşımak (Md)

hentif: üzüm tanesi, habbe (Md)

herkiş: herkes (7/173)

hezen: evlerin salonundaki tavanı tutan büyük ağaç kolon (9/5)

hılınġaç: salıncak (Md)

hımbıl: paspal, bakımsız (Md)

hım hım: yavaş yavaş (Md)

ḫınzır: domuz (7/295)

hırhış: posa (Md)

hırḳız: hırsız (8/40)

ḫırtlaK: gırtlak (6/45)

hırtmaK: boğmak, kesmek (Md)

hısTa: hisse, pay (8/100)

hin: içten pazarlıklı, hain (Md)

hinik: sümük (Md)

hol: fol (Md)

holġala: taşla oynanan atıcılık oyunu. (Md)

holuK: bir yaşını doldurmadığı hâlde doğum yapan küçükbaş hayvan (Md)

hoplamaK: atlamak, zıplamak (14/62)

hopuc: sırt, omuz (Md)

hors: fors, caka, gösteriş (Md)

hotama: sakat, fiziksel engelli (Md)

horanta: 1. aile, 2. hanım (Md)

hoyuK: korkuluk (Md)

hǭrtmeK: bir iş başarısızlıkla sonuçlanmak (Md)
hökümeT: hükümet, devlet (10/49)
höllemeK: altını kirleten bebekleri, üzerine yumuşak ve elenmiş toprak koyarak bezle sarmak (Md)
höllüK toprā: kundak bebeklerinin altına bez yerine kullanılan toprak (Md)
höñgülǖç: salıncak (6/148)
hönker: hünkâr (10/2)
höpcüK: çıkıntı (Md)
hödüK: korkak (Md)
höşürüK: taş yapılı binalarda kullanılan toprak ve saman karışımı harç (Md)
hüsmek: susmak (16/18)
hū: kısa süreli kalmak ve eşya bırakmak için yapılan genellikle üzüm bağlarının içinde bulunan kulübe benzeri küçük yapı (1/81)

-I-

ıcıK: azıcık, biraz (6/137)
ımıl ımıl: yavaş yavaş, hafif hafif (Md)
ıñġırcıK: gecenin sabaha yakın olan vakti (7/277)
īralanmaK: salınarak yürümek (Md)
ırān: reyhan (Md)
ıraḥannı: Reyhanlı (7/107)
ıravandı: üzüm suyundan yapılan, tam mayalanmamış içecek (Md)
ırbık: ibrik (Md)
ışġın: filiz (Md)
ışKıya: eşkıya, terörist (15/95)
ışmar: işaret (Md)
ıymaK: dokumak, örmek (5/29)
ıyım: kilim veya çuval dokumak için kurulan tezgah üzerindeki örgü (Md)
ızīycaḫ: azıcık, çok az (17/22)

-İ-

ibibik: hüthüt kuşu (Md)

ibik: 1. köşe, uç, 2. kepez (Md)

icad: tuhaf, garip (Md)

idare: küçük şişelerden yapılan aydınlatma aracı (Md)

iğ: el dokumaları ve örgüler için ip hazırlamaya yarayan araç (2/69)

ik◡ạ̄çeli: iki taraflı, karşılıklı (7/130)

ileçer: reçel (Md)

ilmeçer: çatallı iğne (Md)

ilik: düğme (Md)

imiç: büyük baş hayvanların sırt kısımlarında çıkan ve içinde kurtçuklar da olan küçük yara gözenekleri (Md)

inek tası: 1. su, ayran gibi içecekleri içmede büyük tas, 2. ölçü birimi (Md)

inạ̄msāma: eleğim sağma, gökkuşağı (Md)

inne: iğne (Md)

innōtu işlemeK: zor bir iş veya karanlıkta iş yapanlar için kullanılan deyim (Md)

ipācı: kilim ve çuval dokunan ahşap tezgah (Md)

ireys: reis, belediye başkanı (13/8)

isteñger ĝazanı: çok büyük kazan (Md)

iskembe: tabure (Md)

iskiflemeK: istif etmek, dizmek, sıralamak (Md)

iŞlik: gömlek (Md)

itạ̄: kış ekmeği yapan kadınların ekmek tahtasının altına serdiği örtü (Md)

iT dandırası çalmak: çok üşümek (Md)

iye: bıçak keskinlemede kullanılan, köşeli veya yuvarlak metal araç (Md)

iyā: kaburga (Md)

-K-

ḱāḍ: kağıt (16/83)

kefiye: yaşlı kadınların kullandığı baş örtüsü (Md)

keh: bir eşya veya yamacın sırt kısmı (7/269)

kehleme: pekmez yapılan üzüm şerbetinin köpüklerin alınması (12/61)

kelāz bacım: (kadınlar için) acıma veya uyarma ünlemi (Md)

keleP: 1. kaya parçası, 2. ip parçası (Md)

kelermeK: meyve ve sebze benek benek, leke leke olmak (Md)

keñger: sebze olarak yenen ve sakızı da yapılan bir çeşit diken (Md)

kemirTleK: kıkırdak (Md)

kep: yüksek dağlarda yetişen, geniş yapraklı ekşi bir sebze, ışkın (Md)

kepeneK: kelebek (Md)

kepez: horozların başındaki ibik (Md)

kepmeK: yıkılmak, düşmek, devrilmek (9/165)

keven daşı: üstünde keven dövülen taş (Md)

kerTmeK: iz bırakmak, yontmak (Md)

kertlez: haylaz, yaramaz (Md)

kese: kısa yol (Md)

kesim: anlaşma, sözleşme (Md)

kiliK: andız (1/7)

killemeK: yeni doğan çocukların bağışıklığını güçlendirmek veya güzel kokmalarını sağlamak için onları kille yıkamak (Md)

kirç: tomurcuk (Md)

kirkit: kilim dokurken ipleri sıkıştırmak için kullanılan demir el aracı (Md)

kirtik: küçük sabun parçası (Md)

kitir: katmanlardan oluşan yumuşak taş (8/78)

kivra: kirve (Md)

kor: ateş, hararet (Md)

kölüK: boynuzu olmayan keçi (Md)

köm: dağ evi (4/71)

kömbe: arasına et veya çökelek konarak yapılan börek şeklinde hamur yemeği (5/68)

köpümeK: (yorgan, döşek vb.) işlemek, dikmek (Md)

köremez: yoğurdun yeni mayalanmış hâli (Md)

körmen: yemliğe benzeyen bir çeşit yabani bitki (Md)

körüz: yaşını doldurmamış keçi yavrusu (Md)

kösą̄: ucu yanmış odun parçası (4/95)

kösnü: köstebek (Md)

kös kös oturmaK: karamsar olmak anlamında deyim (Md)

kösüre: orak keskinleme taşı (Md)
köşger: ayakkabı diken kişi (12/136)
köteK: dayak, tokat (Md)
köyneK: uzun elbise, fistan (Md)
küḫar: küffar, kâfir, gâvur (7/120)
küküm: felçli, yatalak (Md)
külkömbesi: sacın üzerinde ateş yakılarak pişirilen büyük kömbe (3/57)
külük: balyoz (Md)
künde: günlük, her gün (14/71)
küpeli: küçük kazan (Md)
küre: 1. eşeğin sırası. 2. demirci ustasının çalıştığı körüklü ocak (7/278)
kürtük: tipinin oluşturduğu kar yığını (Md)
kürümeK: küremek (7/67)
küşgū̱t: küçük kazık (Md)
küşkürmeK: köpekleri saldırtma ünlemi. Hakaret amacıyla da kullanılan deyim (Md)
kū̱teci: köfteci (13/2)

-L-

lāb: lakap (15/8)
laflamak: konuşmak, sohbet etmek (3/68)
lō: toprak damlı evlerin üzerindeki toprağı sıkıştırmaya yarayan silindir şeklindeki taş (7/67)
lōdun: loğu çekmeye yarayan demirden veya ağaçtan yapılan çekecek (Md)
lop lop: yiyip içmeyi bildiren, kısmen de hakaret içeren durum zarfı (Md)
lobaT: nöbet (12/66)
löK lök: kabalık bildiren, kızma ve hakaret içeren durum zarfı (Md)
lölüK: sade hamurdan yapılan ve sobada pişirilen kete türü börek (Md)

-M-

mādenis: maydonoz (Md)
mahana: bahane (Md)

maharsizleşmeK: şakayı sulandırmak, dengesizleşmek (Md)

malamat: perişan (Md)

mạ̄mir: memur (1/138)

man püsū̱: iri yapılı bir cins kedi (Md)

manıK: kedi yavrusu (Md)

mars etmek: oyunu hiç sayı vermeden kazanmak (Md)

marsıtmaK: kokutmak (Md)

māsere: üzümün kaynatılarak pekmez yapıldığı ocak (12/74)

maya: dişi yük hayvanı (Md)

mayıs: 1. büyükbaş hayvan pisliği, 2. ay adı (Md)

mazman eşşā: iri yapılı bir cins eşek (Md)

mehrican: aşırı soğuk (Md)

mes: ayakkabı (Md)

meses: hayvanla çift süren kişinin kullandığı ucu sivri değnek (Md)

meymeneTsiz: tipsiz, hayırsız (Md)

mezerriK: mezarlık (17/38)

mıh: çivi (Md)

mıḫdar: muhtar (7/213)

mıkayT◡olmaK: sahip çıkmak, korumak (Md)

mıKbız: aşırı cimri (Md)

mıllımıcırık: tamamen ezilmiş, pestili çıkmış olan (Md)

mınnık: minik, çok küçük (Md)

mırıK: kir, pis (Md)

mıymıntı: bakımsız, sünepe (Md)

milañġaz: fırın, ocak (Md)

mintan: gömlek (Md)

mismillah: bismillah (10/90)

möhtec: muhtaç (12/2)

munculdanmaK: bir şeyler yemek, gizlice yemek (Md)

muşamba: naylon örtü (Md)

-N-

nacaK: küçük balta (4/92)
namazlā: seccade (Md)
namtı: sapsız kör bıçak (Md)
narpız: pınarların çıktığı yerlerde ve sulak yerlerde yetişen yabani yarpuz (Md)
neFse: lohusa (Md)
nırġı kesilmeK: kökü kurumak, nesli tükenmek (Md)
nic◡olmak: 1. gittiği yeri sormak, 2. nasılsın anlamında bir soru sözcüğü (Md)

-O-

oba: 1. mahalle, 2. sülale (Md)
od: ateş (12/58)
ōġu: tetiri, sumak otu (Md)
oḳ: uzun ve ince bölümlenmiş tarlalar (1/90)
oḳlāç: oklava, merdane (Md)
oḳuntu: düğün davetiyesi yerine kullanılan çay, çorap, yazma, altın gibi ürünler (Md)
onmaK: iyileşmek (Md)
orāçı: oraya kadar (9/164)
oraK biçmek: tırpan, orak gibi araçlarla hububat biçmenin genel adı (7/228)
oyuK: kovuk, delik (Md)
oylum: yığın, top (Md)
ōrun: gizli (7/285)
ō̤mdā̤: önümdeki (7/64)

-Ö-

ȫle: öyle (1/18)
ȫle: öğle (11/1)
ölçermeK: aktarmak (Md)
örk: hayvanları tarlaya bağlamaya yarayan uzun ip (Md)
örüm: küçükbaş hayvanların sabaha doğru otlatılma vakti (Md)

örtme: eski evlerin ön kısmında yer alan, alt kısmı oda, üst kısmı merdivenle çıkılan toprak balkon (1/106)
ötạ̄: öteki (13/35)
ötạ̄n: öteki gün, geçen gün (Md)
öteberi: belgisiz zamir, yiyecek veya eşya yerine de kullanılır (16/84)
ötmeK: (ergenliğe giren çocuklar) şarkı veya türkü söylemek (Md)
ötüyz: 1. öteki yüz, 2. öteki oda, 3. taraf (4/33)
öz: pınar barındıran yamaç (Md)

-P-

pabıç: terlik (Md)
paKla: fasulye (Md)
palaz: çul, örtü (Md)
palıT: meşe (12/28)
parpılamaK: yarayı ateşte ısıtılan yaş ağaç dalıyla dağlamak (Md)
paTda: patates (Md)
pek: pak, temiz (Md)
pendir: peynir (3/6)
pediç: sayma esaslı bir çeşit oyun (Md)
peşKir: havlu (Md)
pılıpırtı: örtü, giysi (Md)
pırtmaK: çıkmak, kurtulmak (7/304)
pi̇ç: üzüm ağacının kökünden çıkan filiz (Md)
pinçik pinçik eylemeK: küçük küçük parçalamak (Md)
porsumaK: dengesini, düzenini kaybetmek (Md)
portlamaK: 1. çıkıntı oluşturmak, dağılmak, 2. birden bire ortaya çıkmak (9/100)
portma: evin üst katından alt kata inmeye yarayan giriş bölümü (Md)
potuK: arkadan giden (Md)
pöhleK: suyun kaynak kısmı, pınarın başı (Md)
puñar: pınar (7/188)
pusmaK: eğilmek, saklanmak (Md)
pusukmaK: suçlanmak, konuşmamak (Md)

püs: zamk, reçine (Md)
püsgu̇̄T: büsküvi (16/78)
püsüK: kedi (Md)
püsüK ĝıyması: çökelek ve köy ekmeğinin kırıntılarından yapılan yiyecek (Md)

-S-

saba: yarın (14/34)
sabānan: sabahleyin (14/63)
sạh (seha, esah, sahden): gerçek (Md)
sahTaḫar: sahtekar (8/34)
salaca: cenaze veya hasta taşınan sedye (Md)
sal: buğday, arpa gibi kuru gıdaların konduğu ahşap ambar (Md)
samarıK: belirti, emare, iz (Md)
samranmaK: homurdanmak (7/302)
sañ: küf (Md)
sar◡eriK: kayısı (Md)
sāsı: sobadan kül çekilen küçük kürek (Md)
sasımaK: bozulmak, küflenmek, kokmak (Md)
sạ̄T: saat (8/26)
satı: zaten (6/145)
savışmaK: uzaklaşmak, gitmek (14/63)
saykı: sanki (3/41)
sayrı: hasta (Md)
sēn: tabak (Md)
sıncıKmak: kıvranmak, acele etmek, sabırsızlanmak (Md)
sındı: makas (Md)
sınıKcı: kırık çıkıkları tedavi eden kimse (Md)
sīr: sığır, büyükbaş hayvan (7/161)
sırınsı: güneşte kurutulmuş et (Md)
sīrlık: genellikle evin alt katında bulunan ve hayvanların kaldığı yer, sığırlık (Md)
sırt: tepe, üst (7/134)
sıvışmaK: araya girmek, yaklaşmak, çaktırmadan yanına gelmek (Md)

sıykıl: keskin, yağlı, düzgün anlamında lakap (Md)

sifTaḥ: ilk (3/29)

silme: 11 kilogramlık ölçü birimi (14/30)

sin: yaş (Md)

siñilemek: inlemek, çok acı çekmek (Md)

siñsiñi: eğlence amacıyla yakılan ve üzerinden atlanılan ateş (3/69)

sivişmeK: kaybolmak, çaktırmadan uzaklaşmak (Md)

siyeç: 1. istinat duvarı, 2. ağaç dallarından yapılan ve bahçenin etrafını kuşatan çit (11/9)

sofa: hol, evin giriş bölümü (Md)

sofu: molla, hoca (Md)

soḳaK: 1. hol, sofa, 2. cadde (Md)

soḳum: lokma (Md)

soKranmaK: huzursuz, gönülsüz olmak (Md)

soyġuncu: hırsız (1/122)

soyḳa: ölü elbisesi (Md)

soyḳasına çıḳmaK: herhangi bir eşyayı vermeyen kişiye kızma bildiren beddua (Md)

söbe: yassı (4/12)

söhür: sahur (11/3)

sökün evsini: şubat ayının son günleri ile mart ayının ilk haftası arasında, güneyden kuzeydeki Nurhak Dağı'na göçen keklikleri avlamak için hazırlanan evsin (7/266)

sömeleK: 1. küçük çocuk, bebek, 2. bebek kundaklama ipi (Md)

söykenmek: yaslanmak (Md)

söz temsili: örneğin, mesela, farzet ki, anlatılana göre (12/1)

suçuḳmaK: suçlanmak, utanmak (Md)

sufra: sofra (16/56)

sulaK: suyun çıktığı yerlerde hayvanları sulamak için yapılmış ağaç veya beton yapılar (6/100)

suraT: yamaç (7/335)

su sulamaK: tarla veya bahçeyi sulamak (Md)

suvarmaK: sulamak (Md)

süllüm: merdiven (Md)

sümsük: sünepe, kendine bakmayan, hımbıl (Md)

sürmek: 1. yara etmek, kızartmak, 2. tarlayı işlemek, 3. dokunmak (7/92)
sütlạ̄n: sütleğen, sulak yerlerde yetişen, yenilmeyen bir çeşit acı ot (Md)
süyük: toprak evlerin damında yer alan ve evin etrafını dolaşan kısa saçaklar (Md)

-Ş-

şaba: gelin eve getirildiğinde evde çalınan davul (16/70)
şaḳaḳ: yar, uçurum, kayalık alan (14/41)
şamşeytanı: çok uyanık (Md)
şapıldaK: alkış (Md)
şarmıta: cadı, yaramaz anlamında adlaşmış sıfat (Md)
şeleK: 1. biçilen buğdayın balya halinde sırta alınarak harman yerine taşınan destesi, 2. yük, 3. sıkıntı (Md)
şenniK: şenlik (16/85)
şēr: şehir (13/19)
şerbet içme: küçük nişan töreni (5/31)
şırrak: kel (Md)
şilte: torba, telis (Md)
şimil: 1. gülümseme, tebessüm, 2. işaret (Md)
şinden kirde: şimdiden sonra (17/43)
şirinniK: şirinlik, şerbet içme, nişan öncesi yapılan küçük tören (16/25)
şitil: 1. evin tek çocuğu, kıymetli çocuk, 2. domates, sebze fidesi
şōra: çorba (5/63)
şörüK: gözdeki çapak, pislik (Md)

-T-

tahdalı köy: ahiret (Md)
tama: biliyorsun anlamında hatırlatma ünlemi (7/301)
tamatos: domates (3/61)
taP: 1. tahta, 2. ahşap balkon (Md)
tar: tavukların tünediği pinek yeri (Md)
tārana: tarhana (5/63)

tarra: tarla (14/34)

tava: duvar içine yapılan ve içine eşya konulan küçük bölme (Md)

teh: kuru üzüm ve pekmezin karıştırılmasıyla yapılan reçele benzer yiyecek; zortlama tehi, kaynatma tehi ve kuru teh diye çeşitleri vardır (7/7)

tekiş tekiş: teke, koç çağırma ünlemi (6/98)

tekişmen: teke gibi (7/323)

tekne: dağdaki pınarlarda hayvanları sulamak için yapılan ağaç veya beton yapı (Md)

teleme: kaya incirinin sütüyle mayalanan ve çiğ sütten yapılan yoğurt (6/65)

teleme tuyrā: çok kıymetli anlamında olup iş yaptırılmayan, ön planda tutulanlar için kullanılan deyim (Md)

telis: torba, şilte (Md)

tellik: bere (4/77)

temek: ahır penceresi (Md)

terkeç: ağaçtan yapılan yaylı oyuncak silah (Md)

teşT: 1. leğen, 2. düğünde okuntuya karşılık olarak paranın verildiği yer, masa (12/49)

tetiri: tulum derilerin bakımında kullanılan bir çeşit ot (Md)

tırık: çelimsiz, döküntü (Md)

tırık çalısı: çirkin ve asık suratlı insanlara yapılan benzetme (Md)

tıramp◡etmeK: takas etmek, bir ürünü benzeriyle veya fark vererek değiştirmek (Md)

tiyeK: üzüm ağacının adı (3/88)

tōġa: dövme buğday ve ekşi ayranla yapılan bir çeşit çorba (Md)

tohulluK: toyluk, çocukluk, bilmemezlik (7/321)

toK: 1.yumak, 2. dokuma ipleri için kullanılan ölçü birimi (3/70)

tokaċ: toprak damların saçaklarını pekiştirmek, yünleri veya kilimleri yıkamak için, kullanılan tahta parçası (Md)

toKlu: bir yaşını doldurmuş koyun (Md)

tomus: yılın yedinci ayı (Md)

tomuzlan: hayvan pisliklerinde yaşayan siyah böcek (Md)

tortuŞ: üzüm ağacının kökü, odunu (Md)

tozaḫ: duvak (16/61)

töbe: 1. hiç yok, hiç kalmamış, 2. ikileme olarak kullanıldığı zaman ben yapmadım, bilgim yok anlamı verir (Md)

tōbe: tövbe (14/63)

töremeK: türemek, üremek, bitmek, büyümek (Md)
tuluK: 1. tulum, 2. şişman (Md)
tuman: pantolon, şalvar (7/235)
tummaK: suya dalmak (Md)
tusmaK: şişmek, gabarmak (Md)
tut: dut (7/170)
duzdaşı: suya yakın yerlerde, hayvanlara belli aralıklarla tuzun verilen taş (7/314)
tuyruK: önemli, ayrıcalıklı (Md)
türḫü: türkü (16/57)
tütsü: duman, tezek dumanı (7/288)
tütsü vermeK: ürünün verimini artırmak veya ürünü korunmak için tezek vb. yakmak (7/288)

-U-

ubbūn dubbūn okuTmaK: çok sıkıntı çektirmek (Md)
udmaK: iddia veya kumarda kazanmak (Md)
ufra: ekmek yapılırken tahtanın üzerine atılan kepekli un (Md)
ulaK: ek, ilave (Md)
uluK: çürük, bozulmuş (Md)
uluyol: ana yol, asfalt (Md)
un yayması: un çuvalı (Md)
ū**TmeK:** öğütmek (12/28)
uydur buydur: önemsiz, kıymetsiz, vasıfsız (14/3)

-Ü-

üfelemeK: 1. ovalamak, 2. ufalamak, 3. keselemek (16/46)
üleş: 1. leş, 2. kesilmiş hayvan (6/135)
ülez: çok zayıf (Md)
üntüz: pasif, çok yavaş, sefil (Md)
üryạ: rüya (17/7)
üsberlemeK: ısrar etmek, sürekli gündemde tutmak (Md)

üsTembe: yük hayvanının sırtındaki iki bendeğin üstüne veya ortasına konan yük (Md)
üveyK: korularda yaşayan, eti için avlanan yaban güvercini, boz renkli bir kuş (Md)
üvez: sivrisinek (Md)
üzüm toprā: pekmez yaparken şerbete katılan özel toprak, üzüm toprağı (Md)
üzzüK büzzüK: ip kırıntısı, ip veya bez parçası gibi ufak parçaların genel adı (Md)

-V-

vaḥaT: vakit (7/326)
velhan: ekim için sürülmüş tarla (6/63)
veledizine: zina çocuğu manasında olup yaramaz, haylaz çocuklar için kullanılan sıfat (Md)
vesāyit: vasıta, araç (8/30)
vijjik: parmak kalınlığında olup kilim dokumada kullanılan on beş yirmi santimlik çubuk (Md)
villik dönmeK: kendi etrafında dönmek (7/97)
villivicciK: çok konuşan, yaramazlık yapan çocuk (Md)

-Y-

yādannıK: orak, tırpan vb. bileğilemek için içerisine tereyağı konulan şişe (Md)
yadırġı: yabancı, farklı, tanınmayan (9/73)
yalaK: dağda hayvan sulamak için yapılmış su çukurları (Md)
yālıḳ: mendil (Md)
yalım: ateş, alev, sıcaklık (Md)
yamalıK bohċası: yama için kullanılacak bez parçalarının konduğu küçük bohça (Md)
yamıK: yamuk, eğri (Md)
yāmır: yağmur (12/134)
yamışmaK: inat etmek (Md)
yamıtmaK: kaytarmak, sözünden dönmek (Md)
yamrılmaK: yumrulmak, yamulmak, düzeni bozulmak (Md)
yancıK: iğle ip yaparken baldıra takılan plastik veya bez parçası (Md)

yanıç: sac üzerinde et, çökelek veya ıspanaktan yapılan yarım daire şeklinde börek (Md)

yañır: bir eşya, elbise veya organın pislikten katmerlenmiş hâli (Md)

yannıK: kesilen keçi veya koyunun tulum çıkarılmış derisi (3/5)

yaraġlı: faydalı, yararlı (Md)

yarma ölçerme: dövme yapma (Md)

yataK: 1. hayvanların dinlendiği, yattığı yer, 2. yuva, 3. yatak

yayma: içine un, buğday vb. gıdaların konulduğu el dokuması büyük çuval (Md)

yaymaK: 1. otlatmak, 3. sermek (Md)

yaymaK: ayran yapmak (3/9)

yazı: ova (4/31)

yazıda bulmaK: beleş olmadığını bildiren deyim (Md)

yazınıñ yüzü/ortası: meydanda, herkese açık, tehlikeye açık anlamında deyim (Md)

yazınıñ yüzünde kalmaK: kimse sahip çıkmamak, yalnız bırakılmak (Md)

yazıya düşmeK: kimse sahip çıkmamak, çaresiz kalmak (Md)

yazıya sermeK: kıymetini bilmemek, heba etmek (Md)

yazıyı dolanmaK: her tarafı aramak (Md)

yazzıK: yazık /14/43)

yeğ: iyi (Md)

yekinmeK: kalkmak için hareketlenmek (9/33)

yeldirmeK: koşar adım, hızlı gitmek (Md)

yemişen: kızılcığa benzeyen bir çeşit yaban meyvesi (Md)

yen: hayvanın kıç ve meme kısmı arasında kalan bölüm (Md)

yerimeK: yürümek (7/12)

yesir: esir (17/47)

yetirmeK: 1. olgunlaşmak, 2. büyütmek (Md)

yeygi: yiyecek, yem (1/81)

yıraK: ırak, uzak (Md)

yoḫarı: yukarı (10/54)

yoḫluK: yokluk (18/2)

yo(l): kez, defa (16/74)

yolaK: geçit, geçiş yeri, yol (Md)

yolaKcı: düğün sonrası gelin ve damadı kız evine götüren, yol açan kişi (Md)

yōrT: yoğurt (16/22)

yoymaK: yorumlamak (Md)

yöreP: yamaç, eğimli yer (Md)

yöreb◡atmak: boşa harcamak, israf etmek (Md)

yuḳa: 1. ince, 2. zayıf, 3. sığ (Md)

yumaK: 1. top hâlinde dokuma veya örgü ipi, 2. bir ekmeklik hamur parçası (Md)

yumaK: yıkamak, temizlemek (7/101)

yumuş: emir, buyruk (Md)

yū̱rmeK: (küçükbaş hayvanlar) çiftleşmek (Md)

yūsüK: yüzük (16/20)

yüK: 1. hayvanın taşıdığı eşya vb. 2. bir ölçü birimi (3/17)

yüKlü: hamile, gebe (Md)

yülemeK: keskinleştirmek (Md)

yülüK: başı kel anlamında olup kadınların birbirine hakaret etmede kullandığı sıfat (Md)

yülümek: 1. kesmek, 2. temizlemek, tıraş olmak (Md)

yüz görümü: gerdek öncesi damadın geline verdiği altın vb. hediye (Md)

-Z-

zad zahra: kışlık yiyecek (17/25)

zāhir: (cemevinde) zakir (10/28)

zamānıñ behrinde: çok önceki zamanlarda (Md)

zangır zangır (zıngır zıngır): soğuktan dolayı aşırı titremeyi bildiren yansıma (Md)

zaza: deli (Md)

zebellah: çok iri, kocaman (Md)

zebze: sebze (3/61)

zeyn: erken olgunlaşan bir çeşit beyaz üzüm (Md)

zıllımaK: itiraz etmek, hır çıkarmak (Md)

zıPcıK: 1. söğüt dalından yapılan düdük, 2. ince, zayıf (Md)

zırraḳ: çok anıran eşek (Md)

zırtō: küçümsemek veya hakaret etmek için kullanılan bir sıfat (Md)

zıyarmaK: kızmak, öfkelenmek (Md)

zıyaraT: ziyaret edilen mekan, ağaç, taş gibi unsurların genel adı (4/58)

zibil: hayvan pisliği (7/239)

zigge: hayvanları bağlamak için toprağa çakılan sivri demir (Md)

zimintiliK: perişanlık, yokluk hali, sefalet (7/9)

zoba: soba (7/86)

zomhuru: zemheri, aşırı soğuk günler (Md)

zorkun: dere yataklarında kendiliğinden yetişen bir çeşit ağaç (Md)

zop: tomruk (Md)

zopa: sopa (16/81)

zubun: kadınların giydiği, etek türü bir çeşit uzun elbise (Md)

8. DİZİNLER

1. ŞAHIS ADLARI DİZİNİ[1]

-A-

acar mamo	Acer Mamo "Muhammed, Mahmud" (7/244)
acar hasan	Acar Hasan (7/274)
ādem	Adem (10/14)
arif	Arif (9/84)
ali	Ali (3/76)
ali ırza	Ali Rıza (10/7)
alişan	Alişan (9/83)
aliyennaġı	Aliyün Naki (10/7)
ålō hüseyn	Alo Hüseyin (1/26)
āmeT	Ahmet (6/1)
atatürK	Atatürk (7/124)
aziz◡ali	Aziz Ali (1/121)

-B-

bekir	Bekir (4/62)
baTdal	Battal (6/165)

[1] Şahıs adları dizininde; metinlerde yer alan şahıs adlarına yer verildi. Bunun yanında bazı şahıs adlarındaki lakap ve sıfatların ayırıcı özelliğinden ötürü ve yöre ağzında şahıs isimlendirmelerinin genellikle bu şekilde olmasından dolayı lakaplar ve sıfatlar da yer aldı. Değişik ses olaylarına uğrayan şahıs adları metindeki yazımıyla yer alırken ses olaylarına uğramayan şahıs adları yalın hâliyle yer aldı.

-C-

cāferi sādıK	Caferi Sadık (10/7)

-Ç-

çil ali	Çil Ali (15/32)
çirkin mısdā	Çirkin Mustafa (10/28)
çirkin yusuP	Çirkin Yusuf (13/26)

-D-

devri mústava	Devri Mustafa (6/93)
devriş ümmeT	Derviş Ümmet (15/67)

-E-

ebū tālib	Ebu Talip (10/13)
eci mısTā	Eci Mustafa (15/111)
emin	Emin (8/30)
emiṛali	Emirali (17/17)
eşe	Ayşe (5/45)

-F-

fatey	Fatey “Fatma” (7/214)
faTma	Fatma (16/11)
fatik	Fatik “Fatma” (7/11)
ferzi	Fevzi (9/132)
feyzullā	Feyzullah (4/5)

-G-

ĝamo ali	Gamo Ali (5/45)
ĝaramátiñ	Kamereddin (4/4)
ĝara mısTaha	Kara Mustafa (1/55)
ĝara has hacı	Kara Has Hacı (7/344)
ĝar◡ismāl	Kara İsmail (1/59)
göydöl,	Göydöl (1/27)
güċċüK cumā	Küçük Cuma (6/84)
gülbahar	Gülbahar (9/152)

-H-

hacel◡ehmeT	Hacı Ali Ahmet (1/26)
hacıveli	Hacıveli (16/3)
halliK ĝoca	Halil Koca (14/95)
halıl	Halil (17/9)
ḥamis	Hamis (6/93)
hasan	Hasan (1/40)
hasanım esKeri	Hasan El Askeri (10/8)
hatice	Hatice (11/7)
hazıret◡al◡efendimiz	Hazreti Ali Efendimiz (18/16)
hışdō 'bekir	Hışdo Bekir (1/55)
hotuñ ĝır ali	Hotun Gır Ali (13/26)
hot◡üsn̄	Hot Hüseyin (14/53)
hönker hacıbeKdāşi velī	Hünkar Hacıbektaşi Veli (10/2)
hüseyin	Hüseyin (10/6)
hüsüK	Hüsük “Hüseyin” (7/368)

-I-

ıraz	Iraz (15/87)

-İ-

İbe	İbe “İbrahim” (6/14)
ibō ali	İbrahim Ali (6/82)
idris	İdris (17/15)
ihsan kürdō	İhsan Kürdo (7/376)
imam baḫır	İmam Bakır (10/7)
irbēm	İbrahim (4/62)
ismāl	İsmail (17/24)

-K-

keleş memmet	Keleş Mehmet (1/26)
kelmúsa	Kel Musa (15/93)
kiriz mullō	Kiriz Molla (4/47)
körtō hasan	Körto Hasan (7/343)
köşKer omar	Köşker Ömer (13/26)
küpel◡ā	Küpeli Ağa (15/36)
kürT ĝızı memmeT	Kürt Kızı Mehmet (1/26)
kürT ēmeT	Kürt Ahmet (7/368)
kῡteci doan	Köfteci Doğan (13/2)

-M-

maḫmıt hüsῡn	Mahmut Hüseyin (1/132)
mamō mısdā	Mamo Mustafa (7/343)
māP halıl	Mahap Halil (15/34)
mısdaha kemal	Mustafa Kemal (1/68)
memmed ali	Mehmet Ali (1/146)
memmeT	Mehmet (4/1)
meziK	Mezik (16/15)
mıllirbehem	Molla İbrahim (14/6)
mıllirbām ali	Molla İbrahim Ali (14/84)

mıllirbem mısTā	Molla İbrahim Mustafa (14/83)
mısdā	Mustafa (3/87)
mizam	Nizam (6/60)
muhammed	Muhammet (18/30)
muhammed tāğı	Muhammed Taki (10/7)
muhammed mustaFāyı mehdi	Muhammed Mustafa'yı Mehdi (10/8)
mus◡edem	Musa Edem (7/213)
musayı kāzım	Musa'yı Kazım (10/7)

-O-

omar memmeT	Ömer Mehmet (4/56)
omar kiyạ	Ömer Kiya (7/152)

-Ö-

ömer	Ömer (8/84)

-P-

pehlil	Behlül (17/46)

-R-

reşiT	Reşit (15/128)

-S-

saḳar halıl	Sakar Halil (7/343)
salman	Salman (18/40)
seydal◡emmi	Seyit Ali Emmi (15/94)
soḫu memmed ali	Sofu Mehmet Ali (1/60)
solaK osman	Solak Osman (7/245)

söbā Söbağa (4/12)
sultan Sultan (3/3)
süleyman Süleyman (8/1)
süll◡emir Süllü Emir (6/44)

-Ş-

şāban Şaban (6/51)
şād Şahid (7/372)

-T-

tavúT ali Tavut Ali (6/19)
temir◡ali Temir Ali (1/108)
temir halıl Temir Halil (3/90)
topal eşō Topal Eşo (1/110)

-U-

ufō Ufo (14/7)

-Ü-

ümmed Ümmet (17/24)

-Y-

yusub Yusuf (6/119)
yūnụs◡emre Yunus Emre (17/16)

-Z-

zobu memmed	Zobu Mehmet (9/83)
zeynelabidin	Zeynelabidin (10/6)
zeyneP	Zeynep (10/75)
zöhre	Zöhre (9/153)
zülfüḳ̣ar	Zülfikar (10/16)

2. YER ADLARI DİZİNİ[2]

-A-

ac◡armıd	Acıarmut (7/188)
acısulā	Acısulak (7/18)
ada	Ada (3/29)
aḫdere	Akdere (15/4)
alaşā	Alaşağı (7/200)
álbisTan	Elbistan (1/135)
andıl	Andıl (7/203)
anKara	Ankara (6/21)
anteP	Antep (4/55)
arpalıK	Arpalık (7/196)
arzúsolaK	Arzusolak (7/200)
aşĝala	Aşkale (7/60)
avboyun	Ağboyun (7/186)
avdaz	Avdaz (7/188)
avuçan	Avuçan (10/20)
ayıpuñarı	Ayıpınarı (7/205)
aynelimezer	Aynalımezar (4/54)

[2] Yer adları dizininde; metinlerde yer alan şehir, coğrafi bölge, özel anlamlar içeren yer ve mekân adlarına yer verildi. Değişik ses olaylarına uğrayan kelimeler metindeki yazımıyla yer alırken ses olaylarına uğramayan yer adları yalın haliyle yer aldı.

-B-

bādamı	Bağdamı (15/89)
bāsō̤dü	Bağsöğüdü (17/43)
balıyan	Balıyan (7/107)
bėrtulluḥ	Beytullah (10/15)
besni	Besni (9/70)
biçin	Biçin (1/60)
birecik	Birecik (7/248)
bıçaKcı	Bıçakçı (4/34)
boztarla	Boztarla (15/11)
bulhāne	Bulhane (8/15)

-C-

cėhān	Cihan (10/14)
cehennem	Cehennem (2/34)
cenned	Cennet (10/14)

-Ç-

çaKmaKdaşı	Çakmaktaşı (7/328)
çanaKĝale	Çanakkale (1/23)
çatalardıc	Çatalardıc (3/33)
çataldaş	Çataldaş (7/346)
çatalezen	Çatalhezen (9/88)
çevirme	Çevirme (6/110)
çiçekli	Çiçekli (7/195)

-D-

daşkesilen	Taşkesilen (7/326)
daşl⌣āŞ	Taşlıağaç (7/203)

daşyurdu Taşyurdu (7/193)
davşancıl Tavşancıl (7/203)
deveçöKdü Deveçöktü (7/155)

-E-

edremiT Edremit (8/15)
esKi'köy Eskiköy (1/80)
erĭñsulā Eriğinsulak (6/100)
erzin Erzin (7/113)
erzulum Erzurum (7/60)

-G-

ĝafı küT dā Gafı Küt Dağı (18/55)
ĝandıl Kandil (7/2)
ĝandilli Kandilli (7/60)
ĝapıdere Kapıdere (1/31)
ĝar◡erĭñ Karaerik (7/327)
ĝaraşıK Karaşık (7/300)
ĝaraçarĝuzu Karaçarkuzu (15/27)
ĝarapúñar Karapınar (12/41)
ĝaratuTāzı Karadutağzı (7/170)
ĝarrıK Karlık (7/196)
ĝavladan Kavladan (4/31)
ĝavlaKdepe Kavlaktepe (7/196)
ĝàzandere Kazandere (7/180)
gelibolu Gelibolu (1/23)
ĝılıċōlu Kılıçoğlu (7/192)
ĝırbıs Kıbrıs (7/374)
ĝırKlareli Kırklareli (8/19)
ĝızılgöl Kızılgöl (7/287)
ĝoçova Koçova (7/110)

ġoġgō Goggo (7/180)
ĝori Kore (7/359)
ġozluderāzı Kozludereağzı (7/170)
ġozundere Kozundere (7/311)
gȫdeli Gövdeli (7/112)
gölbaşı Gölbaşı (7/167)
göşgürd Göşgürd (7/154)
göydepe Göytepe (4/5)
göyĝayaK Göykayak (7/118)
ĝullar Kullar (4/8)
ĝuşlā Kuşluk (9/8)
ĝuşmārası Kuşmağarası (7/346)
ĝuzsulā Kuzsulak (3/33)
güċcüKlü Küçüklü (7/129)
güredеresi Güredеresi (7/202)

-H-

ḥaleP Halep (1/71)
ḥaramı Haramı (7/287)
ḥatay Hatay (7/109)
helete Helete (15/29)
ḥopaldepe Hopaltepe (7/186)
horasan Horasan (10/3)

-I-

ıraḥannı Reyhanlı (7/109)
ısTambıl İstanbul (7/113)

-İ-

iyerĝaya İyerkaya (7/181)

izmir İzmir (7/113)

-K-

kasaPlı Kasaplı (7/119)
kesKin Keskin (11/7)
kevenli Kevenli (7/188)
kilise Kilise (4/5)
kirtimen Kirtimen (6/94)
körçeşiK Körteşik (9/1)
kösükan Kösikhan (15/49)
kürTdā Kürtdağı (3/30)
kütüKlü Kütüklü (7/188)

-L-

lorşún Norşın (7/180)

-M-

malatıya Malatya (7/291)
maraş Maraş (1/69)
medine Medine (18/36)
memõñ keḥạ Memonun Kehi (7/201)
mezeliK Mezelik (7/146)
mıratı Mıratı (7/128)
mısTıbıllı Mıstıbılla (9/1)

-N-

nurḫāk Nurhak (1/41)

-O-

o̱zbeK	Oğuzbek (7/165)
ōzeli	Oğuzeli (6/168)
ozanhüyū̱	Ozanhöyük (15/60)

-P-

pınarhesar	Pınarhisar (8/30)

-R-

reyhannı	Reyhanlı (8/128)

-S-

salücesi	Salücesi (7/186)
sırıKlı	Sırıklı (6/36)
sivriĝaya	Sivrikaya (7/200)
söke	Söke (8/82)
söo̱tlü	Söğütlü (6/94)
söo̱tlüdepe	Söğütlütepe (6/92)
suriye	Suriye (14/77)

-Ş-

şahan dā	Şahin Dağı (14/18)
şerbet	Şerbet (1/152)
şūl	Şuğul (15/90)

-T-

taḫtalı	Tahtalı (7/84)

taTlar Tatlar (5/56)
til Til, Akbayır (17/25)
türkiye Türkiye (15/8)

-V-

vaysıñ çetini Veys'in Çetini (8/131)

-Y-

yayla Yayla (5/40)
yeşilkent Yeşilkent (4/12)
yılanovası Yılanovası (13/18)
yolbā Yolbağı (7/165)

5. KAYNAKÇA

Argunşah, Mustafa. "Türkçede Zarf-Fiil Eklerinin Durum Ekleriyle Kalıplaşması" *Turkish Studies*, Volume 6/1 Winter 2011

Banguoğlu, Tahsin. *Türkçenin Grameri,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2004.

Buran, Ahmet. *Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1996.

Caferoğlu, Ahmet. *Güneydoğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995.

Demirci, Cuma. *Göksu Çayı (Nurhak - Kahramanmaraş) Balık Faunası Üzerine Bir Araştırma,* Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2007.

Ercilasun, Ahmet Bican. *Kars İli Ağızları-Ses Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları , Ankara 2002.

Erdem, Mehmet Dursun ve Esra Kirik. *Kahramanmaraş ve Yöresi Ağızları*, Kahramanmaraş Valiliği Yayınları, Kahramanmaraş 2011.

——, "Anadolu Ağızlarında Görülen Birincil Ünlü Uzunlukları", *Turkish Studies*, Volume 3/3, Spring 2008.

Erdem, Mehmet Dursun ve Münteha Gül. "Kapalı E (e) Sesinin Anadolu Ağızları Açısından Eski Anadolu Türkçesindeki Durumu", *Karadeniz Araştırmaları,* S. 11 (Güz 2006).

Ergin, Muharrem. *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayınları, İstanbul 1998.

Gabaın, A. Von, *Eski Türkçenin Grameri,* (çev.) Mehmet Akalın, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2007.

Gemalmaz, Efrasiyap. *Erzurum İli Ağızları, C. I-II-III*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995.

Goldsteın, Kenneth S. *Sahada Folklor Derleme Metotları,* (çev.) Ahmet E. Uysal, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1977.

Gökhan, İlyas ve Selim Kaya. *İlkçağdan Dulkadirlilere Kadar Maraş,* Ukde Yayınları, Kahramanmaraş 2008,

Göksu, Cebrail. *Adıyaman İli Gölbaşı İlçesinin Tarihi, Sosyo-Ekonomik, Kültürel Yapısı,* (Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Niğde 2008.)

Gülensoy, Tuncer. *Kütahya ve Yöresi Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1988.

——, *Türkçe El Kitabı,* Akçağ Yayınları, Ankara 2000.

——, *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü,* C. I. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2007.

Gülseren, Cemil. *Malatya İli Ağızları,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

Gülsevin, Gürer. *Uşak İli Ağızları,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2002.

Günşen, Ahmet, *Kırşehir ve Yöresi Ağızları,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

Hacıeminoğlu, M. Necmettin. *Türk Dilinde Edatlar,* Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1984.

——, *Karahanlı Türkçesi Grameri,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2003.

Karahan, Leylâ. *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1996.

——, *Türçede Söz Dizimi,*13. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara 2008.

Kılıç, Mine. *Kahraman Maraş Merkez Ağzı,* Ukde Yayınları, Kahramanmaraş 2008.

Korkmaz, Zeynep. *Nevşehir ve Yöresi Ağızları,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1994.

——, *Türkiye Türkçesi Grameri-Şekil Bilgisi,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009.

——, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar C. I-II,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2005.

Özkan, Fatma. *Osmaniye – Tatar Ağzı,* TDK Yayınları, Ankara 1997.

Özkan, Mustafa. *Türkiye Türkçesi Ses ve Yazım Bilgisi*, Filiz Kitabevi, İstanbul 2009.

Uzunçarşılı, İ. Hakkı. *Büyük Osmanlı Tarihi,* 7. Baskı. C. II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995.

Üstüner, Ahad. *Anadolu Ağızlarında Sıfat-Fiil Ekleri,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

Özkarcı, Mehmet. *Türk Kültür Varlıkları Envanteri Kahramanmaraş 46 C. I-II,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007.

Öztürk, Said. *Osmanlı Salnamelerinde Maraş Sancağı, C. I-II*. Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları, 2006.

Solak, İbrahim. *Kânunî Döneminde Elbistan Kazası,* (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Konya 1996.)

Tekin, Talat. *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*, Simurg Yayınları, Ankara 1995.

Yakar Serdar ve Yaşar Alparslan. *Seyahatnâme, Şehir Tarihi ve Coğrafya Kitaplarına Göre Maraş,* Ukde Yayınları, Kahramanmaraş 2009.

Yalman (Yalgın), Ali Rıza. *Cenupta Türkmen Oymakları, C. I-II,* Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993.

Yinanç Refet ve Mesut Eliböyük. *Maraş Tahrir Defteri, C. I-II,* Ankara Üniveristesi Basımevi, Ankara 1988.

Yinanç, Refet. *Dulkadir Beyliği*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989.

9. ÖZ GEÇMİŞ

1979 yılında Kahramanmaraş ili Nurhak ilçesinde doğan Ali AKSU, ilkokul, ortaokul ve lise öğrenimini Nurhak'ta tamamladı. 1998 yılında Erciyes Üniversitesi Yozgat Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü kazandı. 2002 yılında buradan mezun oldu. Aynı yıl Van Yüzüncü Yıl Üniversitesinde tezsiz yüksek lisansa başladı. Şubat 2004'te buradan mezun oldu. 2004 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesinde başladığı Yeni Türk Edebiyatı alanındaki tezli yüksek lisansı sağlık sorunları ve çeşitli sebeplerle yarım bırakarak 2006 yılında askere gitti. 2002 yılında Çorum'da başladığı Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliğini 2007 Şubatından beri Kayseri'de özel bir öğretim kurumunda devam ettiren Ali AKSU, evli ve iki çocuk babasıdır.

Adres: Yıldırım Beyazıt Mah. Sırasöğütler Cad. Eras Sitesi D1 Blok, No: 3/15.
Melikgazi/KAYSERİ

Telefon: 05056646599
e-posta: aliaksu137@mynet.com